

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 1 [46]/2013

Revistă științifică trimestrială, cu prestigiu recunoscut
de CNATDCU, indexată în baze de date internaționale (BDI):
CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI

Consiliul editorial:

Prof.univ.dr. Teodor FRUNZETI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România,
președintele consiliului editorial
Conf.univ.dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof.univ.dr. Vasile BUCINSCHI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof.univ.dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Lect.univ.dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Acad.prof.univ.dr. Alexandru BOGDAN, Centrul de Biodiversitate, Academia Română, România
Conf.univ.dr. Boguslaw PACEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Dr. Gabor BOLDIYSAR, Universitatea Națională pentru Serviciul Public, Ungaria
Prof.univ.dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia
Prof.dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Germania
Prof.univ.dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea Old Dominion, SUA
Dr. Frank LIBOR, Institutul de Studii Strategice, Universitatea de Apărare, Cehia
Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația
Prof.univ.dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Grecia
Conf.univ.dr.ing. Pavel NECAS, Academia Forțelor Armate, Slovacia
Dr. Dana PERKINS, Consiliul de Securitate al ONU, SUA

Referenți științifici:

C.S. III dr. Cristian BĂHNĂREANU
Lect.dr. Alin BODESCU
ACS Cristina BOGZEANU
Conf.univ.dr. Dorel BUȘE
Dr. Răzvan BUZATU
Prof. univ. dr Ion CHIORCEA
Conf.univ.dr. Gheorghe DEACONU
C.S. dr. Mihai-Ștefan DINU
CS II dr. Petre DUȚU

C.S. I dr. Nicolae DOLGHIN
Prof. univ. dr. Constantin IORDACHE
C.S. I dr. Constantin MOȘTOFLEI
Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE
C.S. II dr. Alexandra SARCINSCHI
Dr. Richard STOJAR
Prof.univ.dr. Costică ȚENU
Prof.univ.dr. Mihai VELEA
Prof.univ.dr. Stanislaw ZAJAS

Colegiul de redacție:

Redactor șef: lect.univ.dr. Stan ANTON
Redactor șef adjunct: Daniela RĂPAN
Secretar de redacție: dr. Mirela ATANASIU
Redactor: dr. George RĂDUICĂ

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București, România
Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.55.93
E-mail: impactstrategic@unap.ro
Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

ISSN 1842-810X; ISSN-L 1582-6511 (ediție online)

CUPRINS

<i>Cuvântul editorului</i>	5
----------------------------------	---

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

<i>Acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul secolului al XXI-lea</i> Dr. Teodor FRUNZETI.....	6
<i>Conflictualitatea pe mapamond în 2012 – sursă a instabilității și insecurității</i> Dr. Petre DUȚU, Vasile DOBRESCU.....	16

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII: TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE

<i>Globalizare, regionalizare, securitate națională</i> Dr. Alexandra SARCINSCHI, dr. Cristian BĂHNĂREANU.....	23
<i>Tendințe strategice ale unor actori statali importanți în 2012</i> Dr. Mihai-Ștefan DINU.....	33

NATO ȘI UE: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI

<i>Perspective ale Uniunii Europene - între integrare politică și dezintegrare</i> Dr. Mirela ATANASIU.....	40
<i>Spre un cod civil al Uniunii Europene? (Partea I)</i> Dr. Valentin-Stelian BĂDESCU, dr. George RĂDUICĂ.....	49

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

<i>Delimitări conceptuale privind șocul strategic și surprinderea strategică</i> Dr. Stan ANTON.....	59
<i>Abordarea conceptului „butuc și spițe” în domeniile economic și militar</i> Dr. Gheorghe MINCULETE, Polixenia OLAR.....	70
<i>Pirateria maritimă - o problemă de inadaptare legală la amenințările de securitate</i> Oana ADĂSCĂLIȚEI.....	83

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

<i>Redefinirea rolului statului ca garant al securității în era globalizării</i> Dr. Filofteia REPEZ, Cătălina TODOR.....	91
<i>Considerații generale privind regimul juridic al organizațiilor internaționale interguvernamentale</i> Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU.....	98
<i>Provocările secolului al XXI-lea și modalități de contracarare: armele biologice și cercetările de biologie moleculară</i> Lucia Elena IONESCU, Nicoleta Simona BICHERU.....	106

PUNCTE DE VEDERE

<i>Conflictul de valori în lumea musulmană și impactul asupra securității</i> Dr. Iulian CHIFU.....	115
--	-----

<i>Noua semnificație a conceptului de securitate națională din perspectivă energetică</i> Laurențiu Victor PACHIU.....	133
<i>Atingerea obiectivelor stabilite în negocierile multinaționale. Dezbateri formale versus dezbateri informale în NATO</i> Anamaria IORGA.....	144
 NOTE DE LECTURĂ	
<i>Science in the mirror</i>	153
 AGENDA CSSAS	
<i>Activități ale CSSAS, ianuarie-martie 2013</i> Irina TĂTARU.....	156
<i>Ghid pentru autori</i>	157

CUVÂNTUL EDITORULUI

IMPACT STRATEGIC – 12 ANI DE LA APARIȚIE

Publicația trimestrială bilingvă **IMPACT STRATEGIC** editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate este, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU), „revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică”.

Recunoașterea calității științifice a publicației este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO și numeroase universități cu profil militar din Polonia, Cehia, Ungaria, Estonia etc.

Începutul anului 2013 marchează doisprezece ani de la apariția publicației științifice **IMPACT STRATEGIC**.

În cele ce urmează, semnalăm o serie de noutăți în ceea ce privește conducerea Centrului, a componentei Consiliului editorial și a Consiliului referenților științifici.

În luna martie, domnul CS II dr. Petre Duțu și-a încheiat îndelunga și fructuoasă activitate în CSSAS, pe care l-a condus în ultima perioadă, cu pricepere și dedicație. Revista va continua însă să beneficieze de experiența domniei sale în calitate de referent științific.

Noul director al CSSAS și totodată redactor-șef al publicației este domnul colonel lector univ. dr. Anton Stan.

Prestigioșilor cercetători și cadre didactice din Consiliul editorial și Colegiul referenților științifici li s-au alăturat noi membri români și străini, ceea ce va înlesni procedeul evaluării științifice, care veghează asupra calității articolelor publicate.

Principalele obiective pe care redacția și le-a propus pentru acest an sunt continuarea extinderii numărului de baze de date internaționale și extinderea și consolidarea relațiilor cu instituții și centre de cercetare din întreaga lume.

Articolele cuprinse în acest număr se înscriu în tematica obișnuită a publicației: actualitatea politico-militară; geopolitici și geostrategii: tendințe și perspective; politici, strategii, acțiuni ale NATO și UE; securitate și strategie militară; analize, sinteze, evaluări, puncte de vedere. De asemenea, veți regăsi tradiționala rubrică de activități ale CSSAS și recenzia cărții *Science in the Mirror*, coordonată de domnia Teodor Frunzeti și Marinela-Adi Mustață.

Semnalăm, în încheiere, că numărul 2/2013 al revistei va fi dedicat temei „Impactul statutului și rolurilor statelor membre UE asupra evoluției securității europene”, ce urmează a fi abordată în cadrul Seminarului internațional pe care CSSAS îl organizează la sfârșitul lunii mai 2013.

ACȚIUNI ASIMETRICE, NECONVENȚIONALE ȘI HIBRIDE ÎN RĂZBOIUL SECOLULUI AL XXI-LEA

*Dr. Teodor FRUNZETI**

În timp ce natura războiului nu se schimbă, fizionomia conflictului și a războiului se modifică și evoluează constant. Este evident că războaiele interstatale nu vor dispărea în totalitate, însă conflictul în sine va căpăta noi dimensiuni pe măsură ce potențialii combatanți se vor adapta progresului în știință și tehnologie, dar mai ales noilor caracteristici ale mediului de securitate internațional.

Acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride vor fi frecvente în războaiele secolului al XXI-lea, fapt ce va afecta intimitatea acestora, făcându-le irepetabile.

Cuvinte-cheie: mediu de securitate internațional; războaiele secolului al XXI-lea; acțiuni asimetrice; acțiuni neconvenționale; acțiuni hibride.

Introducere

Evenimentele primului deceniu al secolului al XXI-lea au demonstrat că, în ceea ce privește mediul de securitate internațional, schimbarea este singura constantă. Au fost identificate noi riscuri, pericole și amenințări de amploare globală și intensitate crescută, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată, dar și alte

processe și fenomene ce, pe lângă beneficiile aduse societății umane, pot avea și un impact negativ, cum ar fi globalizarea, ce le intensifică pe cele enumerate anterior. Toate aceste elemente nu pot fi înțelese prin intermediul paradigmei de securitate specifice secolului trecut. Natura conflictului a evoluat dramatic în ultimul deceniu, dincolo de luptele convenționale între armatele unor state-națiune, spre conflicte neregulate și instabilitate. Această tendință se manifestă la nivel global și constituie o caracteristică importantă a mediului de securitate al secolului al XXI-lea.

Majoritatea conflictelor armate din ultimul deceniu s-au desfășurat fie între grupări sub-statale, fie între asemenea grupări și forțe militare convenționale, astfel că probabilitatea ca următoarea amenințare la adresa securității naționale și internaționale să vină din partea unor armate naționale este redusă. Conform *Uppsala Conflict Data Program (UCDP)*, în anul 2011 au fost înregistrate 27 de conflicte armate intrastatale și doar unul interstatal¹, însă globalizarea face ca diferendele și conflictele dintr-un stat să aibă efecte asupra statelor din vecinătate și chiar asupra altor state îndepărtate. Conflictul dintr-un stat sau o regiune poate favoriza dezvoltarea rețelilor transnaționale de crimă organizată, se poate

** General-locotenent profesor universitar dr. Teodor FRUNZETI, doctor în științe militare și în științe politice, este rectorul și comandantul Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București, România. E-mail: tfrunzeti@unap.ro*

dezvolta în război civil ce duce de multe ori la catastrofe umanitare și fluxuri masive de refugiați sau poate determina formarea unor „sanctuale” ale terorismului și diseminarea ideologiilor radicale. Misiunile ce vor fi desfășurate pentru a contracara aceste riscuri, pericole și amenințări la adresa securității nu vor presupune angajarea împotriva unei armate naționale tradiționale, ci într-un conflict neconvențional împotriva unor inamici nonstatali care folosesc tactici asimetrice.

1. Considerații asupra mediului de securitate internațional

Problematica războiului secolului al XXI-lea nu poate fi analizată fără a trece în revistă principalele elemente ale actualului mediu de securitate internațional, deoarece studiul războiului nu se limitează doar la forțele armate și teatrele de operații, ci trebuie să ia în considerare și impactul factorilor politici, economici, sociali, culturali, tehnologici și ecologici. Acești factori nu acționează independent, ci sunt corelați, iar efectele se fac resimțite în toate domeniile vieții.

Schimbările demografice constituie unul dintre factorii cu repercusiuni în toate domeniile vieții, inclusiv în sfera războiului. Mediul de securitate al acestui secol este și va fi în continuare afectat de patru tendințe principale: ponderea demografică relativă a țărilor dezvoltate va scădea cu aproximativ 25%, puterea economică deplasându-se către țările în curs de dezvoltare; forța de muncă din țările dezvoltate va îmbătrâni, iar numărul său va scădea, crescând astfel cererea pentru muncitori imigranți; numărul populației crește și va crește cel mai mult în țările cele mai sărace; pentru prima dată în istorie, lumea se urbanizează din ce în ce mai mult, iar cele mai mari centre urbane se formează în cele mai sărace țări.² Creșterea și concentrarea populației în zonele urbane ale țărilor sărace, corelate cu scăderea numărului populației în cele dezvoltate au implicații evidente asupra conflictualității, prin aceea că se pot forma centre de criminalitate și ideologii extremiste și se poate dezvolta insurgența urbană.

În ceea ce privește *domeniul economic*, se consideră că lumea se confruntă cu cea mai gravă criză economică și financiară de la Marea Depresiune din anii '30 până în prezent. Economiiile cele mai dezvoltate ale lumii au fost sau sunt încă în recesiune, piețele emergente înregistrează o scădere

semnificativă a ritmului de creștere, iar țările în curs de dezvoltare sunt complet expuse la șocurile externe. Rezistența slabă la șocuri a acestora din urmă face ca impactul crizei economico-financiare asupra statelor în curs de dezvoltare să fie mult mai puternic decât cel asupra economiilor dezvoltate. De asemenea, acest fapt determină concentrarea puterii militare – analizată cel puțin prin prisma bugetului alocat apărării, dar și a dezvoltării și inovării – în câteva țări care au capacitatea de a majora cheltuielile în acest sens.

Problema energetică este un alt element ce a căpătat amploare în secolul al XXI-lea. Aproape jumătate din producția mondială de petrol, cea mai importantă sursă de energie, este concentrată în 116 câmpuri petroliere de mari proporții, iar pentru viitorul apropiat este prevăzută o scădere dramatică a producției deoarece rezervele disponibile, nefiind la fel de ușor accesibile ca cele de până acum, vor necesita cheltuieli sporite de exploatare pe care nu și le poate permite o țară în curs de dezvoltare.³ Unele țări se află deja în litigiu asupra unor resurse petroliere din Arctica, Asia Centrală, Africa și Orientul Mijlociu, creând posibilitatea declanșării unor războaie de proximitate.

Pe lângă aceste probleme de maximă importanță, mediul de securitate internațional este caracterizat de riscuri, pericole și amenințări derivate din: reducerea rezervelor de apă, corelată cu creșterea numărului populației; schimbarea climatică și sporirea numărului dezastrelor naturale; dezvoltarea unei noi dimensiuni a războiului, cea spațială, dar și a dorinței anumitor actori internaționali de a obține superioritatea spațială etc. De asemenea, trebuie semnalată imposibilitatea de a stopa fenomene ce au originea în sau sunt stimulate de problemele enumerate anterior, precum: migrația ilegală, terorismul, corupția, crima organizată, proliferarea armelor de distrugere în masă, pirateria, statele eșuate etc.

Procesele, fenomenele și elementele enumerate determină creșterea în complexitate și impredictibilitate a crizelor și conflictelor. Acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride vor domina în secolul al XXI-lea pe baza nemulțumirilor, resentimentelor, inegalităților percepute și ideologiilor moștenite ce constituie motorul terorismului, insurgenței și criminalității. Sunt și vor fi implicați actori statali și nonstatali, precum și participanți individuali, care vor opera la nivel atât local, cât și global, oriunde în lume unde pot obține un avantaj în raport

cu oponenții și obiectivele lor. Astfel, acest secol este caracterizat de estomparea distincției între militar și civil în ceea ce privește folosirea violenței și a amenințării cu folosirea forței. Cel mai mare risc de declanșare a unui conflict la scară largă va fi în zone vulnerabile din punct de vedere economic, slab guvernate, supuse presiunii demografice și de mediu, caracterizate de profunde inegalități, dar și cu o istorie bogată a conflictualității.

Așadar, se poate afirma că actualul mediu de securitate internațional și, în particular, războiul secolului al XXI-lea, va fi caracterizat de câteva tendințe strategice, precum: creșterea importanței informației, evoluția capabilităților neregulate și neconvenționale, sporirea importanței aspectelor nonmilitare ale războiului, extinderea conflictului dincolo de câmpul de luptă tradițional, îmbunătățirea protecției forțelor, creșterea numărului puterilor nucleare și accentuarea gradului de dificultate a mediului pentru intervenții.⁴

În cele ce urmează, vom analiza complexitatea și interdependența acțiunilor de luptă în războiul secolului al XXI-lea în corelație cu noile caracteristici ale mediului de securitate internațional.

2. Complexitatea și interdependența acțiunilor de luptă în războiul secolului al XXI-lea

2.1. Războiul în secolul al XXI-lea

Amenințare permanentă a vieții societăților umane, războiul a alimentat în istorie numeroase lucrări ce denunțau caracterul său teribil și nenorocirile ce-l însoțeau. De asemenea, el nu a încetat să sucte interesul, provocând gândirea să îi sesizeze natura reală. Numeroși au fost teoreticienii dornici de a descrie această realitate multiformă, de a-i înțelege modalitățile de desfășurare, de a-i determina eventualele principii de limitare, și în plan civil, de eradicare.

De la Francisco de Vitoria la Carl von Clausewitz, de la Alberico Gentili la Emer de Vattel, de la chestiunea „războiului drept” la cea a „războiului absolut”, trecând prin „războaiele reglementate” și cele ale războaielor civile, se pare că reflecția asupra acestui fenomen social a oscilat între trei problematici principale: teologico-morală; juridico-politică; antropologico-politică⁵.

De la sfârșitul Războiului Rece, au apărut reflecții noi asupra fenomenului război: ideea unui „viitor roz” (*rosy future*) al războiului (Philippe

Delmas) sau dimpotrivă, cea a unui război desuet (John Mueller)⁶. Totuși, după evenimentele din 11 septembrie 2001, tendința generală în lumea academică și jurnalistică a fost de a considera că lumea ar intra în era conflictelor asimetrice⁷. Pe de altă parte, reflecțiile actuale în studiile strategice nu propun nici ruptura ontologică și nici epistemologică de reflecțiile de la începutul sfârșitului erei bipolare. Mai curând, este vorba de a insera aceste noi conflicte într-o tipologie generală care adesea are ca punct de plecare un triptic între conflictul intrastatal, civil și cel clasificat ca fiind de altă natură.

Există opinii potrivit cărora lucrările despre tipurile de război și-au schimbat, după 11 septembrie 2001, abordarea asupra acestui fenomen⁸. Acest eveniment a declanșat o revenire fără precedent a studiilor privind războiul. Astfel, cercetătorii au început să acorde timp și atenție sporite explicației schimbărilor fundamentale intervenite în modalitatea de ducere a războiului. De exemplu, Pascal Boniface a publicat, în noiembrie 2001, lucrarea „Războaiele de mâine”, în care vine cu elemente noi referitoare la tipologia războaielor⁹. Referindu-se la războaiele viitoare, acesta menționează 24 de forme de conflicte, de la războaiele civilizaționale, la cele ce folosesc spațiul cibernetic¹⁰.

Tipologia cea mai populară în perioada menționată este cea propusă de Thomas X. Hammes în lucrarea sa „*The Sling and the Stone. On War in the 21st Century*”¹¹, în care vorbește despre patru generații de războaie. De fapt, această clasificare a fost făcută inițial de William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton și Gary I. Wilson¹² în 1989.

Secolul al XXI-lea este caracterizat prin două paradigme majore. Țările occidentale sunt constant în război la distanță pentru interesele lor. În plus, ele pun în operă doctrina „zero morți”. Pentru aceasta, ele fac apel fie la mercenari și/sau la puterea tehnologiei¹³. Dacă la aceste aprecieri se adaugă faptul că, în prezent, grupări nonstatale, ca extremiști religioși sau narco-traficanți, devin actori ce se implică în conflicte armate, atunci avem imaginea completă a ceea ce înseamnă și va însemna pe viitor războiul.

Practic, în războiul din secolul al XXI-lea, pe lângă *acțiunile* de luptă numite *clasice*, de regulă, duse de state, există și se manifestă tot mai insistent *acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride* purtate, de obicei, de actori nonstatali.

2.2. Corelația între acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul secolului al XXI-lea

2.2.1. Acțiunile asimetrice în războiul secolului al XXI-lea

Războaiele actuale, adică cele care au avut loc după 2001, cuprind, printre alte forme de acțiuni de luptă, și acțiunile asimetrice. Acestea nu sunt o noutate¹⁴, ele fiind prezente, de-a lungul istoriei omenirii, în aproape toate războaiele din trecut¹⁵. Ceea ce aduc nou războaiele din secolul al XXI-lea, în ceea ce privește acțiunile asimetrice, este că acestea sunt purtate, aproape în exclusivitate, de către actori nonstatali (de exemplu, neoterorismul islamist, gherilele degenerate, organizațiile criminale transnaționale, narcoterorismul, entitățile iraționale violente).

Asimetria se manifestă la nivel strategic, operativ sau tactic. Practic, asimetria într-un război înseamnă adaptarea la adversar sau la o amenințare de securitate. Parțial sau total, această adaptare poate să se integreze într-o formulă mai convențională de confruntare, deplasând și lărgind câmpul de conflictualitate de la un simplu câmp de luptă la spațiul mediatic și politic.

În plus, astăzi, adversarul este a priori *de neînțeles, insesizabil și irațional*, datorită obiectivelor, organizării și/sau metodele sale, folosite în atingerea scopurilor propuse. Adversarul este *de neînțeles* pentru că resursele sale (umane, financiare, informaționale) sunt mult inferioare celui cărui se opune. Astfel, în Afganistan, forțele insurgente sunt cu mult inferioare ca număr, dotare cu mijloace de luptă și nu numai, comparativ cu forțele coaliției militare multinaționale ce acționează aici sub mandat ONU. Cu toate acestea, insurgenții, folosind mijloace de luptă de multe ori improvizate, cauzează pierderi umane și materiale forțelor coaliției. Calificativul de *insesizabil* dat adversarului are în vedere realitatea că acesta nu este organizat pe structuri militare similare celor dintr-o armată națională, ci acționează individual sau în grupuri mici și caută îndeplinirea unor obiective concrete, palpabile și care să aibă un impact psihologic cât mai mare asupra populației și forțelor inamice. În acest sens, un exemplu edificator îl reprezintă rețelele deschise, ca Al-Qaida, în care elementele rețelei apăreau și dispăreau de o manieră continuă, neputând fi vulnerabile în acțiunile indirecte¹⁶. În plus, se pare că o parte a populației autohtone îi acordă

sprijin concret, material și moral. Frecvent, după executarea unei acțiuni de luptă, acest adversar insesizabil se „ascunde” în rândurile populației. Adversarul este *irațional* atât pentru că se opune unui inamic superior numeric, tehnologic și nu numai, cât și faptului că nu-i pasă de victimele pe care le face în rândul civililor ce se află întâmplător în zona sa de acțiune.

În același timp, acțiunile asimetrice acoperă un spectru foarte larg de moduri de operare, de la non-violență la violența politică, de la terorism la anumite forme de război al informației. Acesta din urmă este facilitat considerabil de revoluția produsă în tehnologiile informațiilor și comunicațiilor, la care au acces deopotrivă statele, dar și actorii nonstatali. Totodată, acțiunile asimetrice se definesc prin faptul că unul dintre actori nu respectă regulile comune stabilite. În cazul unui război, regulile sunt adesea stabilite în beneficiul unuia dintre protagoniști, care astfel își găsește un mijloc de a-și asigura, o dată în plus, superioritatea. Este firesc ca, după ce a încercat să respecte regulile jocului, fapt ce nu l-a avantajat, adversarul să caute să le ocolească pentru a restabili echilibrul, reluându-și ascendentul sau inițiativa, pentru a compensa o slăbiciune care altfel i-ar fi fatală¹⁷.

De aceea, cunoașterea mecanismelor acțiunilor asimetrice conduce la înțelegerea naturii obiectivelor urmărite și identificarea logicilor ce îi permit beligerantului să-și atingă scopul stabilit¹⁸. Adversarii din orice război, asimetric sau nu, își construiesc strategia lor globală în jurul a 3 dimensiuni: *finalitatea acțiunii* (de exemplu, răsturnarea unui regim și punerea în loc a noii puteri), *resursele disponibile* (de exemplu, finanțe, personal, armament) și *calea aleasă pentru atingerea obiectivului* (prin forță sau mijloace politice).

Acțiunile asimetrice se fondează pe o strategie, de asemenea asimetrică. Lupta împotriva strategiilor asimetrice se situează la trei niveluri¹⁹: *informație, strategie și acțiune*. Acestea se impun a fi abordate de o manieră cuprinzătoare, integrată și mai ales ofensivă. Fiecare dintre cele trei componente au un rol decisiv în ducerea acțiunilor asimetrice. Îndeplinirea lor, aparent distinctă, este în realitate interdependentă.

Astfel, *informația* nu are drept scop doar cunoașterea normativă a oamenilor și structurilor responsabile, ci mai ales înțelegerea motivației, obiectivelor și liniilor lor de forță. Cu alte cuvinte,

se impune penetrarea universului lor mintal, ceea ce presupune ca beligerantul să se bazeze mai puțin pe avantajele oferite de resursele tehnologice și/sau umane și mai mult pe integrarea totală a informației în procesul de decizie.

În ceea ce privește rolul *strategiei acțiunii*, acesta presupune adoptarea unei abordări atotcuprinzătoare, antiteroriste a mijloacelor ofensive și defensive, civile și militare, contra-teroriste și antiteroriste, politice, economice și sociale. Scopul nu este să se limiteze numai la eliminarea forței asimetrice, ci să transforme condițiile acțiunii sale, în sensul legitimării în rândul unei părți a populației, care o susține politic, moral și chiar logistic. De exemplu, o bună strategie împotriva terorismului trebuie să asigure porți de ieșire a adversarului asimetric. În acest mod, acesta din urmă dispune de posibilitatea de a-și plasa acțiunea într-o perspectivă simetrică, de unde necesitatea de a reduce gradul de dramatism al negocierilor asupra concesiilor necesare, cât și reciclarea foștilor combatanți inamici în unități ale serviciilor de informații sau de acțiune psihologică.

Acțiunea propriu-zisă are rolul de a asigura controlul informației anterior și ulterior deciziei, dar și comunicarea propriu-zisă. Dincolo de dominanța informațională, conceptualizată de SUA în primul război din Golf (1991), care privilegiază controlul datelor și al cunoașterii, aceasta semnifică controlul influenței, îndeosebi asupra populației din zonă, fapt ce constituie cheia luptei asimetrice.

2.2.2. *Acțiuni neconvenționale în războiul secolului al XXI-lea*

Acțiunile neconvenționale se duc atât de către actorii nonstatali, cât și de actorii statali. Aceștia din urmă fac apel la asemenea tactici și procedee de luptă atunci când contracarează acțiunile actorilor nonstatali. De aceea, se poate afirma că acțiunile neconvenționale sunt un răspuns la amenințările neconvenționale (terorism, criminalitate organizată etc.). Ele sunt generate de trei noi factori ce au apărut în angajamentele moderne²⁰:

- *populațiile* – ele sunt din ce în ce mai adesea miza intervențiilor militare, fie pentru a le proteja de urmările unui conflict, fie pentru a favoriza întoarcerea în țara lor;

- *condițiile de angajare moderne* – acestea sunt diferite față de trecut, întrucât asistăm la o

implicare voluntară sau involuntară a populațiilor într-un conflict în care beligeranții nu mai sunt separați de un front linear și unde distincția între obiectivele civile și cele militare este tot mai puțin respectată;

- *multiplicarea actorilor pe un teatru* – este vorba de autoritățile politice și locale, organizațiile internaționale, organizațiile guvernamentale, organizațiile nonguvernamentale, forțele angajate.

Pe de altă parte, acțiunile neconvenționale sunt duse de către actorii nonstatali care, pentru a-și atinge obiectivele politice, ideologice sau religioase, folosesc metodele și procedeele de luptă asimetrice. Motivul principal al unei astfel de practici îl constituie insuficiența resurselor umane, materiale, financiare și informaționale în raport cu cele pe care le au forțele armate guvernamentale. Răsturnarea de către actorii nonstatali a raportului de forțe defavorabil în lupta armată se face prin generarea unor efecte care să compenseze, în bună măsură, diferențele față de adversarii instituționali și statali.

Practicarea violenței armate neconvenționale se aplică metodelor de luptă ale sistemelor asimetrice dotate cu capacități militare fizice prea reduse pentru a produce daune ce amenință centrul determinant al unei armate clasice moderne sau centrul de gravitate al unui stat. Ea descrie maniera în care organizațiile militarizate trebuie să compenseze această slăbiciune prin acțiuni indirecte asupra psihicului adversarului, asupra celui al eventualilor aliați și al populației²¹. Efectele urmărite au toate un punct comun: să convingă populația, instituțiile statului, forțele de securitate internă și militară de inutilitatea luptei lor și de costul exorbitant pe care ea îl antrenează.

Ca instrument de violență politică, de exemplu gherila este concepută ca o strategie militară în serviciul unei acțiuni politice insurecționale. Există două variante istorice:

- o variantă revoluționară, ce vizează să pună capăt unui regim apreciat ca opresiv și ilegal (cazul Cubei în perioada 1953-1958 sau al Vietnamului de Sud în perioada 1954-1975);

- o variantă naționalistă, al cărui scop este să pună capăt unui regim colonial sau să alunge o forță militară de ocupație (cazul Algeriei în perioada 1954-1962).

Rebelii au nevoie de timp pentru a-și organiza aparatul politic și angaja un proces de generare a forței militare. Această perioadă va fi folosită

pentru a-și întări legitimitatea în fața populației. Odată dobândită puterea dorită, răsturnarea regimului advers sau eliminarea unei armate străine de ocupație se va face prin victoria clasică. Deci, trebuie concret să planifice și să ducă o strategie militară de uzură împotriva forțelor armate regulate și de securitate internă, precum și o strategie indirectă ce face apel la procedee teroriste, de propagandă și dezinformare menite să demoralizeze autoritățile legale, combinându-le într-o strategie integrală. De aceea, violența armată neconvențională nu este la îndemâna oricărei organizații.

Pentru a evita superioritatea militară clasică adversă, acțiunile militarizate vor fi duse cu o logică diferită de lupta clasică²². În acest sens, se adoptă următoarele măsuri:

- neacceptarea unei bătălii decisive în care superioritatea în mobilitate și putere de foc ale forțelor regulate pot să se impună;

- renunțarea la dispozitivele militare eşalonate ce marchează o oarecare linie de front pe teren; rebelii vor adopta o dispersie maximală față de dispozitivul advers;

- dispunerea de o zonă de regroupare sigură, în care unitățile vor fi reconstituite între două operații; acest „sanctuar” trebuie să fie dificil accesului forțelor regulate sau suficient de îndepărtat de bazele adversarului pentru a da timp membrilor gherilei să se retragă. Amenajat adecvat, acest „sanctuar” va servi drept bază logistică tactică sau operativă.

Armatele occidentale profesioniste echipate după modelul american, adică mizând pe conjuncția preciziei traiectoriilor și dezvoltarea rețelilor de senzori, pot să treacă peste anumite dificultăți tehnice cu care s-au confruntat în trecut. Din acest punct de vedere, se poate afirma că:

- distanțele geografice dispar sub efectul aeromobilității și controlului general al celei de-a treia dimensiuni; astăzi, nu mai există locuri inaccesibile din punct de vedere geografic;

- identificarea bazelor și unităților militare semnificative devine tot mai ușoară; există sisteme de observare capabile în orice condiții meteo să identifice poziții ale structurilor militare și chiar ale unor luptători izolați;

- bucla de țintire localizare/identificare/procesare/evaluare este redusă la câteva zeci de minute și autorizează lovituri asupra obiectivelor de oportunitate cu volum sau dimensiuni reduse;

- daunele colaterale sunt mai puțin extinse decât în trecut, prin precizia focului, combinat cu profunzimea vectorilor și a rachetelor;

- forțele armate clasice dispun de o capacitate de luptă pe timp de noapte și în orice condiții climatice, în timp ce gherila nu are o asemenea capacitate.

Printre formele de influențare asimetrică a adversarului²³ se află:

- decredibilizarea, realizată prin intimidare, folosind procedee militare (sniping, obstacole, mine capcană, ambuscade) și procedee nonmilitare (manifestații populare, campanie de presă, zvonuri, răpiri, asasinate);

- paralizia realizată prin mișcări operative și tactice, folosind procedee militare (sabotaje, utilizarea de rachete sol-aer, mine capcană, ambuscade, atacuri sinucigașe) și procedee nonmilitare (greve, revolte populare);

- dislocarea, folosind atât procedee militare (atentate, asasinate, răpiri de lideri militari și civili, atacuri sinucigașe), cât și procedee nonmilitare (blocadă civilă).

În același timp, prin acțiunile neconvenționale, se urmărește:

- degradarea eficacității militare a unei forțe clasice prin: negarea capacității forței adverse de a obține o decisivă victorie militară prin decredibilizarea armatei, arătând cu claritate opiniei publice și guvernanților incapacitatea operațională a forțelor armate;

- paralizarea desfășurării dispozitivului pe teren, prin acțiuni de întârziere la nivel operativ și tactic, precum și dislocarea efortului principal al inamicului prin izolarea și decapitarea întregului sau a unei părți a dispozitivului advers;

- controlarea populației pentru a o întoarce împotriva instituțiilor prin cucerirea acestora în totalitate sau parțial. În acest scop, sunt urmărite²⁴: seducția și alienarea pentru a întoarce populația împotriva guvernului; teroarea pentru a elimina o parte a populației pe care ei nu o controlează.

2.2.3. Acțiunile hibride în războiul secolului al XXI-lea

Războaiele din secolul al XXI-lea includ, așa cum au arătat-o conflictele de după 2001, și vor include acțiuni hibride ca formă de manifestare a luptei armate. Prin urmare, se poate afirma că în viitor se tinde spre o hibridizare a războiului, ce se va produce pe două niveluri: cel al *modurilor de*

acțiune și cel al actorilor și al alianțelor lor²⁵.

Acțiunile hibride combină capacități convenționale, asimetrice, teroriste, de tip crimă organizată pentru a duce acțiuni singulare și adesea inovatoare, putând simultan să releve simetrie și asimetrie. Este vorba mai întâi de o hibridizare a modurilor de acțiune. Organizațiile de tip gherilă, teroriste sau de crimă organizată urmăresc să dobândească abilități, priceperi și deprinderi specifice armatelor naționale: război electronic și cibernetic, drone, rachete sol-aer cu radare asociate. Acestea rămân în linia teoriei războiului revoluționar al lui Mao, dar, de acum înainte, forțele armate statale caută, la rândul lor, să-și extindă capacitățile de război asimetric după cum arată declarațiile comandanților forțelor armate iraniene din 2009²⁶.

Convergența tehnicilor și modurilor de acțiune fac din ce în ce mai vagă pertinenta unei dihotomii între simetrie și asimetrie. Este vorba mai curând de o combinare sistematică a celor două, mai ales că hibridizarea alianțelor între actori statali și non-statali permit acestor alianțe să-și regroupeze capacitățile simetrice și asimetrice. Alianța strategică între Hamas, Hezbollah, Iran și Siria este arhetipul unui alt tip de hibridizare. De exemplu, descurajarea iraniană față de Israel se bazează pe capacitatea aliaților săi de a deschide simultan trei fronturi împotriva acestei țări, dintre care două asimetrice. Alianțele respective nu sunt specifice unui nou tip de război, ci ele fac caducă diferențierea între război mic sau mare și distincția între conflict asimetric și simetric. Această realitate antrenează natural o dificultate de reprezentare a forțelor.

Pe de altă parte, în viitor, adversarii cei mai capabili pot urmări combinarea capacității distructive reale cu forme tradiționale, asimetrice sau catastrofice de război²⁷. În acest sens, mulți analiști vorbesc de un amestec al formelor de război prin combinarea frecvenței și letalității crescânde. Această construcție este descrisă, cel mai adesea, drept război hibrid, în care adversarul va prezenta foarte probabil amenințări hibride unice vizând vulnerabilitățile statului/statelor atacate.

Prin urmare, acțiunile hibride vor fi un amestec simultan al tuturor formelor de război (convențional, asimetric, terorist) și al tacticilor corespunzătoare²⁸. Activitatea criminală, de asemenea, poate fi considerată o parte a acestei probleme, deoarece ea destabilizează cel mai mult conducerea locală sau încurajează lupta

insurgenților furnizându-le resurse. Practic, actorii nonstatali ce folosesc acțiunile hibride realizează un melanj inovator de strategii, tactici, tehnologii conforme cu cultura lor strategică, geografia și obiectivele vizate.

Acțiunile hibride încorporează o gamă completă de moduri ale războiului, inclusiv cele convenționale, tactica și formele asimetrice, actele teroriste ce includ violența și coerciția oarbe și dezordinea criminală. Aceste activități multi-modale pot fi duse de unități separate sau chiar de aceeași unitate, dar în general, din punct de vedere funcțional și tactic, sunt conduse și coordonate în spațiul de luptă principal pentru a realiza efecte sinergice în dimensiunile fizice și psihologice de conflict²⁹. Efectele pot fi obținute la toate nivelurile războiului. Astfel, compresia nivelurilor de război este complicată printr-o convergență simultană de moduri. Noutatea acestor combinații și adaptări inovatoare a sistemelor existente prin acțiunile hibride este o altă complexitate a războiului din actualul secol.

Forțele hibride pot încorpora eficiente sisteme tehnologice avansate în structura lor și apoi să le utilizeze de maniere ce sunt dincolo de parametrii prevăzuți inițial. Din punct de vedere funcțional, forțele militare hibride sunt superioare forțelor occidentale în războiul hibrid pe care îl duc împotriva acestora³⁰.

Acțiunile hibride combină letalitatea conflictului convențional cu fervoarea fanatică și durata prelungită a războiului asimetric. În conflictele hibride, viitorii adversari (state, grupuri de state sau actori nonstatali și indivizi) vor exploata accesul la posibilitățile militare moderne, inclusiv sistemele cifrate de comandă, rachetele aer-sol portative și celelalte sisteme letale, ce favorizează insurecțiile prelungite care utilizează ambuscade, dispozitive explozive improvizate și asasinate coercitive.

2.2.4. Relațiile între acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul acestui secol

Analiza modurilor în care se manifestă acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride în războiul acestui secol, precum și a actorilor ce le folosesc, evidențiază două caracteristici esențiale ale relațiilor dintre ele: *complexitatea și interdependența*.

Complexitatea relațiilor între acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride rezidă în:

- modurile în care aceste acțiuni sunt duse în cadrul unui conflict – de regulă, modurile asimetrice sunt preferate;

- actorii nonstatali care apelează la aceste tipuri de acțiuni – de regulă, actorii respectivi sunt cam aceiași. Este vorba de grupări teroriste, de gherilă, insurgenți, crimă organizată. Desigur, și actorii statali folosesc, ca răspuns la atacurile actorilor nonstatali menționați, acțiunile neconvenționale și hibride;

- conținutul și natura relațiilor cu populația din zona acțiunilor de luptă – în cadrul acțiunilor asimetrice, neconvenționale și chiar hibride, actorii nonstatali caută în permanență fie să-și atragă populația de partea lor, fie să o demoralizeze, terorizeze și înspăimânte pentru a nu sprijini forțele guvernamentale;

- strategiile, tacticile și mijloacele de luptă folosite – actorii nonstatali folosesc orice strategii, tactici și mijloace de luptă convenționale, moderne și improvizate pentru a-și atinge obiectivele propuse. Uneori, chiar actorii statali apelează la moduri hibride de acțiune în combaterea actorilor nonstatali, în calitatea lor de beligeranți;

- locul de desfășurare a acțiunilor de luptă – foarte frecvent, acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride au ca loc de desfășurare spațiul urban, locurile intens populate, dificil de supravegheat și controlat de către forțele de ordine și militare statale;

- diversitatea raporturilor între diferiți actori nonstatali pe timpul derulării acțiunilor asimetrice, neconvenționale și hibride – există raporturi de cooperare și colaborare între diferiții actori nonstatali în conflictele armate actuale, de susținere logistică sau financiară, iar uneori, când interesele lor generale nu coincid, pot apărea relații conflictuale.

Interdependența relațiilor între acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride este dată de:

- *relativa apropiere a strategiilor, tacticilor și mijloacelor de luptă* folosite de către actorii nonstatali în derularea conflictelor în care sunt implicați. În descrierea succintă a fiecărui tip de acțiune sunt prezentate strategiile, tacticile și paleta mijloacelor de luptă utilizate;

- *obiectivele urmărite* de către actorii nonstatali *sunt aproximativ similare*; acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride urmăresc slăbirea puterii și influenței autorităților locale și centrale,

discreditarea forțelor de securitate și militare, manipularea populației, semănarea neîncrederii în guvernanți;

- *toate modurile de acțiune sunt îndreptate împotriva guvernelor, a autorităților locale, a forțelor de securitate și militare* ale țării în care are loc conflictul armat; rar se întâmplă ca acțiunile asimetrice, neconvenționale sau hibride să nu vizeze forțele armate, guvernul și instituțiile statului cu responsabilități în materie de securitate;

- *efectele acțiunilor asimetrice, neconvenționale și hibride sunt cumulative* și acționează în aceeași direcție și sens. Efectele urmărite, printr-o modalitate sau alta de acțiune, similare sau nu, contribuie la discreditaarea autorităților locale și centrale, a armatei și a forțelor de securitate;

- *modurile de acțiune se desfășoară aproximativ în același spațiu* fizic și virtual. Acțiunile asimetrice, neconvenționale și hibride se produc atât în spațiul fizic, real, concret al localităților dens populate, cât și în spațiul virtual.

Concluzii

Se poate afirma că viitorul mediu operațional va fi caracterizat de schimbare constantă și accelerată. Tendințele ce se manifestă în domeniile economic, demografic, al resurselor și climatic vor genera la nivel local, regional, dar și global, o competiție de interese ce, la rândul ei, va exacerba tensiunile și manifestările extremiste. Se vor intensifica și va crește frecvența conflictelor intrastatale între grupări etnice, tribale, religioase sau politice, contribuind la și fiind amplificate de fragmentarea statelor, crima organizată transnațională, competiția pentru resurse, migrație și urbanizare. Spațiile de desfășurare a acestor conflicte vor fi variate: rural, urban, aerian, maritim sau virtual.

Din cele prezentate, se poate concluziona că războiul este practicat în medii și contexte diverse, iar perioada contemporană este marcată de creșterea complexității modalității de ducere a acestuia. Contextul legal, cele tehnologic, social și de mediu al conflictului, specifice secolului al XXI-lea, vor contribui semnificativ la creșterea gradului său de complexitate și vor crea provocări majore pentru cei angajați în planificarea și conducerea operațiilor. Statele dezvoltate și integrate în comunitatea internațională se vor conforma normelor internaționale privind utilizarea noilor tehnologii, drepturile omului și ecologia, în timp

ce este posibil ca statele sărace și slab integrate, dar și unii actori nonstatali, să încalce legislația internațională, folosind mijloace neconvenționale nepermise.

Deși mediul de securitate al secolului al XXI-lea este deosebit de complex, pot fi desprinse totuși unele tendințe în ceea ce privește conflictualitatea armată și războiul. În acest context, se remarcă evoluția a trei tipuri principale de acțiuni militare – asimetrice, neconvenționale și hibride – între care există relații de interdependență complexe. De aici rezultă că „... fiecare război, fiecare conflict armat are elemente specifice, de irepetabilitate, care-i conferă o fizionomie proprie, total diferită de conflictele precedente și de cele următoare”³¹.

Adoptarea tacticilor de acest tip de către actorii statali și nonstatali ca principală modalitate de impunere a obiectivelor proprii și de luptă împotriva armatelor avansate constituie caracteristica-cheie a războiului contemporan. Accesul facilitat de globalizare la armamentul ușor, dar și la tehnologiile informaționale și de comunicații, vor spori din ce în ce mai mult amenințarea constituită de formele neregulate de război în fața cărora comunitatea internațională va trebui să adopte o poziție comună clară pentru a furniza asistență și securitate populației afectate.

NOTE:

Această lucrare a fost realizată cu susținerea Consiliului Național pentru Cercetare Științifică, CNCS-UEFISCDI, prin grantul acordat în cadrul proiectului cu numărul PN-II-ID-PCE-2011-3-0849.

1 Uppsala Conflict Data Program, *UCDP Actor Dataset v.2.1-2012*, Uppsala University, URL: http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/125/125404_ucdp_prio_armedconflict-dataset_v4_2012.xls.

2 Fred SCHREIER, *Trends and Challenges in International Security: An Inventory*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Occasional Paper No. 19, 2010, URL: <http://eee.dcaf.ch/publications>.

3 Ibidem.

4 Ibidem.

5 Didier MOULINIER, *Théorisations de la guerre à l'époque moderne et contemporaine*, URL: <http://nouvelles-philosophiques.blogspot.ro/2009/05/theorisations-de-la-guerre-lepoque.html>.

6 A se vedea: Michel FORTMANN, „À l'Ouest rien

de nouveau? Les théories sur l'avenir de la guerre au seuil du XXIe siècle”, *Études internationales*, XXXI, no. 1, Mars 2000, pp. 57-90; VENNESSON, Pascal, „Renaissance ou obsolète? La guerre aujourd'hui”, *Revue française de science politique*, 48 (3-4), Juin-Août, 1998, pp. 515-534.

7 Marwan BISHARA, „L'ère des conflits asymétriques”, *Le Monde diplomatique*, Octobre 2001, pp. 20-21.

8 Richard GARON; Dany DESCHENES, *Vers une nouvelle typologie des conflits?*, URL: <http://www.cdai-cai.ca/cdai/uploads/cdai/2009/04/garon07.pdf>, pp. 9-10.

9 Pascal BONIFACE, *Les guerres de demain*, Paris, Seuil, 2001, pp. 17-152.

10 Ibidem.

11 Thomas X. HAMMES, *The Sling and the Stone. On War in the 21st Century*, Zenit Press, SUA, 2006, URL: <http://books.google.ro/books?id=d2Ux1lz0PUgC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>.

12 William S. LIND, Keith NIGHTENGAL, John F. SCHMITT, Joseph W. SUTTON et Gary I. WILSON, „The Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, *Marine Corps Gazette*, October 1989, pp. 22-26.

13 Eddine CHITOUR, *Les guerres du XXIe siècle : Avènement d'un nouveau monde*, URL: <http://www.agoravox.fr/actualites/international/article/les-guerres-du-xxie-siecle-61505>.

14 xxx, *L'autre est-il un ennemi?*, URL: http://pedagogie.ac-montpellier.fr/hist_geo/defense/pdf/cercle/asymetrie_defense.pdf, p. 1.

15 A se vedea Steven METZ, „La guerre asymétrique et l'avenir de l'Occident”, *Politique Étrangère*, 1/2003, p. 30.

16 Cf. *La guerre asymétrique*, URL: <http://www.polemia.com/article.php?id=330>, p. 3.

17 Emmanuel ANTOINE, *Le concept de conflit asymétrique a-t-il un sens? (I)*, URL: <http://alliancegeostrategique.org/2011/05/06/le-concept-de-conflit-asymetrique-a-t-il-un-sens-i/>, p. 1.

18 Idem, p. 2.

19 Cf. *La guerre asymétrique*, URL: <http://www.polemia.com/article.php?id=330>, p. 4.

20 xxx, *L'autre est-il un ennemi?*, URL: http://pedagogie.ac-montpellier.fr/hist_geo/defense/pdf/cercle/asymetrie_defense.pdf, p. 1.

21 x x x, *Les forces terrestres en opération: quels modes d'actions adopter face à des adversaires asymétriques?*, URL: http://www.cdef.terre.defense.gouv.fr/publications/cahiers_drex/cahier_recherche/

asymetrie.pdf, p. 39.

22 Idem, p. 41.

23 Adaptat după: *Les forces terrestres en opération: quels modes d'actions adopter face à des adversaires asymétriques?*, URL: http://www.cdef.terre.defense.gouv.fr/publications/cahiers_drex/cahier_recherche/asymetrie.pdf, p. 44.

24 Idem, p. 43.

25 Aymeric BONNEMAISON, Stéphane DOSSE, *La représentation pour penser la complexité*, URL: http://www.defnat.com/site_fr/pdf/TRIBUNE-150910-DOSSE-BONNEMAISON.pdf, p. 2.

26 Idem, p. 3.

27 Frank G. HOFFMAN, „Hybrid Warfare and Challenges”, *Joint Force Quarterly*, Issue 52, 1st quarter 2009, URL: <http://www.smallwarsjournal.com/.../jfqhoffman.pdf>, p. 4.

28 Ibidem.

29 Idem, p. 6.

30 William J. NEMETH, *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare* (Monterey, CA: Naval Postgraduate School, June 2002) apud Frank G. HOFFMAN, *op. cit.*, 2009, p. 6.

31 Eugen BĂDĂLAN, Teodor FRUNZETI, *Asimetria și idiosincrasia în acțiunile militare*, București, Centrul tehnic-editorial al armatei, 2004, p. 23.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANTOINE, Emmanuel, Le concept de conflit asymétrique a-t-il un sens? (I), URL: <http://alliancegeostrategique.org/2011/05/06/le-concept-de-conflit-asymetrique-a-t-il-un-sens-i/>.

2. BARTHOLOMEES, J. Boone (ed.), *US Army War College Guide to National Security Issues. Vol. I: Theory of War and Strategy (5th Edition)*, Carlisle, 2012.

3. BISHARA, Marwan, „L'ère des conflits asymétriques”, *Le Monde diplomatique*, Octobre 2001, pp. 20-21.

4. BONIFACE, Pascal, *Les guerres de demain*, Paris, Seuil, 2001.

5. BONNEMAISON, Aymeric; Stéphane DOSSE, *La représentation pour penser la complexité*, URL: http://www.defnat.com/site_fr/pdf/TRIBUNE-150910-DOSSE-BONNEMAISON.pdf.

6. CHITOUR, Eddine, *Les guerres du XXIe siècle: Avènement d'un nouveau monde*, URL: <http://www.agoravox.fr/actualites/international/>

[article/les-guerres-du-xxie-siecle-61505](http://www.agoravox.fr/actualites/international/article/les-guerres-du-xxie-siecle-61505).

7. FORTMANN, Michel, „À l'Ouest rien de nouveau? Les théories sur l'avenir de la guerre au seuil du XXIe siècle”, *Études internationales*, XXXI, no. 1, Mars 2000, pp. 57-90.

8. FRUNZETI, Teodor, „Convențional și neconvențional în acțiunile militare”, în *Impact Strategic*, nr. 4(45)/2012, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, pp. 6-14.

9. FRUNZETI, Teodor, „Arta militară contemporană”, în *Revista de științe militare*, nr. 1(18), An X, 2010, Editată de Secția de Științe Militare a Academiei Oamenilor de Știință din România, București, pp. 40-57.

10. GARON, Richard; DESCHENES, Dany, *Vers une nouvelle typologie des conflits?*, URL: <http://www.cda-cdai.ca/cdai/uploads/cdai/2009/04/garon07.pdf>.

11. HAMMES, Thomas X., *The Sling and the Stone. On War in the 21st Century*, Zenit Press, SUA, 2006, URL: <http://books.google.ro/books?i d=d2Ux1lz0PUgC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>.

12. HOFFMAN, Frank G., „Hybrid Warfare and Challenges”, *Joint Force Quarterly*, Issue 52, 1st quarter 2009, URL: <http://www.smallwarsjournal.com/.../jfqhoffman.pdf>.

13. LIND, William S.; NIGHTENGALE, Keith; SCHMITT, John F; W. SUTTON, Joseph; WILSON, Gary I, „The Changing Face of War: Into the Fourth Generation”, *Marine Corps Gazette*, October 1989.

14. METZ, Steven, „La guerre asymétrique et l'avenir de l'Occident”, *Politique Étrangère*, 1/2003.

15. MOULINIER, Didier, *Théorisations de la guerre à l'époque moderne et contemporaine*, URL: <http://nouvelles-philosophiques.blogspot.ro/2009/05/theorisations-de-la-guerre-lepoque.html>.

16. SCHREIER, Fred, *Trends and Challenges in International Security: An Inventory*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Occasional Paper No. 19, 2010, URL: <http://eee.dcaf.ch/publications>.

17. VENNESSON, Pascal, „Renaissance ou obsolète? La guerre aujourd'hui”, *Revue française de science politique*, 48 (3-4), Juin - Août, 1998, pp. 515-534.

CONFLICTUALITATEA PE MAPAMOND ÎN 2012 – SURSĂ A INSTABILITĂȚII ȘI INSECURITĂȚII

Dr. Petre DUȚU*
Vasile DOBRESCU**

Lumea de azi este caracterizată de conflictualitate pe toate planurile și la toate nivelurile. Sursele conflictualității sunt fenomene diverse: globalizarea, schimbările climatice, competiția pentru resurse, crizele economice, politice, sociale, energetice, migrația internațională, creșterea rapidă a populației mondiale. Unele forme de manifestare ale sale pot fi violente și distructive.

Conflictualitatea, așa cum o cunoaștem în prezent, va continua să existe și în anii viitori, având în vedere că nu există un panaceu universal pentru a o elimina sau diminua drastic. Totuși, concertarea eforturilor constructive ale actorilor implicați este posibil să conducă la soluții viabile și de durată.

Cuvinte-cheie: conflictualitate; globalizare; schimbare climatică; migrație internațională; populație; criză; resurse.

1. Considerații preliminare

În procesul trecerii de la starea de pace la cea de război, se pot distinge trei niveluri. Conflictualitatea este un concept cu o multitudine de definiții. În acest mod se urmărește ca el să

acopere o realitate complexă, relativ omniprezentă în toate domeniile de activitate umană și frecvent cu conotații negative.

Conflictualitatea ar putea fi definită ca o stare de tensiune ce rezultă din amenințările latente și dificil de identificat ce pot duce la conflict¹. Conflictualitatea, care este constatarea unui ecart și căutarea unei medieri adecvate, în timp ce criza este „o tulburare profundă legată de punerea în discuție a unui sistem de principii până atunci indiscutabile” și, în fine, conflictul „o confruntare între persoane sau grupuri de persoane”².

Prin comparație cu criza, conflictualitatea nu are o durată limitată și nu este legată de un eveniment precis. La fel, conflictualitatea se distinge de conflict, deoarece nu se traduce printr-o confruntare³.

În evoluția relațiilor internaționale și a statelor, conflictualitatea a venit să acopere câmpul ce separă pacea de conflict. Este o fază-cheie, deoarece dezvoltarea sa va conduce la conflict. Invers, reducerea sa va fi sursa unui nou echilibru de moment, căci el va conduce la noi forme de conflictualitate.

În opinia noastră, conflictualitatea poate fi definită în trei moduri. Mai întâi, conflictualitatea

* Dr. Petre DUȚU este cercetător științific gr. II. E-mail: dutupetre63@gmail.com

** Maior Vasile DOBRESCU își desfășoară activitatea în cadrul Inspectoratului pentru Situații de Urgență „Codrîi Vlăsiei” din județul Ilfov și este doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I, București, România. E-mail: dobrescu_laur@yahoo.com

este o *stare* în care se află doi sau mai mulți actori⁴ ce-și dispută ceva (un bun, o opinie sau o idee), ce ține de un interes ce se dorește a fi satisfăcut. Practic, în acest mod, conflictualitatea creează sau cel puțin definește contextul și climatul în care se produce relația între actorii ce își dispută ceva. Apoi, conflictualitatea desemnează modalitatea în care se stabilește și se va derula un *raport* între actorii care urmăresc satisfacerea unui anume interes sau a unui scop semnificativ pentru ei. În fine, *conflictualitatea constituie un fenomen social*, întrucât se caracterizează prin: durată mare; frecvență înaltă de apariție și manifestare; prezență aproape peste tot în lume și în toate domeniile de activitate umană.

Desigur, între cele trei forme de existență și manifestare a conflictualității este un raport de interdependență. Sub aceste forme, conflictualitatea se întâlnește și în domeniul relațiilor internaționale. În evoluția statelor și a relațiilor internaționale, conflictualitatea acoperă câmpul ce separă pacea de conflict. Ea este o fază importantă, deoarece dezvoltarea sa va conduce la conflict. Deși, în evoluția sa, conflictualitatea poate trece printr-un moment de echilibru, acesta din urmă va fi sursa unei noi conflictualități. Astfel, prin căderea zidului Berlinului, se pune capăt lumii bipolare și se trecea la o nouă ordine mondială, care, în scurt timp, a devenit o nouă sursă de conflictualitate între actorii statali și non-statali ai scenei mondiale. În acest nou context, țările și actorii non-statali nu mai aplică același tip de solidaritate față de un inamic comun ca în perioada anterioară. În plus, se asistă la apariția și manifestarea de clivaje geo-economice. Acum, competiția economică devine principalul teren de confruntare între state, organizații politico-militare sau de alt tip.

Conflictualitatea nu este generată doar de cauze interne ce țin de un actor statal sau altul. Astăzi, în contextul creat de globalizare, o conflictualitate poate exista în interiorul unui stat fără ca acesta să dispună de mijloacele necesare și suficiente de a o controla. De asemenea, conflictele între state pot fi instrumentalizate în folosul unei entități suprastatale.

De aceea, noțiunea de conflictualitate pare să permită înțelegerea fenomenelor ivite din bulversările sfârșitului secolului al XX-lea⁵. Conflictualitatea poate lua forme diferite de manifestare între actorii scenei mondiale. Una din formele sale de manifestare o constituie *conflictul*

social. Actuala criză financiar-economică mondială are consecințe nedorite nu doar în plan economic, ci și social. În general, instituțiile financiare mondiale (Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, de exemplu) au recomandat guvernelor un program de austeritate pentru a ieși din criză, iar acestea din urmă, în marea lor majoritate, au trecut la punerea în practică a unor astfel de programe. Consecința a fost apariția și derularea unor conflicte sociale semnificative în aproape toate statele ce au trecut la adoptarea austerității ca program de ieșire din criza economică. Practic, în unele state europene au avut loc proteste sociale ale celor afectați de asemenea măsuri. De exemplu, protestele din Grecia⁶ și Spania au fost destul de violente, cu confruntări între manifestanți și forțele de ordine.

Conflictul armat este o altă formă de manifestare a conflictualității. Prin urmare, se poate aprecia că un asemenea fenomen este generator de instabilitate și insecuritate locală, națională, regională și chiar internațională. Unele dintre conflictele armate cunosc o rezolvare fie prin încheierea păcii, fie printr-un acord de încetare a focului. Altele, din varii motive, rămân într-o stare cvasilatență, putând să izbucnească în orice moment. În acest sens, un exemplu concludent îl constituie conflictul între statul Israel și palestinienii sau așa-numitele conflicte înghețate.

Conflictul politic, religios sau etnic sunt alte forme de manifestare a conflictualității ca fenomen. Efectele lor pot fi dezastruoase pentru stabilitatea și securitatea unor țări și regiuni. Multe dintre ele se încheie printr-o soluționare de durată, când părțile implicate își ating scopurile și obiectivele.

2. Cauze ale conflictelor din lume

Conflictele sociale, politice, economice, militare și nu numai au cauze aproximativ similare la nivel național, regional și mondial. Afirmția noastră pleacă de la realitatea că procese și fenomene precum globalizarea, schimbările climatice, migrația internațională (legală și clandestină), urbanizarea, creșterea rapidă a populației în țările în dezvoltare și scăderea și îmbătrânirea acesteia în țările dezvoltate, crizele economice, financiare, energetice, alimentare⁷, competiția pentru resurse, îndeosebi naturale, au un impact semnificativ asupra stabilității sociale, politice, economice, militare și de mediu la toate nivelurile menționate anterior.

Astfel, *globalizarea*⁸, fenomen complex, multidimensional și relativ omniprezent, generează efecte atât benefice, cât și nefavorabile care afectează în egală măsură indivizii, grupurile umane, comunitățile locale, statele, actorii non-statali (de exemplu, multinaționalele, organizațiile economice sau de altă natură). Majoritatea opiniilor converg către afirmația că de efectele benefice ale globalizării profită din plin persoanele, comunitățile, statele bogate. Aceasta pentru că globalizarea aduce cu sine libera circulație a oamenilor, ideilor, bunurilor, capitalurilor, deschizând astfel calea competiției în toate domeniile de activitate. În opinia noastră, concurența și competiția, facilitate de globalizare, aduc avantaje pentru cei care au resurse în materie de cunoaștere, de investiție în cercetare și dezvoltare personală, grupală sau națională. Persoanele, grupurile umane, comunitățile și statele care nu au resursele necesare și suficiente nu pot face față competiției sau concurenței și rămân la nivelul de dezvoltare anterior, cu tendința de scădere continuă.

Schimbările climatice aduc modificări în aproape toate domeniile de activitate din comunitățile locale, state și regiuni, influențând astfel semnificativ viața populațiilor de pe întreg mapamondul. Reducerea volumului precipitațiilor în unele regiuni și creșterea acestuia în altele generează fenomene diferite – secetă și inundații, de exemplu – care duc la transformări în modul de viață și în natura activităților umane, ceea ce poate genera tensiuni și conflicte sociale, politice, economice și de altă natură.

Pe de altă parte, încălzirea globală duce la topirea ghețarilor, la subțierea grosimii gheții la polii pământului, ceea ce are efecte atât asupra creșterii nivelului apei oceanelor, cât și a facilitării exploatării resurselor naturale din zona arctică. În primul caz, populația ce locuiește în zonele inundabile trebuie să le părăsească, punând presiune pe localitățile și zonele apte vieții și activității umane, ceea ce poate genera conflicte sociale, politice, economice sau militare. În al doilea caz, resursele din zona arctică sunt atractive, astfel încât deja o serie de state din vecinătate își declară dreptul de exploatare a acestora. Și această tendință poate produce tensiuni și conflicte între actorii statali și non statali interesați de bogățiile zonei.

Migrația internațională, legală sau ilegală, este un fenomen demografic puternic dezvoltat. Depla-

sarea oamenilor se face încontinuu dinspre zona rurală spre zona urbană, pe plan intern, și dinspre țările mai puțin dezvoltate spre țările dezvoltate, pe plan internațional. După Divizia populație a ONU, ce a actualizat datele și previziunile în 2008, stocul migranților internaționali reprezintă 3% din populația mondială, adică 190 milioane de persoane⁹. În 2005, 37% din volumul total al migranților internaționali proveneau din țări în dezvoltare. Astfel, 28% dintre migranți erau originari din Asia, 33,6% din Europa, 23,3% din America de Nord, 9% din Africa, 3,5% din America Latină și Caraibe și 2,6% din Oceania¹⁰. Migrațiile interne și internaționale generează efecte atât pozitive, cât și negative, ce exercită o influență asupra stabilității și securității naționale, regionale și globale. Astfel, acestea modifică structura populației dintr-o zonă geografică internă sau din țările de destinație, îmbunătățesc folosirea forței de muncă, favorizează o repartitie mai echitabilă a veniturilor între indivizi și zone economice inegale. De asemenea, migrațiile pot înlesni schimburile de informații, transferul de tehnologii și resurse intelectuale, suscitând peste tot inovația necesară activității economice, au o strânsă legătură cu sănătatea populației, pot afecta stabilitatea socială. Prin aceste efecte, migrația internă și internațională poate crea premisele apariției și manifestării unor tensiuni și conflicte locale sau naționale și chiar regionale. Acestea din urmă, la rândul lor, pot afecta negativ stabilitatea și securitatea locală, națională, regională și internațională.

Și celelalte *fenomene demografice*¹¹ – creșterea rapidă a populației în țările în dezvoltare, scăderea și îmbătrânirea populației în țările dezvoltate, urbanismul – au contribuția lor la instabilitatea și insecuritatea socială, politică, economică etc.

Actuala criză financiar-economică, prin efectele negative pe care le generează, poate aduce atingere stabilității și securității naționale, regionale și internaționale. Aceasta generează efecte negative în sectoarele financiar, comercial și economic, efecte ce sunt o sursă pentru tensiuni și conflicte la toate cele trei niveluri - național, regional și internațional.

*Competiția pentru resurse*¹² se poate constitui într-o cauză a conflictualității la nivel local, național, regional și internațional. Într-un fel și într-o bună măsură, fostul război din Irak și actualul conflict armat din Afganistan sunt produsele „luptei” pentru resurse energetice.

3. Tendințe și perspective în evoluția conflictualității în viitor

3.1. Provocări cu impact asupra conflictualității

Lumea multipolară este, înainte de toate, caracterizată printr-o foarte mare instabilitate, rezultată din amenințările nivelării identităților printr-o globalizare dură, proliferarea armelor nucleare și, mai ales, din ecarturile economice crescânde între țările bogate și țările sărace. Se cuvine reținut că globalizarea se îndeplinește pe baze culturale anglo-saxone, ceea ce are implicații asupra identității și afirmării fiecărei țări¹³.

Cultura americană de tip Mc Donald's s-a propagat uniform peste tot în lume. Simbol al libertății și democrației, ea erodează fundamentele culturii celorlalte țări, mai ales a celor din Est, influențându-le tinerii.

Pe de altă parte, *economia* devine din ce în ce mai globală. Mecanismele și modelele clasice sunt depășite. Frontierele comerciale nu mai există. În acest context, globalizarea schimburilor, așa cum există astăzi, deschide calea accentuării concurenței. Cu cât țările se industrializează și se integrează pieței mondiale mai mult, cu atât ele suferă efectele concurenței internaționale.

Statele, actorii non-statali, *comunitatea internațională, trebuie să facă față unor provocări multiple și concrete* care au un impact puternic asupra conflictualității pe toate planurile – economic, politic, social, militar – și la toate nivelurile – local, național, regional și mondial. Astăzi, dezvoltarea economică se bazează pe petrol. Dar această materie primă, ca și alte materii energetice, nu este nepuizabilă, ceea ce ridică atât problema consumului, cât și cea a protecției surselor pentru generațiile viitoare.

Totodată, *dezvoltarea durabilă este legată de resurse*, și deci de competiția pentru ele. Este vorba de competiția între țările ce dețin sursa de materii prime, energetice sau umane și au acces direct la resurse și țările sau actorii non-statali care doresc, la rândul lor, să aibă acces la resursele de care au nevoie.

O altă provocare o reprezintă *generalizarea sistemului liberal* ca mod comun de funcționare economică. De asemenea, dezechilibrele economice existente între statele și între regiunile lumii constituie factori de amenințare a stabilității și se-

curității la toate nivelurile și pe toate planurile.

La rândul lor, noile mize ale *controlului informațiilor* sunt o nouă provocare pentru stabilitatea și securitatea națională, regională sau internațională. Astăzi, informația, pe lângă sursă a puterii, a devenit și una din sursele principale ale bogăției. Controlul său se constituie într-o sursă a conflictualității, căci interese puternice pot intra în opoziție. Un rol important are aici dezvoltarea fantastică a tehnologiei informațiilor și comunicației. Conflictualitatea va alimenta interese divergente atât pentru informație, ca proces de obținere a sa, cât și ca suport tehnic al acesteia.

Noile forme de *conflictualitate în domeniul culturii* privesc preeminența culturii nord-americane în volumul difuzării de cunoștințe și în modurile și normele de transmitere a acestor cunoștințe.

Concurența tehnologică poate genera conflictualitate. Dacă ne limităm doar la Internet, ca rețea mondială ce leagă bazele de date, conflictualitatea rezultă din gradul de securitate versus libertatea dorite de către utilizatorii rețelei.

Slăbirea statelor este o altă sursă de conflictualitate, la care contribuie omniprezența organizațiilor nonguvernamentale pe plan internațional și mișcarea asociativă pe plan național. Aceste organizații tind uneori să se substituie organelor democratice de luare a deciziei.

Migrația internațională va continua să fie un fenomen puternic. Mișcarea persoanelor dinspre țările în dezvoltare către țările dezvoltate va continua atât datorită creșterii rapide a populației în țările de origine, cât și îmbătrânirii populației în țările dezvoltate. Efectele negative ale migrației vor contribui la accentuarea conflictualității sociale, politice și, mai ales, economice.

3.2. Tendințe în evoluția conflictualității în anii ce vin

Analiza evoluției conflictualității pe mapamond în 2012 evidențiază faptul că acest fenomen complex și multidimensional va continua să se manifeste cu și mai multă vigoare în anii ce vin. Astfel, în luna noiembrie 2012, au avut loc o serie de evenimente semnificative, cum ar fi:

- *conflictul dintre Israel și palestinieni*, în fâșia Gaza s-a acutizat, bombardamentele reciproce fiind de o mare intensitate și urmate de pierderi de vieți omenești și pagube materiale de ambele părți;

- *confruntări dintre Turcia și Siria* pe motiv de încălcare a frontierei și a spațiului aerian;

- *în Siria conflictul armat între guvern și forțele opoziției s-a accentuat*; deja Franța a recunoscut opoziția ca singurul reprezentant al poporului sirian¹⁴;

- *în Europa, conflictul social a luat amploare*, din cauza programelor guvernamentale de austeritate din multe state europene (Grecia, Cehia, Spania, Portugalia, de exemplu);

- *în Africa, conflictele existente în 2012 vor continua să fie prezente*, întrucât nu s-au soluționat;

- *separatismul politic* este activ în întreaga lume¹⁵.

În plus, conflictele înghețate din Transnistria, Osetia de Sud, Nagorno-Karabah, nu s-au rezolvat și se află într-o stare latentă;

Pe baza analizei cauzelor și a manifestării conflictualității din anii precedenți, dar și din anul 2012, se pot emite aprecieri privind tendințele și perspectivele acestui fenomen în perioada următoare. Astfel, în viitor, o serie de fenomene și procese generatoare de conflictualitate vor continua să existe și să se manifeste, dintre care se pot menționa¹⁶:

- *continuarea globalizării* cu o explozie de fluxuri umane, materiale și imateriale de orice natură, al căror control devine o miză strategică de prim-plan. Pe de altă parte, se va manifesta, ca reacție la globalizare, o formă de protecționism (control strict a frontierelor, taxa de import, reindustrializarea națională);

- *un declin relativ al hiperputerii americane*, tot mai concurată și confruntată cu puternice constrângeri bugetare, ca și deplasarea spre Asia a priorităților strategice americane, din ce în ce mai puțin îndreptate spre Europa;

- *tranziția spre o lume multipolară*, în care emergența de puteri cu vocație regională sau mondială (Brazilia, Rusia, India, China, Africa de Sud – BRICS) și deplasarea progresivă spre Asia a centrului de gravitate mondial va duce la o redefinire a raporturilor de forțe și la noi practici în materie de relații internaționale;

- *instabilitatea cronică din Africa*, în care trebuie totuși subliniată încurajarea potențială a creșterii economice; pe de altă parte, Africa va rămâne în continuare atractivă pentru multe state, datorită resurselor sale naturale; inclusiv state emergente, precum China, au pătruns semnificativ în continentul

african în căutare de resurse naturale, mai ales energetice, pentru economia ei în plină ascensiune¹⁷;

- *un declin relativ al Europei*, confruntată cu slabul dinamism al creșterii sale economice și a demografiei sale, precum și cu reducerile constante a bugetelor sale de apărare, în timp ce în numeroase națiuni non-occidentale cresc eforturile lor în materie de apărare;

- *întoarcerea probabilă a statelor în jocul internațional*, consecință a neputinței sau slăbirii relative a marilor organizații și alianțe născute după al Doilea Război Mondial; în corolar, coalițiile viitoare ar putea să se dovedească mai volatile, fondate pe interese de circumstanță¹⁸;

- *creșterea puterii actorilor non-statali*; multinaționalele, organizațiile politico-militare, organizațiile societății civile regionale și internaționale devin tot mai puternice și își vor asuma roluri în materie de securitate și stabilitate națională, regională și mondială, roluri anterior jucate de actorii statali;

- *proliferarea armelor de distrugere în masă*; există posibilitatea ca unele organizații teroriste să acceadă la asemenea arme și să amenințe cu folosirea lor;

- *conflictualitatea se va manifesta în toate spațiile posibile* (terestru, aerian, maritim, cosmic și spațiul virtual); este posibil ca spațiul virtual să fie locul în care conflictualitatea va cunoaște o creștere față de anii precedenți.

În acest context complex și dinamic, conflictualitatea pe toate planurile – social, economic, politic, militar și nu numai – și la toate nivelurile – local, național, regional și internațional – se va accentua.

Astfel, vom asista la izbucnirea a diverse „războaie” economice atât între actorii statali, actorii non-statali, cât și între cele două categorii de actori. Există o serie de resurse cu valoare strategică precum hidrocarburile, materiile prime, apa, care sunt vitale pentru supraviețuirea statelor, dar doar anumite state dețin sau au acces la acest tip de resurse. Astfel a luat naștere și s-a dezvoltat, la nivelul întregii lumi, o reală competiție pentru resurse între statele care dețin astfel de resurse și încearcă să își mențină controlul asupra acestora, pe de o parte, și, pe de alta, actorii care nu au încă acces la ele. O altă competiție va fi pentru menținerea piețelor și cucerirea altora noi.

Pe plan intern, vom asista la creșterea în frecvență și intensitate a conflictelor sociale

(mitinguri și marșuri, greve, revolte) ca urmare a crizei economice, pe de o parte, și a programelor de austeritate ale guvernelor, pe de altă parte.

Conflictele militare vor continua să existe și să se manifeste cu intensități diferite în diverse regiuni ale lumii. Conflictul armat între Israel și palestinienii va continua să se manifeste, iar unele conflicte înghețate se pot „reaprinde” din diverse motive. În Irak, lupta insurgenților cu forțele de securitate și armata guvernamentală va continua, iar conflictul armat din Afganistan va fi încă o expresie a conflictualității generată de competiția pentru resurse și sfere de influență. În Siria, este posibil ca ostilitățile între forțele loiale guvernului și forțele opoziției să continue încă ceva timp, iar în Turcia kurzii să acționeze pentru a-și obține dreptul la autodeterminare. Este posibil ca insurgența, războiul în mijlocul populațiilor, războiul urban să dobândească noi dimensiuni și actori. Asimetria va fi definitivă pentru purtarea luptelor atât de către armatele naționale și coalițiile internaționale, cât și de forțele insurgente, gherilă sau altă formă de organizare para-militară.

De asemenea, *conflictele politice alimentate de separatismul politic* vor continua să se manifeste peste tot în lume. În același timp, revoltele împotriva guvernelor aflate la putere vor continua în unele țări, până când acestea vor fi rezultatul unor alegeri libere, democratice.

Activitatea organizațiilor teroriste și a crimei organizate se va intensifica, urmare a democratizării unor societăți, a unor efecte ale globalizării și mutațiilor în interesele strategice ale marilor puteri și ale puterilor emergente.

Pe plan economic, *accentuarea globalizării* va continua, iar efectele negative generate vor continua să fie o cauză a *conflictualității interstatale și chiar intrastatale*. *Competiția pentru resurse* se va accentua, la rândul său, ducând la creșterea conflictualității interstatale. Este posibil ca unii actori mondiali non-statali, de exemplu, companiile multinaționale, să se constituie părți ale acestei conflictualități ca urmare a preservării intereselor lor economice strategice.

Concluzii

Lumea se află într-o continuă schimbare. Actorii statali și non-statali, care nu se vor putea adapta noilor condiții și nu vor fi în măsură să inoveze, vor suporta din plin efectele negative generate de

fenomenele cu impact asupra conflictualității.

Conflictualitatea, ca stare, raport și fenomen va continua să existe și să se manifeste atât la nivel național, regional și mondial, cât și pe plan social, economic, politic, militar, cultural și informațional.

Cauzele și sursele conflictualității se vor accentua în anii ce vin, inclusiv cele de natură militară. Apreciem că principala sursă a conflictualității viitoare la toate nivelurile și pe toate planurile va fi competiția pentru resurse.

Conflictualitatea, sub orice formă de manifestare, natură și nivel de manifestare, constituie o sursă certă pentru instabilitate și insecuritate locală, națională, regională și internațională.

Soluția perfectă și universală a diminuării conflictualității nu există. Însă, dacă nu îmbracă o formă de manifestare violentă și distructivă, conflictualitatea poate genera progres.

Concertarea eforturilor tuturor actorilor statali și non-statali spre găsirea unor rezolvări pașnice, prin negocieri și mediere a conflictelor, indiferent de natura și nivelul lor de manifestare, pare cel mai eficace mijloc de ajungere la obiective satisfăcătoare pentru cei implicați, dar și pentru comunitatea internațională.

NOTE:

1 2004: *Conflictualité*, IHEDN Région Centre AR7, Institut des Hautes Etudes de Défense Nationale, <http://www.ihedn-region.com/2004-conflictualite.html>, p. 1.

2 Ibidem, p. 1.

3 Ibidem p. 1.

4 În prezentul articol, prin actor se înțelege o persoană, un grup uman, o comunitate umană, un stat, o organizație (locală, națională, regională, internațională).

5 IHEDN, *op.cit.*, p. 2.

6 *Manifestațiile antiausteritate au degenerat: Protestatarii greci se bat cu jandarmii*, 7 noiembrie 2012, http://www.adevarul.ro/international/Protestatarii_greci_se_bat_cu_jandarmii_0_806319626.html.

7 A se vedea: Petre DUȚU, *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2012.

8 A se vedea: Petre DUȚU, *Globalizare versus separatism politic*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2010, pp. 9-65.

9 Cf. Agence Française de Développement, *Cadre d'intervention transversal (CIT): Migrations internes et internationales 2010-2013*, <http://www.afd.fr/jahia/>

webdav/site/afd/shared/PORTAILS/SECTEURS/CIT-Migrations .pdf, p. 8.

10 Idem, p. 8.

11 A se vedea: Petre DUȚU, *op. cit.*, 2012, pp. 34-39.

12 Petre DUȚU, *Competiția între actorii scenei mondiale pentru resurse și sfere de influență – factor de instabilitate și insecuritate regională și internațională*, în volumul 2 al Conferinței științifice internaționale „Strategii XXI”, cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, 22-23 Noiembrie 2012, București, Editura UNAp „Carol I”, București, 2012.

13 IHEDN, *op. cit.*, pp. 3-7.

14 Italia a recunoscut opoziția siriană, Vocea Rusiei, http://romanian.ruvr.ru/2012_12_12/Italia-a-recunoscut-opozitia-siriana/, 12.12.2012.

15 Petre DUȚU, *op. cit.*, 2010, pp. 65-97.

16 Centre interarmées de concepts, de doctrines et d'expérimentations, *La conflictualité des 15 ans à venir et ses conséquences opérationnelles*, Réflexion doctrinale interarmées, N°129/DEF/CIDE/NP, 29 mai 2012, http://www.cicde.defense.gouv.fr/IMG/pdf/20120614_np_cicde_rdia-007-conflictualite.pdf, p. 2.

17 Le Centre tricontinental (CETRI), *La Chine en Afrique. Menace ou opportunité pour le développement?*, Publication trimestrielle „Alternatives Sud”, Vol. 18-2011, <http://www.cetri.be/spip.php?rubrique133>.

18 Jean-François FIORINA, „Géopolitique des nouvelles conflictualités” – Entretien avec Olivier Kempf, în *Comprendre Les Enjeux Stratégiques*, Les entretiens géopolitiques mensuels du directeur, n°11, janvier-février 2012, Ecole de Management, Grenoble, <http://notes-geopolitiques.com/wp-content/uploads/2012/03/CLESHS11.pdf>, p. 2.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, 2004: *Conflictualité, La conflictualité au XXIème siècle. Notion de conflictualité, essai d'analyse*, IHEDN Région Centre AR7, Institut des Hautes Etudes de Défense Nationale, <http://www.ihedn-region.com/2004-conflictualite.html>.

2. ***, „La Chine en Afrique. Menace ou opportunité pour le développement?”, Publication trimestrielle *Alternatives Sud*, Le Centre tricontinental (CETRI), Vol. 18, 2011, <http://revuesshs.u-bourgogne.fr/dissidences/document.php?id=1865#tocto39>

3. ***, *La conflictualité des 15 ans à venir et ses conséquences opérationnelles*, Réflexion doctrinale interarmées, Centre interarmées de concepts, de doctrines et d'expérimentations, N°129/DEF/CIDE/NP, 29 mai 2012, http://www.cicde.defense.gouv.fr/IMG/pdf/20120614_np_cicde_rdia-007-conflictualite.pdf

4. ***, *Cadre d'intervention transversal (CIT): Migrations internes et internationales 2010-2013*, Agence Française de Développement, <http://www.afd.fr/jahia/webdav/site/afd/shared/PORTAILS/SECTEURS/CIT-Migrations.pdf>.

5. DUȚU, Petre, *Globalizare versus separatism politic*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2010.

6. DUȚU, Petre, *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internațională*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2012.

7. DUȚU, Petre, *Competiția între actorii scenei mondiale pentru resurse și sfere de influență – factor de instabilitate și insecuritate regională și internațională*, în volumul 2 al Conferinței științifice internaționale „Strategii XXI”, cu tema „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, 22-23 Noiembrie 2012, Editura UNAp „Carol I”, București, 2012.

8. FIORINA, Jean-François, „Géopolitique des nouvelles conflictualités” – Entretien avec Olivier Kempf, în *Comprendre Les Enjeux Stratégiques*, Les entretiens géopolitiques mensuels du directeur, n°11, janvier-février 2012, Ecole de Management, Grenoble, <http://notes-geopolitiques.com/wp-content/uploads/2012/03/CLESHS11.pdf>

GLOBALIZARE, REGIONALIZARE, SECURITATE NAȚIONALĂ

*Dr. Alexandra SARCINSCHI**
*Dr. Cristian BĂHNĂREANU***

Regionalizarea constituie una dintre caracteristicile principale ale lumii contemporane, ce nu are doar o dimensiune geografică, ci și alte dimensiuni – economică, politică și de securitate – ce sunt interconectate. De asemenea, regionalizarea coexistă cu globalizarea, ceea ce poate părea imposibil dacă ar fi luate în considerare cele mai popularizate definiții ale celor două procese. Mai mult, regionalizarea există nu numai în plan național, ci și internațional, în strânsă legătură cu regionalismul, dar cu care nu este întotdeauna în armonie. Așadar, procesul de regionalizare se dovedește a fi complex și nuanțat, ceea ce determină necesitatea realizării unei analize aprofundate la nivel teoretic înainte de a cerceta implicațiile acestuia asupra securității naționale.

Cuvinte-cheie: globalizare; regionalizare; regionalism; regiuni; securitate națională.

1. Considerații preliminare

Conform experților în domeniu, regionalizarea (procesul formării de regiuni) și regionalismul (tendința de a crea instituții și aranjamente regionale) își găsesc expresia în domeniile

economic și de securitate. Unii dintre factorii care pot explica tendința către regionalismul economic („noul regionalism” al anilor ’80-’90) sunt efectele sfârșitului Războiului Rece, schimbarea balanței puterii economice în lume, efectele disproporționate ale globalizării și trecerea spre politici economice orientate spre exterior în multe părți ale lumii în curs de dezvoltare¹.

Formarea de regiuni presupune o serie de discuții asupra implicațiilor pe care le are asupra securității la toate nivelurile și în toate domeniile de manifestare a sa, deoarece lumea contemporană se confruntă deja cu o serie de probleme generate de fenomenele și procesele specifice secolului al XXI-lea, ce nu pot fi separate unele de altele. În primul rând, există simultan câteva tendințe definitorii ce sunt, la o primă vedere, complet opuse: fragmentare – integrare, localizare – internaționalizare, protecționism – liberalizare și centralizare – descentralizare. În al doilea rând, în mediul de securitate internațional se manifestă o serie de fenomene și procese ce coexistă și sunt interrelaționate: globalizarea, modificările demografice, schimbările climatice, asigurarea securității energetice, criza economică și financiară

** Dr. Alexandra SARCINSCHI este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: sarcinschi.alexandra@unap.ro*

*** Dr. Cristian BĂHNĂREANU este cercetător științific gradul III în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: bahnareanu.cristian@unap.ro*

și polarizarea socială. Astfel, regionalizarea poate da naștere unor provocări la adresa securității naționale și nu numai.

În cele ce urmează, vom analiza conceptele de regionalizare și regiune în strânsă corelație cu cele de securitate națională și internațională.²

2. Repere teoretice: regionalizare, regionalism și noul regionalism

Alex Warleigh-Lack, profesor la Universitatea Brunel, definește regionalizarea ca proces explicit, dar nu neapărat instituționalizat în mod formal, de adaptare a normelor statelor participante, proceselor decizionale, tipurilor de politici, conținutului politic, structurilor politice, economiei și identității (la nivel de elită și la nivelul maselor) pentru a se alinia și a se modela în funcție de un nou set de priorități, norme și interese colective regionale, care poate el însuși să apară, să se dezvolte și să dispară³. Această definiție subliniază ideea de proces, nu pe aceea de rezultat al procesului, regionalizarea fiind un termen dinamic, ce implică fluiditate și mișcare, dar și o analiză pe mai multe niveluri. Din acest punct de vedere, sunt identificate cinci tipuri de regionalizare:

1. *Regionalizarea structurată*: o entitate complexă ce folosește politicile informale în ciuda instituționalizării profunde; nu există nici un hegemon; puterea, în multe domenii publice, este delegată unui nou centru (UE, Uniunea Africană).

2. *Regionalizarea pentru dominare*: o alternativă la regimul global stabilită de un hegemon regional/global, cu scopul contracarării amenințărilor la adresa puterii sale, venite din partea altor procese de regionalizare sau din partea statelor; este axată pe o gamă restrânsă de problematici, cu accent pe comerț (NAFTA).

3. *Regionalizarea pentru securitate*: este axată pe probleme de securitate militară sau socio-economică; poate fi contiguă geografic sau transregională din punct de vedere al localizării membrilor (NATO, Parteneriatul Euro-Mediteranean).

4. *Regionalizarea în rețea*: constituie un răspuns al identității regionale la globalizare; poate căpăta o gamă semnificativă de puteri, dar se bazează în principal pe metodele de lucru noninstituționalizate sau interguvernamentale (ASEAN, Mercosur).

5. *Regionalizarea unită*: parteneriat strategic al unui proces de regionalizare cu un alt proces sau

cu un stat important din afara regiunii, cu scopul deținerii unui avantaj economic sau de politică externă (APEC).⁴

Din clasificarea de mai sus reiese că denumirea de regionalizare poate fi aplicată oricărui caz de formare a unei regiuni transfrontaliere ce presupune existența unei legături între politică și economie și are ca factor cauzal problemele de securitate (nu neapărat securitate militară). Regionalizarea este procesul prin care se realizează instituirea unei capacități de acțiune autonomă, ce are ca obiectiv promovarea unui teritoriu, subnațional sau supralocal, prin mobilizarea mecanismului său economic și, dacă este cazul, a resorturilor de solidaritate locală sau regională, precum și a dezvoltării potențialului său⁵.

Întrucât realitățile politice diferă de la stat la stat, chiar și în cadrul UE, în funcție de statutul juridic, se poate formula o nouă tipologie a regionalizării⁶:

1. *Regionalizare administrativă*: presupune delegarea de către stat a autorității către structurile subordonate guvernului sau organismele ce se constituie la nivel local, ale căror acțiuni sunt controlate de către stat, deși, în același timp, dispun de o anumită autonomie juridică; prin funcțiile și atribuțiile pe care le dețin, acestea au ca scop promovarea dezvoltării economice și regionale și se bazează pe mobilizarea colectivităților locale și a organizațiilor economice (exemplu: în Luxemburg, guvernul a delimitat patru regiuni ce nu au fost înzestrate cu autorități proprii din cauza suprafeței mici a statului).

2. *Regionalizare prin intermediul colectivităților locale*: se realizează pe baza cooperării între colectivitățile locale, ce dispun de atribuții extinse și de un larg câmp de acțiune; diferă de regionalizarea administrativă prin aceea că se înfăptuiește prin intermediul instituțiilor descentralizate care acționează într-un cadru de putere propriu (exemplu: Danemarca, Finlanda, Irlanda, Ungaria).

3. *Descentralizare regională*: se referă la constituirea unei noi colectivități teritoriale, regiunea, la un nivel superior celui al colectivităților teritoriale existente; regiunea capătă expresie instituțională specifică și formează o nouă categorie de colectivități teritoriale, care, deși au aceeași natură juridică precum colectivitățile teritoriale existente, se disting printr-o circumscripție mai largă și prin competențele lor în materie de dezvoltare economică; se înscrie în ordinea constituțională

a statului unitar, chiar dacă modifică organizarea teritorială (exemplu: în Franța există 26 de regiuni, exceptându-le pe cele externe, care se bucură de principiul liberei administrări a colectivităților teritoriale).

4. *Regionalizare politică sau autonomie regională (regionalism instituțional)*: se caracterizează prin atribuirea puterii legislative unei adunări regionale, ce dispune de vaste competențe, al căror conținut este definit și garantat prin Constituție sau printr-un text de natură constituțională, iar pentru exercitarea competențelor se constituie un executiv cu caracteristici de guvern regional; afectează structura statului și îi modifică Constituția; se diferențiază de statul federal prin aceea că regiunile nu reprezintă state, iar alcătuirea rămâne, în principiu, cea de stat unitar (exemple: Spania, Italia, Belgia).

5. *Regionalizare prin intermediul autorităților federale*: statul federal nu se opune statului-națiune, în multe cazuri constituind un mod de integrare națională; statele federale se nasc dintr-o uniune de state, care reprezintă, de fapt, entități politice ce prezintă o serie de particularități regionale și etnice (exemplu: Germania).

Se observă că *regionalizarea implică o abordare de sus în jos*, în sensul că statul poate recunoaște o identitate regională ca pe un teritoriu omogen ce poate participa la gestionarea afacerilor proprii prin intermediul mecanismelor stabilite de către stat. În schimb, *regionalismul este un fenomen mai complex, presupunând o abordare de jos în sus și existența unei conștiințe și a unei identități regionale*.

Regionalismul a căpătat amploare în anii '90, deși unii autori îl identifică și în imperiile continentale existente până la Războaiele Napoleonice⁷ sau în protecționismul anilor '30⁸, când literatura, arta și arhitectura erau corelate cu identitatea și conștiința regională. Termenul *regionalism* a intrat în vocabularul relațiilor internaționale abia după cel de-al Doilea Război Mondial.

După sfârșitul Războiului Rece a fost adusă în discuție sintagma de *nou regionalism*, ce implică o serie de caracteristici precum multidimensionalitate, complexitate, fluiditate, dar și o largă varietate de actori statali și nonstatali, care adesea relaționează la nivel informal.⁹ Raimo Väyrynen fixează apariția noului regionalism într-un cadru în care abordările tradiționaliste referitoare la sistemul regional centrat pe stat se confruntă cu concentrarea puterii militare și politice la nivelul anumitor actori

internaționali și cu apariția rețelilor transnaționale construite pe baza unor legături economice și identități culturale.¹⁰ Așadar, în contrast cu regionalismul din perioada Războiului Rece, noul regionalism aduce în atenție și o dimensiune de securitate. Anterior căderii Zidului Berlinului, bipolaritatea și cursa înarmării au creat efecte contextuale ce au contribuit la nașterea și dezvoltarea unui sistem semiglobal¹¹, în care sistemele de securitate existau la nivel local, însă erau eclipsate de controlul puterilor cu influență în spațiile respective. Sfârșitul Războiului Rece a redus efectele sistemului semiglobal asupra dinamicii regionale în sfera securității și asupra procesului decizional național. Astfel, dispariția clivajului bipolar a determinat restabilirea suveranității regionale și dezvoltarea câtorva puteri regionale al căror rol este de a furniza ordine și stabilitate în regiune.¹²

Noul regionalism apare, astfel, ca o formă multidimensională de integrare ce include aspecte economice, politice, sociale și culturale și avansează spre crearea unor regimuri de liber schimb regional sau unor alianțe de securitate.¹³ Studiile de specialitate afirmă că noul regionalism este diferit de cel anterior prin sfera de acțiune, actori, motivație, structură și relația cu globalizarea (a se vedea Figura nr. 1).

Noul regionalism subliniază importanța cooperării pentru dezvoltare care ar putea constitui cea mai sigură modalitate de reducere a conflictualității, promovare a păcii și continuare a promovării cooperării pentru dezvoltare. Criticii acestei abordări consideră că așteptările noului regionalism sunt nerealiste și ignoră dinamica internă și externă a fiecărei regiuni care se formează. Există și opinii conform cărora nu există nicio legătură directă între noul regionalism și pace, deoarece primul susține un proces de regionalizare format din niveluri de regionalitate, iar la fiecare dintre aceste niveluri interacțiunea dintre pace și regionalism se modifică.¹⁵

Regionalismul implică existența unei conștiințe regionale, a unei identități regionale și a integrării regionale. Din perspectiva acestei abordări, la nivel teoretic sunt identificate trei etape principale ale procesului de formare a unei regiuni:

- apariția conștiinței regionale;
- dezvoltarea mișcărilor regionale sau a acțiunilor regionaliste;
- dezvoltarea instituțiilor regionale sau a puterilor regionale în statele federale.¹⁶

Nr. crt.	Elemente de diferențiere	Regionalismul clasic	Noul regionalism
1	Sfera de acțiune	Unidimensională: economie sau securitate	Multidimensională: economie, societate, mediu, securitate, cultură etc.
2	Actori	Statul națiune	Guvernele regionale, actorii nonstatali, autoritățile locale, societatea civilă, mediul de afaceri
3	Motivație	Evaluarea concretă a puterii, securității și intereselor statelor națiune	Crearea condițiilor pentru liberalizare economică și politică; consolidarea stabilității și securității în regiune; dezvoltarea relațiilor multilaterale cu alți actori
4	Structură	Apartenență clară la un anumit bloc politico-militar, ca rezultat al bipolarismului	Este posibilă participarea unui actor la mai multe grupări diferite
5	Relația cu globalizarea	Dominată de bipolarism	Simultan atât de susținere reciprocă, cât și de incongruență

Figura nr. 1: Diferențe între regionalismul clasic și noul regionalism¹⁴

Aceste etape ilustrează faptul că regionalismul reprezintă conștientizarea intereselor comune de către populația care trăiește într-o regiune, a existenței diferențelor între aceasta și alte regiuni învecinate și a dorinței respectivei comunități de a fi responsabilă de soluționarea problemelor specifice care, consideră ea, nu pot fi rezolvate de către stat. Specialiștii afirmă că regionalismul ia naștere și din conștientizarea dezechilibrelor regionale, mai ales în plan economic și social. Astfel, în prima etapă, sunt identificate în interiorul statelor acele comunități care au formată o conștiință regională, apoi sunt stabilite problemele pe care acestea le pot rezolva în mod direct, iar în ultima etapă sunt create instituțiile administrative locale și regionale.¹⁷

Alți teoreticieni ai regionalismului identifică patru etape în formarea unei regiuni, incluzând și una de constituire a formei teritoriale (a se vedea Figura nr. 2).¹⁸

Primul stadiu se referă la dezvoltarea practicilor sociale prin intermediul cărora regiunii i se stabilesc granițele și va fi identificată ca unitate distinctă în structura spațială a societății. Spațiul poate fi delimitat clar (regiune administrativă) sau vag, vorbindu-se despre ideea unei regiuni și despre elemente variate ale structurii de așteptări (natură, cultură, stereotipuri etc.). Aceste granițe sunt esențiale pentru apariția și dezvoltarea unei conștiințe regionale.

În cursul creării unei forme simbolice, conceptuale a regiunii, vor fi stabilite anumite structuri ale simbolisticii teritoriale, cum ar fi numele/denumirea regiunii. Apariția semnificației simbolice a regiunii depinde de relațiile dintre

practicile instituționale și cele individuale. Forma conceptuală și simbolică a regiunii consfințește un sistem de diferențiere a regiunii respective de alta și constituie cadrul de referință în care structurile de așteptări sunt integrate și reproduse.

Cea de-a treia etapă se desfășoară, de fapt, concomitent cu celelalte două, deoarece apariția instituțiilor este legată de stabilirea unui nume și a altor simboluri teritoriale ale regiunii. Expansiunea și dezvoltarea instituțiilor țin, în schimb, de menținerea imaginii regiunii și, astfel, au o importanță crucială pentru reproducerea conștiinței regionale. Instituțiile care se dezvoltă în această etapă nu sunt doar formale, ci și informale, precum practicile locale în sfera politică, economică sau administrativă.

Cea de-a patra etapă privește continuarea procesului de instituționalizare după ce statutul regiunii a fost stabilit în structura spațială a societății și în conștiința socială. Regiunea primește o identitate ce include nu doar resursele materiale (natură, teritoriu, cultură, sistem economic etc.), ci și o dimensiune mentală (imaginile care constituie împreună fundamentul structurilor de așteptări).²⁰ Este vorba despre identitatea regională, ce conectează atât dimensiunea obiectivă a regiunii, cât și pe cea subiectivă ce cuprinde reprezentări individuale și colective. Sunt identificate astfel două componente ale identității regionale: identitatea regională a locuitorilor regiunii și imaginea identității regiunii. Identitatea regională a locuitorilor, conștiința regională, cuprinde, la rândul ei, două elemente principale: identificarea cu grupul sau comunitatea regională, ce se referă la locuitorii unei regiuni

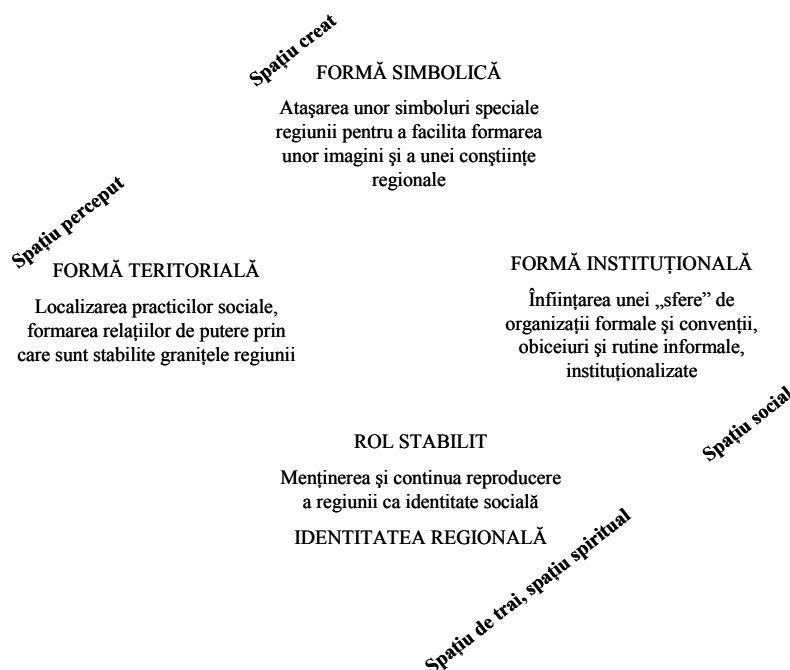

Figura nr. 2: Etape și forme ale procesului de formare a unei regiuni¹⁹

care au o opinie întemeiată pe așteptări sau pe date clare asupra propriului grup căruia îi aparțin, și rolul regiunii în ierarhia conștiinței regionale, adică identificarea cu o anumită regiune. Imaginea identității unei regiuni implică imagini subiective, ce sunt parte a conștiinței regionale, și imagini obiective, ce sunt clasificări științifice ale mediului fizic, cultural, social etc. Imaginile subiective în discuție aparțin atât celor din grup (locuitorii regiunii), cât și celor din afara regiunii. Aceste dimensiuni ale identității regionale pot fi ilustrate așa cum se poate observa în Figura nr. 3.

În prezent, regionalismul este corelat cu globalizarea și natura schimbătoare a politicilor globale. Din cele prezentate mai sus, se poate concluziona că regionalismul, deși este caracterizat de implicarea majorității guvernelor lumii, presupune o largă varietate de actori nonstatali. Aceasta determină existența unor forme diverse de guvernare regională formală și informală, precum și a unor rețele regionale în diverse domenii ale vieții sociale, de unde decurg două trăsături esențiale ale regionalismului contemporan: pluralismul și multidimensionalitatea.

Data fiind această complexitate ce caracterizează mediul de securitate, putem afirma că atât regionalizarea, cât și regionalismul influențează securitatea națională în ambele sensuri: pozitiv și negativ.

3. Regionalizare, regionalism și securitate națională

Perioada post-Război Rece este marcată de interesul tot mai mare asupra modalității în care regionalismul afectează structurile și procesele securității internaționale. Deși unii analiști sugerează că dinamica regională este mai puțin importantă decât dinamica globală, alți experți afirmă că analiza la nivel regional este deosebit de importantă pentru înțelegerea problemelor de securitate contemporane. Există opinii care consideră că regionalismul este cadrul în care este studiat rolul din ce în ce mai mare pe care aranjamentele regionale îl joacă în sfera securității.²²

Formarea de regiuni, indiferent că este vorba despre rezultatul unui proces de sus în jos (regionalizare) sau de jos în sus (regionalism), presupune o serie de discuții asupra implicațiilor pe care le are asupra securității de la individ la grupările de state. Aceasta deoarece lumea contemporană se confruntă cu o serie de probleme apărute din fenomenele și procesele specifice secolului al XXI-lea, ce se fac resimțite la toate nivelurile sale de organizare. Este vorba despre globalizare, modificările demografice și schimbările climatice.²³

Globalizarea, chiar dacă este factorul declanșator al progresului științific și tehnologic,

IDENTITATEA REGIONALĂ

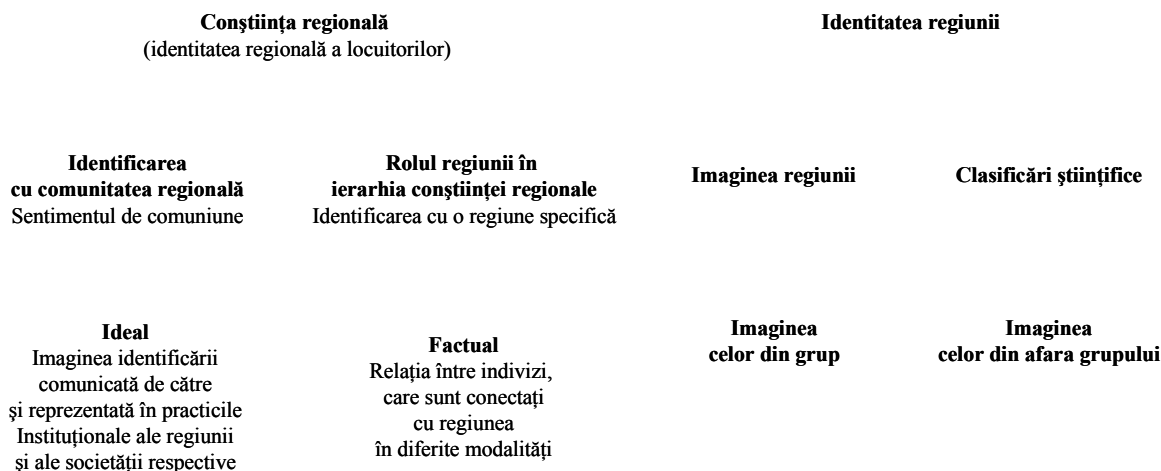

Figura nr. 3: Dimensiunile identității regionale²¹

testează capacitatea regiunilor și statelor de a se adapta schimbărilor structurale și de a gestiona consecințele sociale ale schimbării. Globalizarea nu aduce în mod necesar integrare și stabilitate. De fapt, pe termen scurt și mediu, globalizarea pare să contribuie la generarea unor procese simultane ce creează tensiuni care, la rândul lor, modelează mediul de securitate:

- fragmentare - integrare;
- localizare - internaționalizare;
- protecționism - liberalizare;
- centralizare - descentralizare.²⁴

Globalizarea sporește ritmul în care se desfășoară integrarea, dar, în același timp, furnizează un mediu favorabil tendințelor de dezintegrare sau fragmentare. Astfel, globalizarea creează un nou context pentru exercițiul formal sau informal al puterii naționale. Instituțiile regionale și internaționale, actorii nonstatali (în special corporațiile transnaționale și organizațiile nonguvernamentale) și chiar guvernele locale se folosesc de unele instrumente ale globalizării pentru a diminua monopolul statului-națiune asupra puterii. Parte a puterii este transferată către scena internațională, parte către nivelul local, iar parte este folosită de către ONG-uri și corporații pentru a putea influența politicile naționale. Specialiștii²⁵ remarcă faptul că în Europa, America Latină și Asia, acordurile economice regionale constituie expresii dominante ale relațiilor dintre state, conferind structurilor de acest nivel o

personalitate „geopolitică”. Globalizarea conduce, de asemenea, la apariția unor noi reglementări internaționale și extinde rolul și statutul unor organizații precum Organizația Națiunilor Unite și Organizația Mondială a Comerțului. Prin urmare, sunt create noi instrumente pentru reglementarea diferendelor pe probleme economice, politice sau de securitate.

Totuși, în afara comunității transatlantice, astfel de aranjamente regionale de securitate se dezvoltă mult mai încet și există pericolul de a rămâne informale și prea flexibile pentru a avea un puternic caracter normativ.

În ansamblu, globalizarea conduce la o nouă structură internațională, divizată între acele țări care sunt integrate în economia globală și cele care fie sunt lăsate în urmă, fie se opun normelor internaționale. Acest nou sistem internațional reprezintă, pentru optimiști, speranța pentru extinderea globală a democrației, economiei de piață și cooperării multilaterale internaționale, în timp ce pesimiștii îl percep drept un sfârșit adus de crizele economice și noile forțe geopolitice și socioculturale polarizante. Un astfel de colaps economic mondial ar putea declanșa extinderea naționalismului extremist, protecționismului accentuat, conflictelor regionale și, în final, dezordinea globală. Scenariul mult mai moderat este cel în care lumea va rămâne așa cum este în prezent, împărțită între Nordul bogat și Sudul sărac.

Modificările demografice ale populației lumii reprezintă o altă problemă importantă ce influențează securitatea la toate nivelurile sale de dezvoltare. Cele mai vulnerabile sunt regiunile aflate în proximitatea altor zone mai sărace, deoarece primele sunt puternic afectate de presiunile exercitate de fenomenul migrației. Totuși, deși mișcarea populației peste graniță în căutarea unor oportunități mai bune este o caracteristică atât a regiunilor mai puțin dezvoltate, cât și a celor cel mai puțin dezvoltate, tiparele migrației internaționale devin din ce în ce mai complexe. Un mare număr de regiuni cel mai puțin dezvoltate sunt în același timp regiuni de origine, dar și de destinație, datorită condițiilor favorabile pentru angajarea forței de muncă temporare, ducând astfel la creșterea mobilității acesteia.²⁶ Din păcate, statisticile referitoare la migrație oferă date asupra țărilor și mai puțin asupra regiunilor, însă putem afirma că provocările de securitate la nivelul țărilor sunt similare cu cele la nivelul regiunilor. Aceste provocări își au originea în special în diferențele de natură etnică și religioasă dintre populația țării/regiunii de destinație și imigranți, dar și în nivelul scăzut de trai al celor din urmă, determinat de accesul dificil la locurile de muncă din acea țară/regiune. De asemenea, imaginea nefavorabilă pe care cetățenii țării/regiunii respective o au despre noii sosiți, care le „invadează” și „amenință” comunitățile, constituie adesea o sursă de tensiuni. Cu toate acestea, nu trebuie subestimat rolul imigranților ca factori de securitate, mai ales în domeniul economic. Nu sunt puține țările/regiunile europene care, în urma angajării legale sau ilegale a străinilor în diferite sectoare ale economiei, au înregistrat o mărire substanțială a produsului intern brut și, drept urmare, o creștere semnificativă a nivelului de trai al cetățenilor lor²⁷.

O altă provocare de securitate ce ține de sfera demografică este constituită de categoria persoanelor dislocate intern care modifică profilul demografic al unei țări/regiuni. Persoanele dislocate intern (PDI) reprezintă, conform ONU, acele persoane sau grupuri de persoane care au fost forțate sau obligate să se refugieze sau să părăsească locuințele sau locurile de rezidență, în special ca urmare a sau pentru a evita efectele unui conflict armat, situațiilor de violență generalizată, violării drepturilor omului sau dezastrelor naturale sau antropice, și care nu traversează granițele unui stat recunoscut la nivel internațional.²⁸ Principala

preocupare legată de PDI se referă la aceea că răspunsul inadecvat la situațiile ce implică dislocarea masivă de persoane poate constitui un catalizator pentru instabilitate regională și, în unele cazuri, poate determina apariția unor nemulțumiri la nivel individual, persoanele respective devenind vulnerabile extremismului internațional.

Cel de-l treilea fenomen ce influențează semnificativ nu doar actualul mediu de securitate, ci și viitorul întregii planete este constituit de *schimbările climatice*. Temperatura medie globală a crescut în ultimul secol cu 0,74°C, iar experții afirmă că aceasta este cea mai puternică tendință ascendentă din istoria planetei, ce va continua și chiar se va accelera. Cele mai optimiste estimări indică faptul că Pământul s-ar putea încălzi pe parcursul secolului al XXI-lea cu 3°C, în special din cauza factorul antropic reprezentat de gazele cu efect de seră, dintre care cel mai important este dioxidul de carbon. Acestea rețin căldură în atmosferă, rezultând creșterea în ansamblu a temperaturilor globale care sunt susceptibile să deturneze modelele climatice obișnuite.

Într-o ierarhie a ultimilor 150 de ani, cei mai călduroși au fost ultimii 11, încălzirea afectând deja toate continentele și oceanele.²⁹ Impactul schimbărilor climatice variază în funcție de regiune, cele mai semnificative efecte constatându-se în zona arctică, în deltele asiatică, în statele în curs de dezvoltare din insulele mici și în Africa Sub-Sahariană. Schimbările climatice vor restrânge resursele de apă, deja suprasolicitate de cererea din agricultură, industrie și mediul urban. Temperaturile în creștere vor micșora straturile de zăpadă de pe vârfurile montane și vor amplifica evaporarea, alterând astfel disponibilitatea sezonieră a apei. În ansamblu, țările în curs de dezvoltare sunt extrem de vulnerabile în fața acestor riscuri.

În acest domeniu, organizarea politică pe regiuni facilitează răspunsul la asemenea provocări, timpul de reacție scăzând, iar resursele necesare fiind mobilizate mai eficient.

Pe lângă aceste provocări de securitate, mai pot fi subliniate două: criza economico-financiară din ultimii ani și problematica energetică.

Declanșarea crizei economico-financiare globale în anul 2008 a pus capăt unei perioade de peste 20 de ani în care noua arhitectură a sistemului de relații internaționale, globalizarea și liberalizarea piețelor și a sistemului financiar au avut efecte benefice asupra economiei în general, asupra stan-

dardului de viață al populației în special. Astfel, comerțul global s-a extins pe măsură ce mediul de afaceri a devenit mult mai deschis față de risc, piețele s-au dezvoltat pe măsură ce circulația capitalurilor, tehnologiei și informațiilor a fost tot mai rapidă, iar populația a avut acces mult mai facil și aproape nelimitat la monedă străină și credite. Economii dezvoltate ale lumii au fost printre primele lovite de criza economico-financiară, majoritatea intrând în recesiune în a doua jumătate a anului 2008. Prin circuitele comerțului internațional și financiare, aceste slăbiciuni s-au propagat rapid spre țările în curs de dezvoltare și economiile în tranziție, ceea ce a dus la o descreștere globală.³⁰ Au fost înregistrate și situații paradoxale în care principalele țări beneficiare ale politicii de coeziune a UE – Grecia, Spania, Irlanda și Portugalia³¹ – s-au confruntat violent cu criza datoriilor suverane. Este evident faptul că aceste probleme afectează și entitățile regionale, deoarece statul încă mai constituie principalul obiect de referință în relațiile internaționale, iar regiunile nu sunt complet independente de acesta.

În ceea ce privește problematica energetică, la începutul secolului al XXI-lea, securitatea energetică este pusă în pericol de șase mari amenințări: natura finită a resurselor de petrol și gaze naturale; schimbările globale ale climei; întreruperi ale fluxurilor de aprovizionare; costurile mari ale energiei pentru țările în dezvoltare; utilizarea veniturilor din energie pentru susținerea regimurilor nedemocratice; folosirea energiei ca instrument de presiune³². Astfel, considerăm că lipsa unor măsuri adecvate pentru realizarea securității energetice poate conduce treptat la insecuritate în privința asigurării și aprovizionării regulate cu hidrocarburi al activităților economice, cu consecințe dintre cele mai dezastruoase, ceea ce întărește și mai mult valabilitatea enunțului: „nu energia este scumpă, ci lipsa de energie”. În acest joc, statul rămâne principalul actor, însă, ca și în cazul crizei economico-financiare, problemele în realizarea securității energetice sunt resimțite și la nivel regional.

Din cele de expuse anterior, putem sintetiza două tendințe principale.

Prima dintre ele se referă la provocările socio-economice: unele regiuni par a beneficia de pe urma globalizării, dar se confruntă cu riscul declinului demografic, în timp ce altele sunt vulnerabile la ambele provocări. Cel mai bun exemplu este cel

al Uniunii Europene, unde regiunile localizate în centrul Franței, estul Germaniei, Suedia și Finlanda se confruntă cu succes cu provocările actualei crize economico-financiare, în timp ce majoritatea regiunilor din Europa de Sud-Est sunt vulnerabile la globalizare și la fenomenele asociate.

Cea de-a doua tendință subliniază faptul că schimbările climatice și problemele legate de energie vor influența în mod negativ toate regiunile lumii. În Europa, regiunile din zona mediteraneană par a fi cel mai vulnerabile la actualele schimbări climatice, în timp ce cele nordice și vestice sunt, în prezent, mai puțin afectate. În ceea ce privește energia, se remarcă o dependență ce urmează tipare naționale, fără o demarcație clară între regiuni, viitorul depinzând de capacitatea UE de a dezvolta o politică comună coerentă, care să asigure funcționarea pieței interne și securitatea aprovizionării cu resurse.³³

Concluzii

La începutul secolului al XXI-lea, regiunea se consacră drept un „actor” important în procesele economice, politice, sociale și culturale. Însă, formarea de regiuni sau regionalizarea se dovedește a fi un proces complex și nuanțat. Coexistența sa cu globalizarea, precum și cu o serie de concepte a căror sferă de definire este încă ambiguă (regiune, regionalism, conștiință și identitate regională, integrare regională) determină necesitatea unei analize aprofundate a influenței sale asupra tuturor domeniilor vieții sociale, mai ales în sfera securității.

Formarea de regiuni, indiferent că vorbim despre rezultatul unui proces de sus în jos (regionalizare) sau de jos în sus (regionalism), generează, fără îndoială, implicații benefice în domeniile economic și social, dar și unele mai puțin faste asupra securității. O serie de fenomene și procese ce sunt specifice actualului mediu de securitate internațional – globalizarea, modificările demografice, schimbările climatice, asigurarea securității energetice, criza economică și financiară, polarizarea socială – constituie provocări majore ce pot oricând prejudicia securitatea în toate domeniile de manifestare a sa și la toate nivelurile, de la individ la grupările de state.

Astfel, unele regiuni sunt avantajate de globalizare și dezavantajate de riscul declinului demografic, altele sunt vulnerabile la ambele provocări, în timp ce toate regiunile lumii sunt afectate în grade

diferite de schimbările climatice și problemele legate de energie.

Pentru a face față efectelor acestor provocări tot mai accentuate și pentru a obține mai multă integrare, convergență, competitivitate și securitate la nivel național și nu numai, regiunile ar trebui să se asocieze în ceea ce am putea numi „regiuni strategice”. Consolidarea cooperării transfrontaliere trebuie să aibă ca obiectiv prioritar atât reducerea sau chiar eliminarea efectului de barieră dintre frontierele naționale, cât dezvoltarea unei sinergii pentru a face față problemelor comune cu ajutorul unor soluții comune.

NOTE:

- 1 Arie M. KACOWICZ, *Regionalization, Globalization, and Nationalism: Convergent, Divergent, Or Overlapping?*, Working Paper #262 – December 1998, The Helen Kellogg Institute for International Studies, p. 10, URL: <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/262.pdf>.
- 2 Pentru o abordare *in extenso* a acestei problematice, vezi Cristian BĂHNĂREANU; Alexandra SARCINSCHI, *Procesul de regionalizare a României și securitatea națională*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.
- 3 Alex WARLEIGH-LACK, „Studying regionalization comparatively”, în Andrew F. COOPER; Christopher W. HUGHES și Philippe De LOMBAERDE (coord.), *Regionalisation and Global Governance. The Taming of Globalization?*, Routledge, New York, 2008, p. 51.
- 4 Idem, p. 52.
- 5 Mihaela PACESILA, „Regionalizarea în statele Uniunii Europene”, în *Administrație și management public*, nr. 3/2004, ASE București, URL: http://ramp.ase.ro/_data/files/articole/3_15.pdf, pp. 104-111.
- 6 Idem.
- 7 Rodrigo TAVARES, *The State of the Art of Regionalism: The Past, Present and Future of a Discipline*, UNU-CRIS e-Working Papers, W-2004/10, United Nations University Comparative Regional Integration Studies (UNU-CRIS), Brugge, p. 7, apud MUSABAY, Pelgn, *The Process of Regionalization in the Black Sea Area: 1991-2010*, Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, 2010, p. 19, URL: <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12612876/index.pdf>.
- 8 Anssi PAASI, «The resurgence of the “Region” and “Regional Identity”: theoretical perspectives and empirical observations on regional Dynamics in Europe», în *Review of International Studies*, Volume 35, Supplement S1, February 2009, British International Studies Association, pp. 121-146.
- 9 Fredrik SÖDERBAUM, Timothy M. SHAW (coord.), *Theories of New Regionalism*, Palgrave-Macmillan, London, 2003, apud PAASI, Anssi, *op. cit.*, 2009, p. 127.
- 10 Raimo VÄYRYNEN, „Regionalism: Old and New”, în *International Studies Review*, Vol. 5, No. 1, March 2003, pp. 25-51, URL: <http://www.jstor.org/stable/3186488>.
- 11 Idem, p. 28.
- 12 Ibidem.
- 13 Pelgn MUSABAY, *op. cit.*, 2010, p. 21.
- 14 Figură rezultat al analizei următoarelor lucrări: Pelgn MUSABAY, *op. cit.*, 2010; PAASI, Anssi, *op. cit.*, 2009; Raimo VÄYRYNEN, *op. cit.*, 2003.
- 15 Rodrigo TAVARES, “The Contribution of Macro-regions to the Construction of Peace: a Framework for Analysis”, în *International Studies Association Forum*, 20 March 2004, Montreal, p. 9-15, apud Pelgn MUSABAY, *op. cit.*, 2010, p. 24.
- 16 Călin Sabin GHIOLȚAN, „Legătura dintre regiunea administrativă și politica regională”, în *Revista Transilvană de Științe Administrative* nr. 2(22)/2008, p. 27.
- 17 Idem, p. 28.
- 18 Henri LEFEBVRE, *Production of space*, Oxford: Blackwell, 1991 și Anssi PAASI, „The institutionalization of regions: a theoretical framework for the understanding of the emergence of regions and the constitution of regional identity”, *Fennia* 164, 1986, apud Wolfgang KNAPP, „Regional identity – a conceptual framework”, în *A Sense of Place*, ILS – Research Institute for Regional and Urban Development, 2003.
- 19 Ibidem.
- 20 Idem, pp. 4-5.
- 21 Ibidem.
- 22 Paul D. WILLIAMS, Jürgen HAACKE, „Regional Approaches to Conflict Management”, în Chester A. CROCKER, Fen Olser HAMPSON; Pamela AALL (coord.) *Rewiring regional security in a fragmented world*, United States Institute of Peace, 2011, pp. 49-76.
- 23 European Commission, *Commission Staff Working Document: Regions 2020. An Assessment of Future Challenges for EU Regions*, Brussels, 2008, URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/regions_2020/pdf/regions2020_en.pdf.
- 24 Pentru detalii, vezi Alexandra SARCINSCHI, *Globalizarea insecurității. Factori și modalități de contracarare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
- 25 Richard L. KUGLER; Ellen L. FROST (coord.), *The Global Century. Globalization and National Security*, Institute for National Strategic Studies from National Defence University, SUA, 2002.

26 Pentru detalii, vezi Alexandra SARCINSCHI, *Migrație și securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008.

27 Ibidem.

28 Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Guiding Principles on Internal Displacement*, United Nations, 2004, p. 1, URL: <http://www.unhcr.org/43ce1cff2.html>.

29 Centrul de informare ONU pentru România, *Schimbările climatice – o problemă globală*, 2012, URL: http://www.onuinfo.ro/resurse/schimbari_climatice.

30 Pentru detalii, vezi Cristian BĂHNĂREANU, *Influența factorului economic în realizarea securității*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.

31 European Commission, *op. cit.*, Brussels, 2008.

32 Dick Lugar, *Energy Security is National Security*, <http://lugar.senate.gov/energy/security/index.cfm>, apud Cristian BĂHNĂREANU, *Securitatea energetică a României în context european*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 13.

33 European Commission, *op. cit.*, Brussels, 2008.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂHNĂREANU, Cristian, *Influența factorului economic în realizarea securității*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2009.
2. BĂHNĂREANU, Cristian; Alexandra SARCINSCHI, *Procesul de regionalizare a României și securitatea națională*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.
3. COOPER, Andrew F.; Christopher W. HUGHES și Philippe De LOMBAERDE (Coord.), *Regionalisation and Global Governance. The Taming of Globalization?*, Routledge, New York, 2008.
4. CROCKER, Chester A.; Fen Osler HAMPSON; Pamela AALL (coord.) *Rewiring regional security in a fragmented world*, United States Institute of Peace, 2011.
5. GHIOLȚAN, Călin Sabin, „Legătura dintre regiunea administrativă și politica regională”, în *Revista Transilvană de Științe Administrative* nr. 2(22)/2008.
6. KACOWICZ, Arie M., „Regionalization, Globalization, and Nationalism: Convergent, Divergent, Or Overlapping?”, *Working Paper* #262 – December 1998, The Helen Kellogg Institute for International Studies, URL: <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/262.pdf>.
7. KNAPP, Wolfgang, „Regional identity – a conceptual framework”, în *A Sense of Place*, ILS – Research Institute for Regional and Urban Development, 2003.
8. KUGLER, Richard L.; Ellen L. FROST (coord.), *The Global Century. Globalization and National Security*, Institute for National Strategic Studies from National Defence University, SUA, 2002.
9. MUSABAY, Pelgn, *The Process of Regionalization in the Black Sea Area: 1991-2010*, Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, 2010, URL: <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12612876/index.pdf>.
10. PAASI, Anssi, «The resurgence of the “Region” and “Regional Identity”: theoretical perspectives and empirical observations on regional Dynamics in Europe», în *Review of International Studies*, Volume 35, Suplement S1, February 2009, British International Studies Association, pp. 121-146.
11. PACESILA, Mihaela, „Regionalizarea în statele Uniunii Europene”, în *Administrație și management public*, nr. 3/2004, ASE București, URL: http://ramp.ase.ro/_data/files/articole/3_15.pdf, pp. 104-111.
12. SARCINSCHI, Alexandra, *Globalizarea insecurității. Factori și modalități de contracarare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
13. SARCINSCHI, Alexandra, *Migrație și securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2008.
14. TAVARES, Rodrigo, „The Contribution of Macro-regions to the Construction of Peace: a Framework for Analysis”, în *International Studies Association Forum*, 20 March 2004, Montreal, p. 9-15, apud MUSABAY, Pelgn, *op. cit.*, 2010.
15. VÄYRYNEN, Raimo, „Regionalism: Old and New”, în *International Studies Review*, Vol. 5, No. 1, March 2003, pp. 25-51, URL: <http://www.jstor.org/stable/3186488>.

TENDINȚE STRATEGICE ALE UNOR ACTORI STATALI IMPORTANȚI ÎN ANUL 2012

*Dr. Mihai-Ștefan DINU**

Comparativ cu anul 2011, 2012 a debutat semnificativ, din punct de vedere al tendințelor strategice ale actorilor statali importanți, prin anunțul administrației de la Washington, care declara intenția Statelor Unite de mutare a efortului militar către regiunea Asia-Pacific, în scopul menținerii superiorității globale, pe fondul percepției de creștere a capacităților militare ale Chinei în regiune și a celor economice la nivel global. În acest articol, vom scoate, de asemenea, în evidență și faptul că Europa nu va rămâne singură după anunțata mutare strategică a SUA, ci va continua prin acțiunile statelor europene (cum este cazul Franței), să dezvolte relațiile de colaborare cu SUA pentru a-și consolida și chiar extinde sfera de influență în Africa.

Cuvinte cheie: evoluție strategică; tendințe; prezență militară; Franța; Rusia; SUA; UE; forță economică; forță militară.

Introducere

Evoluțiile actorilor statali și, în mod special, a marilor puteri pe scena internațională, au căpătat, îndeosebi după criza economico-financiară

din perioada 2008-2010, un grad crescut de complexitate, pe fondul intensificării relațiilor de colaborare dezvoltate pentru a face față mai eficient noilor provocări apărute în mediul global de securitate. În acest sens, considerăm necesar să notăm că valul de revolte populare din Africa de Nord și Orientul Mijlociu, deși desfășurate, aparent, în numele unor valori comune precum demnitatea persoanei, buna guvernare și, în general, valori comune democratice, a demonstrat existența unor dinamici economice și sociale divergente. În contextul acestor aspecte problematice, la care se adaugă memoria istorică relativ recentă a prezenței marilor puteri coloniale europene precum Franța și Marea Britanie și existența în ultimele cinci decenii a unor regimuri politice autoritare, percepute ca sprijinindu-se pe forțe represive, câștigarea de simpatie politică de către mișcări islamiste, jihadiste nu a constituit un fapt dificil.

Rămânând în regiunea Africii de Nord și a Orientului Mijlociu trebuie să punctăm menținerea tensiunilor existente cu privire la existența programului nuclear iranian, tensiuni care continuă să polarizeze grupul marilor puteri: pe de o parte, cele occidentale (SUA, Germania, Franța, Marea

** Dr. Mihai-Ștefan DINU este cercetător științific în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: dinu.stefan@unap.ro*

Britanie), iar de cealaltă parte Rusia și China, care continuă să-și consolideze relațiile de cooperare (cu accent pe cele militare) atât la nivel bilateral, dar și în cadrul regional al Organizației de Cooperare de la Shanghai ca și în cel economic al BRICS.

De asemenea, în ceea ce privește China, trebuie notată impunerea sa ca un actor major angajat în competiția pentru resurse, nevoia sa de resurse energetice sporind tensiunile în regiunea Asia-Pacific, îngrijorărilor deja existente¹ ale statelor vecine Chinei în Marea Chinei de Sud privind extinderea influenței chineze în regiune, pe fondul descoperirii unor însemnate depozite de resurse energetice petroliere în subsolul acestei mări. În plus, există tensiuni sporite în relația cu Japonia, privind disputa creată în jurul arhipelagului Senkaku, aflat în regiunea Mării Chinei de Est, la aproximativ 120 de mile marine nord-est de Taiwan, 200 de mile marine față de estul Chinei și 240 de mile marine în sud-vestul insulei japoneze Okinawa².

Așadar, semnalelor pozitive transmise de cooperarea celor două mari puteri nucleare din regiune, Rusia și China, li se adaugă aspecte sensibile care implică disputa Chinei cu Japonia, aceasta fiind la rândul său una din principalele puteri economice mondiale care beneficiază de o strânsă colaborare militară cu SUA.

1. SUA și re-echilibrarea balanței strategice în Pacific

Acest context regional, complicat de reacțiile beligerante ale Coreei de Nord pe fondul sancțiunilor comunității internaționale stabilite ca urmare a continuării experimentelor nucleare nord-coreene, situația din Pacific, în general și regiunea Asia-Pacific în special, constituie motive suficiente pentru a justifica tendința SUA de a re-echilibra balanța strategică în regiune. Acest fapt este confirmat și de documentele strategice ale SUA, care pun un accent deosebit pe comutarea efortului militar al Statelor Unite către regiunea Asia-Pacific.

Astfel, potrivit *Defence Strategic Guidance*³, impunerea Chinei ca putere regională în Asia de Est are potențialul de a afecta economia și securitatea SUA în diferite moduri, în special și datorită creșterii puterii militare a Chinei, ale cărei intenții strategice rămân încă neclare și pot produce tensiuni, atât la nivel regional, cât și internațional.

La aceste aspecte de nivel programatic al documentelor de apărare ale SUA, se adaugă cele militare, mai exact de prestigiu militar relaționate capacităților militare ale Chinei. Aceste aspecte au fost identificate în anul 2011, când, imediat după declanșarea războiului din Libia în primăvara aceluiași an, China a demonstrat dezvoltarea capacităților sale militare, așa cum s-a întâmplat în cazul retragerii cetățenilor chinezi din zona de conflict, folosirea capacității operaționale de desfășurare expediționară la nivel aerian, cu ajutorul unei aeronave IL-76. Ruta aeronavei, de la aeroportul internațional Diwopu din Urumqi, nord-vestul Chinei, la Sabha în zona central-estică a Libiei, pe o distanță estimată între 9500-10500 de km⁴, a fost posibilă prin realimentarea o singură dată spre Libia și de două ori la întoarcerea spre China.

Mai mult, această extragere a cetățenilor chinezi din Libia cu ajutorul mijloacelor aeriene a fost acompaniată de o altă premieră, de data aceasta în domeniul maritim, când Fregata de rachete Xuzhou a tranzitat Canalul Suez din Golful Aden, unde era destinată misiunilor de antipiraterie către Tripoli, Libia, parcurgând peste 4500 km cu aproximativ 2-3 din combustibilul alimentat⁵. Dincolo de demonstrarea faptului că autoritățile de la Beijing sunt interesate de soarta cetățenilor chinezi de peste hotare amenințați de situații de criză, China a reuși să câștige prestigiu politic, dar și militar, cu atât mai mult cu cât, rămânând în același domeniu maritim, forțele navale chineze dispun acum de un portavion care poate îngriji țările vecine precum Japonia în ceea ce privește creșterea capacității navale a Chinei, și deci, eventuale tensiuni în regiune. Astfel, opțiunea SUA de a-și muta efortul strategic în regiunea Asia-Pacific este una mai mult decât motivată, cu atât mai mult cu cât statele vecine Chinei în Marea Chinei de Sud și-au exprimat îngrijorări⁶ privind extinderea influenței chineze în regiune, extindere influențată de descoperirea unor însemnate depozite de resurse energetice petroliere în subsolul acestei mări.

De asemenea, în ceea ce privește SUA trebuie considerat și un alt aspect militar, și anume retragerea până în 2014 a forțelor de alianță și coaliție din Afganistan. Odată cu retragerea trupelor de coaliție și a NATO din Afganistan, regiunea poate fi destabilizată din cauza permeabilității frontierei cu Pakistanul, de care ar putea profita elementele islamiste din ambele state la care s-ar alătura și altele prezente în spațiul învecinat, cel al Asiei

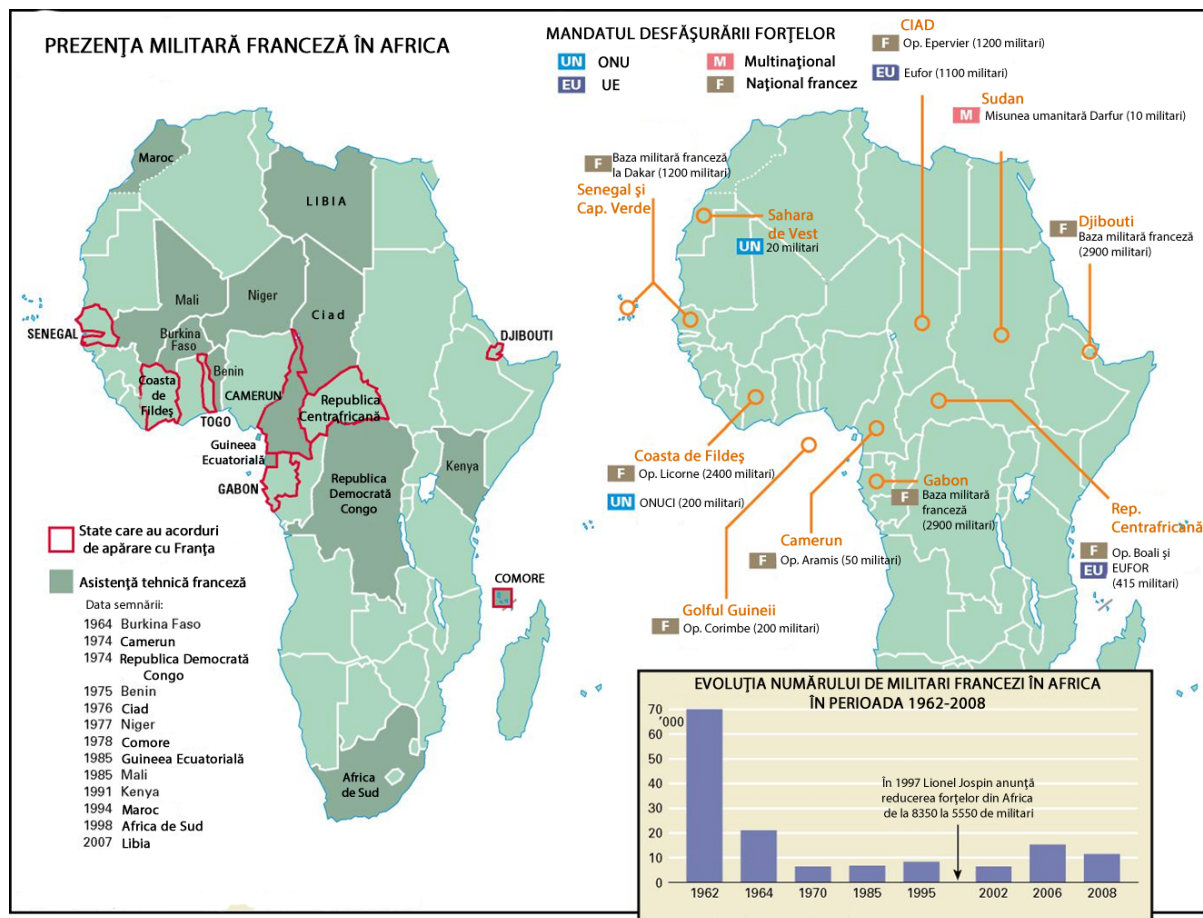

Figura nr. 1. Forțe militare franceze prezente în Africa

Centrale (în special cele din zona Văii Fergana⁷). Totuși, având în vedere prezența militară americană în Oceanul Indian și capacitățile expediționare de care dispun o eventuală intervenție în regiune ar fi una rapidă.

Comutarea efortului strategic militar al SUA către Pacific are în subsidiar și o altă implicație, și anume creșterea rolului componentei maritime a forțelor SUA în viitoarele operațiuni, având în vedere că atât în Irak cât și Afganistan rolul principal a revenit forțelor terestre. În acest context, este de așteptat ca 60% din forțele navale să fie deplasate în viitor⁸ în Pacific.

2. Conflictul din Mali – reconfirmarea ambițiilor regionale tradiționale ale Franței?

În evaluarea tendințelor strategice din anul 2011, afirmam că Franța cunoaște o pregnantă tendință de afirmare internațională prin intermediul acțiunilor regionale.

Făceam atunci referire la obiectivele strategice ale Franței, așa cum reies din Carta Albă a

Securității și Apărării emisă de guvernul francez, și la modalitatea de îndeplinire a acestora, susținând că, Africa în general și regiunea Africii de Nord, în mod particular, este considerată importantă de către Franța din motive istorice (limba, cooperarea în domeniul energiei și cel economic), în care se desfășoară deja competiția unor actori statali noi precum SUA și China și actori non-statali precum Al Qaeda. Mai mult, motivelor istorice li se adaugă și aspecte militare, Franța beneficiind de un număr important de forțe staționate pe teritoriul mai multor state de pe continentul African (Figura nr. 1).

Afirmam, de asemenea, faptul că prezența programului Politicii Europene de Vecinătate în regiune poate constitui o garanție a viitoarei stabilități și securități a regiunii, care să permită Franței o extindere a sferei de influență pe continentul African, pentru a recupera avansul puterilor concurente SUA și China într-un spațiu considerat tradițional în sfera franceză de influență. Consideram că instrumentul cel mai la îndemână pentru Franța poate fi Uniunea Mediteraneană,

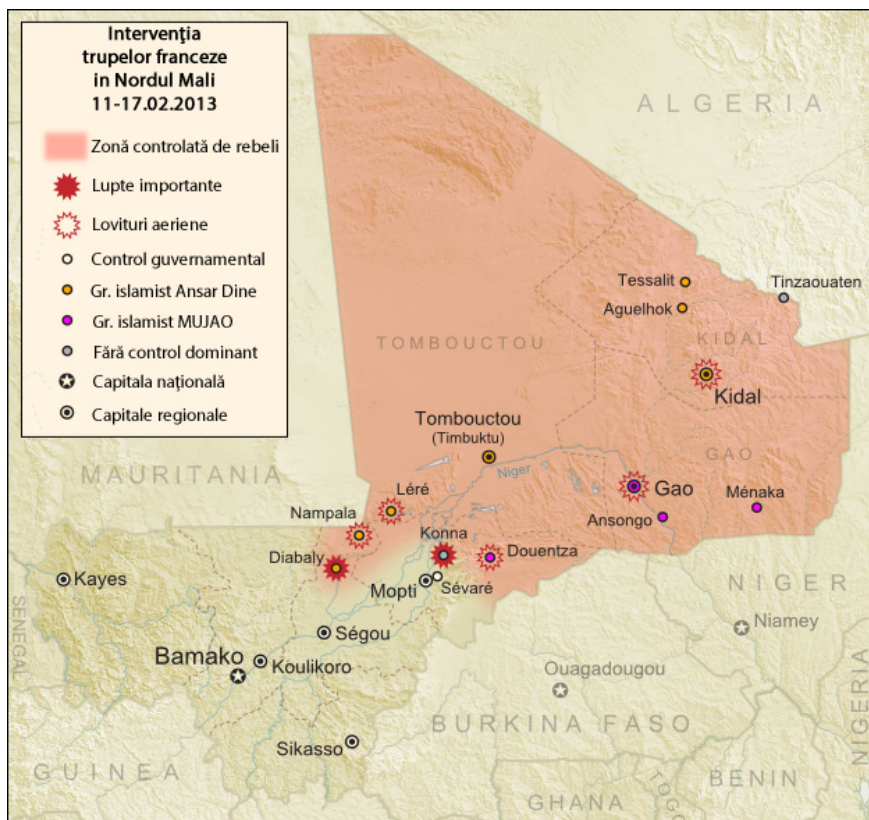

Figura nr. 2. Începutul Intervenției franceze în Mali

al cărei proiect a fost prezentat în anul 2008 de către președintele francez la acea vreme, Nicholas Sarkozy. Operaționalizarea acestui instrument necesită însă un efort financiar susținut din partea UE, și a Franței în particular, ceea ce în condițiile actualei crize din jurul monedei Euro pare mai mult decât dificil de realizat.

Sfârșitul anului 2012 aduce însă Franța în situația de a interveni în conflictul din Mali, la cererea autorităților acestui stat. Recentul conflict din Mali s-a desfășurat pe fondul celei de a treia rebeliuni a tuaregilor, rebeliune care a îmbrăcat mai degrabă forma unei insurgențe, din moment ce acțiunile principale ale rebelilor constau în răpirea sau uciderea unor membri ai armatei maliene.

Declanșată în mai 2006 prin atacul unor barăci militare în regiunea Kindal de către un grup înarmat de tuaregi care au sustras arme, rebeliunea a culminat cu cererile inițiatorilor unui grad mai mare de autonomie, precum și asistență pentru dezvoltare.

Până în anul 2012, conflictul a continuat prin replici succesive ale guvernului și rebelilor, când în martie președintele Amadou Toumani Touare este îndepărtat de la putere printr-o lovitură de stat orchestrată de rebelii care au preluat controlul,

intitulându-se Comitetul Național pentru Restaurarea democrației și Statului.

A urmat o perioadă de instabilitate, pe fondul suspendării Constituției, perioadă în care principalele orașe din nordul Mali sunt cucerite de rebeli. Ocuparea localității Douentza, în luna aprilie a aceluiași an a constituit încheierea ofensivei rebelilor care anunță că și-au atins obiectivele. În acest sens, forțele rebele din urmă declară independența Azawadului (partea de Nord a Mali) față de Mali. În Mali, pentru a reinstaura ordinea Șeicul Mobido Diarra este numit prim ministru interimar. La 20 august este format un nou guvern de unitate națională, Mobido Diarra fiind numit de președintele prim ministru deplin.

Conflictele dintre autoritățile maliene și rebelii din nord ating apogeul la sfârșitul anului, în decembrie când guvernul numit în vară a fost destituit după ceea ce a părut a fi o a doua lovitură de stat. Sfârșitul lunii decembrie găsește forțele rebele înaintând spre sud, majoritatea acestor forțe fiind luptători islamisti. Aceștia ocupă la începutul anului 2013 orașul Konna, ceea ce a condus la apelul președintelui Dioncounda Traore către Franța, apel prin care cerea ajutor militar francez pentru a stopa înaintarea rebelilor dinspre nord.

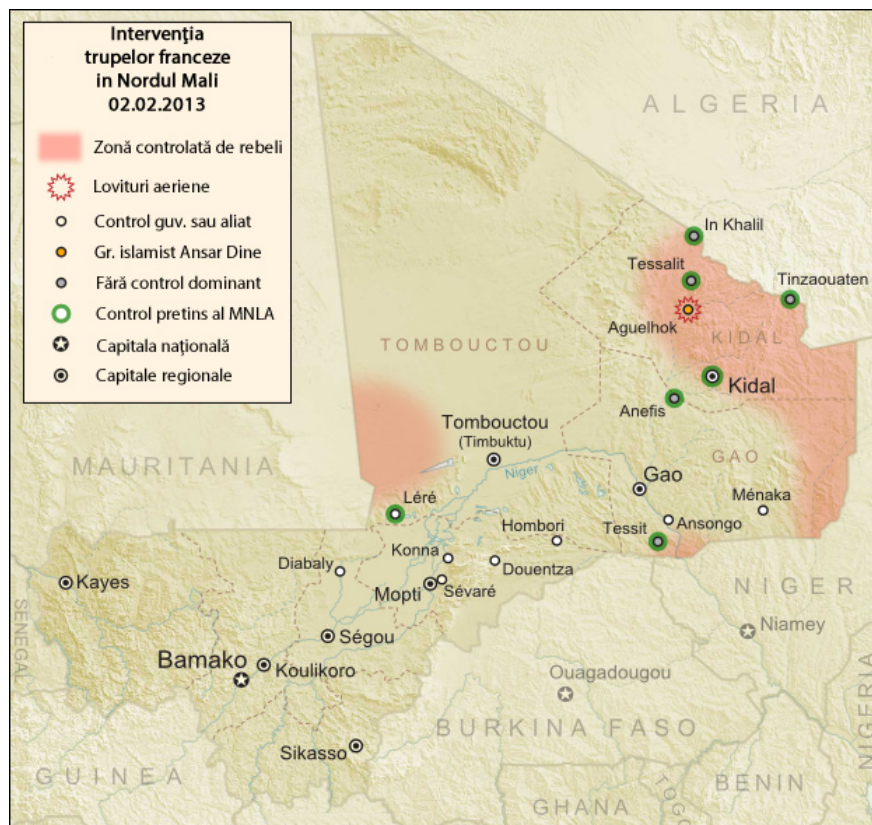

Figura nr. 3. Situația din Mali la trei săptămâni de la intervenția franceză

Astfel, la 11 ianuarie, armata din Mali pornește o acțiune contraofensivă cu sprijinul forțelor militare franceze, acțiune numită *Operațiunea Serval* (Figura nr. 2).

După această intervenție starea de stabilitate se îmbunătățește, pe măsură ce forțele rebele sunt eliminate din principalele orașe (Figura nr. 3), guvernul interimar anunțând alegeri prezidențiale și legislative în luna iulie 2013.

Suntem de părere că, prin sprijinul acordat forțelor maliene, Franța reușește să își consolideze influența în Africa, influență confirmat și de cererea de sprijin militar Franței de către președintele Traore Dioncounda.

Este de așteptat ca rolul Franței să capete importanță pe parcursul anului 2013, în Africa, date despre acest putând fi obținute concret numai după realizarea de către recenta guvernare franceză a noii Carte Albă a Securității și Apărării, obiectivele stabilite putându-ne furniza viitoarele tendințe strategice ale Franței, în sensul în care își va extinde sfera de influență și va deveni competitor în lupta pentru resursele continentului african alături de SUA, China și, poate, chiar de Rusia.

3. Arhipelagul Sankaku/Diaoyu – și motiv de dispută între China și Japonia în Marea Chinei de Est în contextul mai larg al competiției pentru resurse energetice

Așa cum menționam în introducerea acestui articol, arhipelagul Senkaku se află în regiunea Mării Chinei de Est, la distanțe comparabil egale de teritoriile Chinei, Taiwanului și Japoniei.

Pe fondul rivalității istorice dintre China și Japonia, insulele arhipelagului au fost pretinse în diverse perioade istorice de fiecare dintre cele două state.

După încheierea celui de al Doilea Război Mondial, insulele au fost administrate de către SUA până în anul 1972, acestea făcând parte din teritoriul acoperit de Tratatul de securitate dintre Japonia și SUA. China a pretins dreptul teritorial asupra insulelor în anul 1970, după ce Japonia a inițiat întâlniri cu Taiwanul pentru discuții asupra explorării și exploatării în comun a resurselor energetice din jurul arhipelagului Senkaku.

În fapt, acesta este momentul în care apare în mod deschis disputa sino-japoneză asupra

Figura nr. 4. Rezervele de petrol și gaze naturale și frontierele Chinei și Japoniei în arealul arhipelagului Senkaku/Diaoyu

arhipelagului, pe fondul difuzării unei evaluări geofizice a regiunii condusă de Comisia ONU pentru Asia și Estul Îndepărtat. Raportul evaluării afirma faptul că în platforma continentală dintre Taiwan și Japonia se află importante rezerve de petrol și gaze (Figura nr. 4), cantitatea acestora rivalizând cu cea din Orientul Mijlociu.

Anul 2012 a cunoscut, însă, poate cele mai tensionate momente ale istoriei recente a disputei. A fost anul în care au avut loc proteste de amploare în China Hong Kong și SUA, pe fondul anunțului Japoniei că va naționaliza arhipelagul.

De asemenea, la nivel maritim au avut loc adevărate demonstrații de forță ale trupelor maritime chineze în apele adiacente arhipelagului, controlate de către Japonia. În ciuda acestor evenimente care au stârnit îngrijorarea unor state din regiune, credem că situația nu va escalada, acțiunile cele două state purtate în jurul insulelor arhipelagului Senkaku putând fi considerate acțiuni de influențare psihologică, pe fondul negocierilor care continuă la nivel oficial între cele două state.

Concluzii

Suntem de părere că actorii statali și regiunile prezentate în acest articol își vor continua tendințele

de extindere a sferelor de influență, folosind în acest scop mijloacele necesare atingerii obiectivelor, de la abordare diplomatică, sprijin militar în caz de conflict și până la adevărate demonstrații de forță a mijloacelor militare.

În concluzie, credem că anul 2013 va fi unul al reazășărilor strategice, pe fondul competiției pentru resurse energetice, neexistând tendințe majore către un conflict armat deschis între statele percepute ca mari puteri sau cele cu pretenții de afirmare ca mari puteri, deși aspecte sensibile precum sunt problema nucleară iraniană și comportamentul imprevizibil al autorităților din Coreea de Nord în special în ceea ce privește testele nucleare, se pot transforma oricând în tensiuni regionale ce pot conduce la conflicte deschise și prin urmare, la instabilitate și insecuritate.

NOTE:

1 Bernhard ZAND, „Stronger Chinese Navy Worries Neighbors and US”, *Der Spiegel*, 14.09.2012, www.spiegel.de/international/world/strengthening-of-chinese-navy-sparks-worries-in-region-and-beyond-a-855622.html

2 Carlos RAMOS-MROSOVSKY, „International Law's Unhelpful Role in the Senkaku Islands”, *Journal of International Law*, vol. 29, no. 4, University of

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII: TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE

Pennsylvania Law School, Philadelphia, 2008, p. 903.

3. ***, *Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21st Century Defence*, Department of Defence, Washington D.C., 2012, p. 2.

4. Andrew S. ERICKSON; Gabriel B. COLLINS, *The PLA Air Force's First Overseas Operational Deployment: Analysis of China's decision to deploy IL-76 transport aircraft to Libya*, *China SignPost* No. 27, 2011, pp.1-2, www.chinasignpost.com.

5. Andrew S. ERICKSON; Gabriel B. COLLINS, „Missile Frigate Xuzhou Transits Suez Canal, to Arrive off Libya ~Wednesday 2 March: China's first operational deployment to Mediterranean addresses Libya's evolving security situation”, *China SignPost* No. 26, 2011, pp. 2-3, www.chinasignpost.com

6. Bernhard ZAND, „Stronger Chinese Navy Worries Neighbors and US”, *Der Spiegel*, 14.09.2012, www.spiegel.de/international/world/strengthening-of-chinese-navy-sparks-worries-in-region-and-beyond-a-855622.html

7. Mihai-Ștefan DINU, *Influența factorilor etnic și religios asupra dinamicii mediului de securitate*, Editura UNAP „Carol I”, 2008, pp. 28-35.

8. Rick ROZOFF, „America threatens China: Pentagon Prepares for confrontation in the Asia-Pacific region”, www.globalresearch.ca/america-threatens-china-pentagon-prepare-for-confrontation-in-the-asia-pacific-region/31219

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21st Century Defence*, Department of Defence, Washington D.C., 2012, p. 2.

2. DINU, Mihai-Ștefan, *Influența factorilor etnic și religios asupra dinamicii mediului de securitate*, Editura UNAP „Carol I”, 2008, pp. 28-35.

3. ERICKSON, Andrew S.; COLLINS, Gabriel B., „Missile Frigate Xuzhou Transits Suez Canal, to Arrive off Libya ~Wednesday 2 March: China's first operational deployment to Mediterranean addresses Libya's evolving security situation”, *China SignPost* No. 26, 2011, pp. 2-3, www.chinasignpost.com

4. ERICKSON, Andrew S.; COLLINS, Gabriel B., „The PLA Air Force's First Overseas Operational Deployment: Analysis of China's decision to deploy IL-76 transport aircraft to Libya”, *China SignPost* No. 27, 2011, pp.1-2, www.chinasignpost.com.

5. RAMOS-MROSOVSKY, Carlos, „International Law's Unhelpful Role in the Senkaku Islands”, *Journal of International Law*, vol. 29, issue no. 4, University of Pennsylvania Law School, Philadelphia, 2008, p. 903.

6. RAMOS-MROSOVSKY, Carlos, „International Law's Unhelpful Role in the Senkaku Islands”, *Journal of International Law*, vol. 29, issue 4, University of Pennsylvania Law School, Philadelphia, 2008

7. ROZOFF, Rick, *America threatens China: Pentagon Prepares for confrontation in the Asia-Pacific region*, www.globalresearch.ca/america-threatens-china-pentagon-prepare-for-confrontation-in-the-asia-pacific-region/31219

8. ZAND, Bernhard, „Stronger Chinese Navy Worries Neighbors and US”, *Der Spiegel*, 14.09.2012, www.spiegel.de/international/world/strengthening-of-chinese-navy-sparks-worries-in-region-and-beyond-a-855622.html

PERSPECTIVE ALE UNIUNII EUROPENE - ÎNTRE INTEGRARE POLITICĂ ȘI DEZINTEGRARE

Dr. Mirela ATANASIU*

În ultimii ani, Uniunea Europeană a fost marcată de prima criză economico-financiară importantă care a afectat cu predilecție Zona Euro. Lipsa de soluții oportune și concertate a liderilor europeni care să ducă la ieșirea din recesiune, pe fondul unei crize instituționale deja existente la nivelul UE, a declanșat o criză socială care a determinat extinderea fenomenelor de euroscepticism și populism în unele părți ale Europei. Ca urmare a acestor fenomene emergente, este evident că această construcție europeană, care a născut atâtea speranțe pentru viitor, are de suferit din punct de vedere al credibilității sale ca uniune economică și politică.

O Zonă Euro divizată ar putea însemna desființarea Pieței Unice și a spațiului Schengen, pe când o încercare de integrare politică sporită ar putea duce la retragerea din cadrul Uniunii Europene a unor state precum Regatul Unit al Marii Britanii. Considerăm că ce se va întâmpla cu Uniunea Europeană va defini viitorul întregii lumi.

Cuvinte-cheie: integrare; dezintegrare; UE; zona Euro; criză.

1. Democrația în UE

Opiniile sunt împărțite cu privire la modul în care democrația trebuie să funcționeze în UE.

Când se vorbește de respectarea democrației în cadrul statelor naționale, problematica este simplă: toți cetățenii statului trebuie să respecte valorile democratice. Dar când vine vorba despre respectarea valorilor democratice la nivelul UE, chiar liderii statelor membre au tendința de a le interpreta astfel încât propriul stat să beneficieze în plus de anumite drepturi democratice sau să fie exceptat de la anumite obligații democratice. Situațiile de acest gen sunt multiple. De exemplu, deși libertatea de mișcare a fost și este considerată drept o reglementare pozitivă a UE, au existat totuși cazuri în care unor cetățeni ai statelor membre (România și Bulgaria, de exemplu) le-a fost interzis accesul în state precum Franța. Aproape 33.000 de străini au fost expulzați din Franța în 2011. Cetățenii români au reprezentat un număr semnificativ printre cei care au părăsit teritoriul francez¹. De asemenea, este bine-cunoscut și cazul expulzării „de bună-voie” a circa 240 de cetățeni români de etnie rromă din august 2012². O altă situație similară s-a întâmplat în Marea Britanie, când în 2005 s-au impus restricții³ pe piața muncii pentru protejarea locurilor de muncă britanice.

În acest moment de criză, s-a demonstrat încă odată că, în situații limită, măsurile pe cont propriu ale statelor membre au fost considerate ca soluții adecvate de abordat, îndeplinirea intereselor naționale a prevalat urmării realizării

*** Dr. Mirela ATANASIU este expert la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: atanasiu.mirela@unap.ro**

intereselor comune europene. În acest sens, este elocventă intenția guvernului britanic de limitare a accesului imigranților la sistemul de asistență socială și la sistemul de sănătate. În plus, Marea Britanie se consultă și cu alte state europene pentru posibila limitare a liberei circulații în cadrul spațiului european, multe țări membre UE fiind preocupate de căsătoriile din interes și de alte abuzuri asupra sistemului. De aceea, Marea Britanie este implicată într-o amplă dispută legală cu Uniunea Europeană din cauza limitărilor impuse acordării de asistență socială imigranților. Pe lângă cele enumerate, Marea Britanie dorește reconfigurarea prerogativelor de suveranitate în relația cu Uniunea Europeană. Considerăm că îngrijorarea britanicilor asupra unei invazii a lucrătorilor români după 1 ianuarie 2014 este nefondată, deoarece eliminarea restricțiilor legate de accesul pe piața muncii din Marea Britanie, sau din oricare alt stat membru al Uniunii Europene nu va conduce la creșterea numărului lucrătorilor români care ar emigra pentru un loc de muncă în aceste state, ci ar determina angajatorii din statele adoptive să îi pună în legalitate pe lucrătorii deja aflați pe piața muncii care ar beneficia de drepturi egale cu ceilalți cetățeni europeni și de o protecție socială corespunzătoare.

Anul 2012 a fost unul electoral în Europa, cu schimbări majore, iar această tendință de schimbare se menține și în 2013, pe fundalul deja cunoscut al crizei economice prelungite. Se observă că în multe dintre țările europene, membre sau nemembre UE⁴, partidele de stânga preiau puterea politică. În acest context, sunt create premisele construirii unei Europe total diferite, social-democrate, ca o reacție la măsurile de austeritate promovate de dreapta europeană.

Social-democratul norvegian Carl Tham declara într-un articol în vara lui 2012 că „o uniune politică poate fi creată în situația în care populația europeană va avea un sentiment puternic de apartenență și solidaritate, iar acest lucru se va realiza când fiecare se va considera a fi o parte a poporului european și va avea încredere în instituțiile politice”⁵.

Pe de altă parte, fostul președinte al Republicii Cehe, Vaclav Klaus avertiza că „îndreptarea către crearea unei federații a Uniunii Europene având un președinte și armată proprii reprezintă faza finală a distrugerii democrației și statului-națiune”⁶. Tot acesta preciza că „am intrat în Uniunea Europeană,

nu într-o federație în care vom deveni o provincie neînsemnată”⁷. De asemenea, Vaclav Klaus declara că a rămas singurul șef de stat care luptă pentru democrație în Europa.

Vis-a-vis de democrație și austeritate în Europa, Gerhard Schroeder declara pentru New York Times „cred că Europa trebuie să devină mai integrată politic pentru a putea trece peste criza financiară pe termen lung. Situația actuală demonstrează că nu poți avea o zonă monetară comună fără a avea o politică financiară, economică și socială comună. De aceea, trebuie să construim o uniune politică reală în Europa cu un transfer sporit de putere dinspre statele-națiuni”⁸.

Tratatul de la Lisabona readuce în prim-planul Uniunii Europene și a instituțiilor sale cetățeanul european, iar unul dintre obiectivele prevăzute era acela de promovare a unei democrații europene care să ofere șansa cetățenilor săi de a se implica în funcționarea și dezvoltarea organizației.

Dacă liderii europeni nu se întorc și în acțiunile lor, nu numai la nivel declarativ, așa cum stipulează Tratatul de la Lisabona, la bazele democratice, la *demos* și la referendum, alternativa nu este foarte dezirabilă pentru Uniune, instituțiile europene își pot pierde legitimitatea permițând statelor membre să-și reclame din nou suveranitatea națională în areale cedate inițial și să-și schimbe modalitățile de stabilire a propriilor politici, atât interne, cât și externe, fără să mai țină cont de coeziunea și voința comună.

2. Criza Euro și coeziunea statelor membre

Zona Euro cuprinde 17 state membre⁹ ale Uniunii Europene care au adoptat moneda Euro după îndeplinirea criteriilor de convergență economică sustenabilă cu economia zonei. Cu alte cuvinte, se presupune că statele europene nou incluse vor aduce un plus de stabilitate și securitate economică dacă la aderare în Zona Euro au o rată a inflației scăzută și stabilă, o monedă stabilă și finanțe publice de calitate.

Parteneriatul din Zona Euro întărește interdependența economică dintre statele membre, iar moneda unică folosită și politica monetară asociată duc la relații comerciale și financiare mult mai apropiate. Această integrare economică în creștere încurajează și o mai bună coordonare a politicilor economice. Buna funcționare a Zonei Euro este crucială nu numai pentru statele participante în

Previziuni pentru Zona Euro	2011	2012	2013	2014
Creștere PIB (%)	1,4	-0,4	0,1	1,4
Inflație (%)	2,7	2,5	1,8	1,6
Rata șomajului (%)	10,1	11,3	11,8	11,7
Balanța bugetului public (% PIB)	-4,1	-3,3	-2,6	-2,5
Balanța de cont curent (% PIB)	0,3	1,1	1,5	1,6

Tabel nr. 1 – Comisia Europeană – Previziuni Economice Europene (toamna 2012)¹¹

aceasta, ci pentru întreaga Uniune Europeană, deoarece determină performanța economică. De aceea, în condițiile în care se prelungesc efectele crizei așa cum se arată și în prospecțiunile economice viitoare realizate de Comisia Europeană (Tabelul nr. 1), efectele recesiunii economice fac ravagii pe piața financiară. Astfel, moneda Euro a scăzut pe piețele de schimb valutar străine după ce PIB-ul Germaniei a scăzut cu 0,6% și Franța a anunțat public că „nu-și va atinge obiectivele bugetare pentru 2013, după ce a înregistrat o scădere bugetară de 0,3% în trei luni de zile la finele anului 2012”¹⁰.

De fapt, criza determină statele membre să se distanțeze unele de altele, creându-se o percepție a unei „ciocniri civilizationale” europene¹². De fapt, în Europa se creionează trei tendințe: una germană care dorește austeritate și reguli, una latină, care dorește creștere și una anglo-saxonă, care dorește să slăbească legăturile cu UE.

Din cauza restricțiilor politice pe care le întâmpină în statele lor, liderii europeni s-au focalizat pe repararea crizei instituționale care se află în spatele căderii monedei Euro și nu pe rezolvarea provocărilor politice. Pentru găsirea unei soluții viabile, se prevăd patru abordări procedurale distincte: integrare asimetrică, utilizând tratatele existente; o Zonă Euro mai restrânsă, dar mai integrată, bazată pe tratatele existente; uniune politică, prin schimbarea tratatului sau negocierea unei înțelegeri cu noua avangardă sub forma unui tratat tip Schengen¹³.

Toate cele patru abordări vor schimba fundamental actuala structură instituțională și politică moștenită de către Europa prin Tratatul de la Maastricht. Fiecare abordare are atât avantaje cât și dezavantaje, dar indiferent de abordarea aleasă de europeni, provocarea va consta în rezolvarea crizei monedei Euro fără a exacerba criza puterii europene, deja aflate în declin.

Criza Euro conduce în mod inevitabil la expunerea problematicii Europei și a democrației. Considerăm că pașii de urmat, pe termen mediu și lung, în cadrul Uniunii Europene, sunt legați de stabilizarea economică a acesteia, ieșirea din criza accelerată, încetarea fragmentării sale și demararea preparativelor pentru o integrare mai accentuată și extindere, iar soluția optimă pentru ieșirea din criza instituțională este întoarcerea către popor, către democrație, prin supunerea dezbaterii publice a problemelor ce țin de viitorul Uniunii Europene. În acest sens, este de bun augur crearea site-ului de dezbatere publică europeană¹⁴ a problemelor UE direct cu cetățenii europeni, care își pot exprima opinii și chiar participa la procesul electoral, prin exprimarea, în anul 2014, a votului on-line, cu prilejul alegerii membrilor Parlamentului European. În opinia noastră, acest site ar trebui popularizat și exploatat pentru a ține legătura constantă cu cetățenii europeni, pentru a le cunoaște dorințele și insatisfacțiile, ele putând fi cu mult mai multă ușurință transmise pe această cale decât prin multiple sondaje de opinie, care necesită resurse financiare, umane, materiale și de timp mult mai extinse. Oricare cetățean european ar putea avea un cont pe acest site, ar avea posibilitatea de a-și exprima opinia electorală, ar avea acces continuu la informațiile cele mai noi referitoare la politicile UE și propunerile legislative asupra cărora s-ar putea organiza dezbateri și consultări cu publicul larg, astfel încât liderii Uniunii ar cunoaște mult mai repede cu ce sunt de acord sau nu cetățenii săi și instituțiile sale ar putea reacționa în consecință, preîntâmpinând astfel apariția unor noi crize instituționale. Guvernele naționale ar putea să cunoască mult mai repede voința majoritară a populației țărilor lor. Simpla încercare de realizare a unui astfel de instrument de implicare civică, accesibil aproape tuturor cetățenilor europeni, ar

Însemna un pas important pentru democrația din Uniunea Europeană și pentru creșterea implicării civice a europenilor.

3. Tendințe dezintegratoare în interiorul Uniunii Europe

Au trecut deja mai mult de patru ani din momentul declanșării în Statele Unite ale Americii a crizei financiar-bancare care, odată răspândită și pe continentul european, a lezat nu numai economiile, ci și suveranitatea statelor europene cuprinse de recesiune și șomaj generalizat. S-a declanșat o criză economică cu puternice repercusiuni și asupra mediilor politic și social.

În tot acest timp, aparatul decizional al Uniunii Europene nu s-a dovedit capabil să ofere soluții politice viabile care să poată fi acceptate și implementate la scală largă. Probabil datorită faptului că aceasta a fost prima criză importantă căreia a trebuit să îi facă față UE în forma actuală. Criza a declanșat desfășurarea „unui joc cu sumă nulă, în care succesul unuia reprezintă pierderea altuia”¹⁵, care a trezit în statele-națiune instinctele ancestrale conform cărora „scapă cine poate” sau „cel mai puternic câștigă”. Așadar, fiecare stat membru s-a confruntat și a combătut criza mai mult prin măsuri singulare, separate și disparate, și nu în cadrul comun oferit de o entitate politică unică, așa cum ar fi fost de așteptat. Astfel, s-au exacerbato unele tensiuni latente sau foarte puțin manifeste anterior care produc insecuritate și confuzie în Uniunea Europeană.

3.1. Asupra cui se răsfrâng efectele crizei economico-financiare?

O primă tendință dezintegratoare se manifestă sub forma disensiunilor dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare sau mai puțin dezvoltate. Aceasta poate fi percepută în două moduri. Prima dimensiune a acesteia este centrată pe întrebarea: care dintre statele membre trebuie să suporte povara financiară a stabilizării Zonei Euro?

Statele mai stabile financiar vor ca cele mai slabe să susțină povara crizei prin austeritate, iar statele mai slabe vor ca statele mai puternice financiar să suporte povara recesiunii, prin acordarea de împrumuturi, ignorând riscul în creștere ca aceste împrumuturi să nu fie returnate în totalitate. Rezultatul a constat în încercări constante de compromisuri care, în fapt, nu au dus nicăieri.

Un al doilea aspect controversat s-ar putea referi la clasa socială care trebuie să suporte criza. Întrebarea se pune dacă clasele mai puțin favorizate trebuie să suporte povara acestei stări de fapt, prin reducerea de către factorii decizionali a cheltuielilor bugetare de care acestea beneficiază, sau clasele sociale înalte să suporte recesiunea prin taxe și impozite crescute? Aspectul amintit ar putea fi demonstrat și prin observarea procesului de repartizare a bugetului UE pentru perioada 2014-2020 în cadrul Consiliului European desfășurat în 7-8 februarie 2013. Modul în care s-a ajuns la stabilirea bugetului de compromis în situații de criză nu a fost cel mai favorabil pentru toate statele membre și, ca în orice negociere, unele state membre au beneficiat de atuu experienței, obținând alocările bugetare necesare, iar statele care au aderat în valurile mai recente au obținut mai puține resurse, care probabil nu le vor permite să își atingă obiectivele și standardele calitative de dezvoltare urmărite sau impuse chiar de UE. Astfel, după insistența țărilor creditoare de a reduce bugetul UE, țările beneficiare ale fondului de coeziune pare că au folosit strategia minimizării pierderilor. Față de propunerea Comisiei Europene de 1.003 miliarde Euro, în varianta adoptată în 8 februarie 2013 (de 960 miliarde Euro)¹⁶, România a pierdut cel mai mult, 21% din reducerea totală a bugetului UE fiind decontată de țara noastră¹⁷. Ungaria, Cehia, Slovenia sunt și ele țări perdante pe fondurile structurale și de coeziune, ca urmare a condiționalităților de acordare a fondurilor, dar cu pierderi mult mai mici. Polonia și-a minimizat și ea pierderea, echilibrându-și reducerea pe cei doi piloni – coeziune și agricultura. Considerăm că forma bugetului stabilită la finalul acestui Consiliu European transmite mesaje multiple referitoare la evoluția coeziunii construcției europene, de vreme ce se observă clar că se menține diferențierea între statele mai puternice și statele periferice, iar neacordarea de fonduri suficiente pentru dezvoltare regională va favoriza adâncirea decalajelor dintre state.

Considerăm că dificultatea nu constă în cine trebuie să suporte efectele crizei economico-financiare, ci în identificarea și prioritizarea rezolvării acestora. Problemele sunt, de fapt, multiple. Acestea includ, spre exemplu, situația sensibilă a băncilor, șomajul generalizat, scăderea veniturilor bugetare ale statelor membre. Totuși, aspectul esențial rezidă în inabilitatea autorităților

statelor de a găsi o soluție comună la criza instituțională a UE. Această inabilitate nu este cauzată de lipsa de idei sau de necesitatea de a se medita mai mult asupra problemei, ci în faptul că nu există consens politic asupra felului în care să se plătească uniform din punct de vedere geografic și social prețul schimbării, pe fondul deja existent, al austerității bugetare.

Tensiunile naționale și de clasă au pus piedici în fața găsirii unei soluții ce poate fi agreată și onorată. Dacă o astfel de soluție nu este generată anul acesta, cu greu putem deduce că va mai putea fi găsită ulterior. Probabil că unii lideri doresc să mai tergiverseze momentul unei decizii, tocmai pentru a amâna inevitabilul, o posibilă dezintegrare a Uniunii Europene sau o Uniune foarte slăbită. Chiar și oficiali ai UE au recunoscut că prăbușirea UE e un scenariu realist. Președintele Parlamentului European, Martin Schultz, declara că „un trend alarmant spre re-naționalizare a luat amploare ... șefii de stat și de guvern arogându-și din ce în ce mai multe puteri lor înșiși, dezbătând și luând decizii în spatele ușilor închise și fără a ține seama de metodele comunitare”¹⁸.

Dacă, totuși, liderii UE reușesc să implementeze un plan de schimbare instituțională care să fie sprijinit în mod unitar și concret, atunci vom putea spune că este posibil ca Europa să iasă din criză.

3.2. *Tendințe naționaliste*

În ultimele două decenii, UE a suferit o criză evidentă de legitimitate. De când Danemarca a votat împotriva Tratatului de la Maastricht, în 1992, cea mai mică idee de modificare a provocat cereri pentru noi referendumuri. Vetoul negativ din Franța și Olanda la referendumul din 2005 privind Constituția europeană este cel mai evident exemplu. Tot în această categorie se încadrează și acțiunile unitare ale Marii Britanii, care apelează la o serie de mecanisme la limita legalității, pentru a nu oferi în totalitate drepturi cetățenilor europeni proveniți din statele Europei de Est, precum România și Bulgaria.

Evoluția politică din mai multe state europene conduce la ideea că Uniunea Europeană, ca instituție economică, politică, socială și culturală, este în pericol. Iar cel mai mare pericol pare să vină de pe urma politicilor naționaliste. Neo-naționaliștii își promovează politicile pretextând criza economică, promițând impozite mai mici și politici ecologice și energetice mai bune.

Uniunea Europeană s-a angajat să elimine xenofobia și rasismul, prin înlocuirea discriminării cu principiile liberal-democratice și sociale, precum toleranță și unitate în diversitate, totuși acestea sunt probleme frecvente ce afectează comunitățile minoritare sau grupurile de migranți. Acțiunile naționaliste și antirasiste au ajuns să se manifeste atât de acerb în Finlanda, încât reprezentanți ai Partidului naționalist – „Adevărații finlandezi” („Perussuomalaiset”, în finlandeză) – au lansat ideea introducerii unor însemne speciale, de culori diferite, în funcție de naționalitate, pe care toți străinii din această țară să le poarte¹⁹. Manifestări similare se petrec în Italia, unde naționalismul este promovat de către mișcarea *Lega Nord*, care propune comunitarism cultural, solidarizat pe marginea disprețului față de străini, patriotism local exacerbat, dispreț pentru cei care locuiesc mai jos de Roma, xenofobie, cereri de federalizare etc.

În anul trecut a apărut așa-numitul „naționalism electoral”, termen provenit din folosirea în discursurile electorale a ideilor naționaliste. Astfel, în toate statele bogate din Vest, naționalismul câștigă teren, iar extremismul devine tot mai vocal și șocant: în Franța, Olanda, Belgia, Finlanda, mai nou și în Elveția²⁰. Astfel, fostul președinte al Franței, Nicolas Sarkozy, cerea, în mai 2012, în timpul campaniei electorale pentru un nou mandat, revizuirea acordurilor Schengen și amenința cu suspendarea participării Franței dacă o guvernare politică nu este pusă în practică în douăsprezece luni²¹. Cu alte cuvinte, Sarkozy transmitea electoratului că vrea ca UE să poată sancționa, suspenda sau exclude orice stat din zona Schengen care nu-și mai îndeplinește obligațiile. Principalul contracandidat al lui Sarkozy, socialistul Francois Hollande, dădea vina pe acesta pentru situația romilor din Franța după ce, în februarie, propunea tabere speciale pentru această minoritate etnică pentru „a preveni ca această categorie a populației să se instaleze oriunde”²². Tot Hollande, care a devenit ulterior președinte, a introdus și retorica legată de piața muncii, lipsa locurilor de muncă fiind una dintre preocupările francezilor, potrivit sondajelor de opinie²³.

3.3. *Tendințe secesioniste*

Se spune că adevăratele caractere umane se dezvăluie în situații de criză. Considerăm că această observație nu este valabilă doar pentru

indivizi, ci și pentru grupuri. Ideile secesioniste sunt vechi de când lumea în spațiul european, dar din momentul în care criza economico-financiară a început să afecteze în mod deosebit spațiul și economia Uniunii Europene, acestea au căpătat amploare din cauza cadrului de instabilitate creat mult mai viabil unei astfel de transformări, iar singurul lucru necesar e un precedent la nivelul unui stat al Uniunii. Avem deja un precedent, în Europa – Kosovo –, dar care totuși are conotații diferite, datorită neapartenenței Serbiei la un spațiu comun, precum UE.

În majoritatea statelor suverane membre UE se află regiuni cu identități economice, lingvistice sau culturale diferite, în care se manifestă, într-o măsură mai mică sau mai mare, tendințe de separare. În cadrul UE, tendințe secesioniste se manifestă în Belgia (Flandra), Franța (Corsica), Spania (Catalonia și Țara Bascilor), Regatul Unit al Marii Britanii (Scoția și Țara Galilor), Italia (Tirolul de Sud) și chiar țări din Europa de Est, precum România (Ținutul Secuiesc). Aceste tendințe se pot observa tocmai în zone în care se manifestă naționalismul exacerb al unor grupuri etnice. Motivațiile secesionismului sunt diferite, și mai mult sau mai puțin fondate sau realiste, de la cele economice la cele de identitate culturală.

Unele zone precum Catalonia și Scoția sunt performante economic, de aceea unii ar putea considera fragmentarea acestor state a fi o schimbare binevenită, ce ar duce la crearea de state mici, în care populația se identifică mult mai bine cu ideologiile și cultura prezente în regiunea respectivă.

În 11 septembrie 2012, a avut loc un marș în favoarea auto-determinării în Catalonia (Spania) la care poliția catalonă a estimat că au participat aproximativ 1,5 milioane persoane. Activiștii pro-independență argumentează propunerea lor precizând că regiunea Catalonia contribuie cu aproximativ 20% la bugetul federal provenit din taxe, dar i se repartizează la bugetul propriu doar un procent²⁴ de 14%.

În 27 septembrie 2012, Parlamentul catalan a aprobat desfășurarea unui referendum cu privire la problematica independenței față de Spania, totuși guvernul spaniol a prevenit că va împiedica desfășurarea unui astfel de referendum²⁵. Între timp, partidul președintelui guvernului regional și partidul de opoziție au ajuns la un acord asupra convocării unui referendum privind

autodeterminarea Cataloniei în 2014²⁶.

Și scoțienii au anunțat organizarea unui referendum în 2014 asupra secesiunii regiunii față de Marea Britanie. Situația este încă disputată. Totuși, considerăm că posibilitatea obținerii independenței a oricărei regiuni care face parte dintr-un stat al UE rămâne scăzută, dar aceste manifestări pot încuraja acțiuni similare în Europa de Est, unde riscul apariției unor revolte sociale este mult mai ridicat. Dar, sub impactul problemelor generate de lipsa de aderență la valorile comunitare, precum și a celor iscate de criză, de inadecvarea tot mai multor europeni la o lume din ce în ce mai complexă, Uniunea Europeană, per ansamblu, riscă să se dezintegreze, și atunci, eforturile de integrare ale statelor membre s-ar minimiza, iar balanța de putere continentală ar fi modificată, ceea ce ar afecta, implicit, echilibrul global, evident, din cauza spațiului UE care, în forma sa actuală, reprezintă unul din actorii semnificativi ai scenei internaționale.

4. Uniunea politică – soluție pentru reinventarea Europei prospere?

Ideea de uniune politică în cadrul UE nu este nouă. Ea a mai fost abordată și chiar s-au făcut unele demersuri care au eșuat, deoarece, în momentul respectiv, statele membre nu doreau schimbarea status quo-ului deținut. Între timp lucrurile au luat o turnură aparte. Criza Euro a dus la un transfer masiv de putere către UE, făcând ca uniunea politică să devină o posibilitate. Dar, deși pro-europenii s-au pus de acord, formal, că uniunea politică este necesară pentru a salva moneda Euro, în fond, se gândesc la modalități total diferite.

Inițial, Angela Merkel, cancelarul Germaniei, susținea că „înainte de orice, avem nevoie de o uniune politică”²⁷. De asemenea, ea declara tranșant că „partenerii europeni ai Germaniei trebuie să decidă dacă doresc cu adevărat mai multă Europă sau doar mai multe resurse financiare germane”²⁸.

După exprimarea poziției Germaniei, reiese în mod evident faptul că statele care nu doresc să își asume constrângerile care decurg din noua structură pot rămâne membre ale UE, dar nu vor beneficia de avantajele noii uniuni. Cel puțin Marea Britanie este tentată serios să renunțe la participarea sa la noua construcție europeană, chiar dacă sunt voci care susțin că această retragere ar aduce britanicilor mai multe dezavantaje economice decât avantaje.

Francois Hollande, președintele Franței, întrevede că „Uniunea politică (...) este etapa care va urma uniunii bugetare, uniunii bancare, uniunii sociale. Ea va veni să ofere cadrul democratic la ceea ce noi vom reuși în ceea ce privește integrarea solidară”²⁹. Putem deduce din această declarație că francezii sunt de acord, de principiu, cu o uniune politică, dar nu înainte de a fi realizate celelalte forme de uniune: economică și socială. Considerăm că declarația, în fond, este una neutră, chiar cu tentă de împotrivire. Franța este în expectativă. Afirmăm aceasta deoarece, în condițiile actuale, fiecare dintre aceste realizări, dacă se vor finaliza, reprezintă teste ale coeziunii și solidarității UE, care se confruntă cu diferențe de viziune, începând cu cele ce se referă la modalitatea de gestionare a resurselor economice existente. Astfel, într-un material publicat în media se prezintă succint că „disproporționalitatea dintre cheltuielile și resursele Uniunii a fost unul dintre motivele discuțiilor aprinse dintre liderii europeni”³⁰. Aceste discuții s-au acutizat pe fondul crizei economice și au dus la slăbirea drastică a economiilor Greciei, Spaniei și Portugaliei, punând la grea încercare cooperarea statelor membre în cadrul Uniunii. În acest context, unele state (Germania, de exemplu) au susținut statele deja enumerate, iar altele (precum Finlanda) și-au demonstrat euroscepticismul referindu-se la prăbușirea zonei Euro³¹.

Când era doar un deziderat, uniunea politică era considerată drept o alegere simplă între federalizare și inter-guvernare. În prezent, când este văzută ca o posibilitate palpabilă, s-a demonstrat că alegerea pe care trebuie să o facă statele membre este mult mai complicată. Liderii europeni trebuie să decidă cât de departe să se meargă cu o federalizare economică ce implică îndatorarea comună, cât de mult spațiu politic să cuprindă această federație și dacă legitimizarea acestei uniuni politice se va face prin guvernele și parlamentele naționale, prin dezvoltarea instituțiilor actuale sau crearea de instituții noi în cadrul UE.

Concluzii

Considerăm că, înainte de tendințele politice, trebuie avute în vedere contextul social și condițiile de viață ale celor aproximativ 500 de milioane de cetățeni.

Cu toate declarațiile liderilor statelor membre, viitorul unei Europe mai apropiate ca înainte este

din ce în ce mai nesigur. Pe măsură ce situația Euro se agravează, se pare că guvernele naționale domină din ce în ce mai mult, în detrimentul instituțiilor supranaționale slăbite.

Pe când statele cele mai mari ale zonei Euro se focalizează pe criză și Regatul Unit al Marii Britanii se dezangajează progresiv din Europa, noi coaliții de voință create din membrii de rangul al doilea au condus politica externă a UE. Considerăm că liderii europeni trebuie să privească dincolo de criză pentru a recâștiga puterea, prestigiul și influența pierdute de Uniune, și să se întoarcă la relații de colaborare bazate pe coeziune, încredere și respectarea principiilor democratice de bază.

Poate că pe viitor va fi formulată o strategie europeană globală bazată pe implicarea politică în viața europeană și dorința generală a cetățenilor europeni, urmată de voința politică comună a tuturor statelor Uniunii Europene, bazate pe direcțiile stabilite de cetățenii lor, după ce au fost lăsate la o parte ambițiile naționaliste sau elitiste și instinctele primare de dominație ale celui puternic exercitate asupra celui slab. Cu alte cuvinte, când valorile democratice vor fi respectate cu responsabilitate și în mod egal de toate statele membre, nu doar amintite în documentele UE, iar povara crizei va fi privită ca o povară comună și nu una individuală, europenii, ca un tot unitar și cu o voce unică, vor avea șansa să-și afirme din nou statutul de mare putere pe glob.

NOTE:

1 *Număr record de străini expulzați din Franța în 2011 – Românii sunt frunțași*, <http://www.ziare.com/diaspora/romani-franta/numar-record-de-straini-expulzati-din-franta-in-2011-romanii-sunt-fruntasi-1144290>, accesat la 17.02.2013.

2 *Români expulzați Franța*, <http://www.ziare.com/articole/romani+expulzati+franta>, accesat la 17.02.2013.

3 *Restricțiile pe piața muncii britanică vor expira în decembrie 2013*. Partidul Laburist (de opoziție) din Marea Britanie a anunțat că va susține orice măsuri de prelungire a restricțiilor (<http://www.finantistii.ro/locuri-de-munca/marea-britanie-nu-va-prelungi-restrictiile-pentru-romani-si-bulgari-76017>), dar comisarul european pentru Justiție, Viviane Reding, a avertizat ca nu va fi posibil ca Marea Britanie să restricționeze libertatea de mișcare a imigranților români și bulgari, atunci când controalele vor fi ridicate, pe 1 ianuarie 2014 (pe larg la: <http://www.revista22.ro/viviane-reding-marea-britanie-nu-poate-restrange->

libertatea-de-miscare-a-romanilor-22555.html).

4 Franța, Olanda, Grecia, Italia, Germania, Cehia, Slovacia, România, Lituania sau Serbia.

5 Carl THAM, *Demokratin förlorare i eurokrisens Europa*, <http://www.dn.se/debatt/demokratin-forlorare-i-eurokrisens-europa>, accesat la 09.01.2013.

6 Vaclav Klaus warns that the destruction of Europe's democracy may be in its final phase, 22 septembrie 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/9559937/Vclav-Klaus-warns-that-the-destruction-of-Europes-democracy-may-be-in-its-final-phase.html>

7 *Ibidem*.

8 Gerhard SCHROEDER, *Austerity is strangling Europe*, New York Times, 3 mai 2012, http://www.nytimes.com/2012/05/04/opinion/austerity-is-strangling-europe.html?pagewanted=all&_r=1&, accesat la data de 16.02.2013.

9 Belgia, Germania, Irlanda, Spania, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda, Austria, Portugalia și Finlanda (1999), Grecia (2001), Slovenia (2007), Cipru și Malta (2008), Slovacia (2009), Estonia (2011). Vezi: http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_en.htm, accesat la data de 12.02.2013.

10 *The Guardian*, *Eurozone recession send shares lower*, 14 februarie 2013, <http://www.guardian.co.uk/business/2013/feb/14/eurozone-recession-shares-lower>, accesat la 15.02.2013.

11 European Commission, *European Economic Forecast Autumn 2012*, http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2012_autumn/ea.html, 7 noiembrie 2012.

12 Hans KUNDNANI, *The European 'clash of civilizations'*, Blogul ECFR, 22 August 2011, http://ecfr.eu/blog/entry/the_european_clash_of_civilisations, accesat la 16.02.2013.

13 Mark LEONARD, *Four scenarios for the reinvention of Europe*, European Council on Foreign Relations, Londra, Noiembrie 2011, p. 4.

14 <http://www.debatingeurope.eu/> este un blog de dezbatere al Uniunii Europene unde cetățeni obișnuiți, după ce își creează un profil pe site, pot propune subiecte de dezbatere, pot analiza subiecte stringente care îi privesc și pot participa prin e-vot la alegerea membrilor Parlamentului European în 2014.

15 George FRIEDMAN, *Europe in 2013: A Year of Decision*, http://www.stratfor.com/weekly/europe-2013-year-decision?utm_source=freelist-f&utm_medium=email&utm_campaign=20130103&utm_term=gweekly&utm_content=readmore&elq=b00956b5c4f34dad9687da00710e726d, accesat la data de 11.02.2013.

16 Corina CREȚU (PSD): *Bugetul UE este rezultatul lășității, al lipsei de încredere în proiectul european*, 10 februarie 2013, Vezi: <http://www.mediafax.ro/politic/cretu-psd-bugetul-ue-este-rezultatul-lasitatii-al-lipsei-de-incredere-in-proiectul-european-10553252>, accesat la 15.03.2013.

de-incredere-in-proiectul-european-10553252, accesat la 15.03.2013.

17 Cristian SOCOL, *Lecția de economie. Eșecul de la Bruxelles explicațiile structurale*, 12 februarie 2013, http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles/displayArticle/articleID_25030/Lecția-de-economie.-Eșecul-de-la-Bruxelles-explicațiile-structurale-%28de-Cristian-Socol%29.html, accesat la 13.02.2013.

18 Discursul lui Martin Schulz din 26 aprilie, Schulz: EU collapse is a 'realistic scenario', <http://www.euractiv.com/future-eu/schulz-collapse-eu-realistic-sce-news-512370>, accesat la 12.02.2013.

19 *Naționalismul electoral în Vest și în Est. Cum se manifestă în Franța și în restul Europei*, HotNews, 22 aprilie 2012, <http://www.hotnews.ro/stiri-12062661-nationalismul-electoral-vest-est-cum-se-manifesta-franta-restul-europei.htm>, accesat la data de 11.02.2013.

20 *Naționalismul electoral în Vest și în Est. Cum se manifestă în Franța și în restul Europei*, HotNews, 22 aprilie 2012, <http://www.hotnews.ro/stiri-12062661-nationalismul-electoral-vest-est-cum-se-manifesta-franta-restul-europei.htm>, accesat la data de 17.02.2013.

21 *Naționalismul electoral în Vest și în Est. Cum se manifestă în Franța și în restul Europei*, HotNews, 22 aprilie 2012, <http://www.hotnews.ro/stiri-12062661-nationalismul-electoral-vest-est-cum-se-manifesta-franta-restul-europei.htm>, accesat la data de 17.02.2013.

22 *Ibidem*.

23 Ipsos Public Affairs, *France 2013: les nouvelles fractures*, 25 ianuarie 2013, <http://www.ipsos.fr/ipsos-public-affairs/actualites/2013-01-24-france-2013-nouvelles-fractures#ipsos-video>

24 *Should Catalonia be independent?*, site de dezbatere pe probleme ale Uniunii Europene, <http://www.debatingeurope.eu/2012/10/08/should-catalonia-be-independent/>, accesat la data de 13.02.2013.

25 *Idem*.

26 *Catalonia, referendum pentru independență în 2014*, <http://www.gandul.info/international/catalonia-referendum-pentru-independenta-in-2014-spania-ar-putea-sa-piarda-cea-mai-bogata-provincie-10400247>

27 „Angela Merkel cere uniune politică. Ce va răspunde Bucureștiul?”, *România Liberă*, 7 iunie 2012, <http://www.romanialibera.ro/actualitate/europa/angela-merkel-cere-uniune-politica-ce-va-raspunde-bucurestiul-266477.html>, accesat la 09.01.2013.

28 *Ibidem*.

29 «Francois Hollande vede o „uniune politică” după alegerile europene din 2014», *România Liberă*, 17 octombrie 2012, <http://www.romanialibera.ro/actualitate/europa/francois-hollande-vede-o-uniune-politica-dupa-alegerile-europene-din-2014-281077>.

html, accesat la 09.01.2013.

30 „Politica bugetară a UE: consens sau dezechilibru”, *Calea europeană*, 4 ianuarie 2013, <http://www.caleaeuropeana.ro/mapamond-politica-bugetara-ue-consens-dezechilibru/>, accesat la 17.03.2013.

31 *Idem*.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, „Angela Merkel cere uniune politică. Ce va răspunde Bucureștiul?”, *România Liberă*, 7 iunie 2012, <http://www.romanialibera.ro/actualitate/europa/angela-merkel-cere-uniune-politica-ce-va-raspunde-bucurestiul-266477.html>
2. ***, *Catalonia, referendum pentru independență în 2014*, disponibil la <http://www.gandul.info/international/catalonia-referendum-pentru-independenta-in-2014-spania-ar-putea-sa-piarda-cea-mai-bogata-provincie-10400247>
3. ***, „Eurozone recession send shares lower”, *The Guardian*, 14 februarie 2013, disponibil la <http://www.guardian.co.uk/business/2013/feb/14/eurozone-recession-shares-lower>
4. ***, „Francois Hollande vede o „uniune politică” după alegerile europene din 2014”, *România Liberă*, 17 octombrie 2012, disponibil la <http://www.romanialibera.ro/actualitate/europa/francois-hollande-vede-o-uniune-politica-dupa-alegerile-europene-din-2014-281077.html>
5. ***, *Naționalismul electoral în Vest și în Est. Cum se manifestă în Franța și în restul Europei*, HotNews, 22 aprilie 2012, disponibil la <http://www.hotnews.ro/stiri-12062661-nationalismul-electoral-vest-est-cum-se-manifesta-franta-restul-europei.htm>
6. ***, „Naționalismul și populismul pot aduce sfârșitul UE”, *Adevărul*, 30 aprilie 2012, disponibil la http://adevarul.ro/international/in-lume/nationalismul-populismul-aduce-sfarsitul-ue-1_50ba00297c42d5a663af07cc/index.html
7. ***, *Număr record de străini expulzați din Franța în 2011 – Românii sunt frunțași*, disponibil la <http://www.ziare.com/diaspora/romani-franta/numar-record-de-straini-expulzati-din-franta-in-2011-romanii-sunt-fruntasii-1144290>
8. ***, „Politica bugetară a UE: consens sau dezechilibru”, *Calea europeană*, 4 ianuarie 2013, disponibil la <http://www.caleaeuropeana.ro/mapamond-politica-bugetara-ue-consens-dezechilibru>
9. ***, *Români expulzați Franța*, disponibil la <http://www.ziare.com/articole/romani-expulzati-franta>
10. ***, *Should Catalonia be independent?*, disponibil la <http://www.debatingeurope.eu/2012/10/08/should-catalonia-be-independent/>
11. ***, *Vaclav Klaus warns that the destruction of Europe's democracy may be in its final phase*, 22 septembrie 2012, accesibil la <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/9559937/Vclav-Klaus-warns-that-the-destruction-of-Europes-democracy-may-be-in-its-final-phase.html>
12. FRIEDMAN, George, *Europe in 2013: A Year of Decision*, disponibil la http://www.stratfor.com/weekly/europe-2013-year-decision?utm_source=freelist-f&utm_medium=email&utm_campaign=20130103&utm_term=gweekly&utm_content=readmore&elq=b00956b5c4f34dad9687da00710e726d
13. KUNDNANI, Hans, *The European 'clash of civilizations'*, Blogul ECFR, 22 august 2011, disponibil la http://ecfr.eu/blog/entry/the_european_clash_of_civilisations
14. LEONARD, Mark, *Four scenarios for the reinvention of Europe*, European Council on Foreign Relations, Londra, noiembrie 2011.
15. SCHROEDER, Gerhard, „Austerity is strangling Europe”, *New York Times*, 3 mai 2012, accesibil la http://www.nytimes.com/2012/05/04/opinion/austerity-is-strangling-europe.html?_page_wanted=all&_r=1&
16. SOCOL, Cristian, *Lecția de economie. Eșecul de la Bruxelles explicațiile structurale*, 12 februarie 2013, disponibil la http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles|displayArticle/articleID_25030/Lectia-de-economie.-Esecul-de-la-Bruxelles-explicatiile-structurale-%28de-Cristian-Socol%29.html
17. THAM, Carl, *Demokratin förklaring i eurokrisens Europa*, disponibil la <http://www.dn.se/debatt/demokratin-forlorare-i-eurokrisens-europa>

SPRE UN COD CIVIL AL UNIUNII EUROPENE? (PARTEA I)

Dr. Valentin-Stelian BĂDESCU*

Dr. George RĂDUICĂ**

În ultimele decenii, științele juridice cunosc o dezvoltare și o afirmare tot mai accentuată în domeniul dintre cele mai variate ale societății. Dezvoltarea și complexitatea relațiilor sociale, multiplicarea fără precedent a contractelor intra și inter-sociale au determinat o dezvoltare corelativă a dreptului și apariția unor noi ramuri de drept, astfel că are loc o lărgire a sferei de acțiune a acestuia, atestabilă pe multiple planuri. Acest fapt ce amplifică rolul explicativ și normator al științei juridice, a cărei funcție de cercetare și descifrare a realului se diversifică și se adâncește, adăugându-și latura de prospecțiune a realului dat.

Cuvinte-cheie: cod civil; Uniunea Europeană, drept privat; drept european; dreptul contractelor; spațiul juridic european; cercetare interdisciplinară.

1. Argument

De ce un asemenea articol? Modernizarea, perfecționarea și simplificarea legislației reprezintă un obiectiv pe care și l-au propus, de-a lungul

timpului, toate statele lumii, inclusiv Uniunea Europeană. Marea lecție a fost dată umanității prin reunirea normelor de drept civil în celebrul Cod al lui Napoleon, la care colectivul de juriști alcătuit de împărat a lucrat timp de patru ani și din care au rezultat legile reunite și devenite Codul civil francez, din care s-au inspirat și toate celelalte. De semnificația acestei opere a fost conștient și fondatorul ei, împăratul Napoleon, care aprecia, către apusul vieții sale, că cea mai importantă realizare a sa va rămâne Codul civil, ceea ce posteritatea a și adevărit.¹ Merită amintit că Napoleon Bonaparte a fost și un vizionar al unei Europe unite, înfăptuite prin alte mijloace decât cele ale ființării Uniunii Europene de astăzi.

Elaborarea de coduri este o operă de mare importanță în evoluția dreptului, a culturii și civilizației unui popor, în general.² Codificarea juridică reprezintă astfel „chintesența sistematizării dreptului, codurile constituind pentru cele mai bune ramuri de drept dreptul comun în materie”³ și nu este apanajul societăților moderne. În antichitate, babilonienii, perșii, indienii, chinezii, au observat

*** Dr. Valentin-Aurelian BĂDESCU este avocat în Baroul București și lector universitar la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității Româno-Germane din Sibiu, România. E-mail: valentinbadescu@yahoo.com**

**** Dr. George RĂDUICĂ este expert la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: raduica.george@unap.ro**

multe amănunte privitoare la structura sistematică a dreptului, existând destule dovezi în acest sens – Codul lui Hammurabi, regele Babilonului, Vechiul Testament, vechile cărți indiene, Mahabharata, Ramayana și culegerea cunoscută sub numele de „Legile lui Manu” – conțin principii avansate în comparație cu epoca respectivă. Totuși, trăsătura caracteristică a acelei perioade o constituie izolarea comunităților umane, fapt care a condus la imposibilitatea comparării lor cu o altă culegere de norme juridice, apreciind că dreptul lor codificat era justificat prin natură.⁴

Faptul că atât Atena, Ierusalimul, cât și Roma antică, la fel ca și alte state din Antichitate, au recurs și ele la aceste instrumente juridice esențiale dovedește că cel puțin în acest domeniu există o continuitate. Iar de atunci și până în contemporaneitate, codificarea a cuprins aproape toate ramurile dreptului, acesta evoluând și, în pofida unor preziceri foarte puțin optimiste pe care le făcea acum mai bine de 150 de ani părintele sociologiei, Auguste Comte, potrivit căror dreptul, nefiind știință va trebui să dispară, știința dreptului s-a dezvoltat permanent, în pas cu cercetările științifice cele mai noi. Departe de a dispărea, dreptul cunoaște o dezvoltare și o afirmare crescândă în domenii dintre cele mai variate ale societății. Dezvoltarea relațiilor sociale, complexitatea lor crescândă, multiplicarea fără precedent a contractelor intra și inter-sociale au determinat o dezvoltare corelativă a dreptului și apariția unor noi ramuri de drept. Are loc o lărgire a sferei de acțiune a dreptului, atestabilă pe multiple planuri, fapt ce amplifică rolul explicativ și normator al științei juridice, a cărei funcție de cercetare și descifrare a realului se diversifică și se adâncește, adăugându-și latura de prospecțiune a realului dat.

Istoria ne arată că peste tot dreptul a adoptat normele pe care societatea, realitățile sociale, mai exact, le-au impus. S-a putut observa în timp că nu orice inovație trebuie combătută, ca și în cazul unui proiect al unui Cod civil european, din principiu, nu numai pentru că uneori este osteneală zadarnică, deoarece dreptul ascultă de propriile lui interese, ci și pentru că, mergând pe în calea evoluției juste a dreptului Uniunii Europene apar piedici care totuși îi pot fi dăunătoare.

Pe de altă parte, nu putem admite că tot ce este nou e bun. La un moment dat a fost nou, în sensul că cineva l-a folosit prima dată, *Proiectul unui Cod*

European al Contractelor în loc de *Codul civil al Uniunii Europene*, dar această formulă și-a găsit deja consacrarea în doctrina de specialitate⁵.

Dar studierea dreptului Uniunii Europene la un anumit nivel temporal, fără a ține seama de evoluția societății, nu este posibilă. Nu numai că riscăm să nu înțelegem bine situația dacă nu cunoaștem istoria, dar încremenirea dreptului la un moment dat nu este realizabilă. Știm că tot ce există este în permanentă mișcare și prefacere, dar pentru dreptul UE, lucrul acesta este poate încă mai sensibil decât pentru alte domenii de cercetare. Orice lucrare care descrie dreptul actual al Uniunii face apel la repere din secolul trecut, și este îndreptățită să o facă. Cum însă din 1951⁶ până în 2013, dreptul UE a evoluat (și chiar simțitor), evoluție ce se concentrează asupra rolului determinant al inovației în formarea, formularea și interpretarea normelor de drept, mecanism ce se manifestă atât în substratul cât și în limbajul dreptului. Procesul de inovare și coagulare a dreptului UE a fost condus și influențat în perioada actuală într-o mare măsură de drepturile omului și de principiile umanismului, demonstrându-ne cum s-a schimbat dreptul, dobândind astfel o față mai umană. Într-adevăr, substituirea termenilor „dreptul comunitar” cu „dreptul Uniunii Europene” reflectă și influența mișcării drepturilor omului. Deși, inițial termenul „drept comunitar” se referea la Tratatul constitutive, se folosește acum tot mai mult pentru a semnifica întreaga ordine juridică a Uniunii Europene. Concentrându-ne asupra dezvoltării impulsionate și direcționate de drepturile omului și principiile umanismului, nu putem omite că aceștia nu sunt decât o parte a multiplilor factori care interacționează și intră în competiție cu formarea normelor de drept.

Iată cum studiul stării actuale (sincronie) trebuie combinat cu studiul stărilor trecute (diacronie). În felul acesta, ne vom da seama, de exemplu, că importanța care a fost acordată acestor categorii de norme rezultă și din faptul că ele au fost întemeiate pe unele principii fundamentale ale dreptului asupra căror vom stăruie în cele ce vor succeda. Pentru a recunoaște tendințele actuale ale dreptului UE, este necesar să examinăm scurta sa istorie, întrucât dimensiunea istorică a dreptului conferă acestuia prestigiu și autoritate, îl așează alături de creațiile cu largă rezonanță social-umană. Complexitatea fenomenului social-juridic implică structurarea cercetării acestuia, o distribuție a

rolurilor în conexiune cu necesitatea punerii în valoare a laturilor corelate ale acestuia. Dreptul, ca fenomen complex al societății, este cercetat nu numai din perspectivă istorică, conservându-și anumite constante de-a lungul dezvoltării sociale, ce se transformă totodată în cadrul acestei dezvoltări, dar și din perspectivă structurală, cu multiple determinații calitative, cu elemente componente aflate la rândul lor într-o stare de acută interferență, precum și din perspectivă globală, ca un sistem încheiat, cu regularități caracteristice. Urmărirea evoluției acestui fenomen subliniază puternic starea de progres juridic, dar evidențiază în același timp și permanențele juridice. Astfel se dovedește că singur studiul istoriei nu este suficient, nici combinat cu cercetarea sincronică, ci trebuie examinate necesitățile actuale ale dreptului UE în care el se dezvoltă, pentru a se stabili dacă este posibil ca tendințele actuale care trasează evoluția dreptului dintr-o perspectivă interstatală spre o perspectivă a drepturilor omului își păstrează și în continuare vigoarea⁷.

Astfel, reiese că ar trebui urmărit sub aspect istoric fiecare element al dreptului și, la fiecare schimbare a lui, ar trebui examinată structura dreptului la acel moment, pentru a se vedea în ce mod schimbarea a fost necesară situației date și, mai departe, în ce chip schimbarea, la rândul ei, a influențat aspra structurii dreptului, cauzând alte schimbări. Din păcate, un asemenea studiu nu este posibil, nu numai pentru că pretinde o sumă de cunoștințe colosală, ci mai ales că, doctrina și jurisprudența au oferit aproximativ tot ce trebuie pentru a urmări transformările fiecărui amănunt. Adevărul este însă că, dacă programul trasat aici ar fi executat, datele ar fi coplesitor de abundente. Soluția este alegerea materialelor istorice care prezintă schimbări esențiale, adică schimbări care determină o reorganizare a sistemului. Cu alte cuvinte, degajarea din noianul de amănunte a ceea ce este determinant pentru evoluția dreptului comunitar și trecerea cu vederea a accidentelor, a modificărilor nesemnificative.

2. Sistemul dreptului (ordinea juridică) în spațiul Uniunii Europene

2.1. Aspecte semantice despre ideea de unitate europeană

Încă de la începutul construcției comunitare, Europa își pune întrebări despre finalitatea sa.

Este ea o simplă piață comună care face să dispară frontierele dintre societățile civile naționale și care se deschide marilor curenți ale comerțului internațional? Sau Europa se îndreaptă, pas cu pas, către formarea unei federații politice, ce succede statului național, așa cum acesta s-a succedat cetăților și statelor feudale?⁸

Dacă finalitatea Europei este controversată, numai fundamentele normative ale proiectului au făcut obiectul unui consens. Construcția europeană a fost concepută ca un instrument de stabilire a păcii. Totuși, Uniunea Europeană nu reprezintă prima expresie politică a unei asocieri durabile a statelor europene, iar inițiative diverse au precedat-o, multe dintre ele reflectând dorința de hegemonie și dictat și ar fi greșit să considerăm că actualele evoluții și nivelul atins în procesul de integrare europeană este un fenomen izolat, al cărui început datează din anii care au urmat celui de-al Doilea Război Mondial, o aplicare directă a ideilor, inițiativelor și propunerilor avansate de fondatorii inițiali ai proiectului european și, astfel, idealul unei Europe unite este o inițiativă de dată recentă.⁹

Originile ideii de unificare europeană se află încă în antichitate. Imperiul Roman, prin sistemul său politic, juridic și de guvernare, prin ordinea socială proprie, a durat aproximativ cinci secole (47 î.Hr. – 476 d.Hr.) și poate fi considerat ca reprezentând prima încercare de integrare a unei mari părți a continentului, a zonei mediteraneene și a Asiei Mici. Pentru antici, mai ales pentru romani, multiplicitatea era normală. Roma s-a construit prin agregarea unor cetăți diferite pe care le-a integrat într-o republică comună, lăsându-le celor mai multe dintre ele o vastă autonomie.

Această multiplicitate s-a perpetuat și în Evul Mediu când, un sistem juridic complex a permis conceperea simultană a autonomiei cetăților și a puterii imperiilor, iar tocmai împotriva acestei pluralități a politicului, s-a construit modernitatea. Ideea statului național s-a născut din nevoia resimțită de spiritele raționaliste ale Renașterii de a pune ordine în complexitatea medievală. În aceeași perioadă, s-a născut și ideea unificării europene, însă aceasta era percepută ca un mijloc de realizare a celor mai diferite scopuri politice: rezistență împotriva expansiunii musulmane, vis al unor monarhi, de creare a unor noi imperii, în matca fostului Imperiu Roman sau, pur și simplu, ca modalitate de instaurare a păcii în Europa.

În timpul și după Războiul de treizeci de ani (1618-1648), în care religia era amestecată cu politica, încheiat prin Tratatul de la Westfalia (aceasta marchează începutul statului-națiune în Europa), devin, tot mai frecvente, planurile de federalizare. Britanicul William Penn propune, pentru prima dată în „*Eseu pentru pacea actuală și viitoare a Europei*” (1693) o schemă în care ideea unificării este pusă pe o bază nonreligioasă. El preconiza o federație pentru coloniile americane (realizată, de altfel, și în memoria căruia s-a dat numele statului Pennsylvania) și, similar, o federație europeană. Sugerează o guvernare a Europei printr-o dietă compusă din reprezentanții statelor, în care deciziile ar fi luate prin majoritate de trei pătrimi, iar dieta ar fi dotată cu o forță armată¹⁰.

Filosoful german Immanuel Kant avansează în „*Zum ewigen Frieden*” (*Asupra păcii eterne*, 1795), cu ocazia Tratatului de la Basel, următoarele propuneri: federalizarea statelor libere într-un stat de națiuni, apt să garanteze libertatea cetățenilor săi; democratizarea statelor membre, prin aplicarea unei constituții republicane; practicarea unei democrații deschise; dezarmarea și desființarea armatelor permanente; condamnarea oricărui amestec în treburile interne ale altor state. De foarte multe ori, ideea europeană coincide cu cea de *securitate colectivă internațională*. Relevante, în acest sens, sunt cuvintele lui Victor Hugo: „*Va veni o zi când bombele vor fi înlocuite de venerabilul arbitraj al unui mare Senat suveran care va fi în Europa ceea ce Adunarea Legislativă este în Franța*”. În 1849, când prezidează „*Congresul prietenilor păcii*”, este primul care lansează celebra formulă „*Statele Unite ale Europei*”,¹¹ expresie preluată, un secol mai târziu, de Winston Churchill, în discursul său de la Universitatea din Zürich, la 19 septembrie 1946.

Până la Primul Război Mondial, istoria ideii europene este marcată de câteva momente importante: încercările de constituire a „*monarhiei universale*” în spațiul european de către Carol Quintul, în secolul al XVI-lea, încercările habsburgice de organizare a continentului sub deviza „*Austriae est imperare orbi universa*” (îi este dat Austriei să conducă lumea), prin cuceriri militare și înrudiri strategice cu alte case regale, aplicarea ideilor Revoluției Franceze de către Napoleon, pentru constituirea unei Europe politice și economice. De fapt, Congresul de la Viena

(septembrie 1814-iunie 1815) reprezintă construcția Europei sub tutela celor Patru Mari, reuniți mai târziu în Cvadrupla Alianță – „*instrumentul de apărare a suveranilor legitimi*”.¹² Înfrângerea revoluțiilor din 1848 va însemna menținerea ideii doar sub forma aspirațiilor scriitorilor, filosofilor și politicienilor (Hugo, Nietzsche, Hegel, Napoleon al III-lea).

Sfârșitul Primului Război Mondial marchează ieșirea Americii din izolaționism și o implicare activă a președintelui W. Wilson în materializarea ideii de unificare europeană, ca parte componentă a procesului de unificare a statelor lumii. Europa cunoaște acum două concepții despre viitoarea sa construcție: prima are în vedere cooperarea fără depășirea suveranității statelor, iar cea de-a doua, depășirea acestei suveranități, printr-un proces de integrare. Aristide Briand, raliindu-se concepției federaliste, propune, într-un discurs ținut la 5 septembrie 1929, în fața celei de-a 10-a sesiuni a Adunării Societății Națiunilor, o legătură federală între popoarele europene: „Cred că între popoarele care sunt grupate geografic, așa cum sunt popoarele Europei, trebuie să existe un liant federal”. Dar, precizează el, „nu va trebui să atingă suveranității nici uneia dintre națiunile care ar putea face parte din această asociație”. Politica federală a lui Briand se baza pe realizarea unei înțelegeri între Franța și Germania, sincere și loiale, chiar cu riscul ca Franța să cadă sub servitutea economică a Germaniei și nu elimina din viitoarea federație, Marea Britanie, așa cum propusese Coudenhove-Kalergi, ci se adresează și Angliei care, deși participă la discuții, adoptă o atitudine negativă.

Pe lângă Commonwealth-ul britanic, o atitudine negativă față de proiectul Briand este adoptată și de către Italia, în timp ce Germania și Mica Înțelegere dădeau un sprijin activ acțiunii lui Briand. Cehoslovacia aderă, la 9 septembrie 1929, la mișcarea federală a lui Briand, iar România, prin G. G. Mironescu, susține că trebuie realizată, în prealabil, dezvoltarea normală și economică a statelor europene, căci numai astfel, bazele colaborării federale vor fi solide.¹³

Memorandumul pe care îl propune Briand, privind „Uniunea Federală Europeană”, redactat de Alexis Leger și prezentat Adunării Societății Națiunilor la 1 mai 1930 începe prin a declara ceea ce nu va fi federația europeană, adică o alianță îndreptată, exclusiv, împotriva unei națiuni sau unei grupări de națiuni (SUA sau Rusia) și nici nu

va avea caracterul unei uniuni vamale care, prin mijlocirea tarifelor prohibiționiste, să se transforme într-o piață închisă altor popoare exportatoare (aluzie la Marea Britanie și SUA), asigurând că suveranitatea națională a statelor membre nu va fi atinsă prin participarea la federația vechiului continent.

Propunerile concrete de a se crea o conferință europeană, un comitet politic permanent și un secretariat care nu fac altceva decât să aducă la o scară europeană organisme deja existente în cadrul Societății Națiunilor,¹⁴ au fost supuse consultării celor 27 de state europene, iar ostilitatea marilor puteri a condamnat la eșec acest proiect de federalizare a Europei. Toate aceste planuri se vor lovi de opoziția naționaliștilor și a comuniștilor, așa cum avea să remarcă contele Coudenhove-Kalergi: „Al Doilea Război Mondial a fost, în fond, nu un război între națiunile europene, ci înfruntarea între trei ideologii, al căror țel era o Europă unită. Un război între Hitler, Stalin și Churchill. Hitler vroia o Europă unită sub conducerea celui de-al treilea Reich; Stalin vroia o mare Europă comunistă; Churchill preluase programul paneuropean al unei Europe libere și unite.”¹⁵

În ultimii doi ani ai celui de-al doilea Război Mondial, grupurile de rezistență și-au pus problema configurației Europei după război. Grupul de rezistență francez „Lupta” și grupul „Partidul de acțiune” din Italia, într-un proiect de declarație vor constata, la Geneva, în 1944 că „în intervalul unei singure generații, Europa a fost epicentrul a două conflicte mondiale care, întâi de toate, au avut, ca origine existența a treizeci de state suverane pe acest continent. Este important să remediem această anarhie prin crearea unei Uniuni federale între popoarele europene”.¹⁶

Congresul federaliștilor de la Haga din 7-10 mai 1948 concluziona că o construcție europeană este singurul mijloc pentru a evita confruntarea, însă statele nu erau pregătite pentru această evoluție. Opțiunea, la acel moment, a fost pentru cooperare, pentru crearea unor organizații internaționale în care statele să fie reprezentate în mod egal, cu salvagardarea intereselor reciproce. Proiectele de integrare care cereau statelor abandonarea suveranității naționale în favoarea unor instituții conducătoare, au fost formulate abia în anii '50, prin crearea celor trei Comunități, însă nici această integrare nu corespundea, în totalitate, dorințelor exprimate de partizanii supranaționalității, cu atât

mai mult cu cât, începând cu anii '70, Comunitățile au cunoscut o criză gravă.¹⁷

2.2. Constituirea Uniunii Europene

Procesul de creare a Uniunii Europene a început, de fapt, după cel de-al Doilea Război Mondial și a străbătut mai multe etape. În acest sens a fost reactivat curentul federalist în speranța instituirii Statelor Unite ale Europei, dar, ulterior, datorită intereselor divergente ale statelor europene a fost creat doar Consiliul Europei, ca o organizație internațională de cooperare, ce urmărea asigurarea suveranității fiecărui stat membru.¹⁸

Teoria federalistă a pus pe primul plan factorul politic și s-a folosit de experiența istorică a federalismului american și german. Adepții acestei teorii transferau competențele statelor naționale la nivel regional, militând pentru elaborarea unei constituții federale. Acest curent s-a izbit de rezistența statelor naționale, motiv pentru care mitul creării unei federații a Statelor Unite ale Europei nu s-a realizat, deși, în prezent, în tratatul de la Lisabona se regăsesc elemente ale federalismului, cum ar fi: împărțirea competențelor între Uniune și statele membre, rolul jurisprudenței Curții de Justiție, forța actelor juridice comunitare, cetățenia europeană, moneda unică europeană, aplicarea principiului subsidiarității.

Teoria funcționalistă a susținut primordialitatea factorilor tehnici și economici, care au determinat integrarea tehnico-economică a statelor europene, datorită necesității gestionării economiei acestora de către instituții centralizate, în condițiile în care statele naționale nu fac față acestei sarcini. Concomitent ar avea loc, în mod progresiv, o integrare politică a statelor membre. Desigur, și acest aspect s-a izbit, la rândul său, de rezistența comunităților politice naționale și de întărirea mijloacelor, prin care statele europene își consolidează propriile economii. Totodată, în evoluția Uniunii Europene se regăsesc aspecte ale acestei teorii, cum ar fi politica agricolă comună, ca o definire a ansamblului politicilor economice comunitare și care are ca efect necesitatea coordonării politicilor statelor.

În anul 1948, guvernul francez a propus Marii Britanii, Olandei și Luxemburgului crearea unei Adunări parlamentare europene. Astfel, la data de 5 mai 1949 la Londra, Franța, Marea Britanie, Belgia, Olanda, Luxemburg, Italia, Danemarca, Norvegia, Suedia și Irlanda au adoptat statutul Consiliului

Europei, care a intrat în vigoare la 3 august 1949, care, deși a avut ca obiect principal realizarea unei uniuni cât mai strânse între membrii săi, nu poate fi considerat ca un precursor al Uniunii Europene, ci mai degrabă un cadru legal privind cooperarea între statele Europei.¹⁹

Consiliul Europei a cuprins țările europene bazate pe democrația pluralistă și pe protecția drepturilor omului, constituind și locul dialogului politic dintre state, concretizat, de altfel, prin adoptarea la Roma la 4 octombrie 1950 a *Convenției europene a drepturilor omului*, care a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. De altfel, organizațiile cu caracter de cooperare urmăresc coordonarea politicilor statelor membre, organele create având un caracter interguvernamental, iar deciziile adoptate produc efecte pentru fiecare stat, în timp ce organizațiile de integrare își creează organe independente de cele ale statelor, iar deciziile acestora, se impun atât statelor membre, cât și particularilor.²⁰

Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO) s-a constituit la 18 aprilie 1951, ca urmare a tratatului semnat la Paris de către șase țări europene: Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg. Ideea a aparținut însă francezului Jean Monnet și a fost prezentată de Robert Schuman, ministrul de externe al Franței, la conferința de presă din 9 martie 1950, când a propus Germaniei și celorlalte state din Europa Occidentală să alcătuiască o piață comună, în vederea asigurării forțelor pentru reconstrucția economică. În acest scop, producțiile de cărbune și oțel au fost puse sub conducerea unei Înalte Autorități Comune. Obiectivul imediat consta în realizarea reconcilierii franco-germane și eliminarea opoziției seculare dintre Franța și Germania, iar pe termen lung se urmărea realizarea unei uniuni politice a statelor Europei Occidentale, care să facă imposibilă orice confruntare armată între ele și în același timp să întărească poziția lor în arena internațională.

Înalta Autoritate era condusă de Jean Monnet, stabilindu-și sediul la Luxemburg în anul 1952, după intrarea în vigoare a tratatului CECO la 25 mai 1952 și va avea o durată de 50 de ani.²¹ CECO a reprezentat, practic, prima experiență de integrare printr-o organizație regională în cadrul căreia instituții supranaționale au fost dotate cu o veritabilă putere normativă cu efect în ordinea internă a statelor membre.²²

Proiectul *Comunității Europene a Apărării* a fost conceput de Franța ca răspuns la dorința SUA de a accepta reînarmarea Germaniei. Tratatul a fost semnat la 27 mai 1952 la Paris de către Germania, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg și Franța, unde Adunarea Națională franceză a refuzat autorizarea ratificării. Pentru acest motiv tratatul nu a intrat în vigoare, iar înființarea Comunității Europene a Apărării a fost considerată un eșec. Aceasta fusese concepută ca o organizație supranațională, ce trebuia să gestioneze o armată europeană multinațională. Fiecare stat avea dreptul de a dispune doar de forțe armate limitate, întrucât politica de apărare era transferată de statele membre Comunității. Tratatul privind Comunitatea Europeană a Apărării menținea structura instituțională stabilită de CECO, cu deosebirea că puterea de decizie o avea Consiliul, iar organul independent era Comisariatul, care avea puteri de gestionare întinse.

În perioada 1-3 iulie 1953 a avut loc Conferința de la Messina, Italia, când miniștrii de externe ai celor șase membrii CECO au hotărât largirea sistemului și la alte domenii economice, pentru realizarea unei piețe comune generale și crearea unei piețe nucleare comune. Astfel, la 25 martie 1957 au fost semnate la Roma cele două tratate prin care au fost constituite *Comunitatea Economică Europeană* (CEE) și *Comunitatea Europeană a Energiei Atomice* (Euroatom).

Cele două noi Comunități au fost înființate pe durate nelimitate, fără a fi specificate în tratate ca organisme supranaționale, deși aveau competențe largite. Existau organe comune: Adunarea parlamentară și Curtea de Justiție și un contact permanent al organelor executive, fapt ce a determinat ca cele trei comunități – CECO, CEE și Euroatomul să fie considerate ca un ansamblu.²³ Astfel, tratatele de la Roma au marcat un recul al supranaționalității, întrucât ele au prevăzut posibilități de integrare prin extinderea competențelor Adunării parlamentare, ai cărei membri urmau să fie aleși prin sufragiul universal direct și prin trecerea la votul majoritar în cadrul Consiliului (obiectiv realizat începând cu anul 1986 prin adoptarea Actului Unic European).²⁴

Comunitatea Economică Europeană (devenită Comunitatea Europeană, în urma Tratatului de la Maastricht din 1992) și-a stabilit ca obiectiv promovarea dezvoltării armonioase a activității economice în ansamblul Comunității, crearea fundamentelor unei „Uniuni” din ce în ce mai

strânse către popoarele europene, impunerea din punct de vedere economic a unei piețe comune, cu caracteristici asemănătoare piețelor naționale. În acest scop, s-a prevăzut libera circulație a mărfurilor și protecția acestora față de exteriorul Comunității prin tarife vamale comune, libera circulație a persoanelor și a capitalului, protecția liberei concurențe. De asemenea, s-a urmărit armonizarea politicilor economice ale statelor membre, stabilirea unei politici sectoriale comune în domeniul agriculturii, transporturilor, relațiilor comerciale externe. Ulterior, CEE a primit noi competențe în domeniul apărării mediului înconjurător, al politicii sociale și al celei regionale, în domeniul educației, cercetării și tehnologiei.

Spre deosebire de tratatul care a creat CECO, ce are ca natură juridică efectele unui tratat lege, tratatul care a instituit CEE stabilește doar cadrul general, neputând crea direct obligații juridice, deoarece dispozițiile art. 2 precizează doar misiunea Comunității, fără a conține norme autonome. Aceste obiective nu pot avea ca efect crearea de obligații juridice în sarcina statelor membre și nici drepturi în folosul particularilor,²⁵ ci doar orientează interpretarea dreptului comunitar într-un sens formalist, care contribuie la extinderea competențelor comunitare.²⁶

Piața comună, nefiind definită în tratat a fost considerată de către Curtea de Justiție ca un spațiu economic unificat, lipsit de obstacole interioare, în cadrul căruia vor trebui realizate în mod progresiv uniunea vamală și economică.²⁷ Tot Curtea de Justiție a mai precizat că noțiunea de piață comună urmărește eliminarea obstacolelor din calea schimburilor intracomunitare, în vederea unei fuziuni a piețelor naționale într-o piață unică aptă să ofere condiții cât mai apropiate de cele ale unei veritabile piețe interioare.

Apropierea progresivă a politicilor economice urmărește ca statele membre, în strânsă colaborare cu instituțiile Comunității, să își coordoneze politicile economice în măsura necesară pentru a atinge obiectivele stabilite în tratat.

La 8 aprilie 1965 a avut loc fuzionarea celor trei executive ale celor trei Comunități, tratatul de fuziune fiind semnat la Bruxelles și a intrat în vigoare la 1 iulie 1967. Acesta cuprinde 39 de articole grupate în cinci capitole și nu aduce modificări competențelor atribuite inițial instituțiilor comunitare prin tratatele de constituire. În privința Consiliului s-au menținut modalitățile

de vot prin unanimitate și majoritate calificată sau simplă, singura inovație constituind-o crearea unei Comisii unice autonome. Potrivit dispozițiilor art. 10, paragraful 1, alin. 4, din Comisie face parte cel puțin o persoană din partea fiecărui stat membru, mandatul fiind limitat la 4 ani.

Tratatul de fuziune stipulează independența Comisiei față de guvernele statelor membre, dar stabilește răspunderea politică a acesteia față de Parlamentul European, care poate adopta o moțiune de cenzură împotriva ei. Totodată, s-a creat o administrație unică comunitară, stabilindu-se un statut unic al funcției publice comunitare și unificându-se sistemele de imunități și privilegii ale funcționarilor comunitari.

Actul Unic European a fost semnat la Luxemburg la 17 februarie 1986 de nouă țări (Franța, Germania, Belgia, Olanda, Luxemburg, Spania, Portugalia, Irlanda și Anglia), iar la Haga la 28 februarie 1986 de către celelalte trei state (Italia, Grecia și Danemarca). Actul Unic European marchează o nouă etapă în procesul de realizare a pieței interioare și a relansat acțiunea comunitară, constituind un moment foarte important. El evidențiază voința politică a statelor membre de a pune capăt stagnării construcției comunitare, conciliind cele două curente, care s-au evidențiat în procesul construcției europene – cooperarea interetatică și acțiunea supranațională prefigurând Uniunea Europeană.

În preambulul Actului Unic se face referire la transformarea relațiilor statelor membre într-o Uniune Europeană. Titlul I cuprinde dispoziții comune Comunităților Europene și cooperării politice, Titlul II aduce câteva modificări tratatelor constitutive ale Comunităților Europene, Titlul III se referă la cooperarea politică europeană în contextul construcției comunitare, iar Titlul IV conține dispoziții generale și finale.²⁸

Fără să renunțe la suveranitatea lor, statele membre erau chemate la consultări înainte de stabilirea pozițiilor lor definitive. Fiecare stat era obligat să țină cont, în luările de poziție în acțiunile naționale, de interesele comune și de pozițiile celorlalte state. Deși problemele de apărare nu au făcut obiectul Actului Unic, acesta preciza că dispozițiile lui nu constituie un obstacol în calea unei cooperări și mai strânse în domeniul asigurării securității între Înaltele Părți contractante, în cadrul Uniunii Europei Occidentale și a Alianței Nord-Atlantice.

Actul Unic are meritul că, pentru prima dată într-un tratat internațional ratificat, este menționată Uniunea Europeană ca obiectiv al statelor participante. Prin Actul Unic nu a fost creată Uniunea Europeană, dar s-a evidențiat că edificarea ei urma să se bazeze pe doi piloni: Comunitățile Europene și cooperarea politică europeană.²⁹

Tratatul privind Uniunea Europeană a fost semnat la Maastricht la 7 februarie 1992 și a intrat în vigoare la 1 octombrie 1993, datorită dificultăților întâmpinate în procesul de ratificare de către state. Belgia, Luxemburg, Olanda, Italia și Grecia au ratificat tratatul prin procedura parlamentară ordinară. În Spania și Portugalia, înainte de ratificarea tratatului, au avut loc revizuri constituționale, la fel ca și în Irlanda, unde revizuirea a fost autorizată printr-un referendum.

Obiectivele Uniunii Europene sunt stabilite în art. 2 din Tratatul de la Maastricht. Ele sunt atinse numai cu respectarea principiului suveranității, astfel cum este definit în art. 5 al Tratatului, care instituie Comunitatea Europeană. Tratatul nu face referire la vreo „vocație federală” și nu transformă Comunitățile în Uniuni.³⁰ El nu are o personalitate juridică, ci doar o existență politică.³¹ Ambiguitatea formulării dispozițiilor pe care le conține tratatul „Uniunea este fondată pe Comunitățile Europene, completate de politicile și formele de cooperare instaurate prin prezentul tratat. Ea are ca misiune să organizeze într-o manieră coerentă și solidară relațiile dintre statele membre și între popoarele lor (art. 1)” denotă că statele semnatare nu au acceptat pe deplin o structură federală, deși unele tendințe, prin care se transferă competențe largite Uniunii, marchează această direcție: moneda unică, politica comună privind circulația cetățenilor din țări pe teritoriul Uniunii, consacrarea principiului subsidiarității, care reglează exercitarea competențelor concurente de către Comunități și statele membre.

Pe de altă parte, caracterul limitat al competențelor în domeniul politicii externe și neinstituționalizarea unui organ autonom, care să reprezinte Uniunea, indică limitele acestor tendințe federale. Astfel, deși utilizează principii și mecanisme specifice structurilor federale, cum sunt primordialitatea normelor comunitare și integrarea, totuși identitatea națională a țărilor componente este consacrată prin art. 6, paragraful 3 din Tratat. Pe lângă caracterul limitat al cooperării, în domeniul politicii externe, nu se poate vorbi nici de o poli-

tică de apărare proprie Uniunii. Pe planul Uniunii, Parlamentul European nu are importanța, competențele și semnificația parlamentelor statale. Așadar, nu se poate vorbi de o federație, dar nici de o confederație, care are ca principal obiectiv politica externă și de apărare, deși principiul potrivit căruia într-o confederație hotărârile se iau prin acordul statelor membre își găsește aplicabilitatea în funcționarea Consiliului European.

De aceea, Uniunea Europeană reprezintă o structură politico-juridică europeană, atipică, specifică, unică, un sistem nou care nu intră în categoriile juridice și politice cunoscute în prezent.³² Astfel, originalitatea sistemului comunitar constă în aceea că el constituie un cadru în care statele membre au acceptat să exercite în comun unele atribuții ale suveranității lor.³³

Proiectul european se construiește pe bazele unui patrimoniu comun al societății europene, prin valori, principii și reguli specifice acestor popoare, dezvoltate de-a lungul istoriei lor. Scopul principal al Uniunii Europene este acela de a crea un spațiu politic comun popoarelor europene, iar această construcție pornește totuși de la stat, neputând fi ignorat sau să se treacă dincolo de granițele sale, fără a regla în mod corespunzător acest tip de relații. Iată cum, pentru prima dată în istoria ei, Europa, chiar dacă nu în întregime, a devenit o uniune, nu prin forța armelor, ci a dreptului.

NOTE:

1 Virginia VEDINAȘ, „Codificarea juridică și codificarea deontologică”, în *Caietul Științific* nr. 6/2004, Editura Burg, Sibiu, p. 366.

2 Antonie IORGOVAN, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, Editura All Beck, București, 2001, p. 141.

3 Ioan SANTAI, „Codificarea administrativă, cerință a statului de drept și a integrării europene a României”, în *Revista de Drept Public* nr. 1/2003, p. 58.

4 Valentin-Stelian BĂDESCU, *Umanizarea dreptului umanitar*, Editura CHBeck, București, 2007, p. 7 și urm.

5 D. M. ȘANDRU, „Evoluții recente în armonizarea dreptului european al contractelor”, în *Revista Română de Drept Comunitar* nr. 3/2007, p. 34.

6 Un proiect de pact pentru Uniunea Statelor Europene a fost propus de Michel Debré, în decembrie 1949, în cadrul Consiliului Europei, unde se prevedea un sistem de conducere și organizare federalist, având un președinte ales pe cinci ani prin vot universal și comisari stabiliți de acesta, un senat format din miniștrii statelor membre, o curte formată din judecători și o adunare

europeană formată din delegați naționali. Propunerea lui Michel Debré a fost întărită la Paris prin declarația de la 9 mai 1950 a ministrului de externe francez, Robert Schuman, susținut de Jean Monnet.

7 Pentru ample repere doctrinare privind actualele transformări ale dreptului internațional a se vedea și Nquen Quoc DINH, Patrick DAILLIER, Alain PELLET, *Droit international public*, Politique étrangère, 1987, Volume 52, Issue 1, pp. 60-81, precum și bibliografia citată acolo.

8 Carmen Simona RICU, *Ordinea juridică europeană*, în Caietul Științific al Sesiunii anuale de comunicări științifice al Universității Naționale de Apărare, București, 2010, p. 540 și urm.

9 Ion JINGA, *Uniunea Europeană. Realități și Perspective*, Editura Lumina Lex, București 1999, pp. 9.

10 Ion A. POPESCU, Aurelian A. BONDREA, Mădălina I. CONSTANTINESCU, *Uniunea Statelor Europene. Alternativă la sfidările secolului al XXI-lea*, Editura Economică, București, 2005, pp. 41-42.

11 *Ibidem*, p. 43.

12 *Ibidem*, p. 43.

13 George CIORĂNESCU, *Europa Unită. De la idee la întemeiere*, Editura Paideia, București, 2004, p. 141.

14 George CIORĂNESCU, *op.cit.*, p. 142.

15 <http://www.ziarullumina.ro/pagina-de-istorie/eforturi-de-unificare-europeana-perioada-interbelica>

16 I. A. POPESCU, A. A. BONDREA, M. I. CONSTANTINESCU, *op.cit.*, p. 45.

17 Christian HEN, Jacques LÉONARD, *Uniunea Europeană. Un memento complet asupra integrării europene*, ediția a 10-a, Editura C.N.I. Coresi S.A., București, 2002, p. 15.

18 Carmen Simona RICU, *op. cit.* p. 542.

19 Philippe MANIN, *Les Communautés Européennes, L'Union Européenne*, Pedone, 1998, p. 13.

20 Jean-Claude GAUTRON, *Droit européen*, Dalloz, 2002, p. 13.

21 Ovidiu TINCA, *Drept comunitar general*, ediția a III-a, Editura Lumina Lex, București, 2005, p. 5.

22 Jacqueline Dutheil de la ROCHÈRE, *Introduction au droit de l'Union Européenne*, Hachette, 1995, p. 9.

23 Philippe MANIN, *op. cit.*, p. 17.

24 Jean-Claude GAUTRON, *op. cit.* p. 15.

25 Carmen Simona RICU, *op. cit.* p. 545.

26 R. KOVAR, *Communautés Européennes – caractères généraux*, Juris-Classeur Europe, 1998, Fascicule, p. 110.

27 Carmen Simona RICU, *op. cit.* p. 546.

28 Guy ISAAC, *Droit communautaire général*, Ed. Massou, 1994, p. 23.

29 Philippe MANIN, *op. cit.* pg. 21.

30 Ami BARAV, Christian PHILIP, *Dictionaire*

Juridique des Communautés Européennes, PUF 1993, p. 1087.

31 Guy ISAAC, *op. cit.* p. 26.

32 Philippe MANIN, *op. cit.*, pp. 64-65.

33 Jean BOULOUIS, *Droit institutionnel des Communautés européennes*, Domat Montchrestien, 1993, p. 22.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARAV, Ami; PHILIP, Christian, *Dictionaire Juridique des Communautés Européennes*, PUF 1993.

2. BĂDESCU, Valentin-Stelian, *Umanizarea dreptului umanitar*, Editura CHBeck, București, 2007.

3. BOULOUIS, Jean, *Droit institutionnel des Communautés européennes*, Domat Montchrestien, 1993.

4. CIORĂNESCU, George, *Europa Unită. De la idee la întemeiere*, Editura Paideia, București, 2004.

5. De la ROCHÈRE, Jacqueline Dutheil, *Introduction au droit de l'Union Européenne*, Hachette, 1995.

6. GAUTRON, Jean-Claude, *Droit européen*, Dalloz, 2002.

7. HEN, Christian; LÉONARD, Jacques, *Uniunea Europeană. Un memento complet asupra integrării europene*, ediția a 10-a, Editura C.N.I. Coresi S.A., București, 2002.

8. IORGOVAN, Antonie, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, Editura All Beck, București, 2001.

9. ISAAC, Guy, *Droit communautaire général*, Ed. Massou, 1994.

10. JINGA, Ion, *Uniunea Europeană. Realități și Perspective*, Editura Lumina Lex, București 1999.

11. KOVAR, R., *Communautés Européennes – caractères généraux*, Juris-Classeur Europe, 1998, Fascicule, p. 110.

12. MANIN, Philippe, *Les Communautés Européennes, L'Union Européenne*, Pedone, 1998.

13. POPESCU, Ion A.; BONDREA, Aurelian A.; CONSTANTINESCU, Mădălina I., *Uniunea Statelor Europene. Alternativă la sfidările secolului al XXI-lea*, Editura Economică, București, 2005.

14. RICU, Carmen Simona, *Ordinea juridică europeană*, în Caietul Științific al Sesiunii anuale

de comunicări științifice al Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 540 și urm.

15. SANTAI, Ioan, „Codificarea administrativă, cerința a statului de drept și a integrării europene a României”, în *Revista de Drept Public* nr. 1/2003, p. 58.

16. ȘANDRU, D. M., „Evoluții recente în armonizarea dreptului european al contractelor”,

în *Revista Română de Drept Comunitar* nr. 3/2007, p. 34.

17. TINCA, Ovidiu, *Drept comunitar general*, ediția a III-a, Editura Lumina Lex, București, 2005.

18. VEDINAȘ, Virginia, „Codificarea juridică și codificarea deontologică”, în *Caietul Științific* nr. 6/2004, Editura Burg, Sibiu, p. 366.

DELIMITĂRI CONCEPTUALE PRIVIND ȘOCUL STRATEGIC ȘI SURPRINDEREA STRATEGICĂ

*Dr. Stan ANTON**

Șocurile strategice zguduie într-o asemenea măsură convențiile uzuale încât obligă instituțiile afectate să-și reorienteze fundamental strategiile, misiunile, politicile de investiții etc., prin definiție, șocul strategic fiind neprevăzut și imprevizibil.

„Șocul” și „surprinderea” nu sunt în mod necesar sinonime, deși, din punct de vedere semantic, acestea au conotații apropiate. Șocurile sunt distincte de alte evenimente neașteptate de importanță strategică, deoarece nu sunt anticipate și sunt reprezentate inadecvat în strategiile de securitate sau militare, apariția lor declanșând o dezorganizare strategică și instituțională majoră, fundamentală în funcționarea și viabilitatea unui sistem de securitate și apărare națională.

Cuvinte-cheie: șoc strategic; surprindere strategică; strategii militare; apărare; securitate; impact; probabilitate.

Introducere

Șocurile strategice au darul de a schimba natura „jocului” în sine¹, perturbările induse fiind neașteptate, producându-se cu rapiditate. Originile și rădăcinile acestui concept pot fi urmărite în timp până la documentul emis de Joint Doctrine and Concepts Centre, UK, „Strategic Trends. Methodology, Key Findings and Shocks” (martie 2003), unde poate fi găsită o definiție a șocului

strategic – „Un șoc reprezintă un impact major, al unui eveniment cu probabilitate de producere redusă. Un exemplu de șoc este colapsul sistemului financiar global care subminează încrederea în capitalism”. O altă sursă în care putem găsi o interpretare conceptuală a șocului strategic poate fi găsită în lucrarea lui Sam J. Tangredi, „All Possible Wars? Toward a Consensus View of the Future Security Environment 2001–2025”², în care, în previziunile sale pentru războaiele viitoare și scenarii posibile, utilizează un concept similar, denumind evenimentele care nu pot fi pe deplin anticipate „wild cards”. Există, de asemenea, perspective valoroase științifice, cu privire la acest concept, în diferite lucrări, cum ar fi: The US OSD Project „Strategic Trends and Shocks” (2007) sau „iKnow Project Consortium – iKNOW National Studies” (European Commission, Directorate-General for Research and Innovation Directorate B – European Research Area Unit B.5 Social Sciences and Humanities, 2011).

În condițiile evoluției puțin predictibile a mediului de securitate actual și de perspectivă, datorită unor multitudini de factori ce aparțin, pe de o parte, dinamicii balanței de putere în plan regional sau mondial iar, pe de altă parte, fenomenului globalizării sub multiplele sale aspecte (politice, militare, economice, culturale, sociale, etc.), gândind în termeni convenționali

** Colonel Stan ANTON, lector universitar doctor, este directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: anton.stan@unap.ro*

asupra securității și apărării nu vom avea ca rezultat un răspuns adecvat, oportun și eficace la noile amenințări, riscuri și vulnerabilități izvorâte din dinamica evenimentelor ce caracterizează acest început de secol.

Impactul strategic provocat de anumite dinamici în evoluția relațiilor internaționale, utilizarea forței în promovarea intereselor atât de către actorii statali, cât și de către cei non-statali, deschide calea către un potențial disruptiv, ce va reclama un interes sporit în identificarea precoce, în egală măsură, a condițiilor și efectelor destabilizatoare, ce pot conduce la caracterizarea acestora ca reprezentând șocuri strategice.

Șocurile strategice, prin impactul strategic și potențialul prezumtiv violent, a caracterului multidisciplinar, atât militar cât și non-militar, vor necesita o atenție mărită din partea factorilor de decizie politico-militari și o întrebuintare fermă a capacităților militare și civile la dispoziția unui stat în cadrul răspunsului și reacției la producerea acelor condiții ce pot induce un asemenea efect.

Șocurile strategice din viitor, cu relevanță directă în domeniul apărării, vor determina o schimbare a percepțiilor asupra amenințărilor și vulnerabilităților, dar și a reacției strategice la acestea. Fizionomia acestora, caracterul lor, ce încă nu poate fi anticipat pe deplin la momentul actual, forțează întregul sistem al apărării naționale la o reorientare și reinterpretare conceptuală a paradigmatelor ce au dominat gândirea militară de la Clausewitz încoace, la restructurarea instituțională (nu atât în domeniul militar, cât în domeniile conexe apărării și securității naționale), la întrebuintarea capacităților de apărare în modalități ce nu au fost preconizate sau anticipate și în pregătirea de a face față unor provocări ce sunt diferite fundamental de cele ce au fost luate în calculul strategic și gândirea militară în mod uzual.

În paleta șocurilor strategice ale viitorului, unii analiști militari³ consideră că cele mai probabile și, în același timp, cele mai periculoase vor fi cele de natură neconvențională. Acestea nu vor izvorî din avansul covârșitor tehnologic al capacităților adversarilor, ci se vor manifesta în moduri și căi ce vor excede gândirea militară convențională. Majoritatea vor avea origini și caracter non-militar și vor constitui evenimente ce aparțin câmpului militar de manifestare a contradicțiilor între state sau între grupuri politice și de interese ce acționează în cadrul statului. Originea acestora este

foarte probabil să rezide în amenințări neregulate, catastrofice sau hibride de „scop” (aparitia acestora dintr-o intenție sau acțiune ostilă) sau amenințări de „context” (ce apar în lipsa scopului sau acțiunilor ostile)⁴. Dintre cele două, Nathan Freier, apreciază că amenințarea „contextuală” este cea mai puțin înțeleasă și, în consecință, cea mai periculoasă.

Pentru a preveni surprinderea și un șoc strategic în viitor, strategii, atât teoreticieni cât și practicieni, trebuie să apeleze la o permanentă „scanare” a orizontului strategic pentru a fi pregătiți să facă față provocărilor și nevoilor de răspuns la producerea unor evenimente ce pot constitui astfel de situații. Șocurile strategice reprezintă evenimente ce vor genera o reorientare fundamentală a strategiei, a misiunilor forțelor de apărare și chiar a categoriilor de investiții strategice. În acest sens, Foresight and Horizon Scanning (FHS) este un cadru metodologic pentru „monitorizarea, analiza și poziționarea” (MAP) așa numitelor „probleme de frontieră” care sunt relevante pentru agenda politică, cercetare și strategii, tipurile de probleme proiectate de către FHS incluzând tendințe sau evenimente în curs de dezvoltare, politici, practici, servicii, produse, tehnologii, comportamente, atitudini, „surprize” (așa numitele Wild Card-uri) și „germeni ai schimbării” (Weak Signals)⁵.

Pe parcursul lucrării, ne propunem să oferim răspunsuri la întrebări cum ar fi ce sunt șocurile strategice sau ce tipuri de șocuri strategice vor avea un impact profund asupra procesului decizional în domeniul apărării. Vom examina, de asemenea, și influența șocurilor strategice asupra instituțiilor de securitate și apărare, oferind o analiză asupra evenimentelor majore ce pot induce asemenea efecte. Apreciem că, o analiză și evaluare a celor mai plauzibile șocuri în domeniul apărării și integrarea acestora în strategiile de securitate/apărare sau militare, precum și luarea acestora în calcul în planificarea strategică, va da decidenților posibilitatea de a identifica măsurile de prevenție și răspuns eficient la riscurile, amenințările și vulnerabilitățile ce pot contribui la producerea unui șoc strategic.

În anul 2007, în cadrul proiectului „Strategic Trends and Shocks”, proiect desfășurat în coordonarea Cabinetului Secretarului american al Apărării (OSD), a fost introdus conceptul de șoc strategic. Noul concept a fost definit ca „un eveniment ce întrerupe evoluția unei tendințe, o discontinuitate care, fie accelerează rapid ritmul,

fie modifică în mod semnificativ traiectoria sa, și, în acest sens, subminează ipotezele în baza cărora sunt clădite politicile actuale. Prin natura lor, șocurile sunt perturbatoare și pot schimba modul în care gândim despre securitate și rolul forțelor armate”⁶.

Cu acest punct de plecare, în cursul anului 2008, Nathan Freier, profesor de Strategie, Politici și Analiza Riscului la U.S. Army Peacekeeping and Stability Operations Institute, a dat publicității o lucrare în cadrul căreia pune în discuție și analizează conceptul de șoc strategic, rolul și utilitatea acestuia în elaborarea strategiilor de securitate națională. Fost practician și actual teoretician al strategiei americane de securitate, prof. Freier aduce o interpretare inedită a mediului operațional de securitate al prezentului, realizând în același timp un cadru conceptual al formulării unor strategii de securitate care să aibă un caracter comprehensiv în analiza și predicția strategică, astfel încât națiunile să nu fie surprinse de violența, caracterul imprevizibil sau efectele dramatice de ordin sistemic pe care un eveniment catastrofic, fie el natural sau indus de acțiunea umană, le-ar putea avea asupra țărilor și populației la nivel regional sau chiar global, prima responsabilitate a oricărui guvern rămânând aceea de asigurare a securității statului, politicile de securitate și apărare constituind instrumentele ce vor asigura protecția intereselor naționale, a cetățenilor și dezvoltarea socială și economică a oricărei națiuni.

1. Șocul strategic

Definiția prevăzută în DEX referitoare la *șoc* are diferite conotații, niciuna cu aplicabilitate și denotație specifică domeniului securității și apărării⁷. Excepția o constituie referirea la unitățile militare destinate să producă un efect de șoc atunci când se află în ofensivă. În cazul Dicționarului Cambridge⁸, conotațiile sunt relativ largite, acoperind o arie ce poate include, prin extensie, atât efectul fizic sau emoțional, cât și șocul asupra unui sistem indus de efectele unui eveniment dramatic ce se poate petrece în domeniul securității și apărării naționale. Așa cum se observă, multe aspecte din conținutul acestor două definiții lipsesc din definiția șocului strategic propusă de britanici în 2003 și de americani în anul 2007. De aici rezultă și parțiala confuzie în ceea ce privește punerea semnului egalității între *șocul strategic*

și *surprinderea strategică*. În aprecierea noastră, aceste două concepte nu se exclud reciproc, ci sunt complementare, acoperind arii distincte de manifestare în câmpul și problematica securității și apărării.

Șocurile strategice zguduie într-o asemenea măsură convențiile uzuale, încât obligă instituțiile afectate să-și reorienteze fundamental strategiile, misiunile, politicile de investiții etc., prin definiție, șocul strategic fiind neprevăzut și imprevizibil. După cum am menționat anterior, șocurile strategice au darul de a schimba natura „jocului” în sine, perturbările induse fiind neașteptate, producându-se cu rapiditate. Apariția lor „anulează brusc o parte sau toate ipotezele preexistente cu privire la mediul înconjurător și acele convenții care guvernează activitățile umane”⁹, la nivelul individului, societății, sau la nivelul instituțional, incluzând aici sistemul militar și al securității naționale.

Combinația dată de situația existentă la nivel mondial din punct de vedere geopolitic, de globalizare, în general, de circulația persoanelor și întrebuințarea largă a sistemelor informatice în toate domeniile vieții sociale reprezintă un teren fertil pentru crearea condițiilor realizării șocurilor strategice.

Dintr-o perspectivă istorică recentă se poate spune că, începând cu anul 2001, am fost martorii a trei șocuri strategice. Primul este, evident, 11 septembrie 2001, care ne-a determinat să privim întregul peisaj de securitate la nivel mondial într-un mod complet diferit. Al doilea a fost colapsul financiar din 2008, care a condus la o cu totul altă relație între datoria de stat și economia reală. Cel de-al treilea încă se desfășoară în momentul de față și este reprezentat de consecințele mișcării cunoscute drept „primăvara arabă”, începută în 2011.

Înainte de 11 septembrie 2001, istoria ne oferă numeroase exemple de state zguduite de evenimente parțial sau complet neprevăzute. La o primă analiză, această slăbiciune pare să provină de la o serie de factori-cheie comuni. Șocul strategic este cel mai apropiat de producerea sa atunci când un număr de condiții sunt îndeplinite: realizarea unei mase critice de indicii și semnale neidentificate de către analiști, de cele mai multe ori conduși de procese de gândire anchilozate și caracterizate de fixism conceptual; lipsa de pregătire mentală a autorităților politice, militare, precum și a populației, sau rigiditatea de organizare la nivel

național. Combinate, aceste condiții pot duce la o stare apropiată de paralizie strategică și lipsă de reacție la producerea unui eveniment catastrofic.

Primele două șocuri strategice ale noului mileniu, prin efectele induse, pe de o parte, au transformat în totalitate mediul strategic și operațional al securității iar, pe de altă parte, criza financiară a schimbat ipotezele în baza cărora a fost construit sistemul financiar global, a determinat o reevaluare a rolului statului în economie și finanțe, precum și o schimbare a fundamentelor cooperării economice internaționale.

Primul șoc strategic al celei de-a doua decade a secolului al XXI-lea, prin acțiunile ce au dus la „primăvara arabă”, a declanșat reacții și efecte în cascadă care se află încă în desfășurare. În ceea ce privește aprecierea că „primăvara arabă” constituie un șoc strategic, analiza ne îndreaptă către concluzia că aceasta a devenit un factor declanșator al unor alte evenimente dramatice, unele în curs de derulare. Printre acestea se numără situația din Siria, câștigarea alegerilor din Egipt de către Frații Musulmani, dar și alte evenimente aflate într-o stare incipientă – de exemplu, Mali –, constituind elemente ce pot să influențeze, la rândul lor, evoluția pe mai departe a situației din Orientul Mijlociu și Apropiat, iar, *in extenso*, și situația la nivel mondial. În același registru, apreciem că, pentru societățile occidentale un eveniment de un impact deosebit ar fi obținerea de către Iran a armei nucleare, forțând Vestul la o reevaluare a poziției vis-à-vis de această țară, care, în acest mod, s-ar transforma dintr-un actor regional într-unul cu influență globală.

Un „șoc strategic” este ceea ce se poate numi un eveniment care, prin efectele induse, ne cere să gândim foarte diferit despre felul în care trăim sau despre modul în care abordăm evoluția socio-economică a unei națiuni, la nivel național, regional sau chiar global.

Complexitatea tot mai mare a lumii în care trăim și faptul că trebuie să dovedim o conștientizare responsabilă a transformărilor societății de azi ne cer să reconsiderăm în mod constant modul în care ne desfășurăm acțiunile ca indivizi și la nivelul întregii societăți. Circumstanțele în care trăim în prezent, într-o lume globalizată, sunt de așa natură că, ceva ce se întâmplă într-o parte a lumii instantaneu are ecouri și reverberează în întreaga lume, domeniul virtual fiind la fel de important ca realitatea acțiunii sociale a oamenilor și statelor. În

prezent, trăim într-un sistem politic internațional și național în care actorii non-statali sunt la fel de importanți ca actorii statali. Tocmai din această relație, ce uneori poate deveni conflictuală, pot rezulta diferențe și diferențe, salturi tehnologice, dispute filozofico-ideologice și culturale ce este posibil să creeze efecte majore în comportamentul indivizilor și societăților; în consecință, apreciem că schimbările de paradigmă în diferite domenii, induse în principal de societatea informațională, de lupta dintre modernitate și tradițional sau de alte elemente ce se fundamentează mai puțin pe evoluție și mai mult pe revoluție vor deveni surse majore ale șocurilor strategice din viitor.

Procesul de evoluție a evenimentelor ce pot induce crearea unor efecte potențial catastrofice ce pot contribui la realizarea unui șoc strategic, conține o serie de faze, care, în desfășurarea lor, indică modul cum un eveniment sau acțiune se transformă într-un șoc strategic.

Astfel, în faza I, denumită *evoluția strategică*, observăm o creștere a condițiilor ce pot induce schimbări în sistem, acestea fiind mai mult sau mai puțin vizibile sau percepute de către cei implicați; în această etapă, evoluțiile nu constituie totuși deviații de la norme și nu necesită din partea sistemului aplicarea unor mecanisme de corectare sau autoreglare. În situația în care evoluția este continuă, un eveniment se poate transforma, în faza a II-a de evoluție, denumită *dezvoltare strategică*, într-un derapaj strategic, în unele condiții acesta inducând o stare de surprindere. În această etapă, este obligatorie utilizarea mecanismelor de autoreglare pentru a opri evoluția unui eveniment sau acțiuni spre o catastrofă. Dacă tendința de evoluție este continuă, atunci se poate ajunge în faza a III-a, situație ce descrie îndeplinirea condițiilor de realizare a unui *șoc strategic*. Mai departe, în faza a IV-a, ne putem regăsi în situația în care avem, pe de o parte, opțiunea defavorabilă, în care sistemul intră în *colaps*, sau în situația în care, prin aplicarea unor mecanisme de adaptare sistemică se ajunge la o nouă etapă de evoluție și anume *transformarea sistemică*, ce permite reacția eficientă la stimulii ce au generat trecerea către un nou sistem.

Este dificil să se definească șocurile strategice în alți termeni decât cei fenomenologici, deoarece șocurile strategice sunt, prin natura lor, neprevăzute și imprevizibile. Din cauza caracterului lor imprevizibil, șocurile strategice nu pot fi limitate

la o singură definiție. Dacă am putea defini cu precizie parametrii unui șoc strategic, am fi mult mai aproape de estimarea sau previziunea lor și, dacă am putea să le prezicem, aceste evenimente nu ar mai fi șocuri. Cu toate acestea, chiar dacă nu putem defini șocurile strategice în mod detaliat, unii analiști¹⁰ au observat că șocurile strategice, câteodată, se manifestă în cadrul unor modele, un astfel de model de șoc strategic fiind așa numitul *val revoluționar*. Astfel, J.N. Nielsen apreciază că mișcările în țările din Nordul Africii s-au încadrat în acest model, Tunisia aflându-se în epicentrul acestei mișcări, ce s-a propagat asemenea unui val tsunami cu efecte ce încă influențează spațiul de securitate din Nordul Africii și Orientul Mijlociu. Un șoc strategic dă naștere unor unde de șoc, ce acționează împotriva regimurilor fragile, punând presiune pe acestea, obligându-le să reacționeze, de cel mai multe ori, sub presiunea timpului și a comunității internaționale, ducând în cele din urmă la căderea acestora sau colapsul unei țări, așa cum a demonstrat realitatea din Tunisia, Egipt și Libia și cum probabil o să demonstreze și cazul Siriei.

Toate evenimentele care ar putea să apară și să contribuie la producerea șocurilor sunt rezultatul dinamicii acțiunilor din diferite domenii, între cele mai importante găsindu-se cele din domeniile politic și militar.

Cu ceva timp în urmă, nimeni nu ar fi crezut că mișcarea de democratizare începută în Nordul Africii ar fi posibilă. Cu atât mai mult, cine ar fi crezut cu doi ani în urmă că vor cădea regimurile autoritare din Egipt sau Libia și că la momentul actual un război civil extrem de sângeros este în plină desfășurare în Siria? Aceste evenimente au reprezentat un șoc strategic la care lumea a fost martoră, fiind, din punctul de vedere al magnitudinii, cel puțin la fel de dramatice precum colapsul Uniunii Sovietice.

Colapsul Uniunii Sovietice a fost caracterizat de către Vladimir Putin ca fiind catastrofa geopolitică a secolului al XX-lea, însă, dacă ne raportăm la căderea Imperiului Țarist și venirea la putere a bolșevicilor, acel eveniment a constituit un adevărat șoc strategic ce a avut repercusiuni globale, pe când căderea URSS ar putea fi percepută, în această logică, cel mult ca o surprindere strategică, fiind în esență o revenire la normalitate.

Un șoc de impact strategic depinde în mare măsură de contextul în care apare acesta. Consecințele pot, de asemenea, să se manifeste

imediat, precum în cazul unui atac asupra teritoriului național sau pot avea un impact pe termen lung, efectele producându-se în cascadă, într-o dinamică ce nu poate fi prezumată sau anticipată.

În general, șocurile, analizate cu rigurozitate strategică, nu au fost, până în urmă cu câțiva ani, incluse în documentele programatice ce reglementează domeniile securității naționale și apărării. Acest fapt este valabil și pentru România, care, în documentele ce reglementează domeniul securității și apărării naționale, nu a inclus niciodată eventualitatea producerii unui șoc strategic, ale cărui consecințe să pună în pericol existența statului sau națiunii. În schimb, toate aceste documente recunosc și descriu anumite vulnerabilități, riscuri și amenințări, ce pot influența dezvoltarea socială și economică a țării precum și securitatea națională în general. De prea multe ori, în aceste documente, concretețea conceptuală strategică a fost ascunsă sau deghizată în spatele unor termeni și formulări de ordin general. În această privință, apreciez că este momentul să pornim într-o activitate intensă de predicție și sondare interdisciplinară a viitorului și caracterului acestuia, care să ia în calcul posibilitatea și eventualitatea producerii unor șocuri strategice, și, în consecință, să trasăm liniile principale de forță pe care trebuie să le urmărim pentru a fi în măsură să acționăm eficient și oportun pentru reducerea impactului unor asemenea evenimente asupra statului și populației. Abia după anii 2007 – 2008, în țări precum SUA, Marea Britanie, Olanda sau Franța au fost aduse sub lupa analizei strategilor consecințele producerii șocurilor strategice. În general, toate aceste țări, au, sub o formă sau alta, politici, strategii, predicții și analize care includ ca factori perturbatori majori ai evoluției și securității statului șocurile strategice.

2. Surprinderea strategică

Surprinderea adversarului, principiu de bază în acțiunea militară, este considerat unul din principiile prin care șansele de succes în atingerea scopurilor strategice sunt potențate prin efectele de paralizie cognitivă sau acțională induse de acțiunile neașteptate, slab anticipate și rapide desfășurate de adversar. Surprinderea a avut un rol hotărâtor în obținerea victoriei în toate perioadele istorice, „toți marii căpitani căutând să realizeze surprinderea atât în manevra strategică, cât și pe câmpul de bătlie”¹¹.

Unii teoreticieni militari afirmă că „în condițiile în care apariția rapidă de noutăți în tehnologia de supraveghere și comunicații sporesc dificultatea mascării deplasărilor ample de trupe, principiul surprinderii nu înseamnă că inamicul trebuie luat complet prin surprindere, fiind suficient să devină conștient prea târziu pentru a reacționa eficient. În general, se mai consideră că surprinderea poate consta și în ritm, dimensionarea forței, direcționarea sau localizarea efortului principal și declanșarea neașteptată a acțiunii și că factorii care contribuie la surprindere sunt: rapiditatea, cercetarea eficientă, înșelarea inamicului, aplicarea neașteptată a unor lovituri, securitatea acțiunilor și schimbarea tacticii și a metodelor de acțiune”.¹² Prin efectele sale, atât în plan moral, cât și material, acțiunile militare desfășurate prin surprindere impun metode și procedee noi și neașteptate, care să determine adversarul să piardă inițiativa și să acționeze de o manieră reactivă la evenimentele induse.

În general, se acceptă de către comunitatea academică, faptul că, la nivel strategic, surprinderea nu poate fi realizată la fel de facil ca surprinderea operativă și cea tactică. Totuși, acest lucru nu este imposibil, mai ales dacă apelăm în aplicarea acestui principiu la o gândire înalt creatoare, la asumarea unor riscuri, dezinformarea adversarului și la analiza cât mai temeinică a factorilor ce concură la realizarea acestui efect. „În condițiile actuale, stabilirea dinainte a unor metode și procedee noi și neașteptate de inamic, care să fie valabile pentru orice situație, este greu de realizat. Totodată, multe dintre acestea, folosite în trecut pentru realizarea surprinderii, vor putea fi și în viitor aplicate la condițiile specifice care se pot ivi pe câmpul de luptă, dar cele mai eficiente își vor găsi izvoare noi, așa cum ne arată experiența conflictelor militare postbelice, în dezvoltarea orizontului de cultură generală și științifică al cadrelor militare, în participarea la luptă a unor structuri suple, mobile și foarte bine instruite, în faptul că situațiile pe câmpul de luptă sunt fluide, precum și în folosirea unor forme de acțiune și mijloace de luptă necunoscute de inamic, în prevenirea surprinderii de către acesta a forțelor noastre¹³”.

Sunt însă autori care apreciază că, la nivel strategic, surprinderea este dependentă de contextul geopolitic.¹⁴ La acest nivel al acțiunii politice și militare, surprinderea tehnologică este improbabilă, acțiunea strategică având o puternică

dimensiune tehnologică, dar nu este produsul sau expresia tehnologiei¹⁵. De asemenea, surprinderea strategică poate fi realizată la acest nivel și prin hotărârile politice și deciziile strategice ce reflectă anumite circumstanțe sau condiții de stare geopolitice, urmărind realizarea unui efect geopolitic.

În analiza factorului surprindere, pe lângă aprecierea posibilității de realizare a surprinderii, un aspect extrem de important îl constituie și anticiparea cât mai realistă a efectelor sau consecințelor induse de această stare. De obicei, suntem tentați să credem că realizarea surprinderii aparține părții care are inițiativa, deci celui care se găsește într-o postură ofensivă. Totuși, și apărătorul are la dispoziție mecanisme ce pot induce efectul surprinderii asupra adversarului. Ceea ce este important de reținut este că, dacă adversarul aflat în ofensivă posedă inițiativa și, implicit, o anumită capacitate de inducere a surprinderii, rămâne la latitudinea apărătorului să identifice cele mai bune metode și acțiuni ce pot contribui la, să spunem, „*managementul consecințelor/efectelor surprinderii*”. Așa cum afirmă Colin S. Gray, „provocarea la adresa strategilor și planificatorilor din domeniul apărării nu este de a evita să fii surprins, ci de a planifica acțiunile strategice astfel încât să putem răspunde eficient unora dintre cele mai serioase efecte ale surprinderii¹⁶”.

3. Diferențieri și similitudini conceptuale ale șocului strategic și surprinderii strategice

În ceea ce privește domeniul securității și apărării, Nathan Freier afirmă că între surprinderea strategică și șocul strategic nu sunt diferențe majore. Prof. Freier, în analiza sa asupra șocului și surprinderii strategice, a constatat că, din punct de vedere științific, nu există nici un punct sau linie de separație între șocul strategic și surprinderea strategică¹⁷, precizând totuși că limita de separare a celor două este o funcție a impactului unui eveniment strategic, gradul de perturbare provocat sistemului și gradul în care acesta a anticipat apariția sa în formularea strategiilor și planificării strategice. De aici rezultă că „șocul” și „surprinderea” nu sunt în mod necesar sinonime, deși, din punct de vedere semantic, acestea au conotații apropiate.

Surprinderea este doar jumătate din ecuația cu privire la protecția în fața unor amenințări ce se pot transforma în șocuri potențiale la adresa securității

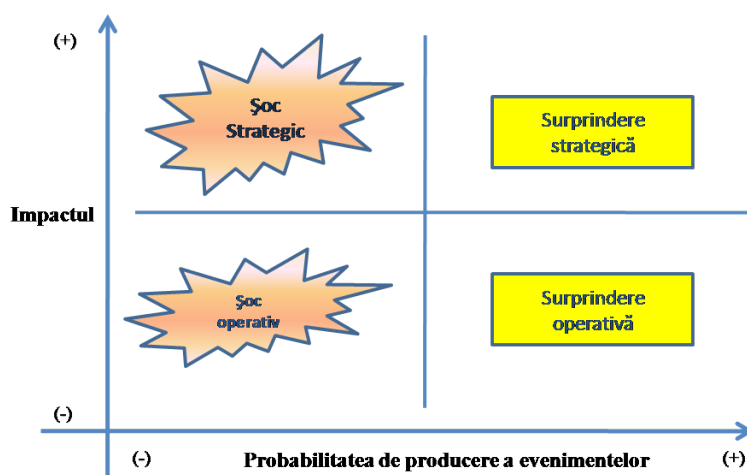

Figura nr. 1. Relația impact – probabilitate în determinarea șocului și surprinderii

și apărării naționale. Ele sunt distincte de alte evenimente neașteptate de importanță strategică, deoarece nu sunt anticipate și sunt reprezentate inadecvat în strategiile de securitate sau militare, apariția lor declanșând o dezorganizare strategică și instituțională majoră, fundamentală în funcționarea și viabilitatea unui sistem de securitate și apărare națională.

Șocul strategic diferă de surprindere, nu numai în termeni de magnitudine și de probabilitatea de apariție, ci și, în ceea ce privește adaptarea sistemului la o nouă realitate. În urma unui șoc strategic, este foarte probabil ca un sistem să se confrunte cu o lipsă de reacție concretizată în ceea ce este cunoscut sub numele de paralizie strategică. Numai atunci un sistem reacționează, prin utilizarea mecanismelor sale interne, pentru a diminua gradul de influențe exogene și a se adapta la noua realitate. În schimb, efectul surprinderii, indus într-un sistem de un eveniment extern, este mult mai ușor de gestionat; evenimentele sunt, într-o anumită măsură, predictibile și prevăzute, fiind luate în calcul prin elaborarea unor planuri contingente.

Luând în considerare condițiile care, însumate, pot duce la realizarea unui șoc strategic – probabilitatea de producere a efectului de șoc strategic și impactul –, putem identifica și decela, așa cum am exemplificat în Figura nr.1, atât tipurile de șocuri acționale ce pot apărea în câmpul de manifestare al acțiunii militare, cât și factorul surprinderii, elemente ce sunt interconectate, având ca limită a diferențierilor probabilitatea mare sau gradul mare de anticipare a producerii efectelor.

Plecând de la aceste ipoteze, pentru punerea în

ecuație a conceptelor de șoc și surprindere se poate folosi relația:

$$S = P \times I, (1)$$

În care: S - semnifică categoria de șoc sau surprindere; P – probabilitatea producerii unei acțiuni ce poate crea condițiile necesare realizării unui efect de șoc sau surprindere; I – impactul.

Ceea ce lipsește în realizarea distincției dintre șoc și surprindere ar putea fi, după cum propune Helene Lavoix în *Looking out for Future Shocks*¹⁸, *factorul emoțional*. Includerea factorului emoțional în ecuație, a trăirilor actorilor, decidenți politici și populației, ne ajută să apreciem mai bine diferența dintre șoc și surprindere, acest element fiind posibil a fi măsurat sociologic, ajutând astfel în realizarea distincției între cele două concepte.

Astfel, ecuația (1) ar putea fi completată cu un factor calitativ ce ne-ar ajuta mai mult în diferențierea între aceste două efecte ce se urmăresc a se realiza de către adversari în arealul confruntării, acesta fiind așa, cum am amintit mai sus, *factorul emoțional*.

În consecință, ecuația ar deveni:

$$S = P \times I \times E, (2)$$

În care E semnifică factorul emoțional.

Desigur, un aspect important în determinarea realizării condițiilor ce descriu o stare de șoc sau surprindere strategică, îl constituie modul cum se poate cuantifica factorul emoțional. Pentru aceasta, se pot folosi modalități diverse, cea mai simplă, în opinia noastră, fiind stabilirea unei scale a

șocului emoțional (în rândul populației, al forțelor armate, la nivelul factorilor decizionali politici și administrativi etc.), prin care se pot indica nivelurile impactului emoțional, la măsurarea acestora fiind utilizate diferite tehnici și instrumente de măsurare sociologică.

Dar ce altceva ar putea face o diferență clară între șoc și surprindere? Poate factorul emoțional declanșa anomalii comportamentale la nivel instituțional și organizațional? Sau este efectul în plan cognitiv și asupra procesului de luare a deciziilor, în baza amenințării percepute, atât de important, încât poate influența hotărâtor deciziile necesare pentru a face față șocului? Acestea sunt întrebări care pot avea cu siguranță un răspuns afirmativ.

Un alt element ce ne poate ajuta în diferențierea dintre aceste concepte, în special când ne raportăm la problemele securității și apărării naționale, este modul cum un eveniment influențează *capacitatea de supraviețuire a unui stat sau a unei entități politice sau politico-militare* supuse unui eveniment dramatic sau catastrofic. Dacă evenimentul în sine nu pune în balanță existența și supraviețuirea statului sau entității analizate, atunci este mai probabil ca acel eveniment, pe scala impactului, să nu reprezinte decât un efect de surprindere. În schimb, dacă sunt amenințate însăși ființa statală sau esența funcționării unei entități politice sau politico-militare atunci cu siguranță ne aflăm în fața unui șoc strategic.

Din punctul de vedere al situațiilor decizionale un constituent esențial îl reprezintă nivelul de *incertitudine*. Orice strategie, prin definiție, este orientată către viitor și viitorul este în mod inerent incert. Nu contează cât de hotărâți suntem pentru a fi pregătiți complet pentru o anumită situație; există limitări ale abilităților celor responsabili cu elaborarea strategiilor viitoare, fiind recunoscută axioma potrivit căreia cu cât viitorul este mai incert și imprevizibil, cu atât mai greu este să răspunzi provocărilor în plan operațional.

Incertitudinea crește direct proporțional cu orizontul de timp acoperit de o strategie și cu frecvența schimbării situațiilor în mediul de securitate și operațional. Pentru a fi eficientă, orice strategie va încerca să anticipeze și să influențeze activ evenimentele viitoare, prin anticipare, decidenții politici, comandanții și statele majore fiind în măsură să pregătească și să coordoneze acțiunile politico-militare. Cu cât

orizontul de planificare este mai extins, cu atât mai mult timp avem la dispoziție pentru pregătirea acțiunilor viitoare precum și variante multiple ale problemelor. În același timp însă, caracterul predictiv și anticipativ, dar și strategia în sine, devin tot mai incerte. Dată fiind natura incertă a conflictelor, prin analogie, putem considera că obiectul elaborării strategiilor este nu de a elimina sau reduce incertitudinea ci de a permite decidenților să ia decizii și să acționeze cu eficiență în condiții de incertitudine. Deși formularea unei strategii implică un anumit nivel de prognozare, se poate afirma că obiectul strategiei nu este de a „prezice” viitorul.

4. Tipologia șocurilor strategice

În construirea oricărei tipologii a unei categorii conceptuale, este dificilă stabilirea unor criterii de clasificare și sistematizare, în special în domeniul de analiză a securității dat de conceptualizarea incipientă a șocului strategic, termen caracterizat printr-o structură complexă și diverse conotații. Cu toate acestea, în cadrul acestei lucrări vom încerca să oferim celor interesați un punct de plecare în înțelegerea categoriilor de șoc strategic, luând în analiză diferite criterii ce delimitează tipurile de șoc strategic, trecând în revistă surse posibile de naștere a acestora și, în final, vom propune o listă a tipurilor de șocuri strategice prezumate și posibil a se produce în viitor.

Criterii de clasificare a șocurilor strategice

În stabilirea criteriilor de clasificare a șocurilor strategice nu trebuie să uităm că acestea trebuie deduse, anticipate sau prezumate în baza anumitor tendințe de natură diferită (politică, economică, militară, culturală, socială etc.). Acestea trebuie înțelese într-o perspectivă largă, istorică deoarece trecutul este cel în baza căruia se aștern în fața strategilor fundamentele producerii unor astfel de evenimente. Capacitatea predictivă și de analiză a diferitelor structuri cu responsabilități în monitorizarea tendințelor de dezvoltare a factorilor perturbatori din diferite domenii trebuie bazată pe înțelegerea dinamicii evenimentelor, a oportunităților și problemelor ce contribuie la o reacție oportună și eficientă în fața inevitabilului. Trebuie să spunem că, din punctul de vedere al probabilității de producere a evenimentelor catastrofice, acestea se pot clasifica în *evenimente*

probabile și evenimente inevitabile. Cele inevitabile apar de regulă fără indici prealabili – catastrofe naturale majore, cum ar fi cutremurele – în cazul acestora, problema care se pune este nu dacă se vor produce, ci când. În cazul celor probabile nu se pune problema în aceiași termeni, ci în termeni probabilistici, fiind necesare atât o determinare a probabilității de producere, cât și o stabilire a orizontului de timp în cadrul căruia aceste evenimente pot avea loc.

Propunem, astfel, ca, în paleta criteriilor de clasificare a șocurilor strategice, să fie incluse:

- natura șocurilor sau statutul fizic natural;
- mediul în care se produc;
- localizarea și distanța de propagare a efectelor acțiunilor sau evenimentelor;
- dimensiunile fizico-geografice și spațiale;
- componenta cognitiv-informațională;
- criterii cronologice (durata sau persistența în timp);
- amploarea și importanța schimbărilor induse într-un sistem.

Surse ale șocurilor strategice

În categoria surselor ce pot induce șocuri strategice pot fi incluse următoarele elemente:

- *adversarii* – nivelul competițional și natura conflictuală a relațiilor din câmpul de manifestare a acțiunii militare și din domeniul securității pot determina reacții și contrareacții, ce pot cauza în final apariția unui șoc strategic;
- *mediul de securitate* – sunt încă multe conflicte politice pe tema teritoriilor, granițelor, competiției militare, resurselor naturale și a diferențelor etnice și culturale; aceste tensiuni continuă să coexiste și să interacționeze cu rezultate dintre cele mai neașteptate;
- *mediul economic și financiar* – poate induce efecte catastrofice prin interdependența crescută între sisteme complexe, cum ar fi cele energetice, de transport, de producție a hranei sau cele bazate pe rețeaua internet globală;
- *nivelul tehnologic* – diferențierea tehnologică poate contribui la obținerea unor avantaje sau inferiorități, după caz, ce, în ultimă instanță, în combinație cu alți factori – umani, procedurali etc., duc la realizarea condițiilor ce descriu un șoc strategic;
- *mediul cibernetic* – devine din ce în ce mai mult o platformă de lansare a unor atacuri, efectele acestora având capacitatea de a paraliza economii,

comunicații, fluxuri de capital, navigația, siguranța la centrale nucleare etc.;

- *mediul fizic natural* – evenimente catastrofice, inclusiv schimbarea climatică;
- *entități de ordin politic, militar, cultural-religios etc.* – globalizarea creează un nou context de exercitare formală și informală a puterii naționale. Instituțiile regionale și internaționale, guvernele și actorii non-statali, în mod particular marile corporații transnaționale, unele organizații neguvernamentale, grupuri religioase, firme private de securitate etc. fac uz de instrumentele globalizării și diminuează monopolul asupra puterii al statului.

În acord cu sursele posibile de inducere a șocurilor strategice și a criteriilor de clasificare a acestora, identificate mai sus, apreciem că următoarea listă a *tipurilor de șocuri strategice*, ce nu se dorește a fi exhaustivă, poate constitui un punct de plecare în analiza șocurilor strategice posibil a fi suportate de societăți, comunități și națiuni în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat al omenirii:

- naturale sau artificiale;
- pozitive sau negative;
- convenționale sau neconvenționale;
- locale, regionale sau globale;
- interne sau externe unui stat;
- militare și de securitate;
- tehnologice (nucleare, spațiale, medicale etc.);
- cultural-religioase sau ideologice;
- morale;
- sociale;
- economice;
- demografice;
- politice.

Concluzii

Contextul strategic al secolului al XXI-lea va fi radical schimbat, comparativ cu cel al cărui martori suntem. Configurația acestuia va fi determinată și influențată nu numai de tendințe de evoluție lineară, ci, mai degrabă, de evenimente ce vor duce la schimbări dramatice non-lineare și discontinuități în evoluția a diferite domenii – geopolitic, științific și social al umanității.

În era globalizării, amenințările la adresa securității au manifestări transnaționale, ceea ce face din problematica protejării teritoriilor

și a cetățenilor o prioritate, aspectul economic devenind predominant, astfel că orientarea politicii de securitate a multor state s-a schimbat și va fi supusă unor transformări și în viitor.

Șocurile strategice, atât prin impactul militar, cât și prin cel non-militar, vor necesita o atenție mărită din partea factorilor de decizie politico-militari și o întrebuintare adecvată a capabilităților unui stat în cadrul răspunsului și reacției la producerea acelor condiții ce pot induce șocurile strategice. Șocurile strategice din viitor, cu relevanță directă în domeniul apărării, vor determina nu doar o schimbare a percepțiilor asupra amenințărilor și vulnerabilităților, dar și a reacției strategice la acestea. Șocurile strategice au efecte în cascadă de ordin multiplu, ducând la schimbarea contextului strategic, la modificarea comportamentului și modului de acțiune din partea actorilor.

Ca atare, liderii și strategii din domeniul securității și apărării au datoria și responsabilitatea de a sonda viitorul cu profesionalism și imaginație creatoare pentru a răspunde la întrebările generate de necesitatea cunoașterii și înțelegerii subiectului privind șocurile strategice.

Nu putem încheia fără a aminti aici o reflecție a Gl.lt. Sir Robert Fry¹⁹ cu privire la eventualitatea producerii unui șoc strategic – «Nu am nicio idee care va fi următorul șoc strategic. Poate fi colapsul monedei europene, poate fi ceva legat de cercetările în domeniul genomului ființei umane, poate fi un atac al Israelului împotriva Iranului, „ajutat” sau „încurajat” de Arabia Saudită sau Statele din Golf, sau poate fi ceva legat de Coreea de Nord. Nu am nici o idee despre ceea ce va fi. Singurul lucru de care sunt convins este acela că alt șoc strategic cu certitudine se va produce».

NOTE:

1 Nathan FREIER, *Known unknowns: unconventional strategic shocks in defence strategy development*, Strategic Studies Institute, USA, 2008, p. 5.

2 Sam J. TANGREDI, „All Possible Wars? Toward a Consensus View of the Future Security Environment 2001–2025”, *McNair Paper* no. 63, Institute for National Strategic Studies, US National Defense University, 2000.

3 Nathan FREIER, *op.cit.*, p. VII.

4 *Ibidem*, p. VII.

5 iKnow Project Consortium, iKNOW National Studies, European Commission, Directorate-General for Research and Innovation Directorate B – European

Research Area Unit B.5, Social Sciences and Humanities, 2011, p. 9.

6 Naval Postgraduate School, Transformation Chair, Forces Transformation Chairs Meeting: *Visions of Transformation 2025 – Shocks and Trends*, February 21, 2007, p. 3, <http://www.docstoc.com/docs/39076920/trends-and-shocksdoc---Visions#>, accesat la 20 iunie 2012.

7 **Șoc, șocuri**, s. n. 1. Ciocnire, izbire bruscă și violentă între două corpuri. ♦ Loc. adj. De șoc = (despre unități militare) destinat să îndeplinească o misiune grea în lupta ofensivă. ♦ șoc termic = procedeu tehnologic în procesul de fabricație a unor vase de laborator, a unor produse etc., care constă în răcirea bruscă a pieselor. 2. Tulburare generală, bruscă și violentă, a funcțiilor organismului (provocată de o cauză exterioară variată), care se manifestă printr-un dezechilibru fizic și psihic; ictus. ♦ Spec. Formă particulară de dezechilibru acut al unor funcții psihice, provocată de o emoție puternică. – Din fr. choc., *Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, 1998.

8 a) **Shock** - the emotional or physical reaction to a sudden, unexpected and usually unpleasant event or experience; b) **a shock to the system** - when something new or unusual feels difficult or unpleasant, http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/shock_1?q=shock, accesat la 20 iunie 2012.

9 Nathan FREIER, *op.cit.*, p. 5.

10 J.N. NIELSEN, *Strategic Shock in North Africa*, <http://geopoliticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 13.03.2012.

11 Ioan SICHITIU, Alexandru IOANIȚIU, *Elemente de strategie*, Atelierele Cartea Românească, București, 1936, p. 66.

12 Mircea MUREȘAN, Costică ȚENU, Lucian STÂNCILĂ, *Corelația Artei Militare cu Fenomenul Militar Contemporan*, Curs de Artă Militară, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p. 61.

13 *Ibidem*, p. 62.

14 Colin S. GRAY, *Transformation and Strategic Surprise*, U.S. Army War College, 2005, p. VII.

15 *Ibidem* p. VII.

16 *Ibidem*, p. 13.

17 J.N. NIELSEN, *op.cit.*

18 Helene LAVOIX, “Looking out for Future Shocks”, în *Resilience And National Security in an Uncertain World* Centre of Excellence for National Security, „S. Rajaratnam” School of International Studies, p. 42.

19 Gl.lt. Sir Robert FRY – fost locțiitor al comandantului forțelor Coalitiei în Irak, în prezent președinte executiv al firmei de consultanță britanică, McKinney Rogers Group.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Metode de fundamentare a deciziilor militare*, Editura Diagonal, Bacău, 2001.
2. ***, *Future Land Operational Concept*, UK Ministry of Defence, Development, Concepts and Doctrine Centre, 2008.
3. ***, *Global strategic trends – out to 2040*, UK Ministry of Defence, 2010.
4. ***, Joint Concept Note 2/12, *Future Land Operating Concept*, UK Ministry of Defence, Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), May 2012, www.mod.uk/dcdc
5. ***, *The National Security Strategy of the United Kingdom, Security in an interdependent world*, 2008.
6. BUȚA, Viorel; CIOCAN, Mihăiță, „Studiu asupra luării deciziei în condiții de risc și incertitudine în situații de criză”, în *Puncte de vedere și dezbateri la început de drum în NATO*, Editura A.I.S.M., 2002.
7. Chief of Force Development, National Defence Headquarters, *The future security environment 2008-2030*, Part 1 – Current and emerging trends, Ottawa, Ontario, Canada, 2008.
8. DUPONT, Alan, “Joining Up the Dots: A Methodology for Assessing National Security Risk”, în *Resilience And National Security In An Uncertain World*, Centre of Excellence for National Security, “S. Rajaratnam” School of International Studies, Nanyang Technological University, Singapore, January 2011.
9. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation Directorate B – European Research Area Unit B.5, Social Sciences and Humanities, *iKNOW National Studies*, 2011.
10. FREIER, Nathan, *Known unknowns: unconventional strategic shocks in defence strategy development*, Strategic Studies Institute, USA, 2008.
11. GRAD, Vasile et alii, *Statele majore și conducerea trupelor*, Editura Militară, București 1986.
12. GRAY, Colin S., *Transformation and Strategic Surprise*, U.S. Army War College, 2005.
13. JENKINS, Jack , *A Project Management Primer*, 2006, p. 32, <http://www.nickjenkins.net/>
14. LAVOIX, Helene, “Looking out for Future Shocks”, în *Resilience And National Security In An Uncertain World*, Centre of Excellence for National Security, S. Rajaratnam School of International Studies, Nanyang Technological University, Singapore, January 2011.
15. LUPAN, Mariana, *Globalizarea economiei*, curs, Universitatea „Ștefan Cel Mare” Suceava, 2009.
16. MUREȘAN; Mircea; ȚENU, Costică; STĂNCILĂ, Lucian, *Corelația Artei Militare cu Fenomenul Militar Contemporan*, Curs de Artă Militară, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.
17. Naval Postgraduate School, Transformation Chair, Forces Transformation Chairs Meeting: *Visions of Transformation 2025 – Shocks and Trends*, February 21, 2007, p. 3, <http://www.docstoc.com/docs/39076920/trends-and-shocksdoc---Visions#>
18. NIELSEN, J.N., *Strategic Shock in North Africa*, <http://geopoliticraticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>
19. PLIEFKE, T.; SPERBECK, S.T.; URBAN, M., *The probabilistic risk management chain – general concepts and definitions*, http://www.grk802.tu-braunschweig.de/Links/PliefkeSperbeckUrban2006_RMpaper_V3.pdf
20. SANDU, Ion - Eftimie, *Decizii în condiții de incertitudine și risc*, Editura U.N.Ap. „CAROL I”, 2006.
21. SICHITIU, Ioan; IOANIȚIU, Alexandru, *Elemente de strategie*, Atelierele Cartea Românească, București, 1936.
22. TANUGI, Laurent Cohen, *The Shape of the world to come – charting the geopolitics of a new century*, Columbia University Press, New York, 2008.
23. United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division, *World Population Prospects: The 2008 Revision*.
24. United Nations, World Economic Situation and Prospects 2012. Global economic outlook, New York, 2011.

ABORDAREA CONCEPTULUI „BUTUC ȘI SPIȚE” ÎN DOMENIILE ECONOMIC ȘI MILITAR

Dr. Gheorghe MINCULETE*
Polixenia OLAR**

Cercetările și aplicațiile efectuate privind rețelele „butuc” abundă în domeniile economic și militar. Folosirea unuia sau a mai multor „butuci” în cadrul unor rețele de aprovizionare sau de distribuție permite consolidarea fluidizării traficului pentru multe tipuri de probleme ridicate de fluxurile de bunuri și persoane. Aplicațiile conceptului „butuc și spițe” includ transportul de oameni, mărfuri, informații și energie. Cercetările arată că utilizarea eficientă a „butucilor” ca puncte de transfer permite planificatorilor din domeniile economic și militar să reducă numărul curselor/ operațiilor și al legăturilor indirecte pentru o minimizare a costurilor totale și pentru o mai bună utilizare a resurselor umane, materiale, financiare și informaționale.

Cuvinte-cheie: rețeaua „butuc și spițe”; sistemul „butuc și spițe”; modelul „butuc și spițe”; rețele de logistică „butuc și spițe”; operații logistice militare de tipul „butuc și spițe”; sprijin logistic.

Introducere

În condițiile globalizării și revoluției tehnologiei informației, s-a schimbat fundamental semnificația și rolul asociațiilor și rețelelor noii economii, care au devenit mai deschise, extinse și informale, iar fluxurile informaționale în cadrul rețelelor se realizează cu mai mare rapiditate, circulând prin structuri radiale tip *butuc și spițe*¹.

Paradigma de distribuție „butuc și spițe” (modelul sau rețeaua) este un sistem de conexiuni dispus precum butucul unui car, în cadrul căruia legăturile se realizează de-a lungul *spițelor* conectate la *butucul* din centru².

Modelul „butuc și spițe” permite determinarea celor mai bune soluții care utilizează variabile mixte de luare a deciziilor. Modelul include obiective multiple, care depind de hotărârile decidentului și care includ: minimizarea distanțelor dintre spițe și butuci, maximizarea capabilității de transport aerian, maximizarea numărului de baze pentru

*** Colonel Gheorghe MINCULETE este prof. univ. dr. la Departamentul logistică, finanțe și contabilitate al Facultății de Comandă și stat major din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: minculetegh@yahoo.com**

**** Polixenia OLAR este asistent universitar la Departamentul de limbi străine din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și doctorand în Științe militare în cadrul aceleiași instituții. E-mail: lisiolar@yahoo.com**

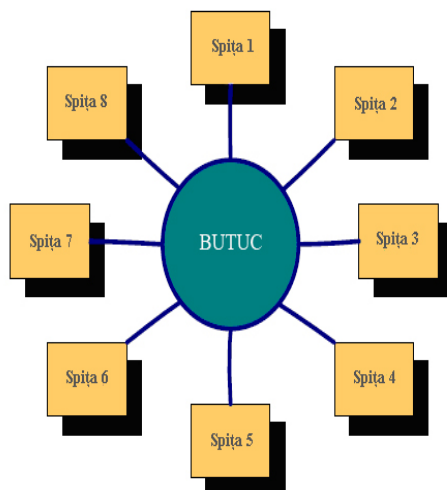

Figura nr. 1. Modelul „butuc și spițe”⁵

a susține costurile în caz de vreme nefavorabilă, maximizarea resurselor umane³.

Sistemele „butuc și spițe” ridică probleme specifice incluse în categoria celor generale ale rețelelor. Companiile aeriene, serviciile de poștă și de coletărie, rețelele de calculatoare reprezintă exemple de utilizare a sistemelor „butuc și spițe”. În fiecare caz, butucii servesc drept puncte focale pentru primirea de resurse din mai multe locuri și le redistribuie de la butuc spre locurile de destinație. Cu toate acestea, o altă caracteristică pe care toate rețelele menționate o au este interconectivitatea tuturor nodurilor.

De aceea, un model mai clar ar putea fi o minimă ramificație sub forma unui copac⁴. Un exemplu tipic al rețelei în formă de arbore este rețeaua de transport rutier a unei țări întinse, dar cu un litoral scurt, unde sunt concentrate orașele importante și majoritatea activităților economice. Un model general al conceptului „butuc și spițe” este prezentat în Figura nr. 1.

1. Implicații ale conceptului „butuc și spițe” în afaceri

Conceptul „butuc și spițe” reprezintă o metaforă care aseamănă sistemul unei organizații-părinte cu butucul unei roți care se mișcă înainte împreună cu sistemele organizațiilor subsidiare – reprezentând spițele. Rezultă că organizația economică-părinte și subsidiarele sale au nevoi comune, și, ca urmare, sistemele lor trebuie să funcționeze bine împreună.

Normal, o organizație („butuc”) stabilește și menține rețeaua în domeniul în care funcționează, oferind infrastructura pentru servicii (financiare, industriale, logistice, medicale, educaționale, de transporturi etc.) *structurilor subsidiare* („spițe”), la nivel local, zonal, național și global, evidențiindu-se ca fiind catalizatorul cheie al promovării și materializării oportunităților dezvoltării economice⁶ (Figura nr. 2).

Interconectarea în sistemul „butuc și spițe” reprezintă un aspect important, datorită puternicei

Figura nr. 2. Relaționarea organizației părinte cu subsidiarele⁷

Figura nr. 3. Sistemul „butuc și spițe” într-un aeroport¹¹

poziții a „deținătorului” butucului. Compania Walmart, liderul din punctul de vedere al costurilor, utilizează, de pildă, o rețea de tipul „butuc și spițe” pentru a-și distribui produsele către vânzătorii individuali.

Modelul „butuc și spițe” este un sistem care face transporturile mult mai eficiente, prin semnificativa simplificare a rețelei de trasee. Este folosit extensiv în aviația comercială, atât de pasageri, cât și de mărfuri, fiind de asemenea adoptat și în sectorul tehnologic. Delta Airlines a introdus pentru prima oară metoda în 1955, dar abia în anii '70 s-a extins, când compania FedEx s-a folosit de aceasta, revoluționând modul în care erau conduse companiile aeriene⁸.

Așadar, companiile aeriene de transport pasageri sunt cele mai comune exemple privind desfășurarea activităților de tipul „butuc și spițe”, iar multe dintre ele utilizează acest concept cu succes. Strategia „butuc și spițe” vizează pasagerii care călătoresc frecvent între puncte de plecare și destinații pentru care volumul de trafic nu este suficient. În aceste condiții, operațiunile prin noduri („butuci”) permit companiilor de profil să deservească piețe mai mici în condiții de profitabilitate.

Cu toate că transporturile aeriene și maritime comerciale internaționale sunt organizate potrivit sistemului „butuc și spițe”, companiile „low cost” de acest tip aflate în competiție folosesc o structură de tip angrenaj. Cu alte cuvinte, sistemul „butuc și spițe” nu este în mod necesar soluția optimă pentru transportul aerian în general. De fapt, structura optimă se poate schimba în timp. Un exemplu bine documentat este cel al Internetului în SUA, care s-a transformat dintr-un sistem liniar la începutul anilor '70, devenind o rețea de tip angrenaj, începând cu mijlocul anilor '70 și până la începutul anilor '90, și, de atunci, într-un sistem

„butuc și spițe” datorită practicii comercializării⁹.

Nodurile aeriene s-au dezvoltat începând cu anul 1987. Odată cu sfârșitul erei zborurilor regulate, companiile aeriene de transport pasageri au fost nevoite să crească gradul de încărcare a aeronavelor pentru a rămâne competitive. Pe măsură ce aceste companii au mărit numărul de pasageri care treceau prin nodurile aeriene, eficiența și profitabilitatea au crescut.

Termenul „butuc și spițe” în transporturile aeriene descrie o metodă comună pentru organizarea zborurilor în companiile de profil. Liniile aeriene au „butuci” în câteva orașe, de unde pleacă majoritatea zborurilor „spițe” ce duc spre orașele de destinație, orașe „non-butuci” (Figura nr. 3). Atunci când sunt organizate zboruri dintr-un oraș în altul, în mod tipic va exista o legătură dintr-unul din orașele „butuc” ale companiei. Acest sistem poate fi, de asemenea, implementat și pentru alte forme de tranzit, precum transportul de mărfuri¹⁰.

În SUA, sistemul „butuc și spițe” a fost dezvoltat ca urmare a apariției reglementărilor privind companiile aeriene de transport pasageri. Înaintea stabilirii acestui sistem, companiile operau zboruri de la un punct la altul, fapt ce nu era eficient din punct de vedere al costurilor. Sub aspect conceptual, sistemul „butuc și spițe” era menit să concentreze traficul către un singur aeroport-principal („butuc”) de la aeroporturi mai mici (cunoscute drept „spițe”) sau prin alte metode de transport, și apoi grupul de pasageri rezultat urma să fie transportat spre alt aeroport („butuc”) ¹².

În Figura nr. 4 se compară modul de funcționare a sistemului „butuc și spițe” cu sistemul de la un punct la altul.

Prin dezvoltarea acestui sistem, s-a oferit călătorilor o modalitate de călătorie mai integrată, în

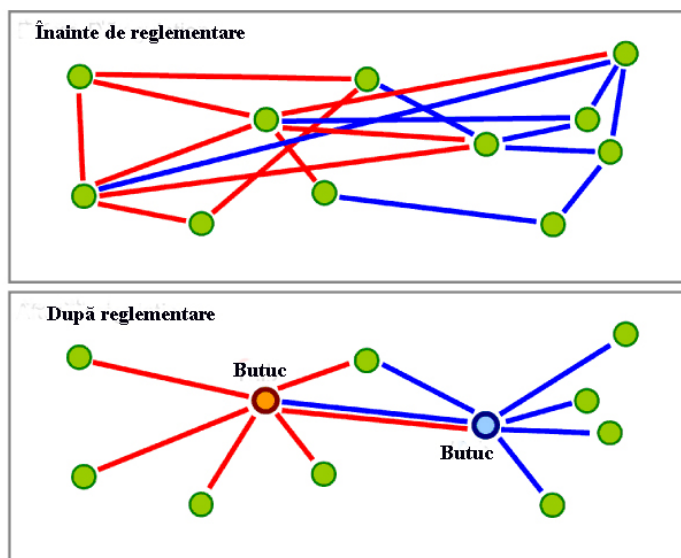

Figura nr. 4. Sistemul „de la un punct la altul” vs. sistemul „butuc și spițe”¹³

cadru la care pasagerii originari din regiuni mai mici puteau efectua tranzituri către un aeroport mare, de tip butuc, de unde erau posibile zboruri spre multe alte destinații.

În sistemul „de la un punct la altul”, pasagerii ar putea călători prin alte mijloace către orașele mici, în timp ce sistemul „butuc și spițe” mărește posibilitatea de a cupla orașele dinspre și înspre care pot zbura. Cu toate acestea, frecvența zborurilor dinspre și către aeroporturile mici a scăzut, ca rezultat al faptului că principalele companii aeriene au ieșit de pe această piață pentru a se concentra pe rute mai profitabile¹⁴.

Prin metoda de distribuire a avioanelor, companiile aeriene desemnează unul sau mai multe orașe situate strategic ca punct(e) de destinație („butuci”) pentru avioanele mai mari ce transportă majoritatea pasagerilor și a mărfurilor prin multe zboruri programate. Pasagerii și mărfurile sunt apoi transportați către destinațiile lor de către avioane mai mici aparținând aceleiași companii sau altora mai mici, pe baza unui aranjament de zboruri în parteneriat¹⁵.

Sistemul „butuc și spițe” a adus inițial companiilor aeriene importante avantaje funcționale:

- a asigurat apartenența zborurilor de legătură la aceleași companii;
- a pus accent pe servicii oferite în marile orașe;
- avioanele soseau la intervale previzibile, ușurând, în general, munca personalului aeroporturilor și controlorilor de trafic¹⁶.

Transferarea traficului printr-un aeroport „butuc” permite companiilor să opereze mai eficient și, totodată, să controleze costurile. „Butucul” este locul central de unde operațiunile de zi cu zi ale companiei pot fi coordonate. Păstrarea operațiunilor într-un loc central duce la diminuarea personalului și a logisticii necesare. Sistemul „butuc și spițe” mărește gradul de utilizare și ocupare cu pasageri a aeronavelor¹⁷.

Totuși, unele dezavantaje au apărut ulterior, datorită schimbării unor factori externi de mediu. Mai mult, pe lângă avantajele menționate, sistemul „butucul și spițele” ascunde și unele riscuri pentru companii și aeroporturi: aglomerații și întârzieri în aeroporturile „butuci”; utilizarea discontinuă a facilităților aeroportului; dependența de aeroporturi¹⁸.

Sistemul „butucul și spițele” s-a dovedit viabil în timp pentru aviația comercială. Oamenii au acceptat sistemul ca modul cel mai rațional de a organiza pasageri, mărfuri și avioane, la fel ca și corporația, care îl consideră ca fiind cea mai bună modalitate de a organiza producția și distribuția de bunuri și servicii.

2. Rețelele de logistică „butuc și spițe” și problemele aferente

Rețelele de logistică „butuc și spițe” diminuează discrepanțele dintre posibilele cerințe conflictuale pentru costurile reduse de transport, viteza de livrare și încărcăturile de mici dimensiuni. Cu toate acestea, compunerea sistemelor „butuc și spițe” prezintă noi probleme care necesită rezolvare.

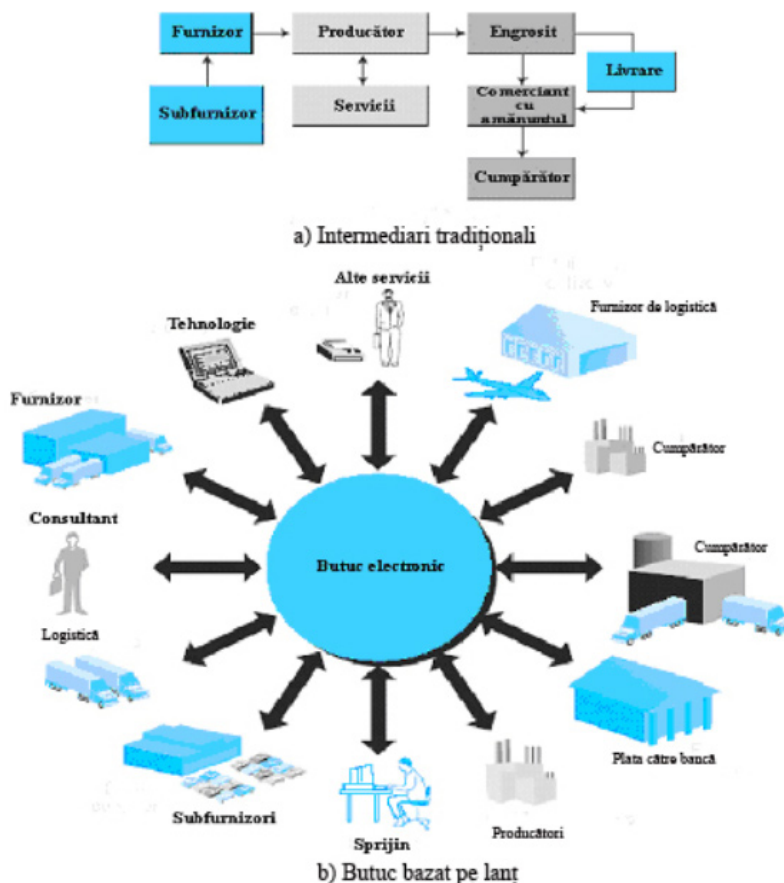

Figura nr. 5. Sistem „butuc și spițe” în managementul lanțului de aprovizionare-livrare¹⁹

Organizațiile au nevoie să își reducă numărul de furnizori pentru fiecare categorie de bunuri sau servicii. Mai mult, multe firme au fost forțate să își externalizeze o parte din activități. Rezultatele acestei tendințe sunt foarte interesante, pentru că vom avea de a face cu furnizori multipli care vor oferi produse și servicii critice unei organizații centrale. Aceasta va duce la o organizație „butuc și spițe”, în care unul sau doi furnizori din fiecare categorie de produse sau servicii sunt spițele, iar organizația care achiziționează devine butucul. Această arhitectură organizațională are analog în rețelele locale și în sistemele logistice asistate de calculator.

Actualmente, se remarcă un impact deosebit al sistemului „butuc și spițe” asupra proceselor și organizațiilor din domeniul afacerilor, așa cum se poate vedea în Figura nr. 5.

Concentrarea logisticii economice se bazează în principal pe structuri „butuc și spițe”, ale căror centre logistice (hubs) sunt inima sistemelor de distribuție fizică.

O rețea logistică de tipul „butuc și spițe” constă din butuci, care derulează operațiuni specifice

(depozite pentru distribuție), și spițe (clienți). În consecință, trebuie avut în vedere faptul că transferul între *butuc* și *spițe* poate fi implementat în mod ideal pentru produse care se bucură în cadrul pieței de referință de o cerere stabilă și constantă și de un cost de depozitare scăzut.

În cadrul proceselor cerere-ofertă care au loc în cadrul pieței, intermediarii reduc costurile tranzacțiilor pentru cumpărători și vânzători prin crearea de rețele. Intermediarii produc economii de rețea prin înlocuirea costurilor tranzacțiilor contactelor directe cumpărător-vânzător cu contactele de tipul „butuc și spițe”. În contrast, când mulți cumpărători și vânzători trebuie să interacționeze direct, ei se lovesc de costuri ridicate în ceea ce privește căutarea și schimbul de informații (Figura nr. 6)²⁰.

Dacă ne imaginăm clienții unui magazin obișnuit contactând pe toți producătorii și distribuitorii care îl aprovizionează pentru a obține informații despre produsele și prețurile care ar face obiectul tranzacției cu aceștia, constatăm că procesul este mai puțin profitabil sub aspectul relației câștig-câștig și totodată destul de greoi.

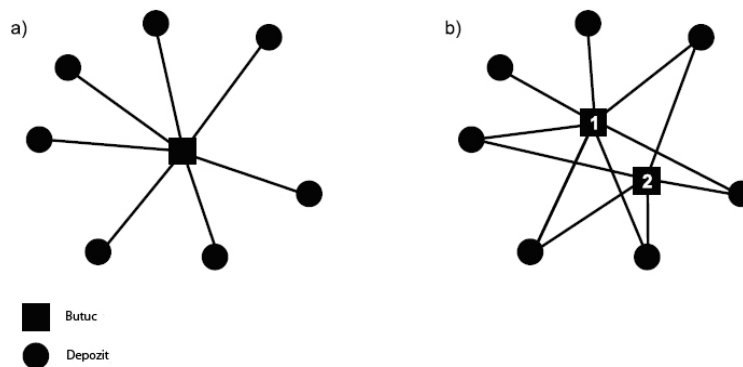

Figura nr. 6. Alocarea simplă (stânga) și alocarea multiplă (dreapta) de depozite la puncte centrale într-o rețea de tipul „butuc și spițe”²¹

Prin urmare, crearea unei rețele de furnizori face ca magazinul să preia multe din aceste costuri de tranzacție, derulând această activitate mult mai eficient decât ar putea-o face clienții luați în mod individual. Magazinul oferă informații despre prețuri și produse prin reclame și afișe. Totodată, magazinul interacționează cu fiecare dintre furnizorii contractanți în numele clienților săi²². Comparția dintre o rețea intermediară și schimbul direct este reprezentată în Figura nr. 7.

FedEx, UPS, Norfolk Southern și Yellow Freight au implementat toate cu succes distribuția de tipul „butuc și spițe” pentru a obține un avantaj logistic. Au descoperit că această metodă de distribuție reduce costurile de transport, durata ciclurilor și

necesarul de mijloace. Aceste firme și multe alte companii realizează faptul că scăderi semnificative de costuri pot rezulta din îmbunătățirea proceselor de distribuție²⁴.

O rețea „butuc și spițe” este un sistem logistic centralizat și integrat, creat pentru a menține costurile reduse. Centrele de distribuție de acest tip primesc produse din diverse surse, le sortează și le trimit direct la destinație.

Studiile și analizele comerciale au arătat că în veniturile brute ale companiilor, costurile cu logistica reprezintă o mărime cuprinsă între 10 și 35 procente. Totodată, este de important de menționat că 60% din costurile menționate sunt destinate transportului de bunuri²⁵. Un studiu efectuat

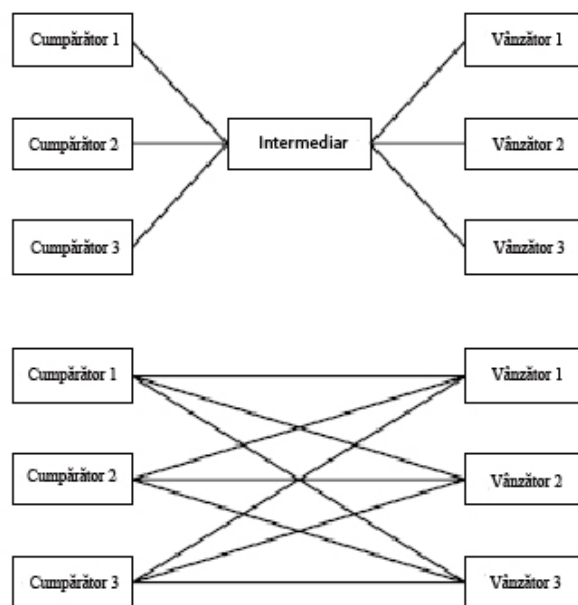

Figura nr. 7. Rețea intermediară vs. schimb direct²³

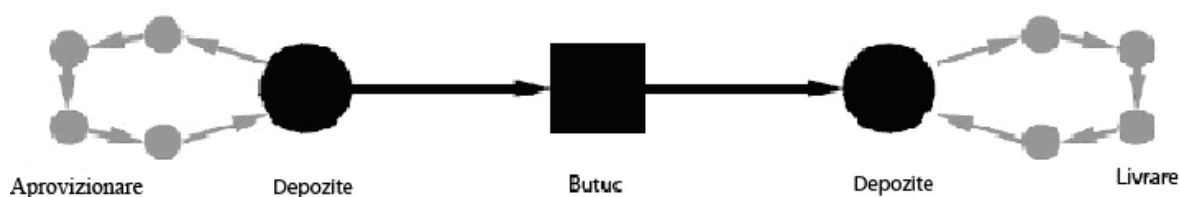

Figura nr. 8. Etapele de transport într-o rețea „butuc și spițe”³⁴

de firma de consultanță PRTM arată că multe companii considerate a fi organizații performante în domeniul distribuției produselor pe piață se bucurau de un cost mai redus cu 45% al lanțului de distribuție față de media competitorilor²⁶.

Rezultatele obținute în procesele de afaceri demonstrează că Walmart este lider în domeniul funcționării lanțului de distribuție. Astfel, rețeaua de centre de distribuție a companiei și expertiza în domeniul logistic reprezintă puncte-cheie ale avantajului competitiv de care se bucură²⁷. Un nou jucător care realizează importanța acestui avantaj este Lowe's Home Improvement Warehouse. Lowe's a adoptat conceptul modelului de distribuție „butuc și spițe”, permițând companiei să ocupe un segment important al pieței produselor pentru casă și grădină. Analistii afirmă că strategia bazată pe centre de distribuție a celor de la Lowe's a permis companiei să obțină un important avantaj competitiv²⁸.

3. Conceptul „butuc și spițe” în domeniul militar

Operațiile logistice militare de tipul „butuc și spițe” pot fi comparate cu operațiuni similare efectuate de companiile de transport aerian și cu activitățile de stocare ale acestora.

În Dicționarul militar al Departamentului Apărării al SUA, distribuția „butuc și spițe” („hub and spoke distribution”) este descrisă ca fiind un sistem fizic de distribuție modelat după standardele acestui domeniu, pentru a oferi un management al transporturilor către un teatru de operații. În cadrul sistemului există un „butuc” care deplasează încărcături către și între mai multe „spițe”. Acest model sistemic este creat pentru a mări eficiența transporturilor și a vizibilității în timpul tranzitului, dar și pentru a reduce timpul de distribuție²⁹. Astfel, conceptul „butuc și spițe” este legat de o organizație care sortează și distribuie mărfuri din surse de aprovizionare militare și civile (pe calea

aerului, pe cale maritimă sau terestră) înspre sau dinspre teatrul de operații.

Forțele Aeriene ale SUA au introdus o nouă paradigmă de programare a dislocării, denumită Forța Expediționară Aeriană (FEA), cu intenția de a face dislocările mai predictibile și pentru o mai bună distribuire a sarcinilor. Practica actuală a managementului dislocării este un *statu quo*, continuând să funcționeze sub restricțiile politicii FEA. În acest scop se impune dezvoltarea unei paradigme alternative de dislocare, care să ofere o mai mare flexibilitate între bazele naționale și locurile de dislocare folosind rețelele „butuc și spițe”³⁰.

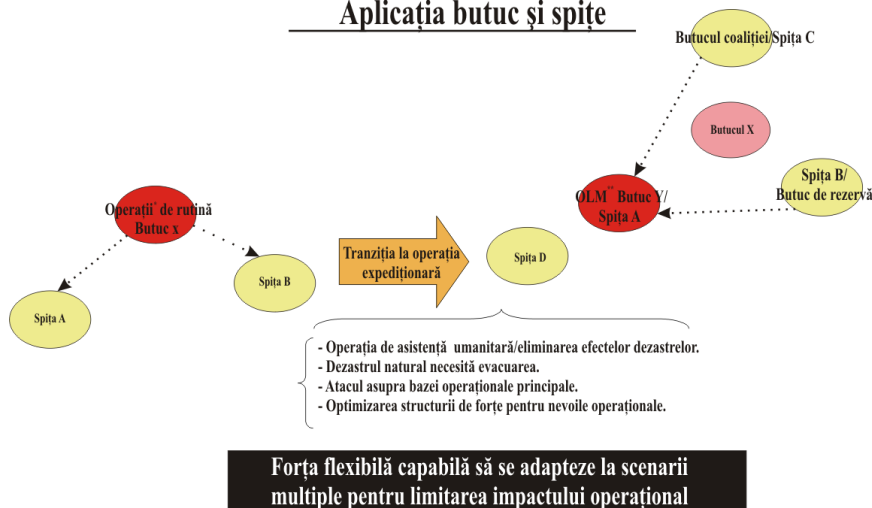
Paradigma menționată presupune utilizarea unui model „butuc și spițe” care stabilește o bază ca punct focal pentru o coordonare consolidată, instrucție, echipament, transport și pentru alte probleme legate de mobilitate. Totodată, concretizarea paradigmei necesită utilizarea unei comenzi fixe care permite managerilor să ajusteze perioadele de dislocare pentru a satisface nevoile individuale ale personalului³¹.

Potrivit teoriei și practicii logistice, un concept asemănător celui de „butuc și spițe” îl reprezintă *operațiunile de transfer între depozite*. Conceptul menționat reprezintă o strategie de management a depozitelor, care implică mișcarea materialelor direct din depozitul (central) de primire către cel de distribuție, într-o perioadă de timp optimă. După modelul unui depozit comercial mixt, spre exemplu, la un depozit militar operațional (tip butuc) sosesc transporturi de bunuri materiale de la depozitele mai multor distribuitori (spițe), care sunt descărcate și apoi reîncărcate pentru a forma mai multe coloane de transport care deplasează produsele/mărfurile solicitate de către depozitele clienților/beneficiarilor militari (spițe).

În cadrul sistemului de transfer între depozite, cheia succesului este dată de rapiditatea transportului.

Așadar, prin menținerea timpului dintre transporturi la un minim posibil se caută

Aplicația butuc și spițe

* Operații militare altele decât războiul.

** Operații de luptă majore.

Figura nr. 9. Opțiunea „butuc și spițe” în domeniul forțelor navale americane³⁸

obținerea unui beneficiu din costurile scăzute ale transporturilor la scară mare. În aceste condiții, se realizează minimizarea cheltuielilor cu timpul total de transport, precum și a costurilor cu manevrarea produselor/mărfurilor. Transferul între depozite oferă costuri reduse de transport, concomitent cu deservirea clienților și reducerea duratei ciclului livrărilor, îmbunătățind astfel flexibilitatea și gradul de răspuns al rețelei de distribuție³².

Potrivit aprecierii specialiștilor în logistică, în mod tipic, procesele de livrare într-o rețea „butuc și spițe” pot urma succesiunea amintită, după cum este prezentată în Figura nr. 8. Se remarcă aici aprovizionarea de către *depozitele* dintr-o anumită zonă a bunurilor primite de la distribuitori, apoi transportul acestora de la *depozite* la *depozitul central*, unde se realizează distribuirea bunurilor primite. Urmează transportul acestora de la *depozitul central* la *depozitele* din zona de destinație și livrarea lor la beneficiarii din această zonă³³.

Din alt punct de vedere, mărfurile procesate prin „butuci” oferă în aceeași măsură economie de spațiu și rețele eficiente. „Butucul” este similar cu terminalele de transport de mărfuri. În cazul acestora, mărfurile sunt transportate pe distanțe mari în camioane încărcate la capacitate maximă în condițiile unor costuri eficiente. Aproape de destinație, transporturile sunt redistribuite în camioane încărcate la capacități mai reduse pentru a acoperi distanțele scurte către destinațiile individuale³⁵.

Un aspect operațional rezultat din acest aranjament îl reprezintă nevoia de a avea o

capacitate de transport optimă, care presupune prezența unui număr suficient de vehicule la depozitul central, la un anumit moment, pentru a derula etapa de transport către depozite. Dacă este necesar, vehicule suplimentare pot fi chemate (în mod normal de la depozitul de destinație) pentru a face față volumului programat pentru perioada respectivă.

Odată ce bunurile distribuite sunt la dispoziția depozitului de destinație este efectuată livrarea la beneficiari. Modul în care această etapă se derulează se lasă la latitudinea respectivului depozit, astfel încât un tur de livrare poate fi combinat cu unul de ridicare de bunuri disponibilizate, pentru a îmbunătăți gradul de utilizare a vehiculelor sau pentru a câștiga timp.

În opinia specialiștilor americani, o rețea „butuc și spițe” poate servi și ca o modalitate de a dezvolta regiunile, evidențiind o posibilitate mai simplă de introducere a forțelor active locale sau de rezervă în ecuația mobilității. În situația non-mobilității, modelul „butuc și spițe” permite construirea rețelelor între unitățile active și de rezervă, fapt care ar putea ajuta la încheierea de acorduri de ajutor reciproc pentru un răspuns mai bun în cazul unor evenimente precum dezastrele naturale sau terorismul³⁶.

Pentru forțele navale americane, importanța puterii expediționare definită ca fiind flexibilă, măsurabilă și responsivă este evidențiată în Figura nr 9. Tot aici este prezentată diagrama/copacul operațiilor de rutină (OR) cu ramuri care sunt fie butuci, fie spițe. Faza de tranziție prezentată arată

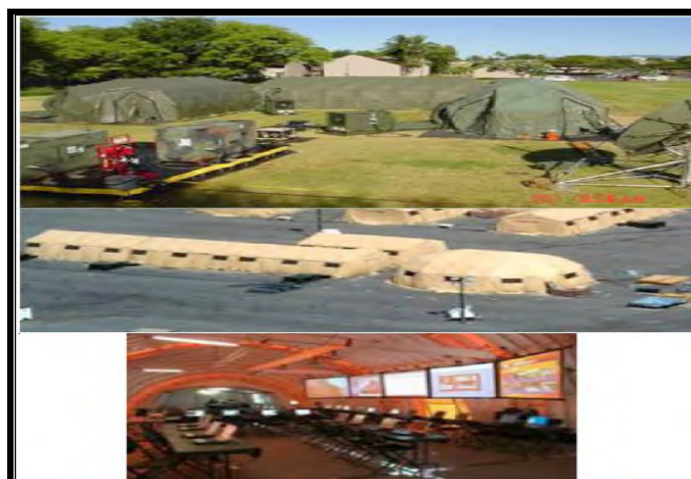

Figura nr. 10. Butuci creați ad-hoc ⁴²

modul în care se trece de la operațiile de rutină la operațiile de luptă majore (OLM). În cadrul diagramei/copacului OLM există relaționări/ramuri similare OR, dar se observă, totodată, că butucul coaliției / spița C este proiectat pentru a deservi operațiile proiectate (ale coaliției). Butucul de rezervă este proiectat să devină operațional în mai puțin de 72 de ore, în cazul în care un butuc obișnuit sau o spiță obișnuită sunt distruse. De asemenea, el este proiectat să poată fi focusat din nou pe misiuni de sprijin umanitar sau de ajutor în caz de dezastre³⁷.

Pentru forțele expediționare navale americane, conceptul „butuc și spițe” are drept scop diferențierea între un butuc mobil (primar) și spițele (expediționare) implicate, de la care se așteaptă să fie operaționale în mai puțin de 72 de ore de la poziționarea lor în aria de responsabilitate. Un butuc este un centru care oferă operații, logistică, mentenanță și analiză a datelor în cazul acțiunilor militare curente, în timp ce spițele expediționare

oferă forțe gata de răspuns și care pot fi dislocate în zone îndepărtate³⁹. Conceptul general permite operații de recunoaștere și de supraveghere a teatrului de operații fără a fi nevoie de o infrastructură care să fie în permanență funcțională⁴⁰ (Figura nr. 10). Această imagine prezintă centre de operații, precum și centre de logistică, mentenanță și de analiză a datelor⁴¹.

Potrivit celor afirmate, Figura nr. 11 prezintă în continuare imaginea unor spițe care pun la dispoziție forțe înaintate, gata de răspuns, spițe care, de regulă, sunt ușor de construit sau de mișcat/deplasat în timpul operațiilor de mobilitate.

Viziunea și responsabilitățile unui butuc rămân aceleași și în cazul spițelor (Figura nr. 11). Totuși, de la acestea se așteaptă să realizeze operații de sprijin, în timp ce servesc și ca nod mobil C2 pentru detașamentele MPRF (Maritime Patrol and Reconnaissance Force). Datorită dimensiunilor lor mici, spițele au flexibilitatea de a fi relocate pentru operațiuni multimisiuni și acest lucru se

Figura nr. 11. Spițe create ad-hoc⁴³

face mult mai ușor decât în cazul butucilor. O spiță este, de asemenea, proiectată să fie o buclă de comunicare între MPRA (Maritime Patrol and Reconnaissance Force Aircraft) și flotă, furnizând semnale electronice de direcție și de avertizare între acestea.

Așadar, pe baza celor prezentate, rezultă că modelele „butuc și spițe” sunt cazuri speciale, cu elemente comune aferente funcționării generale a rețelilor. Exemple de aspecte/probleme privind funcționarea unor asemenea rețele includ: probleme de transfer, în care resursele trebuie mutate din punctul A în punctul B cu minim de costuri; probleme legate de cea mai scurtă cale, când o unitate a unei resurse trebuie mutată din punctul A în punctul B cu minim de costuri și de distanță; probleme de transport sau repartizare, în care principiile cererii și ofertei trebuie respectate în procesul de minimizare a costurilor⁴⁴.

Logisticienii americani evidențiază că principalele trei componente ale unei rețele „butuc și spițe” sunt nodurile de ofertă, nodurile de transfer și nodurile de cerere. În conformitate cu regulile „traficului echilibrat”, diverse constrângeri se aplică în fiecare din aceste noduri. Considerând că pentru această problemă oferta totală trebuie să fie mai mare sau egală cu cererea totală, următoarea formulă se aplică la fiecare nod din rețea⁴⁵:

$\text{Intrări} - \text{Ieșiri} \geq \text{Ofertă sau Cerere}$
--

În esență, aceasta înseamnă că, în nodurile de ofertă, ieșirile trebuie să fie mai mici sau egale cu ceea ce este disponibil. La nodurile de transfer, intrările vor fi egale cu ieșirile, iar la nodurile de cerere, intrările trebuie să fie mai mari sau egale cu cererea.

La începutul Operațiunii „Iraqi Freedom”, recepționarea, emiterea și monitorizarea proviziilor a devenit una din cele mai mari provocări pentru Centrul de Distribuție în Teatru, Baza de Sprijin Logistic Anaconda de la Balad, Irak și activitățile de suport logistic din întregul teatru de operații⁴⁶.

Managementul greșelilor de livrare interne sau externe, precum și excesul înregistrat de echipamente care necesitau reparații la Baza Anaconda amenințau să anihileze capacitatea activităților de sprijin logistic al structurilor operaționale. În acest scop, logisticienii au adoptat soluția de dezvoltare și implementare a unui sistem „butuc și spițe” pentru a oferi o primire

mai promptă la unități a pieselor, mijloacelor, materialelor și reducerea pierderilor provocate de erorile în livrare.

Operațiunile de tipul „butuc și spițe” derulate la Baza Anaconda reprezintă o lecție învățată pentru alte zone sau activități de sprijin logistic, privind modul de abordare/soluționare a problemelor cauzate de erorile de livrare⁴⁷.

Sistemul „butuc și spițe” a fost creat pentru a scuti activitățile de susținere logistică din Baza Anaconda de nevoia de transport intern, livrând toate materialele în zonele de suport logistic fixate în interiorul bazei, în limita a 24 de ore, în vederea asigurării transporturilor de materiale către beneficiarii externi, prin punctele de distribuție, pentru a fi în continuare repartizate în întreaga zonă de operații.

La Baza Anaconda, sistemul „butuc și spițe” a mărit productivitatea zonelor de suport logistic, deoarece sistemul și-a asumat misiunea transporturilor interne și externe. De asemenea, expedierea materialelor necesare către zonele de suport logistic și către alte noduri logistice din cadrul teatrului de operații. În cele din urmă, sistemul a redus numărul pierderilor pe timpul transporturilor.

Potrivit aprecierii experților, dacă teatrul de operații este deschis și planul de sprijin logistic inițial nu răspunde în mod adecvat solicitărilor structurilor militare beneficiare, trebuie luate măsuri alternative pentru a susține activitățile de aprovizionare și distribuire. Prin utilizarea unui sistem „butuc și spițe”, ca măsură alternativă, a fost îmbunătățită susținerea oferită zonelor de suport logistic aferente Bazei de Sprijin Logistic Anaconda, până când sistemul de distribuție din teatrul de operații a devenit funcțional⁴⁸.

Concluzii

În lumea afacerilor, și nu numai, rețelele strategice „butuc și spițe” urmăresc să crească cota de piață a vânzărilor sau afacerilor partenerilor, fiind o reacție la competiția pentru câștigarea accesului pe piețele globale, cât și pentru protejarea poziției piețelor locale. În acest scop, părțile care formează o alianță beneficiază reciproc de oferirea prin transfer a bunurilor, serviciilor și clienților.

Rețelele tip „butuc și spițe” dintre ofertanți și clienți oferă cea mai importantă sursă de inovație, jucând un important rol pentru crearea

valorii adăugate în lanțul logistic. Pentru aceasta, companiile și comunitățile utilizează rețele strategice „butuc și spițe” care le permit consolidarea poziției competitive și specializarea în acele domenii în care lanțul valorii este esențial pentru avantajul lor competitiv.

Experții sunt de părere că managerii trebuie să cântărească ramificațiile negative ale operațiunilor „butuc și spițe” / transfer între depozite în comparație cu economia de spațiu și flexibilitatea rețelei. Deoarece transporturile nu se mai pot derula în linie dreaptă spre destinație, oamenii sau obiectele care intră într-un sistem „butuc și spițe” vor călători mai mult. Aceasta va presupune întârzieri suplimentare cauzate de manevrarea și procesarea în punctele nodale („butuci”). În cele din urmă, timpul de livrare va crește datorită deplasării pe mai multe segmente, combinat cu timpul de procesare de la noduri. Datorită faptului că timpul petrecut în tranzit presupune costuri, iar clienții suportă cheltuieli pentru stocuri de siguranță în cazul unor variabile ale timpului de livrare, economiile de spațiu și flexibilitatea rețelei s-ar putea să nu justifice cheltuielile suplimentare.

Având în vedere importanța rețelelor tip „butuc și spițe” în sfera logisticii militare pe parcursul derulării operațiilor din Irak, se poate afirma că modificările din mediul și procesul de distribuție, combinate cu schimbările în doctrina și structura forțelor, au condus la noi cerințe în procesul de comandă și control. Deși faza inițială a operației „Enduring Freedom” a fost în cea mai mare parte o luptă liniară cu forțe deplasate de la sud la nord pentru asigurarea Bagdadului, odată ce a început faza de sustenabilitate, operațiile au devenit din ce în ce mai asimetrice. În acest scop, pentru acțiunile de sustenabilitate s-au stabilit mai multe distribuții tip „butuc și spițe” centrate pe hub-uri logistice strategice cu aerodromuri robuste și rețele rutiere⁴⁹.

Forțele românești participante la operații multinaționale beneficiază de facilitățile sistemului „butuc și spițe” creat de structurile de sprijin logistic ale Alianței/Coalitiei.

Specialiștii sunt de părere că liderii trebuie să examineze valoarea în timp a unui produs înainte de a recurge la soluțiile „butuc și spițe” sau transfer între depozite. Doctrina Forțelor Aeriene ale SUA conchide că livrarea directă reprezintă metoda ce trebuie aplicată pentru furnizarea la timp și eficientă a pasagerilor și mărfurilor⁵⁰. Cu toate

avantajele, eficiența menționată presupune, însă, costuri ridicate privind planificarea, flexibilitatea și resursele.

NOTE:

1 Gheorghe MANOLESCU, Nicolae ISTUDOR, *Logistica Proiectării Dezvoltării Regionale. Analiză, Strategie, Programare, Finanțare, Management*, Editura Academiei de Științe Economice, București, 2007, p. 29.

2 http://en.wikipedia.org/wiki/Spoke-hub_distribution_paradigm, accesat în 02.11.2012.

3 Andrew J. CULLEN, USAF, *A Multi-Objective Linear Program Model to Test Hub-and-Spoke Networks as a Potential Air Force Deployment Alternative*, Department of the Air Force Air University Air Force Institute of Technology, Wright-Patterson Air Force Base, Ohio, 2008, p. 5.

4 S. ROBBINS; T. JUDGE, *Organizational Behavior*, 12th Edition, Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall, 2007, p. 93.

5 http://en.wikipedia.org/wiki/Spoke-hub_distribution_paradigm, accesat în 02.11.2012.

6 „Butucul și Spitele” sau despre un ERP pentru subsidiarele marilor companii, <http://www.kepler.ro/kms/art2.html>, accesat în 07.12.2012.

7 *Idem*.

8 <http://www.wisegeek.com/what-is-the-hub-and-spoke-model.htm>, accesat în 04.11.2012.

9 *Idem*.

10 http://wiki.answers.com/Q/What_is_hub_and_spoke_system&src=ansTT, accesat în 06.11.2012

11 *Idem*.

12 Y. BONTEKONING, *Hub exchange operations in intermodal hub-and-spoke networks*, Delft University Press, Amsterdam, Netherlands, 2006, p. 28.

13 <http://aviationknowledge.wikidot.com/aviation:hub-and-spoke-operations>, accesat în 09.11.2012.

14 A. GRAHAM, A. PAPATHEODOROU, P. FORSYTH, *Aviation and tourism- Implications for leisure travel*, Ashgate (Hampshire, UK), 2008, p. 37.

15 <http://www.businessdictionary.com/definition/hub-and-spoke.html#ixzz2B9yf2moo>, accesat în 12.11.2012.

16 http://wiki.answers.com/Q/What_are_some_advantages_of_the_hub_and_spoke_system#ixzz2B9qRYHjg, accesat în 16.11.2012.

17 *Idem*.

18 <http://aviationknowledge.wikidot.com/aviation:advantages-and-disadvantages-of-hub-and-spoke-operations>, accesat în 18.11.2012.

19 Pearson Prentice Hall, *Electronic Commerce 2008*, Efraim TURBAN, et al.

20 Zsolt KEMENY, Elisabeth ILIE-ZUDOR, Janos

FULOP, Aniko EKART, Christopher BUCKINGHAM, Philip G. WELCH, *Multiple-Participant Hub-and-Spoke Logistics Networks: Challenges, Solutions and Limits*, Published in the Proceedings of the 13th International Conference on Modern Information Technology in the Innovation Processes of Industrial Enterprises MITIP2011, Trondheim, Norway, June 22–24 2011, pp. 20–29; http://www.advance-logistics.eu/publications/Logistics_mitip2011.pdf

21 *Idem*.

22 *The Economics of Network*, <http://www.law.northwestern.edu/searlecenter/papers/networks/Networks001.pdf>, accesat în 20.11.2012.

23 *Idem*.

24 Sue ABDINNOUR-HELM, “Network Design in Supply Chain Management”, *International Journal of Agile Management Systems*, 1999, apud Scott HUDSON, *Success with Hub and Spoke Distribution*, <http://scm.ncsu.edu/scm-articles/article/success-with-hub-and-spoke-distribution>, accesat în 07.12.2012.

25 *Idem*.

26 *Idem*.

27 Mike TROY, “Logistics Still Cornerstone of Competitive Advantage”, *DSN Retailing Today*, June 2003, p. 112.

28 Leigh DYER, “Lowe’s Slick System for Stocking Stores Saves Money, Time”, *The Charlotte Observer*, February 23, 2003, p. 89, <http://www.lowes.com/>, accesat în 15.12.2012.

29 http://www.dtic.mil/doctrine/dod_dictionary, accesat în 25.11.2012.

30 Andrew J. CULLEN, USAF, *op. cit.*, p. 1.

31 *Idem*.

32 THORE and FEDELE, *The hub-and-spoke model: A tutorial*, Online publication, August 2005, available at <http://ssrn.com/abstract=950753>, accesat în 10.12.2012.

33 Adaptare după Zsolt KEMENY, Elisabeth ILIE-ZUDOR, Janos FULOP, Aniko EKART, Christopher BUCKINGHAM, Philip G. WELCH, *op.cit.*, pp. 20-29.

34 *Idem*.

35 Y. BONTEKONING, *Hub exchange operations in intermodal hub-and-spoke networks*, The Netherlands, Amsterdam, Delft University Press, 2006, p. 152.

36 Ragsdale, C., “Spreadsheet Modeling and Decision Analysis”, 5th Edition: *A Practical Introduction to Management Science*, Mason, OH: Thompson South-Western, 2007, p. 29.

37 Robert Love ROBINSON, *Hub and Spoke Logistics for Maritime Patrol and Reconnaissance Operations*, Naval Postgraduate School Monterey, California, December 2011, p. 3.

38 *Idem*.

39 CTF-72- Commander, 2009; *Patrol and Reconnaissance Force Seventh Fleet, 2011*.

40 *Idem*.

41 *Idem*.

42 Robert Love ROBINSON, *op.cit.*, p. 5.

43 *Ibidem*, p. 6.

44 *Idem*.

45 THORE and FEDELE, *The hub-and-spoke model: A tutorial*, Online publication, August 2005, available at <http://ssrn.com/abstract=950753>, accesat în 29.11.2012.

46 Paul E. WILLIAMS, USAF, *Supporting SSAs in Iraq With a Hub-and-Spoke System*, Army Logistician, Volume 38, Issue 2, March-April 2006, http://www.almc.army.mil/alog/issues/MarApr06/hub_and_spoke.html, accesat în 05.12.2012.

47 *Idem*.

48 *Idem*.

49 Thomas E. SACHARIASON, *The Battle Command Sustainment Support System: The Army’s Command and Control System for Logistics*, A Monograph, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas AY 2008 – 2009, disponibil la <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA506268>, accesat în 12.12.2012.

50 Brandon A. CASEY, USAF AFIT/IMO/ENS/10-03, *Airlift Cargo Hub Port Hold Times: Controlling Variations in Defense Supply Chain Delivery*, Department of The Air Force Air University Air Force Institute of Technology, Wright-Patterson Air Force Base, Ohio, 2010, pp. 22-23.

BIBLIOGRAFIE:

1. BONTEKONING, Y., *Hub exchange operations in intermodal hub-and-spoke networks*, The Netherlands, Amsterdam, Delft University Press, 2006.

2. BRANDON, A. Casey, USAF AFIT/IMO/ENS/10-03, *Airlift Cargo Hub Port Hold Times: Controlling Variations in Defense Supply Chain Delivery*, Department of The Air Force, Air University, Air Force Institute of Technology, Wright-Patterson Air Force Base, Ohio, 2010.

3. JANIC, M., *The Future Development of Airports: A Multidimensional Examination*, Transportation Planning and Technology. Vol. 31, No. 1, February 2008.

4. KEMENY, Zsolt; ILIE-ZUDOR, Elisabeth; FULOP, Janos; EKART, Aniko; BUCKINGHAM, Christopher; WELCH, Philip G., *Multiple-Participant Hub-and-Spoke Logistics Networks: Challenges, Solutions and Limits*, Published in the Proceedings of the 13th International Conference on Modern Information Technology in the Innovation Processes of Industrial Enterprises

ses MITIP2011, Trondheim, Norway, June 22–24 2011, http://www.advance-logistics.eu/publications/Logistics_mitip2011.pdf

5. LABORIE, P., *A 380 accommodation at Paris Charles de Gaulle Airport*, Airports de Paris, Passenger Terminal Expo 2003, 28th February, Hamburg.

6. MAYER, C.; SINAI, T., “Network Effects, Congestion Externalities, and Air Traffic Delays: Or Why not all Delays are Evil”, *The American Economic Review*, Vol. 93, No. 4, September 2003.

7. PAPATHEODOROU, A.; GRAHAM, A.; FORSYTH, P., *Aviation and tourism - Implications for leisure travel*, Ashgate (Hampshire), UK, 2008.

8. ROBINSON, Love Robert, *Hub and Spoke Logistics for Maritime Patrol and Reconnaissance Operations*, Naval Postgraduate School Monterey, California, December 2011.

9. RUEHLE, J., “Consequences for feeder delays for the success of A380 operations”, *Journal of Air Transportation*, Vol. 11, No. 1, 2006.

10. SACHARIASON, Thomas E., *The Battle Command Sustainment Support System: The Army's Command and Control System for Logistics*, A Monograph, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas AY 2008 – 2009.

11. THORE; FEDELE, *The hub-and-spoke model: A tutorial*, Online publication, August 2005, <http://ssrn.com/abstract=950753>

12. WELLS, A. T.; YOUNGS, S. B., *Airport planning and management* (5th Edition), New York, USA, McGraw-Hill, 2004.

13. WILLIAMS, E. Paul., USAR, *Supporting SSAs in Iraq With a Hub-and-Spoke System*, Army Logistician, Volume 38, Issue 2, March-April 2006, http://www.almc.army.mil/alog/issues/MarApr06/hub_and_spoke.html

PIRATERIA MARITIMĂ – O PROBLEMĂ DE INADAPTARE LEGALĂ LA AMENINȚĂRILE DE SECURITATE

*Oana ADĂSCĂLIȚEI**

Una dintre cele mai serioase amenințări la adresa securității maritime o reprezintă pirateria. Din punct de vedere legal, principala preocupare a comunității internaționale o reprezintă lupta împotriva impunității în marea liberă. Pornind de la acest aspect, articolul își propune să facă o analiză a cadrului legal internațional pentru combaterea pirateriei, cu accent pe următoarele aspecte: jurisdicția universală; clarificarea ambiguităților în definiția pirateriei, așa cum este prevăzută de Convenția Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării, în dispozițiile similare ale altor organisme internaționale și de practica statelor de incriminare a pirateriei.

Cuvinte-cheie: securitate internațională; piraterie maritimă; jurisdicție universală; cultura impunității; legislații naționale.

Introducere

Pirateria a reapărut în ultimele două decenii, după o lungă perioadă de declin istoric¹, pentru a căpăta proporțiile unui fenomen global. Factori contributivi sunt extrem de diverși, variază de la creșterea masivă a traficului maritim comercial și lipsa unor măsuri de securitate eficiente în porturi, la vidul de jurisdicție și corupția autorităților din anumite zone, până la proliferarea armelor

extrem de sofisticate și distructive². Impactul este multidimensional. Pirateria reprezintă o amenințare directă la adresa vieții umane, măsurată în incidența crescută a luării de ostateci sau crime³. În afara costurilor umane, pirateria periclitează liniile de comunicație maritimă, interferează cu libertatea de navigație și afectează comerțul internațional⁴, iar în ultimă instanță, afectând comerțul internațional, pirateria stânjenește ciclul tehnologie-globalizare, favorizând potențial de-globalizarea⁵.

1. Securitatea internațională și pirateria

Pirateria amenință transportul ajutoarelor umanitare către Somalia și antrenează preocupări legate de securitate⁶. De asemenea, finanțează conflictele regionale prin intermediul traficului cu arme la Cornul Africii, în ciuda embargoului impus de Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 33 (1992)⁷. Recent, Departamentul de Stat al SUA a stabilit că există legături între al-Qaeda și pirății somalezi⁸. Suplimentar, pirateria crește riscul unor dezastre ecologice în ipoteza coliziunii sau eșuării unui petrolier capturat⁹.

Incidența atacurilor piraterești este ridicată în zona Golfului Aden și largul coastei Somaliei, Golful Guineea, Strâmtoarea Malacca (între Indonezia și Malaezia) subcontinentul Indian între

** Oana ADĂSCĂLIȚEI este asistent universitar în cadrul Universității Maritime din Constanța, având ca domeniu de pregătire profesională dreptul maritim. E-mail: oana_adascalitei@yahoo.com*

India și Sri Lanka, zona Caraibelor¹⁰. Dintre toate zonele, incidența pirateriei în Golful Aden prezintă o deosebită importanță, deoarece este o zonă strategică ce face legătura dintre Est și Vest prin Strâmtoarea Bab el Mandeb către Canalul Suez¹¹. Pirateria este endemică de-a lungul celor 3700 km de coastă în Somalia, grație a nouă bande separate care acționează sub o comandă centralizată¹². Pirații utilizează trei modele de atac – atacuri oportuniste de tipul „atacă și fugi” (*hit and run*) răpirile pentru recompense și deturnarea navelor¹³ – și folosesc armament de ultimă generație¹⁴. Recompensele de ordinul a sute de milioane de dolari au transformat pirateria într-o infracțiune având proporțiile crimei organizate¹⁵.

2. Definiția pirateriei conform Convenției Națiunilor Unite asupra dreptului mării (UNCLOS) – o problemă de inadaptare la cerințele moderne

În dreptul cutumiar internațional, nu există o definiție universal acceptată asupra a ceea ce constituie piraterie ca infracțiune universală¹⁶. Pirateria este definită în termeni aproape identici în Convenția Dreptului Mării 1958 (Convention on the High Seas 1958-HSC) și UNCLOS 1982. Potrivit articolului 101 UNCLOS, prin piraterie trebuie înțelese:

a. orice act ilicit de violență sau de detențiune, sau orice jefuire, comise de echipajul sau de pasagerii unei nave particulare sau ai unei aeronave particulare, acționând în scopuri personale, și îndreptate:

(i) împotriva unei alte nave sau aeronave, sau împotriva persoanelor sau bunurilor de la bordul acestora, în marea liberă;

(ii) împotriva unei nave sau aeronave, a persoanelor sau bunurilor, într-un loc care nu se află sub jurisdicția vreunui stat;

b. orice act de participare voluntară la folosirea unei nave sau aeronave, când autorul are cunoștință despre fapte din care decurge că această navă sau aeronavă este o navă sau aeronavă pirat;

c. orice act care are ca scop să incite la comiterea actelor definite la lit. a) sau b) sau care este comis cu intenția de a le facilita.

UNCLOS limitează domeniul de aplicare geografic al pirateriei la marea liberă, zona economică exclusivă (ZEE) și locurile care nu se află sub jurisdicția nici unui stat¹⁷. Limitarea

guvernează atât infracțiunea în sine, cât și puterile acordate statului pentru reprimarea acesteia¹⁸. Legislația internațională privitoare la piraterie nu se aplică apelor arhipelagice, unde statul costier are suveranitate, și nici apelor teritoriale sau interne ale unui stat¹⁹. Cerința este extrem de rațională din punct de vedere al dreptului internațional, care impune ca orice se întâmplă în cadrul suveranității teritoriale este o chestiune la latitudinea statului respectiv²⁰. Din acest motiv, acoperirea acestei „lacune” prin intermediul unei reforme juridice internaționale va fi nu doar improbabilă, ci și inadmisibilă²¹.

În mod paradoxal, limitarea geografică impusă de UNCLOS face lupta împotriva pirateriei extrem de dificilă²². UNCLOS reduce practic spațiul maritim în care pirateria poate fi controlată la nivel internațional²³. Majoritatea atacurilor împotriva navelor se petrec astăzi mai mult în apele teritoriale și în porturi decât în apele internaționale, ceea ce înseamnă că UNCLOS nu oferă o bază jurisdicțională pentru instrumentarea acelor cazuri²⁴. Similar, atacurile petrecute în golfuri, strâmători sau arhipelaguri, unde transportul maritim internațional trebuie să treacă printr-o zonă mărginită de ape aflate sub suveranitate națională nu intră sub incidența convenției²⁵. Nu în ultimul rând, limitarea geografică permite piraților să profite de statele slabe sau eșuate²⁶. În contextul Somaliei, această prevedere nu este deloc utilă, deoarece descalifică multe acte de violență maritimă din definiția pirateriei, pentru simplul fapt că se petrec într-o zonă „necorespunzătoare”.²⁷

În al doilea rând, pirateria *jure gentium* presupune ca un act criminal să fie exercitat de pasagerii sau echipajul unei nave împotriva unei alte nave sau a persoanelor ori bunurilor aflate la bordul acesteia²⁸. „Capturarea internă” a navei de către pasagerii, echipajul sau persoanele clandestine aflate la bord nu poate fi privită ca act de piraterie conform definiției UNCLOS²⁹. Deturnări interne ca acelea petrecute în incidentele Santa Maria (1961) ori Achille Lauro (1982) nu constituie acte de piraterie în sine³⁰. Interpretarea literală a textului Convenției și istoria *travaux preparatoires* susțin acest punct de vedere³¹.

În condițiile actuale, această interpretare a definiției UNCLOS acceptată de majoritatea specialiștilor poate ridica probleme. Potrivit unui scenariu în care persoane care deturnează nava pot urca la bordul acesteia în ultimul port de escală

și ulterior pot prelua comanda navei când aceasta ajunge în marea liberă, aceste acte nu vor constitui piraterie în sensul definiției HSC/ UNCLOS, deoarece o singură navă este implicată³². În mod cert, definiția trebuie modernizată pentru a include și acte de piraterie precum deturnarea sau atentatele sinucigașe cu bombă, chiar dacă aceste acte sunt comise la bordul unui singur vas³³. Până la reformarea definiției, singura situație în care, în baza UNCLOS, actele de piraterie pot implica o singură navă, este cea în care actele de piraterie sunt exercitate împotriva unei nave, aeronave, persoanelor sau bunurilor într-un loc care nu se află sub jurisdicția niciunui stat³⁴. Prevederea este, în mod evident, depășită moral, de vreme ce astăzi nu mai există nici o *terra nullis*³⁵.

O altă cerință a UNCLOS care a născut multe dezbateri este ca pirateria să fie comisă „în scopuri personale”. Termenul „scopuri personale” nu este definit în Convenția Dreptului Mării 1958, UNCLOS sau în Proiectul Harvard asupra convenției legate de piraterie (Harvard Draft Convention on piracy), iar semnificația sa nu poate fi determinată inechivoc în nici unul din aceste documente³⁶. Punctul de vedere tradițional *vis-a-vis* de această problemă este că actele motivate politic nu pot însemna piraterie în sensul convenției³⁷. Ca atare, terorismul nu poate fi echivalat cu pirateria³⁸. Această opinie capătă noi valențe în contextul actual, în care pirații care operează în apele Somaliei pot avea anumite scopuri politice și sociale și este foarte probabil să fie comandați de un grup de politicieni locali³⁹. De asemenea, problema unei calificări corecte se poate pune și în situația în care un grup de persoane jefuiește sau arestează nava și echipajul acesteia pentru răscumpărare ca o schemă de finanțare pentru activități politice⁴⁰. Alți specialiști adoptă un punct de vedere mai consonant cu această situație. În opinia acestora, atacurile care sunt motivate politic nu pot fi excluse din scopul convenției⁴¹, cu condiția ca autorii să fie actori privați⁴². S-ar părea că în acest context distincția nu este privat/ politic ci privat/public⁴³. După cum a explicat Guilfoyle, „orice act de violență în marea liberă care nu poate fi atribuit sau sancționat de către un stat (un act public) este piraterie (act privat)”⁴⁴.

Articolul 101 al UNCLOS nu menționează tentativa, conspirația în vederea comiterii pirateriei, ajutorul și complicitatea la comiterea pirateriei, complicitatea după comiterea infracțiunii⁴⁵ și nici

alte acte de violență care nu sunt în mod direct legate de piraterie⁴⁶. Declarația de la Napoli (2009) a subliniat acest aspect: „legislația internațională privitoare la piraterie, așa cum este reflectată în UNCLOS 1982, care este restrânsă la actele de violență interzise ... nu acoperă în totalitate actele de violență care pun în pericol siguranța navigației internaționale”⁴⁷. Legislația penală a statelor poate însă suplini această lacună⁴⁸.

O serie de definiții alternative au fost propuse pentru a suplini imposibilitatea definiției UNCLOS de a face față fenomenului actual al pirateriei. Astfel, Biroul Maritim Internațional (International Maritime Bureau – IMB) definește pirateria ca: „Orice act de abordare sau tentativă de abordare a unei nave cu intenția aparentă de a comite un furt sau orice altă infracțiune sau cu intenția aparentă sau posibilitatea de a folosi forța în sprijinirea aceluia act”⁴⁹. Definiția nu este recunoscută în dreptul internațional, deși a primit susținerea industriei transporturilor maritime⁵⁰.

Organizația Maritimă Internațională (IMO) a propus o definiție diferită, care practică o diviziune între actele de piraterie în funcție de zona geografică și legală în care acestea se petrec: pirateria în marea liberă este considerată piraterie în sensul definiției UNCLOS, în timp ce actele similare petrecute în apele interne sau porturi au fost denumite „atacuri armate împotriva navelor”⁵¹. Critica acestei definiții se îndreaptă spre conținutul noțiunii de „atacuri armate împotriva navelor”, care rămâne obscur și spre faptul că noțiunea de piraterie nu se poate suprapune peste noțiunea de „atacuri armate împotriva navelor”, putând include și alte acte de violență⁵². Pe lângă aceasta, un act de violență maritimă petrecut în cadrul jurisdicției unui stat va fi considerat „piraterie” numai dacă legislația internă a aceluia stat îl consideră ca atare⁵³. Acordul de cooperare regională asupra combaterii pirateriei și atacurilor armate împotriva navelor în Asia din 2004 (The 2004 Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery against Ships – ReCAAP) a propus o definiție similară, care a transformat definiția neobligatorie IMO, într-o definiție cu valoare legală⁵⁴.

3. Jurisdicția universală și cultura impunității

Pirateria este prima infracțiune care atrage jurisdicția universală⁵⁵ și, timp de sute de ani, principiul i s-a aplicat exclusiv⁵⁶. Jurisdicția

universală reprezintă o excepție de la regimurile jurisdicționale, care cer existența unei legături între statul care instrumentează cazul și infracțiune⁵⁷. Astfel, în calitate de *hostis humanis generis*, pirații pot fi judecați de orice națiune, indiferent de naționalitatea acestora sau de locul din marea liberă în care sunt capturați și pot fi executați sumar⁵⁸. Tratatamentul jurisdicțional special a fost justificat de faptul că, întrucât infracțiunea este îndreptată împotriva transportului maritim și a comerțului internațional, toate statele au un interes în exercitarea jurisdicției⁵⁹.

Timp de secole, legitimitatea jurisdicției universale asupra piraților a primit o largă recunoaștere din partea juriștilor și a specialiștilor tuturor marilor națiuni maritime⁶⁰. Deși nu a fost niciodată contestată, jurisdicția universală s-a dovedit a fi mai mult o chestiune de teorie decât de practică, fiind aplicată într-un număr foarte redus de cazuri⁶¹. Principiul a fost ulterior codificat de UNCLOS prin art. 105: „Orice stat poate, în marea liberă sau în orice alt loc care nu se află sub jurisdicția vreunui stat, să rețină o navă sau o aeronavă pirat, sau o navă ori o aeronavă capturată în urma unui act de piraterie și care este în mâinile piraților, să aresteze persoanele și să sechestreze bunurile care se găsesc la bord”.

În prezent, jurisdicția universală a revenit în actualitate, după ce, mult timp, aplicarea sa originală părea să fi căzut în desuetudine⁶², dar devine o provocare, deoarece niciun stat nu pare doritor să o exercite⁶³. Într-adevăr, într-o perioadă de 12 ani, din 1998 până în 2009, incidența jurisdicției universale a fost extrem de scăzută, mai puțin de 1,5 % din cazurile raportate⁶⁴. O adevărată cultură a impunității a înflorit pe fondul a trei opțiuni indezirabile: instrumentarea cazurilor în jurisdicțiile naționale cu perspective de a face față unor proceduri juridice extinse și a unor potențiale cereri de azil; eliberarea piraților capturați și astfel oferirea unei imunități *de facto*; trimitere piraților înapoi în Somalia, unde aceștia riscă să fie torturați, și astfel se încalcă obligația de non-refoulment⁶⁵.

Dificultățile care determină cultura impunității sunt de natură operațională, legislativă și politică. Pe plan operațional, vastitatea oceanelor impune costuri semnificative în termenii efectivelor militare, echipamentelor și a pericolului⁶⁶. Cele mai multe obstacole sunt însă de natură legislativă. Unele state nu au adoptat o legislație internă care să incrimineze pirateria⁶⁷. În special, statele din

Africa de est au sisteme judiciare aflate în stare incipientă și este de notorietate faptul că le lipsesc nu numai sistemele judiciare, dar și resursele pentru aplicarea legii⁶⁸. În mod similar, statele de pavilion afectate sunt, în majoritatea cazurilor, state cu registre deschise, precum Panama sau Liberia, cu puține resurse logistice și juridice, care au o capacitate limitată de instrumentare a cazurilor⁶⁹. Chiar și pentru statele cu capacitate instituțională semnificativă, instrumentarea cazurilor se poate dovedi dificilă din perspectiva administrării probelor și a raportului cost-beneficii⁷⁰. Instrumentarea cazurilor de piraterie va fi extrem de dificilă, din pricina unor aspecte multiple: probleme legate de administrarea probelor, stabilirea identității și a naționalității, asigurarea consilierii judiciare și a translatorilor⁷¹. În plus, reclamațiile de abuz pe criterii religioase se vor înmulți dacă procesele vor deveni regulate și vor avea consecințe negative asupra statelor care capturează sau dețin pirații⁷². Aplicând jurisdicția universală, statele în cauză suportă toate costurile, iar beneficiile sunt puține⁷³. De aceea, poate, contrar obligațiilor internaționale care decurg din UNCLOS, unele state limitează prin legislația internă capacitatea jurisdicțională de a judeca pirații⁷⁴. Țări ca SUA sau Belgia impun condiția unui *nexus* între interesele statului și acțiunile piraților⁷⁵. Reținerea statelor de a exercita jurisdicția este motivată și de implicațiile legate de respectarea drepturilor omului⁷⁶. Preocupările legate de posibile încălcări ale drepturilor omului au prevalat față de lupta împotriva pirateriei⁷⁷. Nu în ultimul rând, majoritatea actelor de violență maritimă se petrec acum în apele aflate sub jurisdicție națională unde UNCLOS nu se aplică⁷⁸. Pe plan politic, statele care generează pirateria – state eșuate precum Somalia – nu pot controla fenomenul⁷⁹.

Depășirea dificultăților de ordin practic a fost înțeleasă diferit. În timp ce Franța, una din cele mai active națiuni în campania antipiraterie recurge în mod regulat la repatrierea piraților în Somalia, alte state ca SUA, Marea Britanie, Danemarca și UE au încheiat aranjamente prin care pirații capturați au fost predați autorităților kenyene și judecați în această țară⁸⁰. China predă suspiecții către Guvernul federal de tranziție (Transitional Federal Government –TFG), iar UE și Marea Britanie au încheiat acorduri de transfer cu Seychelles⁸¹. Legalitatea acestor transferuri este însă discutabilă. Majoritatea specialiștilor sunt de acord asupra

faptului că dreptul cutumiar internațional al mării a fost confirmat doar în parte de articolul 105 UNCLOS⁸². Conform articolului 105, „instanțele statului care au efectuat capturarea pot decide asupra pedepselor de aplicat și pot decide în legătură cu măsurile de luat în legătură cu nava... bunurile, ...”. Istoria redactării acestor dispoziții pare să susțină interdicția⁸³. Alți autori, ca Treves, susțin un punct de vedere contrar, UNCLOS, nu stabilește jurisdicția exclusivă a statului care a efectuat capturarea⁸⁴. O înțelegere mai nuanțată a articolului 105 ar fi că, deși UNCLOS nu autorizează judecarea de către o terță parte, nici nu exclude existența altor jurisdicții valide și nici nu împiedică transferurile între acestea⁸⁵. În situația actuală, este puțin probabil să existe obiecții cu privire la această interpretare a articolului 105, având în vedere reținerea statelor de a judeca în curțile naționale⁸⁶.

Concluzii

Componenta legală a unui fenomen complex care afectează multidimensional securitatea internațională reprezintă o piedică și în același timp una din cheile soluționării sale. Exercițarea jurisdicției universale, deși perfect legitimă în virtutea Convenției UNCLOS, a devenit mai mult teorie decât practică în fața unor obstacole de natură operațională, legislativă și politică. Aplicând jurisdicția universală, statele suportă toate costurile, iar beneficiile sunt puține. Dincolo de lacunele unei definiții care nu mai corespunde actualității, preocupările legate de respectarea drepturilor omului și instrumentarea cazurilor, apare evident lipsa de interes în soluționarea cazurilor prin prisma legislațiilor naționale. În condițiile în care majoritatea statelor nu are o legislație internă adecvată pentru combaterea pirateriei (sau aceasta lipsește cu desăvârșire) ori nu doresc să o aplice, una din puținele soluții viabile o reprezintă transferul între jurisdicții. Chiar și în aceste condiții, soluția legislativă este doar una temporară și cu efect limitat, deoarece motivația de ordin economico-politic este adevărata forță motrice a pirateriei maritime.

NOTE:

1 James KRASKA, “Fighting Pirates: The Pen and the Sword”, *World Policy Journal*, Winter 2008/09, Vol.

25, No. 4, p. 44; b.

2 Peter CHALK, *The Maritime Dimension of International Security Terrorism, Piracy, and Challenges for the United States*, 2008, p. XI-XII.

3 James KRASKA, *op.cit.*, p. 42.

4 *Ibidem*, p.43; James KRASKA, “Coalition Strategy and the Pirates of the Gulf of Aden and the Red Sea”, *Comparative Strategy*, 28:197–216, 2009, p.200 a; James KRASKA, Brian WILSON, “Combating pirates of the Gulf of Aden: The Djibouti Code and the Somali Coast Guard”, *Ocean & Coastal Management* 52, 2009, p. 517.

5 Alexa K. SULLIVAN, “Piracy in the Horn of Africa and its effects on the global supply chain”, *Journal of Transportation Security*, Volume 3, Number 4, p. 237.

6 Lauren PLOCH et al., *op.cit.*, p.11; Michael H. PASSMAN, “Protections Afforded to Captured Pirates Under the Law of War and International Law”, *Tulane Maritime Law Journal*, Volume 33 Winter 2008 Number 1, p. 7.

7 Lauren PLOCH et al., *op.cit.*, p. 11.

8 Lloyd’s List, 18 February, 2011, www.lloydlist.com/ll/sector/regulation/article356560.ece, accesat la 20 februarie 2011.

9 Munich Re Group, Knowledge series Piracy—Threat at Sea: A Risk Analysis (2009), p. 19, accesat la 20 februarie 2011.

10 Alexa K. SULLIVAN, *op.cit.*, p. 233; Peter CHALK, *op.cit.*, pp. 7-8; European Security and Defence Assembly, Assembly of the Western European Union, Report: The Role of the European Union in Combating Piracy, Document A/2037, 4 June 2009, http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2009/2037.php, accesat la 20 februarie 2011.

11 James KRASKA 2009 a, p. 198.

12 ESDA 2009.

13 James KRASKA, Brian WILSON, *op.cit.*, p. 248.

14 ESDA 2009.

15 *Ibidem*.

16 Yvonne M. DUTTON, “Bringing Pirates to Justice: A Case for Including Piracy within the Jurisdiction of the International Criminal Court”, *Chicago Journal of International Law*, Vol. 11, No. 1, Summer 2010, 201-245, p. 208.

17 J. Ashley ROACH, “Countering Piracy Off Somalia: International Law and International Institutions”, *American Journal of International Law* (2010), Vol. 104, Issue 03, pp. 398, 407, 421; Rytis SATKAUSKAS, “Piracy at sea and the limits of international law”, *Aegean Review of the Law of the Sea and Maritime Law* (2011) 1: 217-235, p. 220; Keyuan ZOU, “New Developments in the International Law of Piracy”, *Chinese Journal of International Law*, Vol. 8, Issue 2, p. 326, 2009; Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p.

210; Milena STERIO, "The Somali Piracy Problem: a Global Puzzle Necessitating a Global Solution", *American University Law Review*, Volume 59, Number 5, June 2010, p. 1467.

18 Douglas GUILFOYLE, "Counter-piracy law enforcement and human rights", *International and Comparative Law Quarterly* vol 59, January 2010, p. 144.

19 J. Ashley ROACH, *op.cit.*, p. 399.

20 Milena STERIO, p. 1467.

21 Michael BAHAR, Attaining Optimal Deterrence at Sea: "A Legal and Strategic Theory for Naval Anti-Piracy Operations", *Vanderbilt Journal Of Transnational Law*, Vol. 40, 2006, p. 17.

22 Eugene KONTOROVICH, "A Guantánamo on the Sea": The Difficulty of Prosecuting Pirates and Terrorists", *California Law Review*, (2010) vol. 98, p. 253.

23 *Ibidem*.

24 Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p. 210.

25 *Ibidem*; Eugene KONTOROVICH, *op.cit.*, p. 253.

26 *Ibidem*.

27 Milena STERIO, p.1468; Milena STERIO, "Fighting Piracy in Somalia (and Elsewhere): Why More is Needed", *Fordham International Law Journal*, Volume 33, Issue 2, 2009, p. 386.

28 Keyuan ZOU, "New Developments in the International Law of Piracy", *Chinese Journal of International Law*, Vol. 8, Issue 2, 2009, 323-345, pp. 325-326.

29 *Ibidem*, p. 326; Douglas GUILFOYLE, Treaty Jurisdiction over Pirates: A Compilation of Legal Texts with Introductory Notes, 2009 http://ucl.academia.edu/documents/0046/8186/Guilfoyle_Treaty_Jurisdiction_over_Pirates_CGPCS.pdf, p. 4.

30 GUILFOYLE 2010, p. 143; GUILFOYLE 2009, p. 3; Tullio TREVES, "Piracy, Law of the Sea, and Use of Force: Developments off the Coast of Somalia", *The European Journal of International Law* © EJIL 2009 Vol. 20 no. 2, 399 – 414, p. 402.

31 H.E. Jose' Luis JESUS, "Protection of Foreign Ships against Piracy and Terrorism at Sea: Legal Aspects", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol 18, No 3, Kluwer Law International, 2003, 363-399, p. 377.

32 STERIO 2010, p. 1468; STERIO 2009, p. 386.

33 Mike MADDEN, "Trading the Shield of Sovereignty for the Scales of Justice: A Proposal for Reform of International Sea Piracy Laws", *University of San Francisco Maritime Law Journal*, Vol. 21, No. 2, 139-166, 2009, p. 147.

34 Keyuan ZOU, p. 326; H.E. Jose' Luis JESUS, *op.cit.*, p. 377.

35 *Ibidem*.

36 Malvina HALBERSTAM, "Terrorism on the

High Seas: The Achille Lauro, Piracy and the IMO Convention on Maritime Safety", 82 *AJIL* 1988, 269-310, p. 277.

37 GUILFOYLE 2010, p. 143; GUILFOYLE 2009, p. 3; Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p. 211.

38 GUILFOYLE 2009, p. 3.

39 Keyuan ZOU, p. 328.

40 H.E. Jose' Luis JESUS, *op.cit.*, p. 379.

41 Malvina HALBERSTAM, *op.cit.*, pp. 277-284.

42 Michael BAHAR, *op.cit.*, p. 149.

43 GUILFOYLE 2010, p. 143; GUILFOYLE 2009, p. 3.

44 *Ibidem*.

45 J. Ashley ROACH, *op.cit.*, p. 402.

46 Tullio TREVES, *op.cit.*, p. 402; Rytis SATKAUSKAS, *op.cit.*, p. 231.

47 Institut de droit international. Naples declaration, 2009, http://www.idi-iil.org/idiE/declarations_E/2009_Naples_EN.pdf, accesat la 9 februarie 2011.

48 J. Ashley ROACH, *op.cit.*, p. 402.

49 Keyuan ZOU, p. 327.

50 *Ibidem*.

51 *Ibidem*.

52 *Ibidem*.

53 Alexa K. SULLIVAN, *op.cit.*, p. 233.

54 Keyuan ZOU, p. 327.

55 Eugene KONTOROVICH, "International Legal Responses to Piracy off the Coast of Somalia", *ASIL Insights*, February 6, 2009, Volume 13, Issue 2 (available at: <http://www.asil.org/insights090206.cfm>); Malvina HALBERSTAM, *op.cit.*, p. 288.

56 KONTOROVICH 2009.

57 Barry Hart DUBNER, Karen GREEN, "On The Creation of a New Legal Regime To Try Sea Pirates", *Journal of Maritime Law and Commerce*, 2010, 41 issue 3, 439-463, p. 449; KONTOROVICH 2009.

58 Barry Hart DUBNER, Karen GREEN, *op.cit.*, p. 449; Eugene KONTOROVICH, "The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction's Hollow Foundation", *HARV INT'L L.J.* Volume 45, Number 1, Winter 2004, 183-237, p. 190; Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p. 207-208.

59 Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p. 208; KONTOROVICH 2010, p. 252.

60 KONTOROVICH 2004, p. 190.

61 *Ibidem*, p. 192.

62 KONTOROVICH, 2009.

63 Barry Hart DUBNER, Karen GREEN, *op.cit.*, pp. 450-451.

64 Eugene KONTOROVICH and Steven ART, "An Empirical Examination of Universal Jurisdiction for Piracy", *American Journal of International Law*, 2010, Vol. 104, Issue 03, 436-453, p. 444.

65 Barry Hart DUBNER, Karen GREEN, *op.cit.*, p. 455.

66 Eugene KONTOROVICH and Steven ART,

op.cit., p. 449.

67 Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p. 222; Rytis SATKAUSKAS, *op.cit.*, p. 225.

68 KRASKA 2009 a, p. 197; KRASKA b, p. 46; James KRASKA, Brian WILSON, *op.cit.*, p. 518.

69 KRASKA 2009 a, p. 203; KRASKA b, p. 46.

70 Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p. 223.

71 KONTOROVICH 2010, p. 263.

72 *Ibidem*, p. 266-267.

73 Eugene KONTOROVICH and Steven ART, *op.cit.*, p. 450.

74 STERIO 2009, p.392;

75 *Ibidem*; Barry Hart DUBNER, Karen GREEN, *op.cit.*, p. 457.

76 Tullio TREVES, *op.cit.*, p. 409.

77 *Ibidem*.

78 Yvonne M. DUTTON, *op.cit.*, p. 210.

79 *Ibidem*, p. 222.

80 KONTOROVICH 2010, p. 255.

81 GUILFOYLE 2010, p. 152.

82 *Ibidem*, p. 144; Barry Hart DUBNER, Karen GREEN, *op.cit.*, p. 456; KONTOROVICH, 2010, p. 270; STERIO, 2010, p. 1468.

83 KONTOROVICH 2010, p. 270; KONTOROVICH, 2009.

84 Tullio TREVES, *op.cit.*, p. 402.

85 GUILFOYLE 2010, p. 144.

86 KONTOROVICH 2010, p. 272.

BIBLIOGRAFIE:

1. BAHAR, Michael, "Attaining Optimal Deterrence at Sea: A Legal and Strategic Theory for Naval Anti-Piracy Operations", *Vanderbilt Journal Of Transnational Law*, Vol. 40, 2006, pp. 3-85.

2. CHALK, Peter, *The Maritime Dimension of International Security Terrorism, Piracy, and Challenges for the United States*, 2008, RAND Corporation.

3. DUBNER, Barry Hart; GREEN, Karen, "On The Creation of a New Legal Regime To Try Sea Pirates", *Journal of Maritime Law and Commerce* (3/2010), issue no. 41, pp. 439-463.

4. DUTTON, Yvonne M., "Bringing Pirates to Justice: A Case for Including Piracy within the Jurisdiction of the International Criminal Court", *Chicago Journal of International Law*, Vol. 11, No. 1, Summer 2010, pp. 201-245.

5. European Security and Defence Assembly, Assembly of the Western European Union, Report: *The Role of the European Union in Combating Piracy*, Document A/2037, 4 June 2009, [http://](http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2009/2037.php)

www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2009/2037.php

6. GUILFOYLE, Douglas, "Counter-piracy law enforcement and human rights", *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 59, January 2010, pp.141-169, DOI: 10.1017/S002058930999011X.

7. GUILFOYLE, Douglas, *Treaty Jurisdiction over Pirates: A Compilation of Legal Texts with Introductory Notes*, http://ucl.academia.edu/documents/0046/8186/Guilfoyle_Treaty_Jurisdiction_over_Pirates_CGPCS.pdf

8. HALBERSTAM, Malvina, "Terrorism on the High Seas: The Achille Lauro", *Piracy and the IMO Convention on Maritime Safety*, 82 *AJIL* 1988, pp. 269-310.

9. Institut de droit international, Naples declaration (2009), http://www.idi-iil.org/idiE/declarationsE/2009_Naples_EN.pdf

10. JESUS, H.E. Jose Luis, "Protection of Foreign Ships against Piracy and Terrorism at Sea: Legal Aspects", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 18, No. 3, Kluwer Law International, 2003, pp. 363-399.

11. KONTOROVICH, Eugene and ART, Steven, "An Empirical Examination of Universal Jurisdiction for Piracy", *American Journal of International Law* (2010), Vol. 104, Issue 03, pp. 436-453.

12. KONTOROVICH, Eugene, "A Guantánamo on the Sea": The Difficulty of Prosecuting Pirates and Terrorists", *California Law Review*, (2010) vol. 98, pp. 243-275.

13. KONTOROVICH, Eugene, "The Piracy Analogy: Modern Universal Jurisdiction's Hollow Foundation", *HARV. INT'L L.J.* Volume 45, Number 1, Winter 2004, pp. 183-237.

14. KONTOROVICH, Eugene, International Legal Responses to Piracy off the Coast of Somalia, *ASIL Insights*, February 6, 2009, Volume 13, Issue 2, <http://www.asil.org/insights090206.cfm>

15. KRASKA, James and WILSON, Brian, "The Pirates Of The Gulf of Aden: The Coalition Is The Strategy", *STAN. J. INT'L L.* 241 (2009), pp. 241-284.

16. KRASKA, James, "Coalition Strategy and the Pirates of the Gulf of Aden and the Red Sea", *Comparative Strategy*, 28:197-216, 2009, DOI: 10.1080/01495930903025250.

17. KRASKA, James, "Fighting Pirates: The Pen and the Sword", *World Policy Journal*, Winter

2008/09, Vol. 25, No. 4, pp. 41-52, DOI:10.1162/wopj.2009.25.4.41

18. Lloyd's List, 18 February, 2011, www.lloydslist.com/ll/sector/regulation/article356560.ece

19. MADDEN, Mike, "Trading the Shield of Sovereignty for the Scales of Justice: A Proposal for Reform of International Sea Piracy Laws", *University of San Francisco Maritime Law Journal*, Vol. 21, No. 2, 2009, pp. 139-166.

20. Munich Re Group, *Knowledge series Piracy—Threat at Sea: A Risk Analysis*, 2009, www.munichre.com/publications

21. PASSMAN, Michael H., "Protections Afforded to Captured Pirates Under the Law of War and International Law", *Tulane Maritime Law Journal*, Volume 33 Winter 2008 Number 1, pp. 1-40.

22. PLOCH, Lauren; BLANCHARD, Christopher M.; O'ROURKE, Ronald; MASON R., Chuck; KING, Rawle O., *Piracy off the Horn of Africa* (Congressional Research Service, Report No. R40528, updated Apr. 19, 2010), available at <http://openocrs.com/document/R40528/>

23. ROACH, J. Ashley, "Countering Piracy Off Somalia: International Law and International Institutions", *American Journal of International*

Law (2010), Vol. 104, Issue 03, pp. 397-416.

24. SATKAUSKAS, Rytis, "Piracy at sea and the limits of international law", *Aegean Review of the Law of the Sea and Maritime Law* (2011), 1: 217-235, DOI 10.1007/s12180-010-0013-3.

25. STERIO, Milena, "Fighting Piracy in Somalia (and Elsewhere): Why More is Needed", *Fordham International Law Journal*, Volume 33, Issue 2, 2009, pp. 372-408.

26. STERIO, Milena, "The Somali Piracy Problem: a Global Puzzle Necessitating a Global Solution", *American University Law Review*, Volume 59, Number 5, June 2010, pp. 1149-1497.

27. SULLIVAN, Alexa K., "Piracy in the Horn of Africa and its effects on the global supply chain", *Journal of Transportation Security*, Volume 3, Number 4, 231-243, DOI: 10.1007/s12198-010-0049-9.

28. TREVES, Tullio Piracy, "Law of the Sea, and Use of Force: Developments off the Coast of Somalia", *The European Journal of International Law* © EJIL 2009 Vol. 20 no. 2, 399 – 414, DOI: 10.1093/ejil/chp027.

29. ZOU, Keyuan, "New Developments in the International Law of Piracy", *Chinese Journal of International Law*, Vol. 8, Issue 2, pp. 323-345, 2009 DOI:10.1093/chinesejil/jmp006.

REDEFINIREA ROLULUI STATULUI CA GARANT AL SECURITĂȚII ÎN ERA GLOBALIZĂRII

Dr. Filofteia REPEZ*
Cătălina TODOR**

Începutul de secol XXI este definit de o serie de paradoxuri. În termenii securității, cu toate că ne aflăm la un nivel crescut al interconexiunilor și interdependentelor globale, acest lucru nu se traduce printr-o lume mai sigură, mai puțin conflictuală sau mai ordonată.

Cercetarea de față își propune să identifice natura legăturii dintre globalizare și securitate, în conformitate cu literatura de specialitate și consecințele acestei legături, din perspectiva riscurilor și amenințărilor pe care globalizarea le poate aduce la adresa securității. O ultimă parte a prezentei cercetări este rezervată rolului statului ca garant al securității în noua arhitectură a mediului de securitate globalizat.

Cuvinte-cheie: globalizare; securitate; efecte ale globalizării; riscuri, amenințări asimetrice; statul național.

1. Globalizare și securitate. Delimitări conceptuale

Globalizarea este poate unul dintre cele mai actuale, dezbătute și chiar controversate fenomene la nivel mondial, având repercusiuni în toate ariile activității umane și, în consecință, asupra tuturor sectoarelor și dimensiunilor securității.

Literatura de specialitate abundă în studii asupra globalizării însă, de cele mai multe ori,

aceasta este abordată din perspectivă economică, întrucât mai ușor de observat și cuantificat, în timp ce legătura dintre globalizare și securitate este mai puțin exploatată, fiind mai dificil de observat și măsurat.

Pentru a putea stabili coordonatele legăturii dintre securitate și globalizare, este necesară o abordare conceptuală științifică, în încercarea de a delimita noțional ceea ce este și ceea ce nu este globalizarea și ceea ce este securitatea, aceste aspecte răsfrângându-se asupra naturii relației menționate anterior.

Literatura de specialitate abundă în definiții ale procesului de globalizare.

Astfel, globalizarea poate fi definită ca fiind o realitate a lumii contemporane ce își pune amprenta asupra tuturor domeniilor activității umane (economic, politic, militar, social, cultural, științific, tehnologic, ecologic) și adaugă o diferențiere a întâietăților unor niveluri de influență: „înainte de toate, globalizarea este un proces geoeconomic și apoi, geopolitic și geocultural ... globalizarea este un fenomen complex, ce are implicații profunde în toate domeniile de activitate umană”¹. Practic, puterea economică este prima coordonată ce transcede granițele spațiale, fiind creatoare de interdependențe și interconexiuni, proces facilitat de evoluția tehnologică, comunicațională și a mijloacelor de transport.

*** Dr. Filofteia REPEZ este locotenent-colonel lector univ. la Departamentul operații întrunite, studii strategice și de securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: filofteiarepez@yahoo.com**

**** Cătălina TODOR este doctorand în geografie la Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România. E-mail: todorcatalina@yahoo.com**

O altă definiție delimitează conceptul de globalizare ca „nefiind un eveniment, ci o expansiune în curs a procesului de interacțiune, a formelor de organizare și celor tradiționale de cooperare în afara spațiului tradițional definit de suveranitate. Acțiunea are loc de o manieră mai puțin localizată, mai puțin izolată prin structurile transcontinentale și interregionale încrucișate și suprapuse unele peste altele”². De asemenea, se face diferența dintre globalizare și simplele interconexiuni, anexând acestei dimensiuni și cea a inter-penetrărilor, măsurate prin circulația de bunuri și capital, cărora li se adaugă și circulația și inter-penetrarea resursei umane și a ideilor.

De asemenea, globalizarea ar putea însemna „dominația unor idei, produse, puteri etc., dar ea nu este egală și nici universală”³. Același autor sublinia și lipsa unei definiții riguroase a globalizării, fapt ce crește posibilitatea ca acest proces să „devină un clișeu, o idee grandioasă, ce cuprinde absolut tot ce se întâmplă în jurul nostru și care nu poate fi explicată coerent, sau cauza tuturor problemelor cu care se confruntă economia mondială și societatea contemporană”.

Nu în ultimul rând, globalizarea este „o noțiune controversată în sfera studiilor economice, științelor politice și studiilor culturale”⁴. Acest fapt este confirmat de analiza literaturii de specialitate, care aduce viziuni pozitiviste axate pe avantajele globalizării, precum și viziuni negativiste axate pe efecte negative ale globalizării, și, pe lângă acestea, o viziune moderată ce îmbină cele două abordări, făcând din globalizare un proces ce aduce atât oportunități, cât și vulnerabilități la adresa tuturor dimensiunilor mediului internațional.

În cercetarea noastră, ne vom raporta la una din definițiile apreciate ca fiind mai des uzată: „globalizarea reprezintă procesul prin care distanța geografică devine un factor tot mai puțin important în stabilirea și dezvoltarea relațiilor transfrontaliere de natură economică, politică și socio-culturală. Rețelele de relații și dependențele dobândesc un potențial tot mai mare de a deveni internaționale și mondiale”⁵. Considerăm că această definiție este suficient de cuprinzătoare, însă și suficient de generală și neutră, nepunând accent nici pe efectele negative, nici pe cele pozitive ale acestui proces.

Literatura de specialitate îi oferă conceptului de *securitate* o multitudine de accepțiuni și definiții, putându-se compara din acest punct de vedere cu definirea conceptului globalizare. S-

a ajuns la concluzia că „această noțiune nu este absolută, ci relativă, proiectarea ei în plan național sau internațional relevă o anumită gradualitate a abordării”⁶.

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române⁷, termenul de securitate provine din latinescul *securitas-securitatis*, desemnează „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentimentul de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol...” Securitatea devine reală, efectivă atunci când dobândește dimensiunile certitudinii, iar în cazul securității colective, nimic nu poate fi mai important decât certitudinea frontierelor, unității și integrității teritoriale ale statelor, păstrării limbii, culturii și spiritualității⁸.

La nivel practic, o definiție a conceptului de securitate suficient de cuprinzătoare, la care ne vom raporta în ceea ce privește globalizarea și efectele legăturii securitate – globalizare, afirmă că „securitatea este o stare reprezentată de sistemul condițiilor favorabile, interne și internaționale, ecologice, sociale, economice, militare, diplomatice, politice, informaționale și culturale în care ființează și activează orice comunitate umană”. La aceasta se adaugă o clasificare a ei în funcție de spațiul geografic în care se manifestă: securitate „națională (când este vorba de teritoriul unui stat), regională (cuprinde mai multe state dintr-o anumită zonă geografică) și internațională (se referă la întreaga planetă)”⁹. De asemenea, securitatea națională poate fi considerată o componentă a securității internaționale ce presupune „garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, apărarea statului național, suveran și independent, unitar și indivizibil, consolidarea ordinii de drept și a instituțiilor democratice, asigurarea unui nivel de trai decent populației, protejarea și promovarea intereselor naționale în lume”¹⁰, în timp ce securitatea internațională „constituie o stare de echilibru dinamic, rezultat al multiplelor și complexelor interacțiuni dintre statele lumii, în desfășurarea firească a activității umane” ce presupune „acea stare de normalitate a mediului de securitate planetar, în care riscurile și amenințările care ar putea aduce atingere integrității fizice și psihice ale persoanei, precum și a bunurilor materiale ale acesteia, se află sub controlul eficace al celor care gestionează activitatea oamenilor atât la nivel național, cât și global”¹¹.

Putem observa că, din punct de vedere al ariilor de acțiune, conceptului de securitate

i-au fost asociate diferite sectoare precum: economic, politic, militar, de mediu etc. Așa se explică concepte precum: securitatea economică, securitatea culturală, securitatea socială etc., care fac ca securitatea să aibă aplicativitate în toate laturile activității umane. Același lucru este valabil și în cazul conceptului de globalizare.

Atât globalizarea, cât și securitatea sunt, fiecare în parte, concepte cărora le lipsește o claritate noțională, legătura dintre cele două fiind astfel și mai greu de delimitat.

În contextul securității, este deosebit de relevantă definiția lui Philippe Delmas, care denumea globalizarea „un ansamblu de concepții ideologico-politice, având ca numitor comun analiza dimensiunilor planetare pe care le-au căpătat problemele politice, tehnologice, economice și sociale cu care se confruntă omenirea în prezent”¹².

Așadar, esențial pentru ideea de securitate este faptul că globalizarea nu acționează unidimensional, ci în toate ariile activității umane (economic, politic, social, cultural etc.) Securitatea națională, regională, internațională sunt inegale și de natură să contracte dimensiunea spațio-temporală, mărirind gradul de interdependență și interconexiune a grupurilor ce interacționează atât la nivel micro, cât și macro de decizie și acțiune locală, regională și mondială. Globalizarea este un proces a cărui principală caracteristică este paradoxul în sine, explicat astfel: „globalizarea unește și dezbină, apropie și desparte, dar și fărâmițează, sporește bogăția, dar extinde și aria sărăciei”¹³.

Alți autori văd în globalizare o necesitate a epocii moderne, datorită posibilității de a reduce vulnerabilitățile create de accelerarea avansului tehnologic și informatizării, „de adâncirea faliiilor strategice dintre lumea civilizată și gravele ei efecte de marginalizare a unor populații, regiuni și chiar continente, de combatere a amenințărilor de toate felurile și gestionare a crizelor și conflictelor”, însă subliniază faptul că globalizarea are și o „mulțime de alte efecte, inclusiv negative, în planul securității globale, regionale și naționale”¹⁴.

2. Riscuri și amenințări generate de globalizare la adresa securității

Efectele globalizării asupra securității sunt mai puțin studiate, din cel puțin două motive: aceste efecte deseori fuzionează cu schimbările agendei

internaționale odată cu sfârșitul competiției superputerilor din timpul Războiului Rece; efectele respective sunt mai greu de conceptualizat și măsurat spre deosebire de cele economice, care, de exemplu, se manifestă și măsoară prin intermediul fluxurilor capitalului internațional sau prin utilizarea Internetului¹⁵.

Precum menționam și anterior, efectele, pe care le putem considera în cercetarea noastră *efectele globalizării la adresa securității*, sunt atât pozitive, cât și negative. Parte din aceste efecte pot fi sistematizate astfel¹⁶:

- sentimentul apartenenței sau al solidarității statelor aparținând aceleași regiuni poate cunoaște o accentuare. Ignacio Ramonet, spre exemplu, susținea că starea actuală este mai degrabă una de haos, una din caracteristici fiind chiar renașterea sentimentelor naționaliste și chiar accentuarea fundamentalismului¹⁷;

- amplificarea solidarității dintre statele lumii în ceea ce privește menținerea păcii regionale și mondiale, prevenirea și menținerea sub control a conflictelor și crizelor, soluționarea problemelor umanitare majore, a terorismului etc.;

- distructurarea și restructurarea actualului sistem internațional pot determina apariția unor crize de natură diversă (economice, religioase, etnice);

- interdependența economică sporită dintre țările lumii determină creșterea stabilității la nivel regional și global;

- creșterea sensibilității economiei mondiale față de orice disfuncționalitate sau dificultate locală sau regională;

- reducerea posibilităților de anticipare și prevenire a crizelor economico-financiare; sincopelile politico-economice internaționale pot amenința și perturba capacitatea tehnologică și militară a unei țări sau a mai multora;

- reducerea nivelului securității naționale datorită gradului mare de dependență față de resursele, informațiile și tehnologiile din alte țări; interdependențele internaționale pot afecta independența deciziilor guvernelor în concordanță cu interesul național, cu repercusiunile negative asupra altor domenii față de cel economic (identitatea culturală, controlul grupărilor infracționale și mafiote transfrontaliere etc.);

- apariția și proliferarea unor amenințări și riscuri asimetrice cu efecte negative, resimțite de numeroase țări: proliferarea rețelelor teroriste și

mafioți de trafic de persoane, droguri, armamente, tehnologii militare și nucleare; acțiuni de penetrare a sistemelor informaționale și bancare; acțiuni de dezinformare și manipulare a informațiilor; diminuarea autorității statului și favorizarea creării unor structuri autonome de tip mafiot cu puternice ramificații internaționale, ceea ce duce la globalizarea crimei organizate; accentuarea dependenței financiar-economice și politice a statelor în curs de dezvoltare față de cele dezvoltate; expansiunea imigrației clandestine; probleme legate de mediul înconjurător.

Putem afirma că efectele pozitive ale globalizării sunt date, în special, de avantajele gradului ridicat de cooperare la nivel internațional, în timp ce efectele negative sunt consecințele unei evoluții mult prea rapide ale interacțiunilor dintre umanitate și resursele strategice (resursele informatice, resursele tehnologice moderne etc.), pe de-o parte, și dintre civilizații și valori, pe de altă parte.

Legat de proveniența acestor efecte, unii autori susțin că se datorează procesului globalizării: „globalizarea implică ... relații biunivoce (între state cu nivel de dezvoltare asemănător) și relații univoce (între state cu nivel diferit de dezvoltare), fiind activă (în primul caz), respectiv pasivă (în cel de-al doilea), în funcție de puterea economică, politică și culturală a statelor angajate în procesul respectiv”¹⁸. Kofi Annan, fost secretar general al ONU, constata faptul că „beneficiile globalizării sunt distribuite neuniform, pe când dezavantajele revin tuturor”¹⁹.

Raportându-se la riscurile de securitate, Ignacio Ramonet remarcă faptul că cele mai profunde efecte ale globalizării se regăsesc în complicarea însăși a noțiunii de „amenințare”, „dușmanul devenind un monstru cu mii de fețe care pot să însemne boom demografic, droguri, mafie, proliferare nucleară, fanatism etnic, SIDA, virusul Ebola, crimă organizată, fundamentalism islamic, efect de seră, deșertificare, migrație a populației, nori radioactivi etc.”²⁰. De asemenea, autorul atrage atenția asupra faptului că aceste amenințări nu au granițe, riposta neputându-se face cu arme tradiționale de război.

Legat de dimensiunea teritorială a securității, în primul rând se vor manifesta riscurile la adresa securității naționale și abia apoi cele la adresa securității regionale și globale. Practic, toate aceste amenințări au implicații întâi în dimensiunea locală, apoi, în funcție de propagarea acestora, în cea regională sau internațională.

Globalizarea, de asemenea, poate duce și la creșterea de ocurență a concretizării unor riscuri prin simplul fapt că a modificat radical „capabilitățile puse în slujba amenințărilor”²¹. Globalizarea creează oportunități și pentru agenții producători de insecuritate prin intermediul tehnologiei, diversificării și dezvoltării mijloacelor de comunicare și transport.

Victor D. Cha apreciază că cei care produc aceste amenințări pot fi actori statali, actori non-statali, până la indivizi. Apare însă o întrebare simplă: *cui îi rămâne sarcina de a se opune acestora și care este rolul statului în această ecuație?* În rândurile următoare, cercetarea de față încercând să găsească un răspuns posibil la această întrebare.

3. Globalizarea și rolul statului în asigurarea securității

Amenințările și riscurile de securitate apărute ca urmare a procesului de globalizare aduc în prim-plan necesitatea unei „noi ordini” care să redefinească actorii responsabili pentru securitatea individuală, națională, regională, globală. Procesul de remodelare a lumii poate fi exemplificat prin următorul aspect: „în ultimul deceniu, evenimente, fenomene și mutații din ce în ce mai dinamice și complexe au accelerat procesul de remodelare a lumii ... ducând spre acea nouă ordine, o nouă reșezare a sistemului internațional”²². Exemplele de manifestări de acest gen sunt numeroase: 11 septembrie 2001, atentatele teroriste de la Madrid și Londra, precum și transformările organizațiilor regionale (extinderea NATO și UE spre Est, reformarea UE prin adoptarea Tratatului de la Lisabona din 2009 și a NATO prin adoptarea Noului Concept Strategic din 2010) sau creșterea influenței Chinei, încălzirea globală, apariția unor pandemii de tipul A/H1N1, războiul din Libia, revoltele populare din Nordul Africii și Orientul Mijlociu de la începutul anului 2011, creșterea frecvenței crizelor energetice.

Reșezarea sistemului internațional este de natură să schimbe poziția statului național atât din punct de vedere al acțiunilor de combatere a riscurilor de securitate actuale, cât și al structurilor de securitate în curs de redefinire din cadrul organizațiilor regionale.

În mod tradițional, statul a fost considerat garantul securității, puterea fiind măsurată în termeni de capacitate militară, putere economică și

resurse naturale. Capacitatea de a transforma aceste active în exercitarea de influență, l-a determinat pe Sean Kay să susțină faptul că globalizarea forțează statele să reconceptualizeze înțelesul noțiunii de putere²³. Globalizarea, în viziunea aceluiași autor, aduce importante schimbări în natura dinamicii puterii: puterea asimetrică, puterea statului, rolul resursei umane, rolul ideilor și puterea mass-mediei. Prin urmare, puterii i se adaugă noi coordonate precum: resursa umană, resursa informațională și avansul tehnologic²⁴. Având în vedere dinamica, fluxul și circulația internațională a acestor surse de putere și faptul că acestea depășesc granițele statului național și posibilitatea acestuia de a deține controlul total asupra lor, poziția tradițională a statului se află într-un proces de redefinire. Practic, „nici un stat, indiferent de mărimea sa (suprafață și număr de locuitori), nivel de dezvoltare economică, regim politic, putere militară etc. nu se poate opune acestui proces” al globalizării și că se tinde spre „realizarea unei comunități mondiale” care schimbă „întreaga viață a națiunilor”²⁵. Acest aspect, raportat la conceptul de securitate, se traduce prin modificarea implicării statului în asigurarea și menținerea securității.

Analizând rolul statului în noua arhitectură generată de globalizare, extrem de pertinentă este următoarea constatare: „teoriile globalizării prezintă fie scenarii hiperglobaliste, fie scenarii stato-centriste”²⁶. Se subliniază, astfel, faptul că suveranitatea statelor este pusă sub semnul întrebării, argumentul fiind „lipsa de relevanță a jurisdicției ancorate în geografia statelor”, în condițiile în care „globalizarea fisurează din ce în ce mai mult granițele geografice”, punând accentul pe transferul influenței de la spațiului geografic la ciberspațiu²⁷. „Suveranitatea devine relativă” este o altă constatare și se susține ideea că „problema fundamentală cu care se confruntă orice stat rămâne identificarea unui nou echilibru între competitivitatea internațională și preservarea coeziunii naționale, între noile exigențe geo-economice și cele ale geopoliticii și geostrategiei tradiționale”. Ca soluție pentru imposibilitatea statului de a se sustrage de la efectele globalizării, se apreciază ca unică posibilitate „substituirea conceptului de stat înțeles ca un tot unitar suveran, cu acela de stat înțeles ca loc de concentrare a rețelelor și raporturilor de influență”²⁸.

Un fapt real și vizibil la nivelul acțiunilor internaționale este acela că statul național nu se află

la sfârșitul existenței sale, însă ceea ce se schimbă este spațiul în care aplică acțiunile de securitate – „un spațiu post-suveran a cărui spectru se situează de la aranjamente nestatale la cele sub-statale și trans-statale” – și faptul că statul are mai puțin control, globalizarea acționând în ambele sensuri – „lărgire a granițelor, dar și slăbire a lor”. Rolului tradițional de securitate (apărarea teritoriului și a suveranității), globalizarea îi adaugă necesitatea apărării activelor tehnologice și informaționale²⁹. Aceste afirmații sunt întărite și argumentate și de alți specialiști: statul nu apune, „statul rămâne, în termeni de economie, societate și cultură, actorul principal atât în cadrul globalizării, cât și al regionalizării, poziția sa fiind tot mai încărcată de procese de interdependență care îi permit să își atingă scopurile doar prin cooperarea cu terții”³⁰.

Altă idee pune accent pe transferarea unei „serii de caracteristici specifice conceptului tradițional al suveranității statale ... în competența unor organizații regionale și/sau internaționale cu atribuții recunoscute în planul securității umane”³¹.

Procesul globalizării face din state „agenții ale așa-numitului *sat planetar*”³², în care indivizii și societățile nu mai sunt protejați și constrânși de granițe, ceea ce înseamnă că oamenii și mărfurile sunt eliberate de contextul geografic. Pe de altă parte, noțiunii de sat planetar îi sunt asociate conotații negative: satul global/planetar rămâne cel puțin pentru viitor o utopie și pentru că, după părerea multora, acesta nu este nici măcar de dorit³³. În acest context, autorii fac apel la conceptul de *guvernare globală*, adică politica noii ordini mondiale ca răspuns la globalizare, afirmând că statul național este prea mic pentru a face singur față în mod eficient la problemele globale și susțin eroziunea lui, nemaiputându-și îndeplini unele „funcții importante ale sale (de exemplu: siguranța cetățenilor săi în această epocă a armelor de distrugere în masă)”³⁴.

Conform conceptului de guvernare globală, statul își păstrează propriile funcții de reglementare și se umple golul deficitului de reglementare prin: cooperare, constituirea unor forme politice, al implicării societății civile (la nivel global) și al consolidării organizațiilor internaționale³⁵.

Putem observa astfel cât de actuală și importantă este dezbaterea despre rolul statului în era globalizării. Aflat într-o continuă reconfigurare, mediul internațional este conturat de paradoxuri

în care haosul și ordinea, statul și geopolitica, organizațiile internaționale și guvernare globală coexistă tandemic.

Rolul statului în noua arhitectură de securitate este acela de a asigura securitatea cetățenilor săi, iar împreună cu ceilalți actori ai sistemului internațional, să preîntâmpine ocurența riscurilor de securitate transfrontaliere. Este cert faptul că statul nu mai poate acționa ca unic responsabil și garant al securității, trebuind să acționeze împreună cu și în funcție de o serie de actori internaționali, regionali, naționali și locali precum: organizațiile internaționale (ONU, Banca Mondială, FMI etc.), blocuri regionale (NATO, UE, OSCE etc.), mass-media (de la canalele internaționale de televiziune, precum CNN sau BBC, până la rețelele de socializare), ONG-urile (Asociația pentru Securitate și Siguranța Internațională a ONG-urilor, Grupul Internațional al Crizelor, Federația Internațională a Drepturilor Omului), societatea civilă.

Raportându-ne la linia trasată de analiza precedentă a literaturii de specialitate, putem face următoarele constatări:

- statul nu mai poate face față singur unor provocări care depășesc sfera granițelor naționale;
- realitatea privind legătura globalizare – securitate se află la mijlocul distanței dintre abordările stato-centriste și cele hiperglobaliste;
- era statului nu apune, având în vedere că din punct de vedere al securității, acesta ar trebui să fie umbrela sub care are loc „concentrarea rețelelor și raporturilor de influență”³⁶;
- securitatea în era globalizării trebuie să fie rezultatul cooperării dintre stat și actori internaționali, regionali, locali.

În acest context, decisiv pentru securitate este modul în care statul va reuși să creeze echilibru între sarcinile transferabile mediului global și sarcinile imperativ naționale.

Concluzii

Globalizarea și securitatea sunt două concepte, pe cât de actuale și extinse din punct de vedere al ariei de acțiune, pe atât de lipsite de o clară delimitare conceptuală. Acest fapt duce la dificultatea măsurării efectelor globalizării în dimensiunea de securitate, cauză pentru care legătura dintre cele două concepte este relativ puțin abordată în literatura de specialitate, în

general abordările fiind centrate pe dimensiunea economică a globalizării. Este indubitabil faptul că repercusiunile globalizării asupra securității sunt exercitate atât la nivelul provocărilor la adresa securității, cât și la nivelul actorilor garanți ai securității.

Din punct de vedere al provocărilor, lucrarea de față și-a propus să arate că acestea rezultă, în primul rând, din cauza amprentei pe care globalizarea o are asupra însuși a termenului de „amenințare” ce devine o noțiune din ce în ce mai greu de delimitat, acționând în toate sferile activității umane (economic, social, cultural, politic, militar), cât și la nivelul mediului înconjurător, prin dimensiunea ecologică a securității. Amenințările de natură diversă se manifestă atât la nivel individual, cât și local, național, regional și internațional.

Din punct de vedere al actorilor garanți ai securității, un aspect foarte important pentru mediul actual al securității evidențiat de prezenta lucrare este schimbarea ce intervine datorită contextului creat de globalizare la nivelul rolului statului în asigurarea securității. Era statului nu apune, ci se redefineste, statul nemaifiind singurul garant al securității, ci acționând împreună cu alți actori globalizați sau actori ai globalizării: organizațiile internaționale, blocurile regionale, mass-media, ONG-urile etc.

Actualmente, lumea secolului al XXI-lea se află într-un plin proces de remodelare a mediului de securitate internațional, context în care dezbaterile și preocupările pe tema globalizării și securității sunt mai mult decât necesare.

NOTE:

1 Mircea MUREȘAN, „Globalizare, integrare, dezvoltare - pilonii unei lumi durabile”, în *Impact Strategic* nr. 1/ 2005, p. 8.

2 Victor D. CHA, „Globalization and Study of International Security”, în *Journal of Peace Research*, Vol. 37, No. 3/2000, p. 392.

3 Teodor FRUNZETI, „Globalizare sau regionalizare”, în *Impact Strategic* nr. 2/ 2011, p. 8.

4 Sven BISVEL, „Globalization, State Transformation and Public Security”, în *International Political Science Review*, 2004, Vol. 25. No. 3, 281-296, p. 284.

5 Eugen SITEANU, „Globalizare și Decizie Politică și Militară”, în *Impact Strategic* 1/ 2006, p. 24.

6 C. PANAIT, A. PASOL et al., „Dimensiunea de securitatea a globalizării”, articol apărut în volumul *Evoluția arhitecturilor de securitate sub impactul*

globalizării - noi vremuri, noi actori, G. TOMA, T. LITEANU, C. DEGERATU (coordonatori), Editura A.N.I, București, 2007, p.81.

7 DEX online, <http://dexonline.ro/definitie/securitate>, accesat la 14 martie 2013.

8 Cf. C. PANAIT, A. PASOL et all, *op. cit.*, p. 81.

9 Petre DUȚU, „Globalizarea și raportul dintre securitatea națională și securitatea internațională”, în *Impact Strategic* nr. 1/ 2005, p. 12.

10 *Ibidem*, p. 14.

11 *Ibidem*, p. 13.

12 Philippe DELMAS, apud Eduard Vitalis, „Globalizare și efecte ale proiectării acesteia în mediul de securitate regional”, în *Impact Strategic* nr. 2/ 2005, p. 58.

13 Teodor FRUNZETI, *op. cit.*, p. 8.

14 Eduard VITALIS, *op. cit.*, p. 59.

15 Cf. Victor D. CHA, *op. cit.*, p. 393.

16 E. HEDEȘIU, C. STOICA, G. TOMA, *Securitatea internațională sub impactul globalizării – Realizări, provocări și schimbări*, Editura Academiei Naționale de Informații, București, 2007, pp. 15-18.

17 Ignacio RAMONET, *The Geopolitics of Chaos*, Algora publishing, New York, 1998, p. 6.

18 Mircea MUREȘAN, „Globalizare și insecuritate”, în *Impact Strategic* nr. 4/ 2005, p. 7.

19 *Ibidem*.

20 Ignacio RAMONET, *op. cit.*, p. 18

21 Cf. C. PANAIT, A. PASOL et all, *op. cit.*, p. 88.

22 Teodor FRUNZETI, *op. cit.*, p. 7.

23 Cf. Sean KAY, *Globalization, Power and Security*, Security Dialogue, vol 35, no. 1/ 2004, SAGE Publications, p. 14.

24 *Ibidem*.

25 C. PANAIT, A. PASOL et all, *op. cit.*, p. 80.

26 Liviu Bogdan VLAD, Gheorghe HURDUZEU, Andrei JOSAN, „Geopolitică și globalizare - Statul în lumea postmodernă”, în *Impact Strategic* nr. 1/ 2009, p. 76.

27 *Ibidem*, p. 75.

28 Gheorghe NICOLAESCU, „Globalizare, regionalizare și stat”, în *Impact Strategic* nr. 4-5 / 2002, p. 59.

29 Cf. Victor D. CHA, *op. cit.*, p. 392-395.

30 Teodor FRUNZETI, *op. cit.*, p. 8.

31 Petre DUȚU, *op. cit.*, p. 16.

32 Conceptul „global village” îi aparține lui Marshall McLUHAN, *Understanding Media, The extensions of man*, London and New York, 1964, apud Eduard VITALIS, *op. cit.*, p. 58.

33 Cf. C. PANAIT, A. PASOL et all, *op. cit.*, p. 80.

34 *Ibidem*.

35 *Ibidem*, p. 85.

36 Gheorghe NICOLAESCU, *op. cit.*, p. 59.

BIBLIOGRAFIE:

1. BISVEL, Sven, „Globalization, State Transformation and Public Security”, în *International Political Science Review*, Vol. 25, No. 3, 2004.

2. CHA, D. Victor, „Globalization and Study of International Security”, în *Journal of Peace Research*, Vol. 37, No. 3/2000.

3. DUȚU, Petre, „Globalizarea și raportul dintre securitatea națională și securitatea internațională”, în *Impact Strategic* 1/ 2005.

4. FRUNZETI, Teodor, „Globalizare sau regionalizare”, în *Impact Strategic* nr. 2/ 2011.

5. HEDEȘIU, Emil; STOICA, Constantin, TOMA Gheorghe, *Securitatea Internațională sub Impactul Globalizării – Realizări, provocări și schimbări*, Editura A.N.I, București, 2007.

6. KAY, Sean, *Globalization, Power and Security*, SAGE Publications, Security Dialogue, vol. 35, no. 1/ 2004.

7. MUREȘAN, Mircea, „Globalizare și insecuritate”, în *Impact Strategic* nr. 4/ 2005.

8. MUREȘAN, Mircea, „Globalizare, integrare, dezvoltare - pilonii unei lumi durabile”, în *Impact Strategic* nr. 1/ 2005.

9. NICOLAESCU, Gheorghe, „Globalizare, regionalizare și stat”, în *Impact Strategic* nr. 4-5 / 2002.

10. PANAIT, C.; PASOL, A. et all, „Dimensiunea de securitatea a globalizării”, articol apărut în volumul *Evoluția Arhitecturii de securitate sub impactul globalizării - noi vremuri, noi actori*, G. TOMA, T. LITEANU, C. DEGERATU (coordonatori), Editura A.N.I, București, 2007.

11. RAMONET, Ignacio, *The Geopolitics of Chaos*, Algora Publishing, New York, 1998.

12. SITEANU, Eugen, „Globalizare și Decizie Politică și Militară”, în *Impact Strategic* nr. 1/ 2006.

13. VITALIS, Eduard, „Globalizare și efecte ale proiectării acesteia în mediul de securitate regional”, în *Impact Strategic* nr. 2/ 2005.

14. VLAD, Liviu Bogdan, HURDUZEU, Gheorghe, JOSAN, Andrei, „Geopolitică și globalizare – Statul în lumea postmodernă”, în *Impact Strategic* nr. 1/ 2009.

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND REGIMUL JURIDIC AL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE INTERGUVERNAMENTALE

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU*

Regimul juridic al organizațiilor internaționale interguvernamentale (în absența unei definiții juridice unanim admise de state) este important pentru a înțelege principiile ordonatoare ale mediului politic internațional de la începutul secolului XXI, nevoia de securizare a acestuia, nevoia de cooperare între state pentru a se atinge obiective de interes comun. În prezentul articol, încercăm să facem o scurtă analiză a doctrinei în materie pentru a releva cadrul juridic general în care statele pot constitui astfel de entități, cât și elementele lor specifice, care le disting în raport cu alți actori.

Cuvinte-cheie: organizație internațională interguvernamentală; principiul specificității; membri originari; membri admiși; excludere; retragere.

1. O încercare de definire juridică a noțiunii de „organizație internațională interguvernamentală”

În partea a doua a secolului XX și începutul secolului XXI, importanța organizațiilor internaționale de tip interguvernamental a cunoscut o continuă creștere, în paralel cu un fenomen de proliferare a acestor entități juridice cu roluri multiple, însă bine stabilite de către state. Adesea, ele joacă un

rol definitoriu în stabilirea sau recunoașterea unui comportament democratic pentru statele de pe diferite continente, în securizarea mediului politic și militar internațional (organizații cu profil militar defensiv), în combaterea fenomenului terorismului internațional, în apărarea drepturilor omului, în domeniul dreptului umanitar și în alte numeroase domenii de activitate în care se cere cooperare comună și un efort susținut din partea statelor pentru prezervarea păcii și răspândirea democrației pe glob, cât și a respectului pentru drepturile omului și libertățile individuale. De aceea, este, important să înțelegem formarea și elementele lor definitorii, care le conferă individualitate și eficiență în planul politic și juridic internațional ori regional, în combaterea diferitelor tipuri de fenomene specifice mediului internațional de la începutul secolului XXI.

Conform lui Jean Combacau¹, datorită diversității și numărului crescut al organizațiilor internaționale, o definiție generală ce ar reține elementele comune ale organizațiilor internaționale interguvernamentale *nu ar putea avea decât un caracter teoretic*². În această opinie, organizația internațională este definită ca fiind „un grup cu vocație permanentă, compus în mod esențial din state și creat de către acestea pe baza unei convenții în general multilaterală, grup dotat cu organe proprii și

* Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU este expert în cadrul Institutului Diplomatic Român și cercetător științific onorific în cadrul Institutului Român pentru Drepturile Omului. E-mail: madyantonescu@gmail

dispunând de competențe atribuite”. Organizațiile internaționale, în această accepțiune, se bazează pe un „principiu al specificității”: astfel, în virtutea „caracterului instrumental sau funcțional” pe care îl posedă organizațiile internaționale, fiecareia dintre acestea îi sunt încredințate atribuții specifice, în temeiul unui tratat interstatual. Organizațiile internaționale dispun, prin voința statelor care le-au fondat, de un personal propriu, „asigurând funcționarea organelor colegiale”; ele beneficiază „și de o finanțare de origine statală și eventual, de o personalitate internațională, exercită activități normative și/sau operaționale, conform dispozițiilor cuprinse în actul constitutiv”³.

Comisia de Drept Internațional a ONU, prin raportorul său, G. Fitzmaurice, a propus în cadrul lucrărilor sale, în 1956, o definiție a organizației internaționale privite ca „o asociere de state”⁴, constituită prin tratat, înzestrată cu o constituție și cu organe comune și posedând o personalitate juridică distinctă de cea a statelor membre”. Deși a fost acceptată în general, în doctrina de drept internațional, această definiție nu este și cea reținută în textul Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, din 1969. Astfel, în art. 2 al acestei Convenții se stabilește că „organizația internațională” este o sintagmă echivalentă cu „organizația interguvernamentală”, deci accentul se pune pe calitatea *participanților la organizație, aceștia trebuind să fie doar statele*⁵ (nu se rețin însă și celelalte elemente distinctive ale organizației internaționale la care face referire doctrina).

La momentul actual, nu putem spune că există o definiție juridică precisă și unanim admisă a organizației internaționale în dreptul internațional⁶.

Totuși, în definiția organizației internaționale trebuie introdus și elementul „voinței autonome” a organizației⁷. Acest element („voința proprie”, ce își găsește expresia în personalitatea juridică a organizației”) apare și în definiția oferită de Mircea Malița cu privire la organizația internațională⁹ care este considerată „o instituție permanentă, constituită ca entitate juridică, formată în general din state, pentru anumite scopuri, având o voință proprie și care reflectă voința majorității statelor membre”¹⁰.

Conform altui autor, din moment ce nu putem vorbi de o definiție universal valabilă cu privire la organizațiile internaționale, nu există trăsături care pot fi identificate ca „prestabile”¹¹.

*Un element esențial pentru existența juridică a unei organizații internaționale presupune asocierea statelor pentru atingerea unor obiective comune*¹² (în cazul organizațiilor de integrare, în care nivelul de autonomie al acestora față de statele membre este mai ridicat în comparație cu organizațiile de cooperare, putându-se vorbi de existența unor adevărate obiective specifice ale organizației, ca entitate distinctă față de voința statelor).

Crearea unei organizații internaționale *prin tratate internaționale încheiate între state suverane*, tratate având diferite denumiri (cartă, statut, constituție) constituie un element distinctiv în definirea unei astfel de entități, potrivit doctrinei¹³.

De asemenea, *un alt element constitutiv pentru o organizație internațională*, potrivit doctrinei, privește existența unei *structuri instituționale proprii*, un număr de organe cu funcționare permanentă sau periodică, în funcție de specificul organizației respective, prin care aceasta să își desfășoare activitatea prevăzută în actul său constitutiv. Între aceste organe, consideră doctrina, trebuie să fie cel puțin un organ reprezentativ al tuturor statelor membre¹⁴.

În fine, trebuie precizat că organizațiile internaționale sunt supuse, în ceea ce privește crearea, scopurile, activitățile lor, *normelor de drept internațional* și în special, a principiilor fundamentale de drept internațional¹⁵, acest aspect reprezentând un alt element constitutiv al unei organizații internaționale.

Prin *cumularea* elementelor constitutive ale unei astfel de entități, aceasta ar căpăta automat personalitate juridică proprie (de drept intern și internațional)¹⁶.

Având însă în vedere originea recentă a acestui concept juridic („organizația internațională”), *nu se poate spune că ar exista o definiție riguroasă, clară, unanim acceptată a acestei instituții de drept internațional, aplicabilă la nivel regional și internațional*.

2. Raporturi juridice ale organizației internaționale cu statele membre

În ceea ce privește acest subiect, trebuie precizat de la bun început faptul că ne vom referi pe scurt la unele aspecte, precum *dobândirea și pierderea calității de stat membru*¹⁷.

Astfel, *un stat va putea adera* la o organizație internațională în condițiile în care va demonstra

că poate să-și asume obligațiile prevăzute în actul constitutiv și că își poate aduce contribuția la îndeplinirea obiectivelor de interes comun din actul constitutiv¹⁸.

Este esențial, în această perspectivă, să fie reliefată *natura voluntaristă a organizației internaționale, ca formă de cooperare între state*¹⁹, deoarece, în virtutea caracterului lor suveran, statele nu pot fi obligate să participe la activitatea organizațiilor internaționale sau să își asume obligații juridice în raport cu aceasta, ori să accepte obiectivele din actul său constitutiv și nici să respecte deciziile luate de organele organizației internaționale respective.

Deși organizațiile internaționale sunt numeroase și diverse²⁰, există reguli comparabile, care ne permit determinarea unui *regim juridic aplicabil „statutului de membru” al organizației* (ne referim la regulile juridice *generale* referitoare la dobândirea și la pierderea statutului de membru).

Astfel, în privința *dobândirii statutului de membru* al unei organizații internaționale, trebuie precizat că acesta este obținut fie prin participarea statului în cauză la elaborarea actului constitutiv al organizației, fie prin aderarea statului, la un moment ulterior elaborării acestui act, la organizația respectivă²¹.

În primul caz, calitatea de „membru fondator” al organizației internaționale este o consecință juridică a participării statului la crearea organizației, la elaborarea actului său constitutiv (deși în doctrină²² se subliniază faptul că nu există nici o ierarhie, nici o distincție între aceste state și cele care au aderat ulterior la organizație, ambele categorii fiind „membri deplin” ai organizației, deci neavând un statut juridic diferit din punctul de vedere al drepturilor și obligațiilor prevăzute în actul constitutiv al organizației).

După cum s-a arătat în literatura de specialitate, *intrarea unui stat într-o organizație internațională* are un caracter voluntar dublu (presupunând atât manifestarea de voință a statului respectiv, cât și o manifestare de voință din partea organizației înseși)²³. Dacă *membrii originari* (sau fondatori) ai organizației dobândesc această calitate juridică prin ratificarea actului constitutiv al organizației (pe care în prealabil l-au negociat și l-au semnat), *membrii admiși* pot participa la activitățile organizației ca membri deplin abia după ce au parcurs o procedură de admitere anumită (realizată prin aderare), ale cărei condiții sunt de regulă,

specificate în actul constitutiv al organizației²⁴. Dată fiind varietatea prevederilor din aceste acte juridice aflate la baza organizațiilor internaționale, este destul de dificil să se identifice reguli general aplicabile referitoare la aderarea statelor.

O tendință remarcată în doctrină și legată de organizațiile internaționale regionale privește existența unei condiționări a statului care dorește să intre într-o astfel de organizație, de apartenența sa la o anumită arie geografică²⁵ (în alte cazuri, alături de criteriul geografic se adaugă și un criteriu de ordin economic sau politic).

În general însă, diversitatea și numărul mare de organizații internaționale determină existența în actul constitutiv al fiecăreia din aceste organizații, a unor condiții proprii, specifice, legate de dobândirea statutului de membru, în funcție de obiectivele organizației²⁶.

În ceea ce privește *cerințele procedurale impuse de actul constitutiv pentru dobândirea statutului de membru al organizației*, se poate spune că acestea diferă de la caz la caz, în funcție de forma actului constitutiv (tratat internațional, care va fi supus procedurilor de ratificare sau de acceptare; acord în formă simplificată). Însă, după cum apreciază o parte a doctrinei, este fundamental ca statul în cauză să își exprime consimțământul de a deveni parte la actul constitutiv, conform dispozițiilor sale constituționale²⁷.

O altă condiție procedurală legată de obținerea statutului de membru al organizației se referă la depunerea instrumentelor de ratificare sau de aprobare, de către statul ce aderă, la depozitarul (stat sau organizație) actului constitutiv al organizației respective. Această etapă are loc, de regulă, după decizia organizației în cauză de a accepta statul respectiv ca membru și după ce acesta din urmă și-a îndeplinit formalitățile constituționale interne.

În ceea ce privește *statutul juridic al membrilor în cadrul organizației*, acesta este, în principal, unul guvernat de prevederile din actul constitutiv și completat cu actele adoptate ulterior de organele acesteia. Astfel, în temeiul calității sale de „membru deplin” în cadrul organizației – dar rămânând un stat suveran –, statul respectiv trebuie să respecte obligațiile juridice luate în temeiul actului constitutiv al organizației și să își exercite drepturile specifice în calitate de stat membru.

De regulă (deoarece pot exista și cazuri în care intervine caracterul obligatoriu al actelor derivate ale organizației, dar și centralizarea interpretării

actului constitutiv de către un organ al organizației, cazuri tipice pentru organizații internaționale de integrare), organizația internațională servește statelor membre ca un forum de cooperare, ca un loc de negociere permanentă între acestea (fără însă ca organizația în cauză să își piardă caracterul decizional autonom). În plus, organizația internațională *poate sancționa*²⁸ statele membre prin decizia organelor sale, în cazul nerespectării de către state a obligațiilor ce decurg din statutul de membru.

Nu putem să oțitem și problema *pierderii calității de membru (cauzele care produc acest efect juridic fiind: retragerea voluntară; excluderea; dispariția organizației; dispariția statului membru)*.

În privința *retragerii voluntare* a unui stat dintr-o organizație internațională, trebuie menționată încă de la început diversitatea prevederilor cuprinse în actele constitutive ale organizațiilor internaționale (aspect care se reflectă în controversele din doctrină referitoare la acest aspect). Astfel, dacă o parte a doctrinei consideră că dreptul de retragere al statelor dintr-o organizație internațională *are un caracter absolut, fiind o formă de manifestare a suveranității statului* (prin urmare, chiar atunci când nu este prevăzut expres în actul constitutiv, dreptul de retragere există, deoarece rezultă din suveranitatea statului)²⁹, o altă parte a doctrinei pretinde (pe baza regimului juridic al retragerii statelor din tratatele multilaterale și considerând actele constitutive ale organizațiilor internaționale a fi tratate multilaterale) că retragerea *poate interveni doar în condițiile unei schimbări fundamentale a scopurilor organizației în cauză*³⁰. În opinia noastră, având în vedere *calitatea de subiect derivat de drept internațional* a organizației internaționale în raport cu statele, faptul că organizațiile internaționale nu au caracter suveran precum statele, și având totodată în vedere *și natura juridică voluntară* a acestor entități, bazată pe liberul consimțământ al statelor de a deveni membri ai acestora, deci și posibilitatea de a părăsi oricând organizația în cauză, suntem de acord cu prima viziune doctrinară.

În general, retragerea statului din organizație poate interveni în urma unei inițiative a statului membru care se află în dezacord cu organizația³¹.

O mare parte a actelor constitutive ale organizațiilor internaționale *prevăd expres* cazul retragerii unilaterale din organizație (tratatul NATO, Constituția FAO, Convenția ICAO), prevăzându-se și termene precise (de la un an

la 5 ani) ale căror durate variază în funcție de organizație (cu precizarea că, în alte cazuri, de pildă pentru organizații ca FMI ori BIRD, retragerea produce efecte imediate). *Existența unei prevederi exprese în actul constitutiv privind retragerea unilaterală* permite reglementarea consecințelor juridice ale retragerii, dar poate reduce, în același timp, modalitatea sa de exercitare, prin impunerea unei condiții de preaviz³², permițând *negocierea retragerii*, dacă nu chiar o influențare a statului în cauză de a renunța la retragere. Pe de altă parte, o înscrisere formală a dreptului de retragere în actul constitutiv ar putea prezenta riscul de slăbire a organizației, riscul de eșec al acesteia, înscrierea acestui drept putând fi interpretată ca o încurajare a statelor de a părăsi oricând organizația.

O condiție expresă pentru ca retragerea să producă efecte juridice este obligația statului membru de a *notifica hotărârea sa organizației* din care doarește să se retragă³³ (de exemplu, retragerea SUA și a altor state occidentale din OIM în 1977 și din UNESCO, în 1984), fără ca retragerea să împiedice pe viitor ca statul în cauză să revină asupra hotărârii sale și să redevină membru al organizației din care, la un moment dat, s-a retras.

Doctrina dezbate și problema *practicii retragerii neautorizate în mod expres*; astfel, potrivit dreptului tratatelor, este admisibil ca retragerea să fie justificată prin natura multilaterală a tratatului (în lucrările preparatorii ale Cartei de la San Francisco, retragerea pare a fi considerată ca *un drept implicit al statelor*).

În ceea ce privește efectele retragerii, pentru trecut subzistă obligațiile născute anterior, iar pentru viitor, statul care se retrage va rămâne legat de regulile tratatului dar care au o natură cutumiară (de exemplu, interdicția recursului la forță, din art. 2, alin. 4/Carta ONU)³⁴.

În ceea ce privește *excluderea*³⁵ unui stat membru dintr-o organizație internațională, ca un alt caz specific de încetare a calității juridice de membru al unei organizații internaționale, aceasta este privită în doctrină fie ca o sancțiune, fie ca o măsură de protejare a organizației³⁶.

Prin excludere, indiferent de perspectiva sub care este privită, statul pierde drepturile de care beneficia ca membru în acea organizație și totodată, nu mai este ținut să își îndeplinească obligațiile juridice asumate în raport cu organizația. În practică, nu sunt numeroase cazurile de excludere a statelor din organizațiile internaționale³⁷.

Excluderea poate fi prevăzută expres în actele constitutive ale organizațiilor internaționale, însă nu există o regulă general valabilă privind cerințele statutare referitoare la adoptarea deciziei de excludere a statului respectiv. În unele organizații internaționale în care deciziile se iau cu unanimitate de voturi, precum Liga Arabă, statul căruia i s-ar aplica procedura excluderii nu are drept de vot; în majoritatea organizațiilor internaționale este nevoie de votul cu 2/3 din numărul membrilor, pentru adoptarea deciziei de excludere³⁸. Există însă și organizații internaționale ale căror acte constitutive nu prevăd expres excluderea membrilor săi. În practică însă, nimic nu împiedică statele membre să exercite presiuni, individual sau în cadrul organelor din respectiva organizație, pentru a determina retragerea unilaterală, voluntară a statului ce nu mai îndeplinește condițiile statutare impuse de calitatea de membru³⁹.

Un act constitutiv care nu prevede expres excluderea membrilor din organizație poate fi oricând amendat de statele membre, în sensul includerii unei astfel de prevederi.

În *practică*, adoptarea de către adunarea generală a organizației a propunerii de amendare a actului constitutiv a determinat statul în cauză să se retragă din organizație înainte de ratificarea amendamentului de către statele membre (de exemplu, retragerea Africii de Sud, în 1961, din OIM). În alte cazuri, s-a procedat la excluderea plenipotențiarilor unor state membre din organele acelei organizații sau la lipsirea lor de dreptul de a vota în cadrul acelor organe (cazul Africii de Sud și al Portugaliei, ai căror plenipotențieri au fost excluși de la Conferința UIT și de la Congresul UPU, în anii '60).

Pierderea calității de membru a unei organizații internaționale poate fi cauzată de *dispariția statului membru* (dispariția sa ca subiect de drept internațional antrenând automat și pierderea calității de membru al organizațiilor din care făcea parte) sau *dizolvării organizației internaționale ca atare* (indiferent dacă pentru dizolvarea organizației a fost nevoie de consimțământul tuturor membrilor sau de o parte a acestora⁴⁰).

Trebuie să mai menționăm însă și alte aspecte legate de relația juridică dintre statele membre și organizația internațională din care fac parte. Astfel, statele membre au anumite obligații juridice în raport cu organizația (trebuind să se conformeze, în calitate de membri, deciziilor acesteia, în special

dreptului derivat, emis de organele respectivei organizații)⁴¹.

În ceea ce privește cazul statelor membre care nu își îndeplinesc obligațiile pe care le au în virtutea actului constitutiv al organizației, acestora li se pot aplica *diferite tipuri de sancțiuni*, mergând de la suspendarea dreptului de vot al statelor care nu au plătit contribuțiile lor (procedură aplicată de organele ONU contra Campuciei în 1977) până la excluderea membrilor care au încălcat în mod grav anumite prevederi (de exemplu, încălcarea art. 3/Statutul Consiliului Europei, care protejează drepturile omului și libertățile fundamentale, ceea ce a dus la o retragere a Greciei amenințate cu expulzarea, din această organizație, în 1969, înainte de a reveni în 1971 în cadrul organizației Consiliului Europei).

Concluzii

Conchizând, putem spune că, în ciuda caracterului neuniform al regimului juridic al organizațiilor internaționale interguvernamentale și al controverselor din doctrină privind formarea lor, elementele constitutive, condițiile de dobândire/de pierdere a calității de membru, aceste entități juridice cunosc o proliferare deosebită în mediul politic internațional de la începutul acestui secol, demonstrând atât caracterul normativ cât și instituționalizat al acestui mediu, în care statele iau decizii și acționează pe baza unor obiective comune (dacă ne referim la rațiunile creării numeroaselor organizații internaționale).

NOTE:

1 Jean COMBACAU, Serge SUR, *Droit international public*, Montchrestien, Paris, 1997, p. 694.

2 *Idem*, p. 694.

3 Cf. Jean COMBACAU, Serge SUR, *op.cit.*, p. 694.

4 Acest element distinctiv al organizației internaționale este preluat și în definiția dată de Ph. CAHIER, *Changements et continuité du droit international. Cours general de droit international public*, Recueil des Cours, Académie de Droit International, 1985, tome 195 VI, Martinus Nijhoff, 1992, p. 131.

5 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ed. All-Beck, București, 1998, pp. 119-120.

6 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *Organizații*

internaționale interguvernamentale, Ed. All Beck, București, 2000, p. 10. Pentru scopurile articolului de față, care își propune să analizeze noțiunea de „organizație internațională interguvernamentală”, inexistența unei definiții unanim acceptate în dreptul internațional asupra organizației internaționale *este un aspect pozitiv*, deoarece înlătură implicit dezavantajul unei interpretări rigide, restrictive asupra acesteia, care ar fi avut drept consecință excluderea din această categorie juridică a altor forme de asociere între state, care nu cumulează toate condițiile impuse de acea definiție. Prin urmare, interpretăm existența unei *multitudini de definiții* asupra organizației internaționale *într-un sens pozitiv*, ca fiind menită să *sporească* posibilitatea de a se lua în considerare *diferite* tipuri de organizații internaționale.

7 **Elementul voinței proprii** a organizației internaționale, mai mult sau mai puțin distincte de cea a statelor membre, apare și în definiția oferită de Pierre GERBET, *Les organisations internationales*, PUF, col. Que sais-je?, Paris, 1958, p. 5. Conform acestei opinii, pentru a fi în prezența unei organizații internaționale interguvernamentale, „trebuie să existe între grupurile umane diferite, o voință de cooperare regulată, inspirată din necesitatea de apărare contra unui pericol exterior sau printr-o comunitate de concepții religioase, ideologice, economice. Această voință de cooperare trebuie să se manifeste într-un cadru geografic determinat prin crearea unor organisme permanente, capabile să exprime o voință proprie”. Permanența și voința proprie constituie două trăsături distinctive și pentru Paul REUTER- *Institutions internationales*, PUF, Paris, în coord. collection Maurice DUVERGER, 1963, p. 193-194 („doar datorită voinței proprii, organizația internațională ajunge să se distingă de o confederație”; „organizația internațională posedă o voință juridică proprie, care îi este imputabilă”, consideră autorul, voință „care nu se poate manifesta valabil decât urmând regulile care definesc organizația”. A se vedea și Grigore GEAMĂNU, *Drept internațional public*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, vol. II, p. 201.

8 Alexandru BOLINTINEANU, Adrian NĂSTASE, *Drept internațional contemporan*, IRSI, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1995, p. 65.

9 Mircea MALIȚA, citat în Grigore GEAMĂNU, op. cit., vol. II, pp. 201-202.

10 **Organizația internațională are ca finalitate** „realizarea unui bine comun al tuturor membrilor săi”. În această opinie, statele sunt creatorii organizației, pentru a decide „imperative de interes general” (în această viziune suveranistă, am spune, autorul consideră că statele ar exercita „de o manieră imediată un tip de putere, în calitate de deținători ai suveranității, astfel încât determinarea binelui comun ar fi la adăpost de orice alienare”). A se vedea Suzanne BASTID, „Place de la notion d’institution dans une théorie générale

des organisations internationales”, în *L’evolution du droit public, Etudes en l’honneur d’Achille Mestre*, 1956, citată în René-Jean DUPUY, *L’organisation internationale et l’expression de la volonté générale*, Extrait de la Revue Générale de Droit International Public, octobre-decembre 1957, no. 4, Paris, Ed. Pédone, 1958, p. 2.

11 Richard GARDINER, *International law*, University College London, Pearson and Longman, Pearson Education Limited, England, 2003, pp. 214-215.

12 **Obiective diferite, spre exemplu, de cele ale unei organizații internaționale de cooperare cu vocație universală** precum (art. 1/Carta ONU): menținerea păcii și a securității internaționale; dezvoltarea de relații prietenești între națiuni; cooperarea internațională; obiectivul de a deveni un forum de armonizare a eforturilor națiunilor către atingerea acestor scopuri comune. A se vedea și Ion RUSU, *Organizații și relații internaționale*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, pp. 20-21.

13 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *Drept internațional*, op. cit., p. 121. Alexandru BOLINTINEANU, Adrian NĂSTASE, Bogdan AURESCU, *Drept internațional contemporan*, Ed. All Beck, 2000, p. 97.

14 **Totuși, organizațiile internaționale nu sunt exclusiv conduse de reprezentanți ai statelor**, organele sale fiind compuse și din alte categorii de persoane (unele dintre acestea pot fi chiar parlamentari desemnați de o adunare). A se vedea Paul REUTER, op. cit., pp. 196-197.

15 Grigore GEAMĂNU, op. cit., vol. II, p. 203; Jean COMBACAU, Serge SUR, op. cit., p. 695.

16 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *Organizații internaționale interguvernamentale*, op. cit., p. 12.

17 Raluca MIGA-BEȘTELIU, op. cit., pp. 52-67; Ion M. ANGHEL, *Subiecte de drept internațional*, Lumina Lex, București, 2002, pp. 395-400.

18 **De regulă, numai statele pot fi membri ai organizațiilor internaționale** dar, în mod excepțional, membri pot fi și organizații internaționale ca atare. A se vedea Alexandru BOLINTINEANU et alii, op. cit., p. 101. Dacă organizațiile internaționale beneficiază de capacitatea de a încheia tratate, „capacitate care le este necesară pentru a își exercita funcțiile lor și pentru a își atinge scopurile lor” (cf. Convenției de la Viena, 1986 privind drepturile tratatelor între state și organizațiile internaționale), se consideră că și alte entități decât statele pot participa ca părți contractante și deci ca membri ai unei organizații internaționale. A se vedea Daniel DORMOY, *Droit des organisations internationales*, Dalloz, Paris, 1995, p. 25.

19 **Organizația internațională constituie „un cadru deosebit de important al cooperării între state în variate domenii”**, cf. Dumitru MAZILU, *Drept internațional public*, Lumina Lex, București, vol. II, p. 210.

- 20 A se vedea Pierre GERBET, *op. cit.*, p. 37.
- 21 Alexandru BOLINTINEANU et alii, *op. cit.*, p. 101.
- 22 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *op. cit.*, p. 54; Grigore GEAMĂNU; *op. cit.*, vol. II, p. 205.
- 23 Jean COMBACAU, Serge SUR, *op. cit.*, p. 717.
- 24 A se vedea Daniel VIGNES, *La participation aux organisations internationales*, în René-Jean DUPUY, *Manuel sur les organisations internationales*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, Lancaster, 1988, Académie de droit international de la Haye, Kluwer Academic Publishers Group, p. 68-69.
- 25 Aurel PREDA-MĂTĂSARU, *Tratat de drept internațional public*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, pp. 291-292.
- 26 Astfel, în ceea ce privește apartenența unui stat la ONU, acesta trebuie să îndeplinească anumite condiții specifice din art. 4 al Cartei (să fie un stat iubitor de pace; să accepte obligațiile din Cartă; să fie capabil și dispus să le îndeplinească). Constatarea aptitudinii statului ce dorește a dobândi statutul de membru ONU, de a îndeplini condițiile prevăzute de Carta ONU, revine organizației ca atare.
- 27 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *op. cit.*, p. 57.
- 28 A se vedea Jean COMBACAU, Serge SUR, *op. cit.*, p. 719.
- 29 Jean François GUILHAUDIS, *Relations internationales contemporaines*, LexisNexis, Paris, Litec, 2005, p. 192. Daniel VIGNES, *op. cit.*, p. 75.
- 30 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *op. cit.*, p. 61.
- 31 Jean COMBACAU, Serge SUR, *op. cit.*, p. 720.
- 32 Daniel VIGNES, *op. cit.*, p. 75.
- 33 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *Organizații internaționale interguvernamentale*, *op. cit.*, pp. 62-63.
- 34 Jean COMBACAU, Serge SUR, *op. cit.*, p. 720.
- 35 Daniel VIGNES, *La participation aux organisations internationales*, în René-Jean DUPUY, *op. cit.*, p. 74.
- 36 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *op. cit.*, p. 63.
- 37 Procedura de excludere apare în actele constitutive ale unor organizații internaționale precum Consiliul Europei sau Liga Arabă, fiind incidentă „pentru a sancționa respingerea de către un stat membru, a idealurilor organizației”. Astfel, Consiliul Europei a apelat la această procedură contra Greciei în 1969, dar aceasta s-a retras voluntar. A se vedea Daniel VIGNES, *op. cit.*, pp. 77-78.
- 38 În unele cazuri, s-a apreciat că este mai bine ca statul respectiv să rămână membru al organizației și să nu fie expulzat, ca un mijloc de a menține presiunea comunității internaționale asupra sa și de a îl face să respecte obligațiile juridice (cazul statelor Africa de Sud, Israel, Irak, care nu au fost excluse din cadrul ONU tocmai din acest motiv). A se vedea Jean François GUILHAUDIS, *op. cit.*, p. 192.
- 39 Raluca MIGA-BEȘTELIU, *op. cit.*, p. 65.

40 Idem, pp. 66-67.

41 Maxime LEFEBVRE, *Le jeu du droit et de la puissance. Précis de relations internationales*, PUF, Paris, 2000, p. 106.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANGHEL, Ion M., *Subiecte de drept internațional*, Lumina Lex, București, 2002.
2. BASTID, Suzanne, „Place de la notion d'institution dans une théorie générale des organisations internationales”, în *L'évolution du droit public, Etudes en l'honneur d'Achille Mestre*, 1956, apud René-Jean DUPUY, „L'organisation internationale et l'expression de la volonté générale”, *Extrait de la Revue Générale de Droit International Public*, octobrie- decembrie 1957, no. 4, Paris, Ed. Pédone, p. 2.
3. BOLINTINEANU, Alexandru; NĂSTASE, Adrian; AURESCU, Bogdan, *Drept internațional contemporan*, Ed. All Beck, 2000.
4. CAHIER, Ph., *Changements et continuité du droit international. Cours general de droit international public*, Recueil des Cours, Académie de Droit International, 1985, tome 195 VI, Martinus Nijhoff.
5. COMBACAU, Jean; Sur, Serge, *Droit international public*, Montchrestien, Paris, 1997.
6. DORMOY, Daniel, *Droit des organisations internationales*, Dalloz, Paris, 1995.
7. GARDINER, Richard, *International law*, University College London, Pearson and Longman, Pearson Education Limited, England, 2003.
8. GEAMĂNU, Grigore, *Drept internațional public*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, vol. II, 1981.
9. GERBET, Pierre, *Les organisations internationales*, PUF, col. Que sais- je?, Paris, 1958.
10. GUILHAUDIS, Jean François, *Relations internationales contemporaines*, LexisNexis, Paris, Litec, 2005.
11. LEFEBVRE, Maxime, *Le jeu du droit et de la puissance. Précis de relations internationales*, PUF, Paris, 2000.
12. MIGA-BEȘTELIU, Raluca, *Organizații internaționale interguvernamentale*, Ed. All Beck, București, 2000.
13. MIGA-BEȘTELIU, Raluca, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Ed. All-B, București, 1998.

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

14. PREDA-MĂTĂSARU, Aurel, *Tratat de drept internațional public*, Ed. Lumina Lex, București, 2002.
15. REUTER, Paul, *Institutions internationales*, PUF, Paris, în coord. collection Maurice Duverger, 1963.
16. RUSU, Ion, *Organizații și relații internaționale*, Ed. Lumina Lex, București, 2002.
17. VIGNES, Daniel, *La participation aux organisations internationales*, în René-Jean DUPUY, *Manuel sur les organisations internationales*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, Lancaster, Académie de droit international de la Haye, Kluwer Academic Publishers Group, 1988, p. 68-69.

PROVOCĂRILE SECOLULUI AL XXI-LEA ȘI MODALITĂȚI DE CONTRACARARE: ARMELE BIOLOGICE ȘI CERCETĂRILE DE BIOLOGIE MOLECULARĂ

Lucia Elena IONESCU*
Nicoleta Simona BICHERU**

Armele biologice reprezintă un pericol real în perioada contemporană și sunt considerate unul din principalele mijloace de distrugere în masă, datorită gravității bolilor pe care le pot provoca și a extinderilor epidemice sau pandemice. Cercetarea științifică medico-militară în domeniul protecției contra armelor biologice orientează și coordonează efortul național pentru menținerea sănătății trupelor, populației, animalelor, plantelor și mediului înconjurător. Cu toate că agenții biologici patogeni pot fi utilizați ca arme biologice cu efecte distrugătoare, mijloacele de profilaxie, diagnostic și tratament sunt insuficiente. De aceea, trebuie luate măsuri de contracarare care să vizeze îmbunătățirea, pregătirea și răspunsul la atacurile bioteroriste. Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare are o preocupare permanentă pentru implementarea de strategii rapide, care să îi permită dezvoltarea unor capacități eficiente de diagnostic și răspuns la posibilele amenințări cu agenți de bioterorism. Acesta dispune de expertiza necesară pentru dezvoltarea de protocoale de

lucru pentru realizarea colectării, transportului, prelucrării, analizei (detecție, identificare și confirmare) microorganismelor agenți biologici vii (bacterii și virusuri) prin tehnici de biologie moleculară.

Cuvinte-cheie: arme biologice; agenți biologici; biologie moleculară; virusuri, bacterii.

Considerații preliminare

Pericolul atacurilor bioteroriste cu arme biologice reprezintă, în perioada contemporană, o amenințare reală la adresa securității naționale a statelor lumii, atât din cauza pagubelor materiale și umane produse de un atac direct, cât și a efectelor ulterioare asupra economiilor și societăților. Este important să facem o delimitare între bioterorism și agenții biologici de luptă, utilizați în scop militar. Chiar dacă arma biologică folosită sau mijloacele de a o obține sunt asemănătoare, obiectivele urmărite și modul de operare sunt diferite. Astfel, bioteroriștii urmăresc, în primul rând, inducerea

*** Lucia Elena IONESCU, CS III este biolog specialist în cadrul Centrului de Cercetări Științifice Medico-Militare, București și doctorand în Biologie la Universitatea din București. E-mail: ionescu.lucia@gmail.com**

**** Nicoleta Simona BICHERU, CS III este biolog specialist în cadrul Centrului de Cercetări Științifice Medico-Militare, București și doctorand în Biologie la Universitatea din București. E-mail: simonabordea@yahoo.com**

de panică și destabilizarea vieții economice, politice, sociale, etc., în timp ce utilizarea militară a agenților de luptă are ca scop incapacitarea sau distrugerea forței militare inamice¹.

Armele biologice, deși sunt interzise prin legislația internațională, conform Convenției privind Armele biologice (The Convention on Biological Weapons 1972)², reprezintă un pericol real din perspectiva unui război biologic. Arma biologică este considerată unul din principalele mijloace de distrugere în masă, datorită gravității bolilor pe care le poate provoca și a extinderii epidemice sau pandemice³. Cercetarea științifică medico-militară în domeniul protecției contra armelor biologice trebuie să orienteze și să coordoneze efortul național pentru menținerea sănătății trupelor, populației, animalelor, plantelor și a mediului înconjurător⁴.

Agenții biologici patogeni care pot fi utilizați ca arme biologice sunt numeroși, acest fapt conducând la dificultăți deosebite în elaborarea măsurilor de protecție și de tratament. Fie că este vorba de bacterii sau virusuri, efectele sunt distrugătoare, iar mijloacele de prevenție, diagnostic și tratament sunt limitate. Pe lângă această categorie, tehnicile de inginerie genetică permit în prezent obținerea unor germeni cu calități noi, neîntâlniți în condiții naturale (modificați sau hibridizați) care pot fi mult mai periculoși prin patogenitate și rezistența crescută în mediul exterior. Trebuie, de asemenea, precizat că unii dintre agenții biologici au un efect letal, iar alții au numai un efect incapacitant, scoțând din activitate omul pentru o perioadă de timp, ce poate varia de la câteva ore până la câteva săptămâni. De asemenea, trebuie subliniat și faptul că există posibilitatea utilizării concomitente a doi sau mai mulți agenți biologici, în acest caz efectele patogene fiind potențate, iar dificultatea intervenției mult mai mare⁵.

Este evident faptul că **atacurile bioteroriste** reprezintă o amenințare reală a contemporaneității, modul de manifestare a fenomenului terorist s-a diversificat, iar aria de răspândire a terorismului mondial s-a extins. Toate acestea conduc la afirmația că pericolului biologic este o realitate și, în consecință, trebuie amplificate măsurile pentru îmbunătățirea, pregătirea și răspunsul la atacurile biologice care ar putea avea loc, ca **modalități de contracarare** a acestuia. Marea majoritate a statelor lumii, începând cu marile puteri mondiale, au început munca de perfecționare, dotare, instruire și

și-au intensificat efortul financiar pentru obținerea dotărilor necesare luptei împotriva terorismului CBRN (chimic, biologic, radiologic și nuclear). Pericolul global, reprezentat de utilizarea armamentului biologic de către grupările teroriste, este relativ mare, iar potențialul infecțios ridicat al unor agenți biologici poate genera un număr devastator de victime.

Prevenirea războiului biologic pe plan internațional poate fi realizată prin angajamente ale statelor în acest domeniu, stipulate în convenții internaționale: *Convenția cu privire la interzicerea perfecționării, producției și stocării armelor bacteriologice (biologice) și cu toxine și la distrugerea lor* (Geneva, 1972)⁶ mai cunoscută sub denumirea de Convenția de interzicere a armelor biologice, la care au aderat peste 180 țări, *Convenția cu privire la Armele Chimice* (1993)⁷, etc.

Pentru a reuși în **protecția medicală împotriva armelor biologice**, măsurile de prevenire trebuie să preceadă orice eveniment, iar autoritățile de sănătate publică trebuie să implementeze sisteme de supraveghere permanentă pentru a putea recunoaște un atac biologic. Sistemul trebuie să fie rapid, sensibil, specific și practic. Pentru a recunoaște schimbările neobișnuite în apariția bolii, trebuie să fie pusă în practică supravegherea activității epidemiei și orice variație trebuie să fie urmată prompt de o examinare directă a faptelor ce au generat schimbarea. Este important de reținut că recunoașterea și pregătirea pentru un atac biologic este similară cu cea pentru o epidemie obișnuită, dar supravegherea, răspunsul și celelalte cerințe de resurse, în mod sigur, vor fi de o intensitate deosebită. O infrastructură puternică a sănătății publice, capabilă de investigații epidemiologice și programe de pregătire practică sunt esențiale în prevenirea și controlul epidemiilor naturale sau intenționate.

Un exemplu elocvent este politica SUA, care acționează atât în sectorul militar cât și în cel civil, prin mai multe forme de pregătire a specialiștilor pentru combaterea fenomenului terorist, cum ar fi cursul de „Management Medical al Victimelor Atacurilor Chimice și Biologice” predate la U.S. Army Medical Research Institute of Infectious Diseases (USAMRIID)⁸ și U.S. Army Medical Research Institute of Chemical Defence (USAMRICD) care instruesc aproximativ 560 de medici militari profesioniști în fiecare an, în

domeniul apărării biologice și chimice. Prin astfel de cursuri, personalul medical învață că există măsuri medicale efective împotriva bacteriilor, virusurilor și toxinelor, care ar putea fi folosite drept arme biologice împotriva forțelor militare sau comunităților civile. Importanța acestei educații este maximă și se speră că personalul specializat va acumula cunoștințe pentru apărarea împotriva pericolelor biologice potențiale.

Capabilitățile specifice Direcției Medicale a Ministerului Apărării Naționale sunt importante pentru protecția medicală contra armelor de distrugere în masă (ADM) și în special pentru combaterea atacurilor biologice. Aceasta dispune permanent de forțele și mijloacele necesare pentru protecția medicală contra agenților chimici, biologici, radiobiologici, nucleari (CBRN), diagnosticul, profilaxia, tratamentul și recuperarea lezaților: secții de boli contagioase, laboratoare clinice, laboratoare antiepidemice, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare (CCSMM) etc⁹.

1. Tehnicile de biologie moleculară – parte integrantă a modalităților de contracarare a atacurilor cu arme biologice

Atacul bioterorist este definit, conform Center for Diseases and Control Atlanta, SUA (CDC), ca eliberarea intenționată de virusuri, bacterii sau alți germeni, cu scopul de a determina boli sau moarte la om, animale sau plante. Aceștia pot fi întâlniți și în natură, dar pot să fie modificați în vederea creșterii capacității de a determina infecții, făcându-i mai rezistenți la terapia medicamentoasă actuală sau în vederea creșterii abilității de a se răspândi în mediul înconjurător. Agenții biologici pot fi diseminați prin aer, apă sau alimente și sunt de obicei dificil de identificat. Criteriile de clasificare stabilite pentru încadrarea în cele trei categorii (conform NATO și CDC) de agenți biologici, au condus la stabilirea unor **liste de agenți critici**¹⁰.

Categoria A – germeni și/sau toxine cu risc înalt (primar) de transmitere interumană sau care pot fi ușor diseminați în populație: *Bacillus anthracis*, *Clostridium botulinum*, *Yersinia pestis*, *Variola major*, *Francisella tularensis*, Virusul febrei hemoragice Ebola, Virusul febrei hemoragice Marburg, Virusul Lassa, Virusul Machupo.

Categoria B – germeni cu risc mediu (secundar) de transmitere: *Brucella sp.*, Toxina Epsilon din

Clostridium perfringens, Amenințări privind securitatea alimentară (*Salmonella sp.*, *Escherichia coli* O157:H7, *Shigella sp.*), *Burkholderia mallei*, *Burkholderia pseudomallei*, *Chlamydia psittaci*, *Coxiella burnetti*, Toxina Ricin din *Ricinus communis*, Enterotoxina B din *Staphylococcus sp.*, *Rickettsia prowazekii*, Virusul encefalitei ecvine de Venezuela, Virusul encefalitei ecvine de Est / Vest, Amenințări privind securitatea apei (*Vibrio cholerae*, *Cryptosporidium parvum*).

Categoria C – germeni cu risc scăzut (terțiar) pot fi orice alți microbi patogeni (bacterie, virus, fung, parazit etc.), Virusul Nipah, Hantavirus etc.

Medicina militară se află în prima linie a apărării contra armelor biologice, cu forțele și mijloacele specifice, pentru diagnosticul, prevenirea, tratamentul și recuperarea bolnavilor. Cercetarea științifică medico-militară în domeniul protecției contra armelor biologice trebuie să orienteze și să coordoneze efortul național pentru menținerea sănătății trupelor, populației, animalelor, plantelor și a mediului înconjurător¹¹.

Bioterorismul a fost plasat astfel în contextul măsurilor impuse în domeniul sănătății publice punându-se accent pe apărare, sub forma prevenirii, urmăririi îmbolnăvirilor și diagnosticul acestora, dar și îmbunătățirii capacității de răspuns. Prevenirea, urmărirea și răspunsul la bioterorism trebuie completate cu metode de apărare împotriva unor posibile scenarii de amenințare. O apărare eficientă impune stabilirea de priorități, în care se înscriu identificarea în timp real a amenințărilor și implementarea agendelor de cercetare, descoperire și răspuns destinate combaterii acestora¹².

În categoria bolilor de importanță medico-militară pot fi încadrate infecțiile determinate de microorganisme cu risc crescut de patogenitate pentru populația civilă și militară. În situația unui atac intenționat, detecția rapidă și răspunsul la terorismul biologic este esențială. Autoritățile de sănătate publică trebuie să dispună în primul rând de o infrastructură eficientă care să îi permită să acționeze în condiții speciale. Cunoașterea măsurilor epidemiologice, metodelor de supraveghere și tehnicilor de diagnostic care trebuie aplicate sunt foarte importante pentru a identifica și răspunde la un atac cu agenți biologici cunoscuți sau necunoscuți. Teroriștii pot folosi însă combinații de agenți, pot ataca în una sau mai multe locații simultan, pot folosi agenți noi care să nu fie pe listele cu agenți bioteroriști. În

consecință, este recomandat ca aceste liste să fie în permanență modificate pe măsură ce informațiile devin disponibile¹³.

Intervenția în cazul unor atacuri bioteroriste constituie un proces extrem de complex, deoarece presupune implicarea și comunicarea a numeroase persoane, întrepătrunderea și corelarea mai multor tipuri de activități. Pentru a interveni cu rezultate optime în astfel de situații, trebuie să punem pe primul loc măsurile care trebuie întreprinse pentru a preveni și a răspunde în timp real la un eventual atac biologic, fapt pentru care instruirea pentru aceste situații este foarte importantă. Ancheta epidemiologică în astfel de incidente este esențială, deoarece ea orientează spre primele măsuri de control al situației. Diagnosticul infecțiilor, analizele specifice de laborator, patogeniza, decontaminarea și, nu în ultimul rând tratamentul, reprezintă măsurile de intervenție în cazul atacurilor bioteroriste cu arme biologice¹⁴.

2. Armele biologice și biologia moleculară

Deoarece gama agenților patogeni utilizați ca agenți biologici este foarte largă, apar dificultăți deosebite în elaborarea măsurilor de diagnostic, protecție și tratament. Abilitatea laboratoarelor de a identifica și confirma prezența amenințărilor cu agenți biologici a fost îmbunătățită semnificativ în ultimele decenii, metodele folosite evoluând de la cele clasice, care se realizează doar în laboratoarele de referință, până la cele de ultimă generație, care se pot realiza în condiții de teren. Deoarece amenințările bioteroriste sunt din ce în ce mai prezente în toată lumea, trebuie să dispunem de un sistem de diagnostic și identificare modern, care să ne permită să intervenim eficient în situații de criză. Astfel, noile metode de imunodiagnostic, dar și cele de analiză moleculară a genelor sunt folosite astăzi pentru a detecta un spectru larg de markeri biologici în vederea realizării unui diagnostic rapid și precis a unui număr mare de agenți biologici. Combinarea mai multor metode de diagnostic oferă siguranță și încredere în rezultatele de laborator, acestea putând orienta tratamentul sau răspunsul consecutiv unui atac. Pe de altă parte, cooperarea între serviciile medicale militare și civile este esențială în vederea optimizării tehnologiilor de diagnostic, dar și pentru a putea interveni în timp real în cazul unei amenințări cu arme biologice. Echipele de intervenție trebuie să cuprindă

specialiști din domenii multiple (epidemiologie, microbiologie, medicină etc.) și să dispună cel puțin de echipamente și reactivi care să le permită o primă identificare a microorganismelor întâlnite, să evalueze sensibilitatea la antibiotice a bacteriilor și să poată realiza un screening pentru infecțiile virale¹⁵.

Diagnosticul rapid și sigur, ca și epidemiologia moleculară pentru identificarea tulpinii, deci a sursei de contaminare, se poate face numai prin biologie moleculară. Tehnicile de biologie moleculară sunt folosite în prezent pentru caracterizarea izolatelor virale și bacteriene, în diagnosticul microbiologic de laborator și cercetare, dar și în domeniul protecției medicale contra agenților bioteroristi. În situațiile în care agenții patogeni incriminați sunt listați și ca agenți biologici, este necesar ca medicina militară să se implice pentru expertiza specifică, cu scopul de a diferenția un focar natural de un atac biologic, cu atât mai mult cu cât în ultimii ani asemenea situații au fost întâlnite în mai multe țări, punând bazele conceptului de bioterrorism¹⁶.

3. Cercetări de biologie moleculară pentru diagnosticul unor agenți biologici bacterieni și virali

Diagnosticul de laborator al agenților biologici cu ajutorul metodelor moleculare este un proces extrem de complex și presupune astăzi analize specifice ale genomului microorganismelor. O dată izolat și identificat, microorganismul poate fi caracterizat din punct de vedere al markerilor de virulență, sensibilității la medicamente antibacteriene și antivirale, proprietăților antigenice etc.. În prezent, disponibilitatea unei game largi de reactivi imunologici, dar și a evoluției tehnicilor de biologie moleculară, permite realizarea unui diagnostic mult mai rapid și specific. Principalele metode de analiză moleculară sunt reprezentate de reacția de polimerizare în lanț (*Polymerase Chain Reaction – PCR*), multiplex *PCR*, revers transcriere *PCR*, secvențiere de acizi nucleici sau *Real Time PCR*.

Tendențele actuale de diagnostic modern al agenților biologici a făcut ca Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare să prezinte o preocupare permanentă pentru implementarea unor strategii rapide de detecție moleculară care să îi permită dezvoltarea unor capacități eficiente de diagnostic și de răspuns la posibilele amenințări cu agenți

de bioterorism. De aceea, dotarea cu aparatură modernă de laborator a permis dezvoltarea unor protocoale de lucru bine documentate pentru realizarea colectării, transportului, prelucrării, analizei și identificării unor microorganisme (bacterii și virusuri) prin biologie moleculară.

3.1. Identificarea agenților biologici virali prin analize de biologie moleculară

Virusul Encefalitei de Căpușă (Tick Borne Encephalitis virus – TBEv)

Encefalita de căpușă este o infecție determinată de un arbovirus care aparține familiei Flaviviridae, genul *Flavivirus*. Virusul encefalitei de căpușă este transmis prin mușcătura căpușelor infectate sau prin consumul de lapte sau produse din lapte insuficient prelucrate termic de la animale viremice. Artropodul vector este reprezentat de căpușele *Ixodes ricinus*. În România sunt semnalate infecții neuroinvasive determinate de acest virus, cu apariția sporadică de focare epidemice în special în zonele rurale din Transilvania. Virusul encefalitei de căpușă este implicat în apariția unor infecții neurologice cu diferite grade de severitate, iar diagnosticul de laborator se realizează prin detecția anticorpilor specifici (IgM/IgG) sau a acidului nucleic viral în probe de ser și lichid cefalorahidian de la persoane infectate.

Identificarea virusului TBE se realizează în principal, prin izolare din vectorii de transmitere care reprezintă rezervorul natural de virus. Prezența virusului TBE în căpușele *Ixodes ricinus* a fost demonstrată prin metode de biologie moleculară: revers transcriere PCR asociată cu *Nested PCR*, secvențiere, *Real Time PCR*.

Izolatele virale, obținute de la căpușele recoltate de pe capre din gospodăriile persoanelor diagnosticate cu encefalită de căpușă la epidemia din Brateiu / Sibiu (1999) și tulpina de referință Central Europeană – TBE Hypr (Centrul de Referință de la Bratislava), au fost testate prin metode moleculare și s-a demonstrat prezența virusului TBE, prin obținerea unui fragment ADN de aproximativ 178 pb (perechi de baze) care corespunde regiunii 5' noncodantă a genomului virusului encefalitei de căpușă. Prin secvențierea acestei regiuni, am definitivat metodologia de lucru pentru identificarea moleculară a virusului encefalitei de căpușă. Colaborarea cu Laboratorul de Infecții cu Transmitere prin Vectori și Entomologie Medicală (Institutul National de

Cercetare-Dezvoltare pentru Microbiologie-Imunologie Cantacuzino), a condus la identificarea virusului TBE prin tehnica *Real Time PCR* pentru probele analizate și a demonstrat corectitudinea diagnosticului serologic al infecțiilor umane în epidemia din 1999¹⁷.

Virusul West Nile (VWN)

Febra / encefalita West Nile este una dintre cele mai răspândite îmbolnăviri determinate de un arbovirus, care aparține familiei Flaviviridae, genul *Flavivirus*. Virusul are un genom de tip ARN, conținând aproximativ 11000 de nucleotide. Ciclul principal de transmitere al virusului *West Nile* este de tip: țânțar – pasăre – țânțar, omul fiind o gazdă accidentală sau tangențială. Este transmis la om prin înțepătura țânțarilor, în special din genul *Culex*. Principalul rezervor natural de virus îl constituie păsările migratoare. Circulația virusului *West Nile* la noi în țară a fost semnalată încă din anii 1966 – 1967 prin decelarea de anticorpi specifici la păsările migratoare care vin din Africa în Delta Dunării. Aceasta s-a confirmat prin izbucnirea epidemiei din iulie – octombrie 1996, în București și Câmpia Dunării, care s-a soldat cu 500 de cazuri clinice și o rată a mortalității de aproximativ 10%¹⁸. Diagnosticul de laborator este necesar, având în vedere evoluția adesea subclinică sau asimptomatică a infecției și semnele clinice nespecifice, iar testele serologice rămân principalele metode de diagnostic a infecției cu virus *West Nile*. Testul serologic etalon este reacția de seroneutralizare în plăci, care este utilizată atât pentru confirmarea infecției, cât și pentru aprecierea titrului anticorpilor neutralizanți specifici virusului *West Nile*, din ser sau din lichid cefalorahidian. Identificarea virusului *West Nile* se realizează prin reverstranscriere PCR, secvențiere, *Real Time PCR*, teste de detecție a antigenelor, metode imunohistochimice. Optimizarea metodelor moleculare folosite pentru detecția, identificarea și caracterizarea tulpinilor de virus *West Nile* circulante în România, au fost realizate pe tulpina de referință *West Nile* Egipt 101, unde s-a obținut un fragment de 408pb, care corespunde regiunii C-terminală a genei pentru capsida virală și partea N- terminală a genei pentru premembrana virală, a genomului virusului *West Nile*. Prin secvențierea acestei regiuni am definitivat metodologia de lucru pentru identificarea moleculară a virusului *West Nile*¹⁹. Colaborarea cu Laboratorul de Infecții cu

Transmitere prin Vectori și Entomologie Medicală (Institutul National de Cercetare-Dezvoltare pentru Microbiologie-Imunologie Cantacuzino), a condus la identificarea virusului *West Nile* și prin metoda *Real Time RT-PCR*, pentru probele analizate.

3.2. Identificarea agenților biologici bacterieni prin analize de biologie moleculară

Bacteriile sunt agenți biologici care pot fi ușor multiplicați, stocați, condiționați ca arme și diseminați.

Bacillus anthracis reprezintă una din speciile de microorganisme favorite pentru atacuri biologice și pentru bioterorism, alături de alți agenți biologici identificați ca reprezentând un potențial ridicat de amenințare. *Bacillus anthracis* este o bacterie virulentă, toxigenă și sporogenă, rezistența în mediul extern și ușurința cu care poate fi multiplicată, fiind principalele atuuuri care îl clasează în topul agenților microbiologici utilizați în scopuri bioteroriste. Contaminarea cu *Bacillus anthracis* produce antraxul, boală infecțioasă comună mai multor specii de animale și transmisibilă la om, caracterizată clinic prin evoluție acută, febră, tulburări circulatorii și digestive, urmate de moarte. *Bacillus anthracis* are un genom de tip ADN, fiind alcătuit din două plasmide *pXO1* și *pXO2*. Plasmida *pXO1* este plasmida purtătoare de toxină, are dimensiunea de 184,5 kbp și codifică genele care produc exotoxinele secretate. Plasmida cea mai mică purtătoare de capsulă, *pXO2*, are dimensiunea de 95,3 kbp și codifică 3 gene (*capB*, *capA*, *capC*) implicate în sinteza capsulei poliglutamidice. Metodele moderne de identificare și caracterizare a bacteriilor prezintă față de metodele clasice, avantajul unui diagnostic rapid și în același timp mai sensibil și mai specific. Metodele de studiu molecular folosite pentru identificarea agentului *Bacillus anthracis* ținesc fragmente din genele care codifică sinteza capsulei și a toxinei. Diagnosticul de laborator se realizează prin detecția anticorpilor specifici (IgM/IgG) sau a acidului nucleic bacterian (ADN) din probe de ser, lichid cefalorahidian, culturi bacteriene, țesuturi sau alte probe biologice. Identificarea rapidă a tulpinilor de *Bacillus anthracis* a fost realizată prin metode de biologie moleculară: amplificare *PCR* – Polymerase Chain Reaction, (unde s-a obținut un fragment de 596 perechi baze, corespunzător regiunii genei *pag*, care codifică pentru antigenul de protecție – PA63, componentă a toxinei)²⁰,

secvențiere și *Real Time PCR*. Colaborarea cu Laboratorul de Infecții cu Transmitere prin Vectori și Entomologie Medicală (Institutul National de Cercetare-Dezvoltare pentru Microbiologie-Imunologie Cantacuzino), a condus la identificarea tulpinilor de *Bacillus anthracis* și prin metoda *real time PCR*²¹, pentru probele analizate.

Metodele de analiză moleculară și Procedurile de Operare, adaptate de colectivul nostru și implementate în activitatea de expertiză medico-militară a agenților biologici în laboratorul analitic pot fi aplicate la orice alt agent biologic (folosind setul comercial de reagenți adecvați), pentru identificarea și confirmarea acestora.

Concluzii

Modalitățile principale de contracarare a posibilelor atacuri cu arme biologice sunt reprezentate de: îmbunătățirea capacității de pregătire, monitorizare și răspuns; dotarea cu sisteme necesare luptei împotriva bioterorismului; creșterea capacității laboratoarelor de a identifica un agent biologic și de a face față situațiilor de criză. Protecția medicală contra armelor biologice reprezintă o sarcină prioritară pentru medicina militară și sistemul de sănătate din România.

Medicina militară se află în prima linie a apărării contra armelor biologice, cu forțele și mijloacele specifice pentru diagnosticul, prevenirea, tratamentul și recuperarea bolnavilor. Identificarea și răspunsul la un atac cu agenți biologici cunoscuți sau necunoscuți, implică cunoașterea măsurilor epidemiologice, metodelor de supraveghere și tehnicilor de diagnostic care trebuie aplicate.

Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare a implementat strategii rapide de detecție moleculară care au permis dezvoltarea unor capacități eficiente de diagnostic și de răspuns la posibilele amenințări cu agenți biologici. Dotarea cu aparatură modernă de laborator a permis dezvoltarea unor protocoale pentru realizarea colectării, transportului, prelucrării, analizei și identificării de agenți biologici (bacterii și virusuri) prin biologie moleculară în condiții de laborator și de teren. CCSMM este implicat în măsurile de protecție medicală contra armelor biologice atât prin sarcini de cercetare științifică, cât și prin atribuțiuni de expertiză medico-militară, cu laboratoare fixe (la bază), cu laboratorul dislocabil și în teren (cu echipa mobilă de intervenție biologică), la ordinul

Statului Major General sau al Direcției Medicale, sau pe orice teatru de operații externe, în cadrul Alianței.

NOTE:

Studiile și experimentele prezentate au fost efectuate în cadrul unor proiecte de cercetare aplicativă, finanțate de M.Ap.N., derulate în ultimii ani la Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare (director General maior (ret.) medic acad.prof.univ.dr. Victor VOICU), de un colectiv coordonat de colonel (ret.) medic dr. Viorel ORDEANU CS I, format din med.vet. dr.Marius NECȘULESCU CS I, biol.sp.drd. Lucia Elena IONESCU CS III, biol.sp.drd. Nicoleta Simona BICHERU CS III, biol.sp.drd. Diana Mihaela POPESCU CS III și biol.drd. Gabriela Victoria DUMITRESCU, în colaborare cu Institutul National de Cercetare-Dezvoltare pentru Microbiologie-Imunologie, Cantacuzino, Dr. Biol. Alexandru Vladimirescu CS I.

1 Adrian Mircea BACIU, *Biotorism arme biologice și structurile de aplicare a legii*, 2009, p. 17

2 The Convention on Biological Weapons (1972) disponibilă la http://www.unidir.org/bdd/fiche-ouvrage.php?ref_ouvrage=1-85521-235-8-en

3 Viorel ORDEANU (coordonator), Nicoleta Simona BICHERU, Victoria Gabriela DUMITRESCU, Lucia Elena IONESCU, Marius NECȘULESCU, Viorel ORDEANU, Diana Mihaela POPESCU, *Protecția medicală contra armelor biologice* (manual pentru pregătire postuniversitară), București, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, 2012, pp. 60-65, 217-229.

4 Diana Mihaela POPESCU, Lucia Elena IONESCU, Simona BICHERU, Aurora ALEXSE, Marius NECȘULESCU, Viorel ORDEANU, Cristian NICOLAE, „Research of molecular biology for the diagnosis of some viral and bacterial biological agents-biological weapons”, *Strategic Impact*, nr. 2(19)/2006, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 81-87.

5 Marius NECȘULESCU, *Biotorismul în Contextul Politico-Militar Național* (Lucrare de Disertație) București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Departamentul Operații Întrunite, Studii Strategice și de Securitate, Masterat Securitate Națională și Comunicare Publică, 2011, pp. 26

6 Monitorul Oficial, nr. 57.07/07/1979

7 Chemical Weapons Convention (1993).

8 <http://www.usamriid.army.mil/education/index.cfm>

9 Marius NECȘULESCU, *Biotorismul în Contextul Politico-Militar Național* (Lucrare de Disertație) București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Departamentul Operații Întrunite, Studii Strategice și de Securitate, Masterat Securitate Națională și Comunicare Publică, 2011, pp. 56-58

10 *Emergency Preparedness & Response Specific Hazards Bioterrorism* disponibil la <http://emergency.cdc.gov>; Viorel ORDEANU (coordonator), Nicoleta Simona BICHERU, Victoria Gabriela DUMITRESCU, Lucia Elena IONESCU, Marius NECȘULESCU, Viorel ORDEANU, Diana Mihaela POPESCU, *Protecția medicală contra armelor biologice - vademecum*, București, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, 2012, p. 8.

11 Diana Mihaela POPESCU, Lucia Elena IONESCU, Simona BICHERU, Aurora ALEXSE, Marius NECȘULESCU, Viorel ORDEANU, Cristian NICOLAE, „Cercetarea în biologia moleculară pentru diagnosticarea unor agenți virali și bacteriologici/arme biologice”, în *Securitatea și Apărarea Spațiului Sud-Est European în contextual transformărilor de la începutul mileniului III*, Secțiunea 10 Management și Educație, Vol. 1 Management Educațional, 2006, București, Editura Universității de Apărare „Carol I” pp. 714-725

12 Christopher F. CHYBA, Alex L. GRENINGER, *Biotechnology and Bioterrorism: An Unprecedented World*, Survival, vol. 26, nr. 2, Summer 2004.

13 Centers for Disease Control and Prevention. Biological and Chemical Terrorism: Strategic Plan for Preparedness and Response. Recommendations of the CDC Strategic Planning Workgroup. MMWR 2000; 49(No. RR-4)

14 Marius NECȘULESCU, „*Biotorismul în Contextul Politico-Militar Național* (Lucrare de Disertație) București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Departamentul Operații Întrunite, Studii Strategice și de Securitate, Masterat Securitate Națională și Comunicare Publică, 2011, pp. 56-67

15 Erik A. HENCHAL; George V. LUDWIG; Chris A.WHITHOUSE; John M. SCHERER; „Laboratory Identification of Biological Threats” în *Medical aspects of Biological Warfare*, 2007.

16 Diana Mihaela POPESCU; Lucia Elena IONESCU; Simona BICHERU; Aurora ALEXSE; Marius NECȘULESCU; Viorel ORDEANU; Cristian NICOLAE, „Research of molecular biology for the diagnosis of some viral and bacterial biological agents-biological weapons”, în *Strategic Impact*, 2(19), 2006, 81-87

17 Lucia Elena IONESCU, Alexandru VLADIMIRESCU, Aurora ALEXSE, Gabriela DUMITRESCU, Simona BICHERU, Diana POPESCU, Marius NECȘULESCU, Viorel ORDEANU, „Identificarea prin analiză moleculară a virusului encefalitei de căpușă”, în *Revista de Medicină Militară*,

nr. CXIV (1)/2011, pp. 13 – 17.

18 Elvira Sînziana CIUFECU, *Virusologie Medicală*, Editura Medicală Națională, 2003, pp. 510-515.

19 Simona BICHERU, Marius NECȘULESCU, Aurora ALEXSE, Diana POPESCU, Lucia Ionescu, ALEXANDRU VLADIMIRESCU, Gabriela DUMITRESCU, „Identificarea moleculară a virusului West Nile prin RT-PCR și secvențiere”, în *Rev. Rom. Med. Vet.*, 17, (3)/2007, pp. 83 – 92.

20 Simona BICHERU, Marius NECȘULESCU, Diana POPESCU, Lucia IONESCU, Viorel ORDEANU, Angela POSTOARCA, „Identificarea unor tulpini de *Bacillus anthracis* prin tehnici moleculare” în *Revista Română de Medicină Veterinară*, nr. 18 (2)/2008, pp. 52-60.

21 Simona BICHERU, Marius NECȘULESCU, Alexandru VLADIMIRESCU, Cornelia LUPESCU, Diana Popescu, Viorel OREANU, Gabriela DUMITRESCU, „Identificarea unor tulpini de *Bacillus anthracis* prin tehnica Real Time PCR”, în *Revista de Medicină Militară*, nr. CXIV (3)/2011 pp. 55-60.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Biological and Chemical Terrorism: Strategic Plan for Preparedness and Response*. Recommendations of the CDC Strategic Planning Workgroup, Centers for Disease Control and Prevention, MMWR 2000; 49(No. RR-4).

2. ***, *Emergency Preparedness & Response Specific Hazards Bioterrorism*, <http://emergency.cdc.gov>.

3. BACIU, Adrian Mircea, *Bioterrorism arme biologice și structurile de aplicare a legii*, editura Pro Universitaria, 2009.

4. BICHERU, Simona; NECȘULESCU, Marius; ALEXSE, Aurora; POPESCU, Diana; IONESCU, Lucia; VLADIMIRESCU, Alexandru; DUMITRESCU, Gabriela, „Identificarea moleculară a virusului West Nile prin RT-PCR și secvențiere”, în *Revista Română de Medicină Veterinară*, nr. 17, (3)/2007.

5. BICHERU, Simona; NECȘULESCU, Marius; POPESCU, Diana; IONESCU, Lucia; ORDEANU, Viorel; POȘTOARCĂ, Angela, „Identificarea unor tulpini de *Bacillus anthracis* prin tehnici moleculare” în *Revista Română de Medicină Veterinară*, nr. 18 (2)/2008.

6. BICHERU, Simona; NECȘULESCU, Marius; VLADIMIRESCU, Alexandru; LUPESCU, Cornelia; POPESCU, Diana; ORDEANU, Viorel; DUMITRESCU, Gabriela, „Identificarea unor tulpini de *Bacillus anthracis*

prin tehnica *Real Time PCR*”, în *Revista de Medicină Militară*, nr. CXIV (3)/2011.

7. CHYBA, F. Cristopher; GRENINGER, L. Alex, *Biotechnology and Bioterrorism: An Unprecedented World*, Survival, vol. 26, no. 2, Summer 2004.

8. CIUFECU, Elvira Sînziana, *Virusologie Medicală*, Editura Medicală Națională, 2003.

9. Convenția cu privire la interzicerea perfecționării, producției și stocării armelor bacteriologice (biologice) și cu toxine și la distrugerea lor, în *Monitorul Oficial*, nr. 57.07/07/1979.

10. HENCHAL, A. Erik; LUDWIG, V. George; WHITEHOUSE, A. Chris; SCHERER, M. John; „Laboratory Identification of Biological Threats” în *Medical aspects of Biological Warfare*, 2007.

11. IONESCU, Lucia Elena; VLADIMIRESCU, Alexandru; ALEXSE, Aurora; DUMITRESCU, Gabriela; BICHERU, Simona; POPESCU, Diana; NECȘULESCU, Marius; ORDEANU, Viorel, „Identificarea prin analiză moleculară a virusului encefalitei de căpușă”, în *Revista de Medicină Militară*, nr. CXIV (1)/2011.

12. NECȘULESCU, Marius, *Bioterrorismul în Contextul Politico-Militar Național* (Lucrare de Disertație) București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Departamentul Operații Întrunite, Studii Strategice și de Securitate, Masterat Securitate Națională și Comunicare Publică, 2011.

13. ORDEANU, Viorel (coordonator); BICHERU, Nicoleta Simona; DUMITRESCU, Victoria Gabriela; IONESCU, Lucia Elena; NECȘULESCU, Marius; ORDEANU, Viorel; POPESCU, Diana Mihaela, *Protecția medicală contra armelor biologice - vademecum*, București, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, 2012.

14. ORDEANU, Viorel (coordonator); BICHERU, Nicoleta Simona; DUMITRESCU, Victoria Gabriela; IONESCU, Lucia Elena; NECȘULESCU, Marius; ORDEANU, Viorel; POPESCU, Diana Mihaela, *Protecția medicală contra armelor biologice* (manual pentru pregătire postuniversitară), București, Centrul de Cercetări Științifice Medico-Militare, 2012.

15. POPESCU, Diana Mihaela; IONESCU, Lucia Elena; BICHERU, Simona; ALEXSE, Aurora; NECȘULESCU, Marius; ORDEANU,

Viorel; NICOLAE, Cristian, „Research of molecular biology for the diagnosis of some viral and bacterial biological agents-biological weapons”, în *Strategic Impact*, 2(19), 2006.

16. POPESCU, Diana Mihaela; IONESCU, Lucia Elena; BICHERU, Simona; ALEXSE, Aurora; NECȘULESCU, Marius; ORDEANU Viorel; NICOLAE Cristian, „Cercetarea în biologia moleculară pentru diagnosticarea unor agenți virali și bacteriologici/arme biologice”, în *Securitatea și Apărarea Spațiului Sud-Est European în contextual transformărilor de la începutul mileniului III*, Secțiunea 10 Management

și Educație, Vol. 1 Management Educațional, 2006, București, Editura Universității de Apărare „Carol I”.

17. POPESCU, Diana Mihaela; IONESCU, Lucia Elena; BICHERU, Simona; ALEXSE, Aurora; NECȘULESCU, Marius; ORDEANU, Viorel; NICOLAE, Cristian, „Research of molecular biology for the diagnosis of some viral and bacterial biological agents-biological weapons”, în *Strategic Impact*, nr. 2(19)/2006, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, pp. 81-87.

18. Chemical Weapons Convention, 1993.

CONFLICTUL DE VALORI ÎN LUMEA MUSULMANĂ ȘI IMPACTUL ASUPRA SECURITĂȚII

*Dr. Iulian CHIFU**

Lumea contemporană se confruntă cu un real conflict de valori între libertatea extremă de exprimare și toleranța cu privire la puncte de vedere alternative, pe de o parte, și valori precum coabitarea, respectul, bunul simț, autocenzura, corectitudinea politică, civilizația și, din nou, toleranța, pe de altă parte. Atunci când libertatea exagerată provoacă violențe și moarte, neliniște, ciocniri sociale și conflicte de valori, încep să fie puse în joc tot mai mult democrația și drepturile omului și ale minorităților, conturându-se o nouă clasă de riscuri și amenințări la adresa securității naționale și internaționale. Analiza de față aduce în discuție cazuri concrete, precum cel al lui Salman Rushdie, al caricaturilor publicate în ziarul Jyllands-Posten, al incendierii Coranului și al filmului „Inocența musulmanilor”, ce au relansat în capitalele europene dezbaterile asupra perspectivelor multiculturalismului și toleranței în societățile occidentale și măsura în care valorile democrat-liberale pot accepta influența interferențelor Islamului și a sensibilităților acestuia, mai ales când vine vorba de libertatea de exprimare, libertatea de a alege și, mai specific, de reprezentarea artistică referitoare la Profet.

Cuvinte-cheie: multiculturalism; libertate de exprimare; autocenzură; corectitudine politică; radicalizare; violență.

1. Lansarea dezbaterii asupra conflictului de valori: cazul Salman Rushdie

Este evident faptul că, în actuala etapă a globalizării, valorile, drepturile, libertățile și comportamentele pe care le prețuim în societatea occidentală se pot afla în conflict cu cele promovate de către alt tip de societate. Situația cea mai dezbătută în ultimii ani este cea în care credințele religioase ale unei persoane sau grup de persoane intră în conflict cu și chiar le ofensează pe cele ale altei persoane sau grup de persoane.

Primul caz care a ținut titlurile ziarelor și care a deschis dezbaterile, fiind încă valabil și acum, este cel al romanului „*Versetele satanice*” al lui Salman Rushdie. Acesta este cel mai cunoscut caz în care au fost puse în joc limitele libertății de exprimare, iar multiculturalismul a fost utilizat pentru impunerea de limite spiritului libertății în numele coeziunii sociale și unității, a corectitudinii politice și respectului pentru sensibilitatea unei comunități

*** Conf. univ. dr. Iulian CHIFU este consilier prezidențial, profesor asociat al Facultății de Științe Sociale și Politice, Universitatea „Titu Maiorescu” și al Departamentului Relații Internaționale din cadrul Școlii Naționale de Științe Politice și Administrative, București, România. E-mail: iulian.chifu@presidency.ro**

de credincioși. În cele din urmă, acest caz a condus la fenomenul autocenzurii, ce afectează structura liberală a societății democratice și impune *in extremis* toleranța și civilizația ca valori împotriva liberei exprimări, iar întregul proces aduce atingere substanței fundamentale a societății liberal-democrate.

Conflictul valorilor aduce în dezbatere mai multe aspecte. Pe de o parte, este vorba de multiculturalism – în sensul de societate ce respectă diversitatea prin evitarea chestionării acesteia cu privire la limitarea reacțiilor la viziuni entocentriste și a comportamentului ce creează diviziuni. Acest tip de comportament apare în grupuri închise, ce refuză integrarea și acceptarea responsabilității pentru perioada colonială, dovedindu-se lipsit de toleranță când vine vorba de concetățeni cu stiluri de viață și credințe diferite.

Practic, vorbim, pe de o parte, despre societatea liberală și puterea sa de a se defini pe sine, spiritul său și ideile sale diverse, și, pe de altă parte, despre o altă societate care acceptă să fie definită de alții și condamnă la moarte intelectualii, reacționând violent la artă și la creații controversate. Toleranța și acceptarea diversității reprezintă un set comun de valori pentru ambele grupuri, deși interpretate în modalități diferite, astfel considerând că există un tărâm comun pentru construirea unei soluții la această controversă.

De la un roman suprarrealist la o dezbatere teologică

În 1988, autorul britanico-indian Salman Rushdie a publicat cel de-al patrulea roman al său, „Versetele satanice”. Cartea urmărește aventurile a două personaje de origine indiană, Gibreel și Saladin, care ajung printr-un miracol în Marea Britanie atunci când avionul companiei Air India explodează. O parte din aventurile din carte aduc în scenă un personaj bazat pe Profetul Mohamed și îl arată atât pe acesta, cât și transcrierea sa a Coranului, într-o lumină ce a atras critici din partea liderilor musulmani. Cartea include scena unui vis cu prostituate care ar personifica soțiile lui Mohamed. Totodată, se referă la Mohamed ca Mahound, un demon în scenele de morală creștină.

Povestea reprezintă mai degrabă o alegorie și un roman suprarrealist decât o abordare teologică sau o interpretare ce ar merita reacție. Totuși, limitele explorării minții umane au cauzat reacții, iar acest lucru ar trebui discutat. Considerăm însă că lipsa

de respect a unui autor sau nonconformism său nu ar trebui să ducă la condamnarea sa la moarte.

Cartea lui S. Rushdie, ce inițial a fost interzisă în India, în toamna anului 1988, și apoi a cauzat apoi revolte în Pakistan la începutul lui 1989, cu puțin timp înainte de intrarea sub edictul Ayatolahului Khomeini, a surprins populația musulmană din mai multe țări. Au fost formulate acuzații de blasfemie și au fost declanșate demonstrații din partea grupurilor islamiste din India și Pakistan. Pe 14 februarie 1989, liderul ortodox iranian Khomeini a condamnat oficial cartea. Khomeini a formulat o *fatwa*¹ împotriva autorului și o recompensă a fost promisă oricărei persoane care „îl va executa”.

După nouă ani în care autorul a stat ascuns, guvernul iranian a declarat, în 1998, că se distanțează de recompensa oferită pentru uciderea lui Rushdie². Din anul 2000, Rushdie a locuit în New York, iar în 2007 a preluat un post pe cinci ani la Universitatea Emory din Atlanta, Georgia, în calitate de scriitor. Rushdie a fost numit cavaler în 2007 de către Regina Elisabeta – o mișcare ce a fost criticată de guvernul iranian, de parlamentul pakistanez dar și de Al-Qaeda³.

Dosarul Rushdie este o chestiune originală, utilizată în Iran în scopuri politice interne. O luptă pentru putere între moderați și conservatori în Iran a dus la reacții extremiste care au pus în joc limitele libertății de exprimare într-o democrație. A devenit ritual în Iran ca, în fiecare an, în data în care a fost formulată *fatwa*, conservatorii să reitereze sentința la moarte asupra lui Rushdie pentru a-și avertiza rivalii moderați cu privire la orice compromis. Nu este, deci, nicio surpriză faptul că Ayatolahul Hassan Sanei, actualul lider al fundației religioase ce a oferit recompensa inițială pentru uciderea lui Rushdie, a afirmat că oferta rămâne valabilă⁴.

„Atâta timp cât nu este îndeplinită *fatwa* istorică a Imamului Khomeini împotriva lui Rushdie, insulta nu va fi cea din urmă. Dacă *fatwa* ar fi fost dusă la îndeplinire, insulte ulterioare sub forma caricaturilor, a articolelor și a filmelor, nu s-ar mai fi produs”⁵, a fost citat Sanei. Radicalii iranieni susțin că *fatwa* lui Khomeini este „irevocabilă”.

Cu toate acestea, guvernul președintelui reformist Mohammad Khatami, s-a angajat public, pentru prima oară, să nu întreprindă nimic pentru îndeplinirea amenințării cu moartea, și s-a distanțat de recompensă.

Conservatorii s-au opus eforturilor președintelui Khatami de îmbunătățire a relațiilor cu Occidentul

și, în special, cu Regatul Unit. Sunt conștienți că Vestul este sensibil cu privire la soarta lui Salman Rushdie și insistă în mod intenționat pentru îndeplinirea *fatwa*, pentru a se opune eforturilor președintelui Khatami. Așadar, povestea este utilizată de o anumită partidă din structura politică iraniană pentru obiective interne, deși Iranul nu are nimic de a face cu povestea propriu-zisă.

Prim-ministrul iranian și-a distanțat public guvernul de amenințarea cu moartea asupra autorului britanic Salman Rushdie în 1989, iar Marea Britanie a răspuns prin restaurarea, în totalitate, a relațiilor diplomatice.

«Guvernul Republicii Islamice Iran nu intenționează să ia și nu va lua nicio măsură în sensul amenințării vieții autorului „Versetelor satanice” sau a altei persoane asociate cu munca acestuia, și nici nu va încuraja sau asista pe nimeni în a face aceasta»⁶, a declarat ministrul de externe iranian la acea vreme, Kamal Kharrazi. Remarcile lui Kharrazi au urmat comentariilor făcute la New York de președintele iranian Mohammad Khatami, care a spus reporterilor că dosarul Rushdie este „complet încheiat”.

Dar bunele intenții și această politică nu au durat. Povestea „Versetelor satanice” are un efect în timp și revine de fiecare dată când o chestiune asemănătoare apare în media. Așa a fost în cazul filmului „*Inocența musulmanilor*”.

O fundație semi-oficială din Iran a mărit o recompensă oferită pentru uciderea scriitorului britanic Salman Rushdie la 3,3 milioane de dolari (de la 2,8 milioane de dolari), la câteva zile după protestele ce au traversat lumea arabă împotriva presupuselor insulte la adresa Profetului Mohamed în filmul menționat, care nu are nici o legătură cu autorul „Versetelor Satanice”. Ziarul radical „Jomhoori Eslami” și alte publicații⁷ au relatat că mișcarea pare a fi legată de protestele cu privire la un film amator anti-Islam despre care mulțimile adunate în peste 20 de țări au declarat că le-ar fi împins să își apere credința – în unele cazuri, prin atacarea ambasadelor americane. Radicalii au considerat că blasfemia nepedepsită din primul caz a avut rolul său în faptul că a permis apariția blasfemiilor ulterioare, de unde și suplimentul de efort în executarea condamnării.

Autocenzura și corectitudinea politică sunt încă dezbătute în dosarul Rushdie

Teroarea legată de *fatwa* Ayatolahului Khomeini s-a disipat, dar provocarea lansată libertă-

ții artistice nu. Autoritățile indiene au demonstrat că interdicția asupra „Versetelor satanice” este în continuare validă în India. Sectanții religioși și politicienii cinici au folosit din nou romanul lui Rushdie pentru motive politice, pentru a-i pune pe linia dorită pe credincioși. În luna ianuarie 2011, chestiunea a fost folosită și în scop electoral. Deși Rushdie a vizitat India de multe ori după 1989 fără probleme, liderii musulmani au sesizat oportunitatea de a crea controversă și au spus organizatorilor festivalului că nu trebuie să permită unui „inamic al Islamului” să vorbească⁸. În orașul Jaipur din India, țara natală a lui Rushdie, autorul „Versetelor satanice” a fost unul din cei peste 250 de autori din întreaga lume care au fost de acord să vorbească la Festivalul Literar Jaipur, cea mai mare asemenea reuniune artistică din Asia de Sud și, probabil, cea mai așteptată. Dar, cu câteva zile înainte de începerea festivalului, pe 20 ianuarie, Maulana Abul Qasim Nomani, un cleric al Darul Uloom Deoband, un proeminent seminar islamic din statul aflat în nordul Indiei, Uttar Pradesh, a cauzat agitație, declarând că guvernul indian ar fi trebuit să-i refuze viza lui Rushdie care, din cauza imaginii atribuite Profetului în „Versetele satanice” este „o persoană pe care musulmanii o urăsc”⁹.

Uttar Pradesh, cel mai mare stat indian, era pregătit să meargă la vot în aprilie 2011. Este statul indian de domiciliu a unui număr substanțial de musulmani din cei 160.000 ai Indiei și, din acest motiv, o comunitate vizată de toate partidele majore ale statului. În acel context, lui Rushdie i-a fost interzisă participarea la festival, prin interdicția de a citi din propriul său roman.

Faptul nu este unul nou, din moment ce în 1988, după demonstrații ale indienilor musulmani împotriva „Versetelor satanice”, guvernul a interzis importul cărții, adăugând că „interdicția nu a dus la devalorizarea meritelor artistice și literare ale operei lui Rushdie”¹⁰. India este una din foarte puținele țări din lume în care interdicția a rămas valabilă, alături de Egipt, Pakistan, Iran, Malaezia, Liberia și Papua Noua Guinee.

Situația a devenit chiar mai vizibilă când patru autori prezenți la festival au decis să-și utilizeze timpul alocat citind cu voce tare pasaje din „Versetele satanice”, în semn de protest pentru excluderea *de facto* a lui Rushdie. Vestea a circulat repede și în câteva minute era difuzată în lumea întreagă prin intermediul contingentului masiv de presă prezent la eveniment.

Sir Salman Rushdie a declarat că nu crede că romanul său din 1988 ar putea fi publicat astăzi din cauza „unui climat de frică și tensiune”: „O carte ce a criticat Islamul ar fi dificil de publicat acum”. Salman Rushdie a afirmat că scriitorii erau în continuare atacați pentru operele lor în țări precum Turcia, Egipt, Algeria și Iran. „Dacă ne uităm la modul în care libertatea de exprimare este atacată de extremismul religios, acuzația care li se aduce acestor persoane este mereu aceeași – este blasfemie, erezie, insultă – același vocabular medieval. Suntem într-o situație dificilă pentru că există multă frică și tensiune”¹¹.

Dezbateră lansată de Rushdie și episodul din India s-au construit în jurul durabilității chestiunii „Versurilor satanice”, după lansarea controverselor. Ambele momente – pronunțarea *fatwa* și reacția oficialilor indieni – sunt legate de evenimente politice și electorale, dar au creat o reacție serioasă, violență extremă și criticism religios împotriva unui pretins „război împotriva Islamului” pe care l-ar releva această apariție. Acest tip de reacție reflectă frustrare și un simț al oprimării pe care l-au avut musulmanii ca urmare a perioadei coloniale.

Aceste sentimente sunt utilizate și canalizate cu atenție pentru a conferi avantaje politicianilor implicați în disputele domestice electorale și aflați în căutarea legitimării internaționale. Islamul politic radical a extras forțat anumite elemente-cheie și a reușit să creeze chiar și o politică a fricii față de Vest¹². Această politică a fricii a fost dublată în Occident de aceleași sentimente și de anunțul a trei lideri europeni majori că multiculturalismul a eșuat – James Cameron, Angela Merkel și Nicolas Sarkozy.

Au fost autocenzura și corectitudinea politică a abordării multiculturale un răspuns bun la nevoia de coabitare și de respectare a sensibilităților comunității islamice în lume? Este „civilizat” să se evite controversile de dragul respectului pentru sensibilitățile altora? Sau este aceasta o modalitate de modificare și de renunțare la valorile de bază ale unei democrații liberale care a modelat modernitatea?

Cel mai important aspect este că ambele părți se referă la toleranță ca valoare: pe de o parte, este vorba de toleranță pentru libertatea de exprimare, pentru libera circulație a ideilor, pentru proteste fără violență și abținerea de la reacții extreme, interzicând blasfemia și pedepsele aberante aferente din rândul sancțiunilor administrative

și religioase aplicate. Pe de altă parte, toleranța este utilizată ca modalitate prin care ceilalți pot accepta un stil de viață diferit al unei comunități care nu dorește neapărat să se integreze în normele și regulile occidentale, care dorește păstrarea preeminenței obiceiurilor sale religioase asupra vieții administrative.

Impactul cazului Rushdie în societățile occidentale

În ultimii ani, au fost exprimate anumite opinii conform cărora reacția violentă la creația artistică este specifică doar statelor islamice. Departe de a fi adevărat, se pare că reacțiile la „Versetele satanice” au fost la fel de importante în statele occidentale, mai ales în acele regiuni unde există importante comunități musulmane. S-a petrecut în orașul britanic nordic Bradford, pe 14 ianuarie 1989, când, ca urmare a incendierii volumelor, cel mai mare distribuitor de cărți s-a decis să retragă cartea din toate librăriile din zonă. O strategie de marketing? Autocenzură? Respect pentru o comunitate? Înțelegerea multiculturalismului prin prisma respectului față de sensibilitățile acelei comunități? Nu vom ști niciodată, cert este că liderii musulmani din acea comunitate care a scos cărțile din librărie pentru a le arde în stradă a cerut concomitent și instituirea legii islamice pentru chestiuni legate de conviețuirea și comportamentul în familie.

Autoritățile britanice au demonstrat că pot abandona valorile liberale în schimbul promisiunii virtuale a unei vieți liniștite. Pe de altă parte, un număr de surse britanice au legat acest tip de decizie, ce alterează fundamentele liberale și acordă o preeminență corectitudinii politice, de contextul ce a permis ca cetățenii britanici de trei generații, complet integrați în societate, să plece de dimineață, luând un rucsac cu explozibili, și să se arunce în aer în autobuze și în metrouri sau să plănuiască să doboare avioane de pasageri¹³ în țara de adopție pe care au ales-o bunicii lor.

James Forsyth, dar și mulți alții, au considerat că semnalul dat prin tolerarea incendierii cărților lui Rushdie pe străzile din Bradford și retragerea cărților din librării a reprezentat primul pas în direcția pierderii controlului asupra dezvoltării terorismului intern. Participarea Marii Britanii în războiul din Irak și inegalitatea internă nu sunt motive suficiente pentru a explica planificarea și dezvoltarea a aproximativ 70 de planuri teroriste

în Marea Britanie, care s-a găsit în situația de a fi forțată să aibă de a face cu atacuri în chiar inima Londrei.

O legătură directă nu a putut fi stabilită și cu siguranță acest raționament pare forțat, dar faptele arată că acele atacuri au avut loc și că s-au manifestat atât terorismul domestic, cât și „lupi singuratici” auto-radicalizați și chiar întregi comunități radicalizate în jurul moscheilor unde predicatori radicali au ridicat în slăvi credința ortodoxă islamică și chiar și jihadul – așa cum s-a dovedit prin cazul expulzării imamilor. Acesta este un fapt și nicio analiză pragmatică nu îl poate ignora. Pentru Marea Britanie, inamicul din interior reprezintă o realitate, iar inegalitatea internă nu poate explica de ce unii britanici sunt împinși la a-și ucide vecinii.

Și dacă problema este faptul că Marea Britanie nu a luat o atitudine fermă în favoarea valorilor liberale? Dacă nuanța introdusă corectitudinii politice, autocenzurii, „civilizației” de către cei care respectă sensibilitățile comunității islamice este parte a explicației pentru care s-a ajuns la astfel de evoluții? Considerăm că nu putem răspunde la aceste întrebări, dar este dificil a respinge scenariile prezentate ca fiind false *a priori*. Iar Salman Rushdie, ca simbol și ca prim caz de ciocnire a civilizațiilor, ar putea reprezenta punctul de răscruce al multiculturalismului înțeles în mod deficitar, dacă el înseamnă ignorarea propriilor noastre valori democratice liberale fundamentale.

În 2006, un sondaj a arătat că musulmanii britanici tineri cred într-un număr surprinzător de mare, 31%, că politica externă a țării lor justifică atacurile teroriste¹⁴. În Bradford, „Versetele satanice” au fost arse pentru că acestea au fost văzute drept blasfemie. Situația a devenit chiar mai supărătoare după ce liderul suprem al Iranului, Ayatollahul Khomeini „a cerut capul” lui Rushdie, pe 14 februarie 1989. Apelul a fost repetat frecvent în Marea Britanie, de către diferiți imami sau lideri de comunități musulmane, în ciuda legii britanice care pedepsește cu închisoare pe viață instigarea la crimă.

Potrivit gânditorilor liberali, rezultatul final al chestiunii Rushdie a reprezentat un eșec al Marii Britanii în a arăta că toți cetățenii săi trebuie să respecte legile interne. În interiorul comunității musulmane, poziția moderată a fost slab cotate, iar poziția celor radicali a fost susținută. Sub Iqbal Sacranie, care între 2002 și 2006 a condus

cea mai mare organizație musulmană din Marea Britanie, Consiliul Musulman al Marii Britanii, s-a declarat că „moartea este, poate, prea ușoară pentru Rushdie”.

În anii 1990, Londra a devenit locul de întâlnire al teroriștilor islamiști. Atât europenii, cât și Washingtonul, s-au plâns că britanicii erau toleranți cu privire la prezența radicalilor musulmani. După 11 septembrie, atitudinea britanică s-a transformat rapid și aproximativ 93% din populație a sprijinit reacțiile pentru protejarea cetățenilor de atacurile teroriste. Dar „otrava” se răspândise deja. Sondajele arătau că 57% din musulmani au privit campania împotriva musulmanilor ca pe un război împotriva Islamului, 40% considerau că britanicii care au mers să lupte pentru jihadiști au justificare, iar 15% vedeau atacurile asupra turnurilor gemene motivate într-o formă sau alta. În acele condiții, cazul Salman Rushdie a servit drept un semnal important ce merita să fie luat în considerare cu mai mare atenție.

2. Un alt exemplu pentru a ilustra conflictul de valori: controversa caricaturilor „Jyllands-Posten”

Controversa caricaturilor cu Mohamed a început după ce 12 benzi desenate au fost publicate în ziarul danez „Jyllands-Posten”, pe 30 septembrie 2005, majoritatea acestora reprezentându-l pe Profetul islamic. Ziarul a anunțat că publicarea acestora a fost o încercare de a contribui la dezbateră referitoare la critica Islamului și autocenzură.

Membrii a 16 organizații musulmane daneze au condamnat „Jyllands-Posten”, pretinzând că publicația a acționat într-un mod provocator și a insultat sensibilitățile musulmane. Reprezentantul palestinian în Danemarca și ambasadorii din 10 state cu populație musulmană au trimis o scrisoare premierului danez, Anders Fogh Rasmussen, pe 12 octombrie 2005, solicitându-i o întâlnire și cerând acțiune împotriva „Jyllands-Posten”; premierul danez a refuzat, ulterior, întâlnirea cu aceștia.

Fogh Rasmussen – devenit între timp Secretar General al NATO – s-a declarat împotriva „încercărilor de demonizare a grupurilor de oameni pe baza religiei”, dar a afirmat că Danemarca rămâne fidelă libertății de exprimare. Guvernul a răspuns la solicitarea adresată premierului pentru o întâlnire doar cu o scrisoare: „Libertatea de exprimare are un scop mai larg, iar guvernul danez

nu are la dispoziție nicio modalitate prin care ar putea influența presa. Totuși, legislația daneză interzice acte de exprimare de natură discriminatorie sau care ar putea reprezenta blasfemii. Partea vătămată ar putea aduce acest tip de manifestări în fața instanței, și este responsabilitatea acesteia din urmă să răspundă la cazuri particulare¹⁵.

Ambasadorii au susținut că nu au cerut niciodată ca „Jyllands-Posten” să fie deferit justiției, partea tehnică a scrisorii în care se cerea acest lucru referindu-se, cel mai probabil, la antrenarea responsabilității acestuia în limitele legii¹⁶. Rasmussen a replicat: «chiar și o intervenție non-juridică împotriva „Jyllands-Posten” ar fi imposibilă în interiorul sistemului nostru»¹⁷.

Danezi musulmani au călătorit în Orientul Mijlociu în lunile noiembrie și decembrie ale aceluiași an, pentru a înștiința oamenii cu privire la benzile desenate și pentru a-i chema la protest. Ei dețineau înțările respective nu doar benzile desenate publicate, ci și altele câteva – chiar mai insultătoare – care „le-au fost trimise de către cetățeni danezi”. Cu aceste „dovezi” a devenit evidentă intenția de incitare la reacții dure prognozată de către musulmani la adresa Danemarcei.

Desenele au fost republicate în ziare din peste 50 de țări în lunile ce au urmat, accentuând controversa, deși majoritatea acestora au fost publicate după protestele pe scară largă din ianuarie și februarie 2006¹⁸. Ziare din SUA, Franța, Germania, Spania, Italia, Marea Britanie, Islanda, Belgia, Elveția, Ungaria, Groenlanda, Bulgaria, Portugalia și Iordania au republicat desenele pe 2 februarie 2006, pretinzând că apără libertatea de expresie și dreptul de a publica. Editorul cotidianului parizian „France Soir” este concediat din cauza deciziei sale de a publica desenele sub titlul „Da, avem dreptul de a-L caricaturiza pe Dumnezeu”.

Musulmanii au organizat proteste în întreaga lume islamică, unele dintre acestea escaladând în violențe și momente în care poliția s-a văzut nevoită să tragă în mulțimile de protestatari, rezultatul fiind peste 100 de persoane ucise¹⁹, la care s-a adăugat atacul cu bombă de la ambasada olandeză din Pakistan și incendierea ambasadelor olandeze din Siria, Liban și Iran, luarea cu asalt a unor clădiri europene²⁰ și incendierea steagurilor olandez, danez, norvegian, francez și german în Fâșia Gaza²¹.

Premierul danez la acea vreme, Anders Fogh Rasmussen, a descris controversa drept cea mai

mare criză internațională a Danemarcei de la al Doilea Război Mondial încolo²². Fostul Secretarul General ONU, Kofi Annan, a făcut un apel la editorii din întreaga lume să oprească publicarea desenelor: „Gestul este insensibil. Este provocator și ar trebui ca aceștia să vadă ce s-a întâmplat în întreaga lume”, a declarat acesta. Președintele SUA de atunci, George W. Bush, a făcut și el apel la încetarea violențelor. „Respingem violența ca modalitate de exprimare a nemulțumirii cu privire la ceea ce ar putea fi publicat în presa liberă”, spune el. Într-o declarație, prim-ministrul canadian, Stephen Harper, spunea că „regretă publicarea” desenelor cu Mohamed în media canadiene și „îndeamnă comunitatea musulmană canadiană să își facă auzite opiniile într-un mod pașnic, respectuos și democratic”²³.

Procesul civil împotriva publicației a venit la două săptămâni după ce Procurorul General al Danemarcei a refuzat să înceapă o acțiune legală împotriva publicației, pe 30 martie 2006, declarând că desenele care au provocat o furtună în lumea musulmană nu au încălcat legile împotriva rasismului sau a blasfemiei. Ziarul a fost cel care a câștigat cazul în instanță, procesul dovedindu-se un caz real de libertate a presei. Premierul danez a câștigat legitimitate prin apărarea valorilor democrat-liberale fundamentale și a devenit Secretar General NATO în 2009.

Criticii desenelor le-au descris pe acestea ca fiind islamofobe, rasiste²⁴ sau reprezentând blasfemie pentru persoanele de confesiune islamică, posibil intenționate pentru a umili o minoritate daneză, sau au fost o manifestare a ignoranței cu privire la istoria imperialismului occidental. Suporterii publicării lor și ai libertății presei au spus, în general, că publicare desenelor a fost un exercițiu legitim al dreptului la libera exprimare, indiferent de validitatea exprimării în sine. Mulți au argumentat că musulmanii nu au fost vizați într-o manieră discriminatorie, din moment ce sunt publicate adesea și desene mai puțin flatante cu privire la alte religii și liderii acestora²⁵.

Flemming Rose, editorul cultural al „Jyllands-Posten”, a comentat în textul inițial care însoțea desenele: „societatea modernă seculară este respinsă de unii musulmani. Aceștia cer o poziție specială, insistând asupra unor tratamente distincte cu privire la sentimentele lor religioase. Este incompatibil cu democrația contemporană și libertatea de expresie”. Pe 19 februarie 2006, Rose

și-a explicat în continuare intenția în Washington Post: „Cei care au creat desenele au tratat islamul la fel cum tratează creștinismul, budismul, hinduismul și alte religii. Și prin faptul că i-au tratat pe musulmanii danezi ca pe niște egali, au subliniat ceva anume: vă integrăm în tradiția daneză a satirei pentru că sunteți parte a societății noastre, nu străini. Desenele mai degrabă includ decât să excludă”²⁶.

Interdicție în a-l desena pe Mohamed?

Adevărata ciocnire a civilizațiilor a avut loc nu doar între țările islamice și cele creștine, ci și în interiorul societăților occidentale. Iar climatul război împotriva terorismului părea să aibă ca efect secundar escaladarea oricărei controverse sau act considerat a fi împotriva religiei într-un imens *casus belli* pentru musulmanii din întreaga lume. Trebuie evidențiat faptul că au fost necesare cam șase luni și proteste uriașe din partea țărilor musulmane, dar și deplasarea în toată lumea a musulmanilor danezi în care au făcut mai mult decât să prezinte desenele cu scopul declanșării unei reacții a lumii musulmane la un nivel de violență atât de ridicat încât să merite intervenția politică a liderilor internaționali pentru a calma controversa.

Violența musulmanilor și intoleranța țărilor și a comunităților islamice au fost, din nou, pe prima poziție în agenda publică, iar reprezentanții radicali au folosit momentul în scopuri personale. Pe 17 februarie, Mohammed Yousaf Qereshi, imamul unei moschei din Peshawar, a oferit o recompensă de 1,5 milioane de rupii pentru oricine va ucide pe unul dintre cei care au desenat caricaturile Profetului Mohamed. În acest caz, precedentul recompensei pentru uciderea lui Salman Rushdie a acționat în beneficiul acestui predicator islamic obscur.

Pe 21 aprilie, la mai mult de jumătate de an după publicarea desenelor, liderul adjunct a Al-Qaeda, Ayman al-Zawahiri a cerut, prin intermediul unui scurt film, atacuri de răzbunare împotriva ținutelor daneze. „Fac apel și incit orice musulman care poate face rău Danemarcei, să facă aceasta în sprijinul Profetului. Pacea lui Dumnezeu și rugăciunile să fie cu el și să îi fie pază staturii sale onorabile”²⁷, a spus Al-Zawahiri, citat de Intel Center, un grup din SUA care monitorizează mesajele Al-Qaeda. Nu a fost nicio surpriză faptul că, după o dezbatere atât de aprigă și sute de victime în urma ciocnirilor

violente, Al-Qaeda a intervenit, încercând să câștige profit pentru sine.

Libertatea de expresie pare să aibă limite în societatea musulmană. Conform imamilor și a unor interpretări ale Coranului, faptul de a-l insulta pe Mohamed este una din cele mai grave crime. Unele interpretări ale Shariah, mai ales cea a grupărilor relativ extremiste Salafi (Wahhabi), spune că orice insultă adusă lui Mohamed merită pedeapsa cu moartea²⁸.

Totuși, Organizația Conferinței Islamice (OIC) a denunțat apelurile la moartea desenatorilor danezi. Secretarul general al OIC, Ekmeleddin Ihsanoglu, a menționat într-un comunicat de presă: „Secretarul general face apel la musulmani să rămână calmi și împăciuitori în pragul descrierii profanatoare a Profetului Mohamed, care le-a rănit adânc sentimentele”. El a declarat că „Islamul, fiind religia toleranței, a milei și a păcii, îi învață să-și apere credința prin intermediul unor mijloace democratice și legale”²⁹.

În mod evident, răspunsurile violente nu sunt o parte integrantă a Islamului. Fiecare capitol al Coranului începe cu cuvintele „În numele lui Allah [Dumnezeu], cel plin de milă și compasiune”. Profetul Mohamed este numit Rehmatul-lil-Alameen, sau „cel care aduce compasiune pentru toate lumile”. După anunțarea activității sale profetice, Profetul Mohamed s-a rugat pentru cei care l-au insultat sau i s-au opus³⁰.

Cert este că, doi ani mai târziu, autorul benzilor desenate a fost ținta unei tentative de atentat terorist. Serviciul Danez de Informații și Securitate a declarat că poliția a arestat un cetățean danez de origine marocană, în vârstă de 40 de ani, și alți doi tunisieni, în regiunea Aarhus în vestul Danemarcei, pe 13 februarie 2008, în urma unui proces îndelungat de supraveghere. Cetățeanul danez este acuzat de terorism, conform Serviciului de Informații, iar cetățenii tunisieni vor fi deportați. Poliția nu a dat încă publicității numele celor trei.

Ținta atentatului era, conform Serviciului de Informații, ilustratorul ziarului danez „Morgenavisen Jyllands-Posten”, care a publicat inițial desenele controversate în septembrie 2005. Ziarul îl identifica pe ilustrator drept Kurt Westergaard.

„Fără a vrea să își asume un risc inutil [Serviciul de Informații] a decis să intervină într-o fază incipientă pentru a întrerupe planificarea și asasinarea, în sine”, conform declarației făcute

de Jakob Scharf, directorul general al Agenției. „În consecință, operațiunea din această dimineață trebuie văzută, în primul rând, ca o măsură preventivă al cărei scop a fost acela de a opri o crimă de la a fi comisă”.

Westergaard afirmase anterior că voia ca desenul său să spună că unele persoane au exploatat imaginea Profetului pentru a legitima teroarea. Totuși, mulți credincioși din lumea musulmană au interpretat desenul ca descriindu-l pe Profet drept un terorist.

Westergaard rămâne sub protecția poliției și nu știe cât va continua această situație. „Nu aş avea cum să știu cât timp voi fi nevoit să rămân sub protecția poliției; cred, totuși, că impactul răspunsului nebunesc la desenele mele va dura până la sfârșitul vieții mele” a spus el. „Este, cu adevărat trist, dar a devenit o realitate a vieții mele”³¹.

Au existat mai multe atentate la viața lui Westergaard și a soției sale. Conform unor evaluări succesive ale Stratfor asupra situației, a fost implicat inclusiv un somalez, presupus a fi asociat cu gruparea al-Shabbab, care a fost recent condamnat în Copenhaga. În ianuarie 2010, acesta a pătruns în locuința lui Westergaard, fiind rănit prin împușcare de un polițist danez, în timp ce îl urmărea pe artist cu un topor.

Cel mai recent dintr-o serie de comploturi teroriste descris de Stratfor a ieșit la lumină pe 29 decembrie, când poliția din Danemarca și Suedia a arestat cinci bărbați cu conexiuni diferite cu Irak, Liban și Tunisia. Se presupune că bărbații plănuiau un atac armat asupra birourilor Jyllands Posten din Copenhaga, și se pare că ar fi obținut un pistol și un pistol-mitralieră echipat cu supresor de sunet și că ar fi fost în posesia unor cătușe – ceea ce indică că plănuiau să ia ostatici într-o operațiunea teatrală.

Alte comploturi recente implicând reprezentări ale lui Mohamed includ arestarea, în martie 2010, în Irlanda, a șapte persoane cu legături cu Orientul Mijlociu și Africa de Nord, suspectate de un presupus complot de a-l ucide pe Lars Vilks, artistul suedez care l-a pictat pe Mohamed ca un sens giratoriu. O americană, Colleen LaRose – cunoscută sub identitatea on-line de „Jihad Jane” – a fost arestată de FBI, la începutul lunii februarie aceasta pledând vinovată la o serie de acuzații la nivel federal care includeau un complot pentru a-l ucide pe Vilks.

Unul din cele mai alarmante atacuri de până acum legate de controversa benzilor desenate a fost

atacul sinucigaș cu bombă din Stockholm, din data de 11 decembrie, a lui Taimour Abdulwahab, un cetățean suedez născut în Irak. Din fericire, atacul, care ar fi putut fi unul devastator, a fost întrerupt în momentul în care explozivii săi s-au detonat prematur, el fiind sigurul care a fost ucis³². Într-un e-mail trimis Agenției de știri suedeze cu puțin timp înainte de a comite atrocitatea, Abdulwahab a făcut referire explicită la desenele lui Vilks, cât și la prezența trupelor suedeze în Afganistan.

O altă controversă, pe lângă intoleranța în numele lui Allah sau pedeapsa cu moartea pentru insulta la adresa lui Mohamed, este ridicată de faptul de a-l desena pe Profet ce se consideră a reprezenta un păcat în credința islamică. Respingerea ilustrării grafice a lui Mohamed este o parte a credinței de bază a Islamului sau este o modalitate de interpretare a religiei de către grupuri care o utilizează în scopuri politice, așa cum au făcut-o conservatorii din Iran în cazul lui Salman Rushdie, într-o luptă politică internă?

Doctrina tradițională islamică oferă puține explicații pentru acest răspuns violent. Nu există nicio interdicție explicită în Coran la adresa artei figurative, iar reprezentări ale lui Mohamed, deși absente din spațiile publice, apar în „manuscrisele luminate” până în secolul al XVII-lea; acestea apar și în iconografia populară a šiitilor, unde antipatia față de imaginile Profetului este mult mai puțin prevalentă. Există numeroase asemenea reprezentări – lipsite de chip sau acoperite de un văl, ca indiciu al sfințeniei sale, sau fiind reprezentate chiar și trăsături faciale – în diverse colecții de manuscrise³³.

Malise Ruthven nota³⁴ că abia recent musulmanii care trăiesc în Vest au început să ridice obiecții față de reproducerea acestor imagini în cărți. Obiecțiile nu sunt, în nici un fel, restrânse la militanții extremiști. Sentimentul populist – alimentat de tendințele salafiste sau „fundamentaliste” provenind din Golf și din Arabia Saudită – a dus aproape la un consens în rândurile unei majorități a musulmanilor asupra faptului că reprezentările Profetului sau ale altor figuri sfinte sunt interzise de Islam.

Politica în regiune: utilizarea benzilor desenate din „Jyllands-Posten”

Politica a jucat un rol important în controversa benzilor desenate ale „Jyllands-Posten” care aproape a dus la un război religios global între

Islam și Occident și a ajutat la alimentarea opiniilor conform cărora războiul împotriva terorismului este, de fapt, un război al Occidentului împotriva Islamului, un tip de cruciadă modernă. În orice caz, dacă nu a fost planificat în acest fel de la început – atunci când au fost activate mulțimile și au fost utilizate interpretări radicale ale Islamului pentru a obține sprijin pentru credință (și pentru purtătorii radicali ai acestei credințe în campanii electorale) –, așa s-a întâmplat șase luni mai târziu, când toți apărătorii Islamului au intrat în joc și au utilizat controversa pentru atingerea unor scopuri interne.

Evenimente precum publicarea benzilor desenate ale „Jyllands-Posten” au mai multe dimensiuni. Cu siguranță, vorbim aici despre lupta, pe de o parte, a credincioșilor, a pietății musulmane, a respectului pentru credință și a militanților musulmani, apărători ai credinței, pentru „Islamul real” și pentru onoarea islamică a războiului sfânt împotriva influențelor occidentale aflate de cealaltă parte. Islamul moderat, toleranța, respectarea tăcută (și pioasă) a ritualurilor și simbolurilor Islamului au fost nevoite să se lupte cu Islamul radical care trebuie să fie vizibil, agresiv, să-și susțină credința și să urmărească modul în care ceilalți își trăiesc experiența religioasă – un Islam ortodox care face apel la o interpretare rigidă a Coranului ce nu se potrivește cu multiculturalismul și cu toleranța și tolerarea altor religii și credințe, ci izolează comunitățile islamice sub controlul unor imami radicali, care nu le permit să interfereze, să fuzioneze și să se integreze cu alte comunități vecine.

Rivalitățile dintre salafiști și moderați nu sunt singurele aflate în joc aici, deși avem exemple clare unde anume controversile au atins competiția electorală și lupta politică. Salafiștii doresc o întoarcere la „Islamul pur” al erei Profetului. Pe de altă parte, regulile islamice susțin că un răspuns pios al salafiștilor la controversa benzilor desenate este acela de a refuza să se uite la imagini ce reprezintă blasfemie și să vorbească despre ele, cu siguranță pentru a evita multiplicarea, distribuirea sau prezentarea lor. Dar o parte a salafiștilor și, cu siguranță militanții, jihadiștii, au adoptat poziția contrară, adică de a distribui și face public acest fapt al blasfemiei, încercând astfel să polarizeze comunitatea, să atragă sprijinul public și pentru a recruta sinucigași. Aceștia difuzează prin Internet imaginile controversate care consideră ei că ar reprezenta o blasfemie și fac amenințări la adresa

artiștilor și a publiciștilor care îndrăznesc să le expună în galerii publice sau pe pagini tipărite.

Specialiștii în studiul Islamului consideră că jihadiștii pregătesc o răzbunare ce, de fapt, le-ar putea sublinia profilul, utilizând chestiunile menționate pentru propriile lor motivații politice. Totuși, așa cum a fost corect subliniat de Malise Ruthven, datorită efectelor combinate al televiziunii și al Internetului, principalul rezultat al eforturilor lor este diseminarea masivă imaginilor pe care musulmanii pioși le găsesc cele mai ofensatoare. Prin atragerea atenției asupra lor, acei musulmani radicali și doritori să facă noi prozeliți ai propriei interpretări a Islamului, devin complici la blasfemia pe care doresc cu atâta ardoare să o suprimă.

O altă dimensiune a dezbaterii este cea implicând regimurile autoritare care au utilizat reacțiile împotriva benzilor desenate pentru a se întări și pentru a respinge orice încercare de democratizare. Acest fapt s-a petrecut înaintea Primăverii Arabe, când în Egipt și Pakistan asemenea violențe anti-occidentale ale islamiştilor erau permise (chiar încurajate) pentru o altă categorie de motivații politice, cu scopul sporirii sprijinului pentru liderul autoritar. Conducătorii musulmani, la fel ca și partidele politice islamice, încercau în egală măsură să câștige un avantaj prin revoltele populațiilor musulmane împotriva lumii occidentale. Atât islamiştii, cât și conducătorii musulmani autoritari sunt interesați de accentuarea victimizării musulmane, bazată pe doleanțe reale sau percepute. Pentru islamişti, furia sau mânia împotriva Occidentului constituie elementul de bază al pretenției de a sprijini masele musulmane. Pentru conducătorii autoritari, protestele religioase reprezintă mijlocul prin care este abătută atenția de la eșecurile economice și politice³⁵. Imaginea unui Occident în ascensiune, care diminuează și afectează Islamul cu intenția de a-l elimina, folosește ca modalitate de a distra atenția de la slăbiciunile propriei țări.

Fostul secretar de stat SUA Conoleezza Rice a indicat rolul Siriei și al Iranului în exacerbară violențelor împotriva insultei „unui ziar danez obscur” la adresa musulmanilor. De asemenea, mai multe regimuri musulmane autoritare aliate cu SUA au utilizat oportunitatea pentru a crea impresia că masele lor sunt fanatici lipsiți de reguli care nu pot fi controlați decât de o mână de fier.

Demonstrații violente în orașul pakistanez Lahore au ocupat străzile o zi întreagă. Și Egiptul

a tolerat demonstrații pline de furie deși, în mod normal, regimul Mubarak nu le permitea cetățenilor săi, la acea vreme, să își exprime public sentimentele. După ce au criticat violențele orchestrate, regimurile Mubarak și Musharraf au transmis un mesaj Statelor Unite să scadă din intensitatea retoricii lor cu privire la democratizarea lumii musulmane întrucât democrația nu va face altceva decât să aducă la putere islamiști aleși de mulțimi furioase, care se împotrivesc Vestului.

Francis Fukuyama a subliniat că lupta aflată în desfășurare cu Islamul radical este mai mult o problemă pentru Europa decât este pentru America³⁶. În Statele Unite, populația musulmană reprezintă mai puțin de un procent, pe când în Olanda constituie 6 spre 7 procente din populație, iar jumătate din populația orașelor mari precum Amsterdam sau Rotterdam este reprezentată de musulmani. În Franța, procentajul ar putea atinge 13%. Mulți dintre organizatorii incidentelor teroriste recente – inclusiv Mohammed Atta, conducătorul grupării responsabile pentru 11 septembrie, atentatorii cu bombă din 7 martie de la Madrid, Mohammed Bouyeri, ucigașul regizorului olandez Theo van Gogh, și atacatorii cu bombă de la 7 iulie din Londra – au fost radicalizați nu în Orientul Mijlociu, ci în Europa Occidentală. Mulți, precum Bouyeri și atacatorii de la Londra, erau cetățeni de generația a doua care vorbeau fluent limba țării ce i-a adoptat.

Cert este că problema integrării musulmanilor în societatea occidentală, evitând efectele secundare populiste care au dat naștere teroriștilor ca Breivik în Norvegia și teroriștilor naționaliști de extremă dreaptă din Germania, presează pe măsură ce trebuie să înțelegem că multiculturalismul nu înseamnă lăsarea comunităților musulmane în ghetouri izolate, care vor deveni mai târziu o bază prolifică pentru crearea unei versiuni intolerante față de Islam.

Așa cum a afirmat Fukuyama, problema cu care se confruntă majoritatea europenilor astăzi este că nu au o viziune a valorilor culturale pozitive pe care le reprezintă societatea lor și pe care ar trebui să le promoveze, pe lângă toleranța nesfârșită și relativismul moral. Ceea ce este necesar ca fiecare societate europeană să inventeze este o formă deschisă a identității naționale, similare crezului american, o identitate accesibilă noilor veniți indiferent de etnicitate sau religie. Normele pentru integrarea sau acceptarea imigranților în Europa

sunt departe de a le oferi imigranților musulmani un statut de egalitate cu al celor bineveniți în societățile europene, cum este cazul imigranților americani.

„Cu trecerea timpului, este din ce în ce mai greu să abordăm aceste întrebări. Europeanii ar fi trebuit să înceapă o discuție referitoare la cum să integreze minoritățile musulmane cu o generație în urmă, înainte să înceapă să bată vânturile Islamismului radical. Controversa benzilor desenate, deși a început cu o dorință europeană lăudabilă de a susține valori liberale fundamentale, ar putea constitui un Rubicon care va fi foarte dificil de re-traversat. Ar trebui să fim alarmați cu privire la anvergura problemei, dar prudenți în a răspunde la ea, din moment ce conflictul cultural aflat în escaladare de-a lungul Continentului ne va aduce mai aproape de o confruntare între Islamiști și laici ce a arătat tot mai mult ca o ciocnire a civilizațiilor”³⁷, a spus Fukuyama într-o declarație profetică, menită a da de gândit europenilor și a adăuga la conflictul valorilor care este acum atât de proeminent în lumea noastră.

3. Extremismul naște extremism: arderea Coranului în Florida și atacurile din Mazar-i-Shariff

Un studiu de caz al extremismului care escaladează poate fi realizat asupra evenimentului din Mazar-i-Shariff, una din cele mai liniștite regiuni din Afganistan care nu a făcut niciodată obiectul unor atacuri teroriste până la acel moment și care a fost mai puțin expusă la violențe. Stârniți de trei mullahi furioși, care i-au îndemnat să se răzbune pentru arderea Coranului într-o biserică din Florida, mii de protestatari au luat cu asalt complexul Națiunilor Unite în acest oraș din nordul Afganistanului, omorând cel puțin 12 persoane.

Terry Jones, un pastor din Floria, a stârnit un scandal internațional amenințând că va arde Coranul în 2011, la comemorarea evenimentelor din 11 septembrie. Ca reacție, printre alții și generalul aflat la conducerea trupelor din Afganistan, David Petraeus, avertizase la acel moment că un asemenea gest ar putea provoca violențe în Afganistan și ar putea pune în pericol trupe americane. Mai târziu, pastorul a promis că nu arde Coranul, dar asta nu l-a oprit să nu incite și să organizeze un proces închipuit împotriva Islamului și apoi să ardă Coranul în biserica sa din Gainesville, Florida, la

20 martie, cu participarea a doar 30 de adepți³⁸. La începutul lunii ianuarie 2011, T. Jones – prezentat de Christine Fair³⁹ nu ca un om instruit religios ci, mai degrabă, ca un vânzător de mobilă la mâna doua homofob și islamofob – anunța că va ține o „zi internațională de judecare a Coranului”, în cadrul căreia Coranul va fi judecat pentru crimă.

Episodul sângeros din Mazar-i-Shariff a început cu 10 zile mai târziu, când trei mullahi, adresându-se adepților la rugăciunea de vineri, 1 aprilie, în interiorul Moscheii Albastre – unul din cel mai sfinte locuri din Afganistan –, i-au îndemnat pe oameni să iasă pe străzi pentru a cere arestarea lui Terry Jones. Mullahul Mohammed Shah Adeli a declarat că Afganistanul ar trebui să rupă legăturile cu SUA. „Arderea Coranului este o insultă la adresa Islamului, iar cei care au comis-o ar trebui pedepsiți”⁴⁰, a spus acesta. Afganii au scandat sloganuri anti-americane în timpul unei demonstrații ce s-a transformat într-o revoltă. Mulțimea de protestatari, pornită în marș, a luat cu asalt sediul ONU din oraș – singurul bastion ce putea fi asociat cu Occidentul și SUA – și a sfârșit prin uciderea a 8 lucrători ai reprezentanței diplomatice a ONU a căror activitate aici era legată de proiectele de dezvoltare și sprijin al populației locale. Una dintre victimele măcelului a fost șeful interimar al misiunii, românul Filaret Moțco, care a fost decapitat. Poliția locală a dat vina pe ceea ce au numit ei „talibani care s-au infiltrat în rândurile mulțimii” incitând la violențe și chiar distribuind arme. 27 de suspecți au fost arestați sub acuzația de incitare la violențe, unii veniți din Kandahar și din alte provincii populate majoritar de către talibani⁴¹.

Ambele gesturi au fost extreme. Așa cum a afirmat Robert Dreyfuss, „dacă plecăm la război împotriva extremiștilor religioși – și, să o admitem, nebuni – este tot una dacă invadăm Florida sau Afganistanul. Nu sunt de acord cu niciuna dintre ele, dar SUA a ales Afganistanul, lăsându-le mână liberă nebunilor din Florida”⁴².

Nu a fost vorba aici despre o nouă ciocnire a civilizațiilor, ci de a profita de ușurința cu care o populație poate deveni atât de reacționară și vulnerabilă la extremismul religios; tolerarea acțiunii inițiale pare să fie o greșeală strategică care ar fi avut nevoie de o reacție în interiorul propriei noastre societăți pentru a nu expune soldații și pentru a câștiga mințile și inimile locuitorilor de departe, acolo unde coaliția internațională încearcă

să-i protejeze și să le facă o viață mai bună, dar unde rămân expuși propagandei locale cu impact major și, după cum am arătat, cu urmări tragice. Acest lucru este foarte dificil de înfăptuit dacă nu există înțelegere acasă și asumare matură a faptului că orice gest care ar putea aduce publicitate pe baza impactului dur asupra publicului ar putea afecta – de data asta chiar direct și fizic – soldații țărilor participante în misiunea internațională aflați departe. În acest caz particular, au fost puși în pericol nu soldați, ci chiar lucrători în domeniul umanitar, implicați în proiecte de dezvoltare ONU, niciunul dintre aceștia fiind american.

Ceea ce se întâmplă este un exemplu clasic al extremismului care generează extremism. Asemenea conflictului arabo-israelian, unde coloniști radicaliști israelieni duc la îndeplinire o agendă extremistă doar pentru a determina radicaliștii palestinieni să comită atentate sinucigașe și alte atrocități precum recentul masacru al unei întregi familii de coloniști israelieni, inclusiv copii nou născuți, în Afganistan, fundamentaliștii islamici reacționează fără rațiune la o provocare a unui extremist din Florida.

Nu este singurul caz de extremism împotriva Islamului în Occident. Pe 12 februarie 2009, politicianul olandez de dreapta Geert Wilders a dorit să prezinte propriul său film scurt, „Fitna”, la Casa Lorzilor din Marea Britanie. La câteva ore după sosirea lui la aeroportul Heathrow, membrul parlamentului olandez a fost reținut și trimis înapoi în țara sa natală, unde a fost judecat pentru instigare la ură, riscând până la 16 luni în închisoare. La puțin timp după reținerea sa, Secretarul de Stat britanic Jacqui Smith i-a scris o scrisoare lui Wilders justificând interdicția, explicând Parlamentului olandez și Olandei: „comentariile sale cu privire la musulmani și credințele lor ... ar amenința armonia comunității și, deci, siguranța publică [în Marea Britanie]”⁴³.

Jocul învinovățirii: conflictul de valori în societatea occidentală

Cine este vinovatul? Pare că nimeni sau toată lumea. Cert este că un conflict al valorilor se desfășoară și în acest caz. Pe de o parte, vorbim despre libertatea de expresie și exercițiul liber al credințelor religioase de orice tip. În al doilea rând, este vorba despre responsabilitate, responsabilitatea individuală pură și simplă pentru concetățeanul, aliatul sau persoana de lângă tine.

Afirmăm acestea nu se pot găsi în norme sau legi, ci în bunul simț al fiecărei persoane. Un individ nu poate fi condamnat pentru că nu are bun simț.

Ce altceva poate fi făcut? Ar trebui învinovați afganii pentru că nu au fost informați și pentru că au căzut în mâinile manipulării religioase a liderilor lor? Este vorba despre libertate religioasă atât în cazul Mazar-i-Shariff, cât și în cazul lui Terry Jones și Geert Wilders. Sistemul democratic pare să fi eșuat și noi domenii și modalități de îmbunătățire a democrației trebuie aduse în dezbatere.

Parte a populației afgane nu înțelege că niște cazuri izolate și marginale nu sunt reprezentative pentru majoritatea americanilor, care respectă Islamul și condamnă vocal pângărirea unei cărți sfinte de către un pastor care caută publicitate. Este, de asemenea, dificil de înțeles că americanii simt o copleșitoare rușine pentru acest gest, așa cum simt și furie față de uciderea de către soldații americani a nevinovaților civili căzuți victime colaterale în conflict, un sentiment puternic definitoriu mai ales în rândurile celor în uniformă care văd asemenea crime ca o pângărire brutală a propriilor standarde și valori.

De asemenea, parte a populației americane nu înțelege că acest mic grup care a atacat și ucis lucrătorii internaționali civili nu este reprezentativ pentru majoritatea afganilor, care condamnă uciderea inocenților și simt oroare și rușine față de atacul asupra personalului ONU. De altfel, într-un sondaj din decembrie 2010, aproximativ 60% dintre afgani au răspuns că ei continuă să sprijine prezența militară SUA în țara lor și se opun talibanilor, în ciuda insecurității în creștere⁴⁴.

Sondajele contrazic evaluarea Stratfor conform căreia violența din Mazar-i-Shariff înseamnă că, după aproape o decadă de ocupație a Afganistanului, coaliția condusă de americani se află deja într-o postură foarte precară, mai ales în condițiile în care încearcă să câștige inimile și mințile localnicilor utilizând o strategie de contra-insurgență. Frustrarea cu privire la raidurile nocturne și victimele în rândul civililor crește de la an la an, iar ISAF s-a confruntat întotdeauna cu o bătălie dură în războiul percepției⁴⁵. Sondajele au arătat că până și cei care condamnau reacția rapidă a afganilor la apelurile religioase se află în majoritate, și că afganii înțeleg ce înseamnă regimul taliban și care sunt costurile pe care SUA și coaliția internațională și le asumă pentru a-i ajuta și a le oferi asistență. Conform bugetului

de apărare al SUA, micșorat recent, contribuabilii americani vor plăti în continuare aproximativ 300 de milioane de dolari pe zi numai pentru efortul militar din Afganistan. Pentru toate operațiunile din Afghanistan, SUA au cheltuit aproximativ 17 miliarde de dolari numai în anul fiscal 2011. Acestea se adaugă la eforturile pe care le reprezintă cei 1.461 de soldați americani uciși și mulți alții răniți în Afganistan din 2001⁴⁶. Inutil a mai fi spus că și mai mulți civili afgani și forțe de securitate au murit în aceeași perioadă, așa cum s-a întâmplat și cu civili americani și personal militar, dar și civil aliat. În 2010, au fost uciși peste 2.777 de civili.

Jocul politic ce a stârnit protestele

Din nou, informațiile au arătat, săptămâni și luni mai târziu, că atacul asupra sediului ONU din Mazar-i-Shariff a fost, în mare parte, provocat și are explicații politice foarte puternice. Primele semne de întrebare au venit de la faptul că gestul lui Terry Jones a trecut relativ neobservat în SUA și în restul lumii, și că oficiali de la președinte la secretar de stat și șef al forțelor NATO în Afganistan, au condamnat gestul.

Este semnificativ și faptul că protestele au început într-un loc ca Mazar-i-Shariff, unde prezența talibană și influența este mult mai limitată și unde ISAF a avut mult mai mare succes decât în alte părți ale țării. În plus, au fost necesare aproape două săptămâni între arderea Coranului și începerea protestelor în Afganistan, ceea ce sugerează o campanie deliberată. Este similar modului în care publicarea inițială a controversatelor benzi desenate daneze a trecut în mare parte neobservată până ce proteste târzii s-au făcut remarcate în regiune.

Mai mult, ciocnirile au avut loc doar în Afganistan și nu s-au răspândit de această dată în întreaga regiune sau în restul lumii musulmane. Este încă un indicator al faptului că întreaga poveste a fost legată de politica locală afgană și, de aceea, mulți analiști au arătat spre președintele Hamid Karzai. De fapt, evenimentele tragice din 1 aprilie 2011 nu s-ar fi petrecut cel mai probabil dacă nu ar fi intervenit Karzai însuși, care a atras atenția spre evenimentul puțin cunoscut din 24 martie, când a emis un comunicat de presă în care numea arderea Coranului „o crimă împotriva unei religii și a întregii umma [comunități] musulmane”. În continuare, acesta a făcut apel la SUA și ONU să „îi aducă în fața justiției pe cei care au comis această crimă”⁴⁷.

Fareed Zakaria, de la CNN spune că arderea Coranului a trecut în mare parte neobservată în Afganistan până pe 31 martie, când Karzai „s-a hotărât să capitalizeze acest eveniment”⁴⁸ și a făcut apel la arestarea pastorului Jones. Christine Fair nota pentru Foreign Policy că „degetul acuzator trebuie să arate spre politica internă din Afganistan și către președintele Afganistanului Hamid Karzai. În loc să explice propriei populații că Jones este un radical ale cărui acțiuni sunt disprețuite de majoritatea americanilor, Karzai a transformat momentul în cea mai recentă cauză anti-americană a sa, denunțându-i pe americanii care au plătit scump cu viețile și cu avuțiile lor pentru a sprijini guvernul său inexplicabil de corupt și lipsit de responsabilitate. Karzai continuă să alimenteze sentimentele maselor afgane neinformate și să îndemne antreprenorii morții și violenței la un continuarea numeroaselor lor acțiuni”⁴⁹.

Este foarte dificil să nu concluzionezi că Hamid Karzai a ales să urmeze o cale a controversei mortale pentru a-și demonstra independența strategică față de exact acea țară care continuă să-i plătească majoritatea facturilor, în timp ce propriul său grup de susținători devalizează țara. Mai mult, alte două coincidențe s-au petrecut și sunt legate de această întârziere de aproape două săptămâni dintre gestul din Florida și masacrul din Mazar-i-Shariff. În primul rând, generalul David Petraeus, comandantul ISAF și al trupelor americane în Afganistan și-a cerut scuze pentru gestul lui Jones din Florida și a condamnat arderea Coranului (așa cum a făcut-o și președintele Obama), iar incidentul a avut loc exact în timp ce militari americani erau judecați pentru uciderea de civili afgani și după publicarea fotografiilor unor soldați americani care pozau cu trupul neînsuflit al unui afgan⁵⁰. În al doilea rând, Reuters a relatat cu privire la un oficial afgan de rang înalt care acuza luptătorii talibani „reintegrați” pentru uciderea personalului ONU, luptători care depuseseră formal armele. Acest fapt ar putea crea noi provocări pentru forțele internaționale, în condițiile în care „reintegrarea luptătorilor talibani de rang inferior și mediu este o componentă cheie a strategiei ISAF în a-i învinge pe talibani și a opri insurgența teroristă”, după cum scrie Bill Roggio în „Long War Journal”. În cadrul unui interviu, Steve Coll face referire în acest context și la negocierile secrete între administrația Obama și membri ai talibanilor, dar și la provocările care afectează procesul, atunci când președintele

Hamid Karzai a refuzat să accepte orice negocieri la care nu ar participa și el⁵¹.

Cu siguranță dezbaterea ar putea cădea, (și a și căzut), în spațiul argumentelor uzuale, comode și la modă ale comentatorilor occidentali, care insistă asupra ciocnirii culturilor, civilizațiilor și ale sistemelor juridice dintre Occident și Islam, și care prezintă situația legilor din țări precum Pakistan și Afganistan (printre alte țări musulmane) care incriminează infracțiuni, precum blasfemia, ce se constituie expresii ale intoleranței. Legile blasfemiei, atât în Pakistan, cât și în Afganistan, au drept pedepse sentința maximă, pedeapsa cu moartea, așa cum este și cazul lui Said Musa, un lucrător afgan al Crucii Roșii, în vârstă de 46 de ani, care fusese arestat și risca o condamnare la moarte pentru „apostazie”. Said Musa a fost declarat apostat pentru că s-a convertit la creștinism, iar acesta este un păcat, conform interpretărilor extreme ale Coranului, și această infracțiune de natură religioasă și de conștiință individuală duce la pedeapsa cu moartea.

Argumente cu privire la „sălbăticia musulmanilor” în unele țări vin și ca urmare a masacrelor și pedepselor colective nejudiciare de lapidare, atacurilor și crimelor în interiorul Islamului însuși, cum este cazul militanților sunniți care au atacat numai în ultimii ani zeci de moschei șiite și altare sufi din Pakistan. Fără îndoială, aceste atacuri au avut ca rezultat arderea a nenumărate exemplare din Coran, dar nu au stârnit nici un soi de revoltă violentă în rândurile musulmanilor din sudul Asiei.

Concluzia este, din nou, prezentată cel mai elocvent de Christine Fair: „Simpla ciocnire a valorilor civile și juridice nu poate explica violențele sângeroase care au izbucnit în Afganistan în acest sfârșit de săptămână. Oamenii raționali înțeleg diferențele în regimurile juridice din diferite state și nu se mobilizează cu ușurință în mulțimi ucigașe. Oamenii raționali înțeleg că uciderea nevinovaților ca reacție la un agresor aflat la mare depărtare nu este iertată în nicio religie. Și că pângărirea Coranului în sine nu oferă o narațiune ce ar scuza crimele sălbatice de la Mazar-i-Shariff”⁵².

4. Conflictul de valori și cazul filmului „Inocența musulmanilor”

Islamofobia în acțiune. Din nou

Un alt caz important este cel al filmului „Inocența musulmanilor”. Acesta urmează toate

modelele cazurilor precedente: un site irelevant publică trailerul unui film fără valoare artistică. După mai mult de 3 luni, este utilizat pentru rațiuni simbolice de teroriști din Libia care, sub acoperirea unei mulțimi ce a luat cu asalt Ambasada SUA pe 9 noiembrie 2012, i-au ucis pe ambasadorul SUA și trei alți cetățeni americani, pe care autoritățile locale au eșuat în a-i proteja.

Filmul a fost folosit în scopuri politice în Egipt și, într-un mod foarte curios, s-a răspândit în nu mai mult de 10 zile în toate țările islamice din lume, inclusiv în comunitățile musulmane din statele occidentale. În cazul „Versetelor satanice” ale lui Salman Rushdie, reacția a avut loc după ani de la publicarea cărții și chiar și atunci, doar câteva țări au preluat criticile și au menținut chestiunea deschisă.

Destinat iritării lumii musulmane, filmul „Inocența Musulmanilor” este o ecranizare de 13 minute realizată cu un buget mic și postată pe Youtube, jucată, regizată și editată cu amatorism; ar fi ridiculă dacă nu ar exista componenta de islamofobie⁵³ pe care o promovează, ale cărei efecte sunt acum resimțite în întreaga lume. Se pare că filmul a fost realizat de un americano-egiptean situat în zona Los Angeles, un anume Nakoula Basseley Nakoula, creștin copt, care inițial a pretins a fi un magnat israelian al proprietăților, numit Sam Bacil, care utiliza fonduri provenind de la „donatori evrei”. Nu este clar cum anume și-a finanțat Nakoula filmul, el însuși fiind un infractor condamnat.

De fapt, legăturile cu SUA sunt atât de slabe, încât cineva s-ar putea întreba de ce anume cineva ar privi problema ca antrenând responsabilitatea autorităților de la Washington, dacă nu ar fi fost faptul că filmele sunt asociate cu ideea prestigiului și a puterii globale a americane. La un moment dat, orice ar putea fi utilizat la nivel simbolic pentru a conduce la un atac asupra Occidentului: în Sudan, atacul a avut loc la ambasada germană din moment ce se presupunea (sau s-a răspândit în rândul credincioșilor radicali ideea) că unul dintre actori ar fi fost de origine germană. Asta probabil pentru că la Khartum nu există Ambasadă Americană pentru a fi atacată.

Producția filmului on-line care aruncă o lumină negativă asupra Profetului Mohamed a declanșat evenimentele dramatice ce au dus la moartea ambasadorului Christopher Stevens și a altor trei americani în Benghazi. Nici în acest context, nu poate fi considerat consolare faptul că acest tip de reacții excesive sunt „înfăptuite de mici bande

de fanatici”, așa cum se pretinde adesea. Puterea distructivă a acestor „fanatici” – atât din SUA cât și din Libia –, dar și incapacitatea societăților lor de a-i ține sub control și de a-i pedepsi invalidează afirmația conform căreia chestiunile ar fi tangențiale.

Utilizarea politică a filmului

Întrebări apar din primul moment, în orice analiză. Cum se face că un film care nu s-a bucurat de nicio atenție și care are mai puțin de 10.000 de vizualizări pentru trailer într-o perioadă mai mare de trei luni a devenit motiv de acțiune pentru mulțimi violente răspândite în întreaga lume islamică și în comunitățile musulmane din Occident? Reacția s-a produs cu ocazia celei de-a 11-a comemorări a atentatelor de la 11 septembrie, iar acest fapt nu are cum să nu ridice întrebări.

De ce era pregătită o mulțime în Libia pe 11 septembrie din moment ce Libia a avut cel mai mult de beneficiat – Benghazi, mai ales – de pe urma intervenției internaționale pentru protecția rebelilor împotriva represiunii forțelor lui Muamar el Kaddafi? Dacă SUA a asistat rebelii în lupta lor, de ce au devenit SUA o țintă? De ce aceste evenimente s-au petrecut în Egipt, un alt loc în care Primăvara Arabă a fost susținută de SUA și de Occident împotriva unui alt lider autoritar, Hosni Mubarak?

Simbolismul este o componentă importantă a analizei și se pare că toți cei care au profitat de eveniment au știut și cât de adânc este înrădăcinat sentimentul de blasfemie referitor la caricaturizarea Profetului Mohamed în lumea islamică. Pe lângă faptul că reprezentarea imaginii lui Mohamed este considerată un păcat în interpretarea salafi/wahhabi a Coranului, orice insultă adusă Profetului este considerată a fi o blasfemie ce este pedepsită cu moartea în multe țări islamice. Totuși, de această dată, ținta nu a fost autorul filmului, ci simbolurile occidentale, iar acest fapt ridică întrebări cu privire la profunzimea acuzațiilor.

Islamul este din nou asociat în media cu acte de violență și fanaticism. Moartea lui Chris Stevens, ambasadorul american în Libia, în urma atacului asupra consulatului american din Benghazi a zguduit nu doar SUA, ci și membri ai comunității musulmane din întreaga lume. Imaginea predominantă a Islamului prezentată în media a fost cea a unei religii cufundate în violență, obscurantism și misoginism. O religie a

urii și a distrugerii. Inutil să mai spunem aici că, în realitate, Islamul este o confesiune a iertării și toleranței, conform cărții sfinte, Coranul⁵⁴.

Violența a părut spontană, însă nu și în realitate. În schimb, a fost produsul unei secvențe de provocări, unele secrete, altele evidente. A părut a începe în SUA, apoi s-a amplificat în Egipt și a ajuns la un punct culminant sângeros în Libia – toate în timpul celei de-a 11-a comemorări a atentatelor de la 11 septembrie. Dacă musulmanii ar răspunde violent la fiecare insultă on-line asupra credinței lor, ar avea loc revolte în Cairo și Benghazi în fiecare zi a anului⁵⁵. Internetul este plin de factori malițioși care spun, scriu sau difuzează lucruri cutremurătoare referitoare la Islam și există și musulmani care defăimează on-line alte sisteme religioase. Mașinăria urii este cea care împinge furia mai departe. Ei știu deja că rezultatul eforturilor lor va conduce la violență și subversiune. Acestor bărbați le sunt validate prin media acțiunile de răspândire a urii și a violenței.

Este esențial să privim mai atent fundalul politic și contextul. Mai întâi, în SUA: „Inocența musulmanilor”, un film fără nici o valoare artistică, a cauzat o serie de evenimente pe care unii o vor considera intenționată. Unii analiști afirmă că a fost planificată pentru alegerile electorale americane, în acest caz pentru a incita comunitățile și a provoca apoi răspunsuri radicale din partea candidaților la președinție⁵⁶.

În cazul Libiei, cel mai sângeros loc unde „Inocența musulmanilor” a făcut victime a constituit doar un simbol, fără să existe nici o explicație în afara faptului că oamenii care se adună în fața Ambasadei au fost instigați de insurgenți conectați cu Al-Qaeda și că, în sine, crimele au fost realizate de teroriști declarați care au profitat de nivelul scăzut de securitate din regiune și nu de către cetățenii care au protestat împotriva filmului. Symbolismul este foarte important în acel caz, din moment ce pune în joc chiar Primăvara Arabă și sprijinul occidental pentru democratizarea lumii arabe. A fost o modalitate utilizată de instigatori, care au rămas în umbră, de a transmite publicului american și european un mesaj despre încă o eroare de conducere occidentală.

„Inocența Musulmanilor” în politicile interne ale Egiptului

Cea mai vizibilă implicare politică a fost cea din Egipt. Aici, Frăția Musulmană era deja

considerată o forță politică islamistă din vremea lui Mubarak, iar acum noul președinte, Mohamed Morsi – exponent al Frăției Musulmane, se află sub presiune atât din partea propriului său partid, dar mai ales din partea opoziției salafiste Al Nour, un partid islamic ortodox mult mai radical. Se pare că asta ar fi fost și la originea promovării masive a trailerului în Orientul Mijlociu.

În încercarea sa de a preîntâmpina violențele, Morsi a declarat că „este cerut de religia noastră să ne protejăm oaspeții, locuințele lor și locurile lor de muncă”. A calificat uciderea ambasadorului american Chris Stevens în Libia inacceptabilă pentru Islam. „Pentru Dumnezeu, atacarea unei persoane este mai mare decât atacul asupra Kaaba”, a spus el, făcând referire la cel mai sfânt loc al Islamului din Mecca⁵⁷. Discursul lui Morsi a fost prezentat după o convorbire telefonică cu Președintele Obama Administrația Obama a fost iritată de răspunsul tardiv al lui Morsi la atacul asupra ambasadei SUA din Cairo, generat tot de difuzarea și comentarea filmului, iar egipteanul a făcut doar câteva declarații vagi cu referire la acesta, fără o condamnare evidentă a încălcării clare securității⁵⁸, în cadrul căreia poliția nu a intervenit pentru a-i opri pe protestatarii care au escaladat zidurile ambasadei. Tăcerea lui a indicat presiunea puternică la care este supus Morsi, o figură cunoscută în rândurile Frăției Musulmane, din partea puternicilor islamiști ultraconservatori din Egipt. Aceștia fac uz de film pentru a-și crește propria vizibilitate politică, punând la îndoială în același timp legitimitatea religioasă a lui Morsi.

Totuși, filmul a fost dat publicității la 1 iunie, cu mai mult de trei luni înaintea protestelor din Cairo. De fapt, egiptenii nu au cunoscut faptul că acest film exista până când o gazdă de talk-show, Sheikh Khalid Abdullah, i-a dedicat programul său de două ore în data de 8 septembrie. În calitate de șeic musulman, Abdullah a fost, fără îndoială, jignit de conținutul filmului. Totuși, ca salafist, ale cărui credințe se contrazic în nuanțe și radicalism cu cele ale Frăției Musulmane aflate la putere, se poate ca Abdullah să fi difuzat filmul tocmai pentru a incita la haos și a complica politica internă a Egiptului. Programul lui Abdullah, Masr aş Jadida, a fost apoi, rapid diseminat, iar un videoclip Youtube al emisiunii a fost încărcat pe un website salafist pe 9 septembrie și, în două zile, a avut peste 300.000 de vizualizări⁵⁹. În același timp, gruparea jihadistă „Liderii Egiptului”, o fostă organizație militantă, a

ținut o conferință în orașul egiptean Alexandria și a declarat că oricine a fost implicat în „defăimarea” Profetului în acest film, ar trebui ucis. Au făcut apel la Morsi pentru a pune capăt relațiilor cu SUA⁶⁰.

Sheikh Khalid Abdullah este o personalitate controversată. A făcut subiectul a mai multor rapoarte despre calitatea și profesionalismul media care evidențiau lipsa sa de cumpătare și lipsa de respect pentru limitele etice. Abdullah l-a acuzat public de lipsă de comportament pe deplin conform perceptelor islamice și aspirațiilor din interpretarea sa dată Coranului chiar și pe șeicul Hazem Abd Ismail, un coleg salafist candidat la alegerile prezidențiale din 2012. A fost, de asemenea, foarte critic la adresa liberalilor și a Frăției Musulmane. Aceasta este o dovadă clară a utilizării politice a trailerului pentru a pune presiune pe politica internă din Egipt, în rivalitățile dintre radicali și moderați, într-un format aproape similar cu cel din cazul condamnării lui Salman Rushdie la moarte în Iran.

Așa cum a afirmat Steven A. Cook, evenimentele sunt „o consecință directă a televiziunii salafiste prin satelit Al-Nas (Poporul), o rețea religioasă care a făcut publică existența „Inocenței musulmanilor”. Pentru credincioșii unei religii care interzice pictarea, imaginile sau reprezentarea grafică Profetului său – și cu atât mai mult reprezentarea sa într-o manieră înjositoare – reacția emoțională era de așteptat, pe baza parametrilor religioși și culturali, nu pe baza unora politici. Este foarte probabil ca liderii politici și religioși care au incitat la manifestații de protest să fi stârnit emoțiile unor apărători puternici ai Islamului, având o altă agendă în minte; totuși, dacă filmul nu ar fi atins un nerv cultural-religios sensibil pentru masele de credincioși musulmani, asemenea lideri nu ar fi avut trupe pe care să le cheme”⁶¹.

Presiunea a determinat atitudinea lui Morsi, care a fost foarte nuanțată în declarațiile sale publice chiar și după evenimente. În schimb, președintele Libiei, Mohamed el-Magariaf, și-a cerut rapid scuze tuturor americanilor pentru atacul de la Consulat și a promis să îi urmărească și să îi pedepsească pe cei responsabili. La 24 de ore după atacul asupra Ambasadei din Cairo, președintele egiptean Mohamed Morsi nu dăduse nicio declarație similară. Când, în final a făcut-o, părea mai puțin preocupat de ceea ce se întâmplase la Ambasadă și mai mult de afrontul adus Profetului, pe care l-a condamnat „în cei mai duri termeni”⁶². Frăția

Musulmană a condamnat atacul din Benghazi prin intermediul Twitter, dar nu a făcut nicio mențiune la cel din Cairo.

În loc de concluzii: întrebări ce necesită răspunsuri

Din analiza asupra celor mai importante evenimente din ultimii ani ce ilustrează existența unui profund conflict de valori în lumea contemporană, reiese faptul că este necesar ca studiile de securitate să acorde o mai mare atenție problematicei multiculturalismului și toleranței în societățile occidentale, dar și măsurii în care valorile democrat-liberale pot accepta influența interferențelor Islamului. De asemenea, se poate vorbi despre două dimensiuni ale acestei problematice: pe de o parte, conflictul autentic de valori, iar pe de altă parte, amplificarea și utilizarea acestuia în scopuri politice. Cele patru cazuri analizate reflectă o creștere progresivă a interferenței politicului în evenimentele ce au urmat.

În ultimul caz analizat, cel al filmului „Inocența musulmanilor”, viteza cu care s-a răspândit violența în lumea musulmană, în nu mai mult de zece zile după difuzarea comentariilor la televiziunea egipteană și la mai mult de trei luni după apariția sa pe internet, ridică semne mari de întrebare. Este necesar să introducem în analiză și impactul în lumea musulmană și jihadistă, știind că Al-Qaeda a emis o condamnare abia la 13 octombrie 2012 (Associated Press). Deci, chiar și faptul că evenimentele au avut loc în Libia pe 11 septembrie 2012, dar mai ales răspândirea valului de violențe împotriva SUA și a Occidentului în scurt timp și aparent fără contribuția rețelei teroriste Al Qaeda, ridică întrebări multiple.

Pentru a demonstra utilizarea intenționată și planificată a evenimentelor menționate în scop politic, aducem în discuție cazul poziției Rusiei referitoare la Siria ce, dimpotrivă, nu a suscitat atât de mult interes pentru aceeași lume islamică. Este cunoscut faptul că veto-uri repetate ale Rusiei în Consiliul de Securitate al ONU în fața oricărui tip de soluție de intervenție externă împotriva lui Al Assad, nu au determinat același tip de reacție, deși situația din Siria a făcut statele arabe, Liga Arabă și Organizația Conferinței Islamice să reacționeze și să blameze Rusia pentru faptul că îi permite lui Bashar al Assad, liderul autoritar sirian, să

ucidă populația care protesta pașnic, și au cerut ca acesta să renunțe la putere. În ciuda a sute de știri care pretindeau că s-ar fi aflat acolo luptători internaționali jihadiști și islamici, nimeni nu a atacat Rusia pentru acest lucru. Reacția în cazul Rusiei este preferențială, diferită de cea cu care s-au confruntat SUA și democrațiile occidentale din Europa: chiar dacă acele țări au sprijinit Primăvara Arabă – respinsă de către Rusia –, chiar dacă a permis ca partide politice, inclusiv Frăția Musulmană și grupări salafiste, să intre în jocul democratic și să împartă puterea după înfrângerea liderilor autoritari, SUA, Europa și Occidentul sunt o țintă, iar Rusia, care s-a opus procesului, nu este.

Izbucnirea bruscă a violențelor în comunitățile musulmane din întreaga lume, în cazul filmului „Inocența musulmanilor”, nu este naturală, comparativ cu experiențele anterioare. Într-adevăr, ar putea fi considerate responsabile rețelele sociale care au apărut mult mai târziu, însă această explicație nu este suficientă. Rămâne măcar un dubiu că reacția coordonată a lumii musulmane, la trei luni după ce „Inocența Musulmanilor” a fost postat pe Internet, se datorează unei operațiuni bine puse la punct de autori momentan necunoscuți.

NOTE:

1 Sentință, recomandare cu caracter de precept, conform DEX online, <http://dexonline.ro/definitie/fatwa>.

2 Barbara CROSETTE, *Iran Drops Rushdie Death Threat, And Britain Renews Teheran Ties*, September 25, 1998, <http://www.nytimes.com/1998/09/25/world/iran-drops-rushdie-death-threat-and-britain-renews-teheran-ties.html>

3 *Salman Rushdie's memoir charts nine years in hiding*, <http://www.channel4.com/news/salman-rushdies-nine-years-in-hiding>, 18 sept. 2012.

4 Sadeq SABA, *Analysis: Why the Rushdie affair continues*, Sunday, February 14, 1999, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/279493.stm

5 Nasser KARIMI, *Salman Rushdie Death Fatwa: Iran Adds To Reward For Author's Killing*, September 16, 2012, http://www.huffingtonpost.com/2012/09/16/salman-rushdie-death-fatw_n_1888111.html

6 Barbara CROSETTE, *op.cit.*

7 Nasser KARIMI, *op.cit.*

8 *Salman Rushdie has found peace – but the Satanic Verses 'affair' won't go away*, <http://www.guardian.co.uk/books/2012/jan/29/salman-rushdie-satanic-verses-censorship>, The Guardian, January 29, 2012.

9 Chandrabhas CHOUDHURY, *No-Show Revives Rushdie Affair in India*, January 26, 2012, <http://www.bloomberg.com/news/2012-01-25/no-show-revives-rushdie-affair-in-india-choudhury.html>

10 *Idem.*

11 *Salman Rushdie: Satanic Verses 'would not be published today'*, September 17, 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/entertainment-arts-19600879>

12 Dominique MOISI, *Geopolitics of Emotions*, Anchor Books, New York, 2010.

13 James G. FORSYTH, *Satanic Delusions*, August 16, 2006, http://www.foreignpolicy.com/articles/2006/08/15/satanic_delusions_0

14 *Idem.*

15 *Official response to ambassadors from A. F. Rasmussen*, archived from the original on February 19, 2006, <http://web.archive.org/web/20060219083657/http://gfx-master.tv2.dk/images/Nyhederne/Pdf/side3.pdf>

16 *Ambassadør-breve blev forvekslet i Politiken*, Politiken, February 20, 2006. <http://politiken.dk/VisArtikel.iasp?PageID=439519>

17 *Oversættelsen er helt uvæsentlig* (Danish), Politiken, February 21, 2006. <http://politiken.dk/VisArtikel.iasp?PageID=439706>

18 *Muhammad cartoons: a timeline*, CBC News Online, http://www.cbc.ca/news/background/islam/muhammad_cartoons_timeline.html#top

19 *Cartoon Body Count*, March 2, 2006, archived from the original on March 26, 2006, <http://web.archive.org/web/20060326071135/http://www.cartoonbodycount.com/>

20 „Arson and Death Threats as Muhammad Caricature Controversy Escalates”, *Spiegel online*, February 4, 2006, <http://www.spiegel.de/international/0,1518,399177,00.html>

21 *Embassies torched in cartoon fury*, CNN, February 5, 2006, <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/02/04/syria.cartoon/>

22 Greg HURST, “70,000 gather for violent Pakistan cartoons protest”, *Times*, February 15, 2006, <http://www.timesonline.co.uk/article/0,,25689-2041723,00.html>

23 *Muhammad cartoons: a timeline*, ibidem.

24 “Cartoons of Prophet Met With Outrage”, *Washington Post*: «Kuwait called the cartoons “despicable racism”»; „Blasphemous Cartoons Trigger Muslim Fury”, *Iran Daily*: «Although “Jyllands-Posten” maintains that the drawings were an exercise in free speech, many consider them as provocative, racist and Islamophobic»; “Muslim cartoon row timeline”, *BBC online*: «Egyptian newspaper “al-Fagr” reprints some of the cartoons, describing them as a “continuing insult” and a “racist bomb”».

25 “The limits to free speech – Cartoon wars”, *The Economist*. February 9, 2006, <http://www.economist.com>

com/opinion/displaystory.cfm?story_id=5494602

26 Rose FLEMMING, "Why I Published Those Cartoons", February 19, 2006, *Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/17/AR2006021702499.html>

27 *Muhammad cartoons: a timeline*", ibidem.

28 "Question #22809: Ruling on one who insults the Prophet", *Islam Q & A*, <http://www.islam-qa.com/index.php?ln=eng&ds=qa&lv=browse&QR=22809&dgn=4>

29 "Statement by H.E. Prof Ekmeleddin Ihsanoglu, Secretary General of the OIC", Organization of the Islamic Conference, January 28, 2006, <http://www.oic-oci.org/press/english/2006/January%202006/denemark-3.htm>

30 Karen ARMSTRONG, *The History of God*, Nemira, 2009 (Romanian version).

31 *Newspapers reprint Prophet Mohammed cartoon*, February 13, 2008, <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/02/13/denmark.cartoon/>

32 Malise RUTHVEN, "Why Are the Muhammad Cartoons Still Inciting Violence?", February 9, 2011, <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2011/feb/09/why-are-muhammad-cartoons-still-inciting-violence/>

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*.

35 "Playing Politics with Religion", *Gulf News*, February 22, 2006, <http://carnegieendowment.org/2006/02/22/playing-politics-with-religion/2yxt>

36 Francis FUKUYAMA, "Europe vs. Radical Islam", *Slate*, February 27, 2006, http://www.slate.com/articles/arts/books/2006/02/europe_vs_radical_islam.single.html

37 *Ibidem*.

38 Mustafa NAJAFIZADA, *Afghans Avenue Florida Koran Burning, Killing 12*, http://www.nytimes.com/2011/04/02/world/asia/02afghanistan.html?_r=2

39 Christine FAIR, *Explaining the inexplicable: murder at Mazar*, April 4, 2011, http://afpak.foreignpolicy.com/posts/2011/04/04/explaining_the_inexplicable_murder_at_mazar

40 Mustafa NAJAFIZADA, *op.cit.*

41 *Ibidem*.

42 Robert DREYFUSS, *Afghans and Floridians: Extremism Builds Extremism*, April 2, 2011, <http://www.thenation.com/blog/159658/afghans-and-floridians-extremism-builds-extremism>

43 Sam KERBEL, *The Satanic Adversaires: Self-Censorship and the Rushdie Legacy*, <http://www.columbia.edu/cu/current/articles/spring2009/kerbel.html>

[columbia.edu/cu/current/articles/spring2009/kerbel.html](http://www.columbia.edu/cu/current/articles/spring2009/kerbel.html)

44 Gayle TZEMACH LEMMON, *Afghanistan, pushed to the edge*, April 4, 2011, <http://edition.cnn.com/2011/OPINION/04/04/lemmon.afghanistan.protests/index.html?iref=allsearch>

45 "Afghanistan at the Crossroads: Insights on the Conflict. A Koran Burning and Social Unrest", *A Week in the War: Afghanistan*, March 30-April 4, 2011, <http://www.stratfor.com/analysis/week-war-afghanistan-march-30-april-4-2011>

46 Christine FAIR, *op.cit.*

47 Anna BADKHEN, *Massacre in Mazar*, April 1, 2011 http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/01/massacre_in_mazar

48 Jayshree BAJORIA, *Afghan Rage over Quran Burning*, April 5, 2011, <http://www.cfr.org/afghanistan/afghan-rage-over-quran-burning/p24584>

49 Christine FAIR, *op.cit.*

50 *A Week in the War: Afghanistan*, idem.

51 *Afghan Rage over Quran Burning...*, idem.

52 Christine FAIR, *op.cit.*

53 "Innocence of Muslims: a dark demonstration of the power of film", *The Guardian*, <http://www.guardian.co.uk/film/filmblog/2012/sep/17/innocence-of-muslims-demonstration-film>

54 *The Mercy of Prophet Muhammad*, September 13, 2012, http://www.huffingtonpost.com/kamran-pasha/the-mercy-of-prophet-muhammad_b_1879601.html

55 Bobby GHOSH, *The Agents of Outrage*, September 13, 2012, <http://world.time.com/2012/09/13/the-agents-of-outrage>

56 "Innocence of Muslims: a dark demonstration of the power of film", idem.

57 "Innocence of Muslims" sparks violent protests, Anti-Islam YouTube video, <http://www.abc15.com/dpp/news/national/anti-islam-youtube-video-innocence-of-muslims-sparks-violent-protests#ixzz27MuGxssV>

58 *Ibidem*.

59 *In Egypt, an Anti-Islamic Film as a Political Tool*, September 14, 2012, <http://www.stratfor.com/analysis/egypt-anti-islamic-film-political-tool>

60 "Innocence of Muslims" sparks violent protests, idem.

61 Guest Blogger for Steven A. COOK, *Hello, West? It Really is About the Movie*, September 19, 2012.

62 Bobby GHOSH, *op.cit.*

NOUA SEMNIFICAȚIE A CONCEPTULUI DE SECURITATE NAȚIONALĂ DIN PERSPECTIVĂ ENERGETICĂ

*Laurențiu Victor PACHIU**

Energia a devenit un activ global și central al oricărei comunități. Fiind o sursă crucială pentru dezvoltarea societății, dar și un instrument politic și geopolitic, asigurarea securității energetice necesită realizarea unei stări corespunzătoare de responsabilitate și pregătire adecvată a actorilor implicați în acest proces. În ceea ce privește România, avantajul dat de poziția sa geostrategică și de prezența resurselor naturale pe teritoriul ei, precum și evoluțiile recente regionale/globale în domeniul energetic, ar trebui să fie mai mult decât suficiente pentru a impulsiona trecerea strategiilor și acțiunii în materie de energie la un nivel realist, matur, perseverent și vizionar. România „geologică” oferă o șansă în vederea transformării României într-un stat puternic și un partener internațional credibil, dar pentru aceasta este nevoie de un model activ de abordare a provocărilor de securitate energetică. Prezentul articol constituie o recomandare pentru acțiune imediată în scopul structurării și implementării unui concept de securitate energetică clar și viabil, ca parte a politicilor și strategiilor românești, în special în ceea ce privește proiectul pachetului de legi asupra securității naționale.

Cuvinte-cheie: energie; securitate; legi ale securității naționale, infrastructură critică.

1. Securitatea energetică din perspectiva istorică

Dilema securității energetice ce marchează începutul de secol al XXI-lea la nivel global, și aici ne referim la întregul spectru, respectiv cel al provocărilor conexe tendinței epuizării resurselor convenționale, necesității diversificării resurselor, a securității producției, transportului și cererii, a eficientizării consumului de energie, a transparenței și concurenței veritabile pe piața energetică, și, nu în ultimul rând, a echilibrului ecologic, concentrează elemente ce prefigurează schimbări fundamentale în filosofia, geopolitica și principiile legale care guvernează aceasta problematică, pentru o lungă perioadă de timp de acum înainte.

Dacă, în secolul al XX-lea, cu precădere în prima sa jumătate, securitatea energetică era privită înainte de toate ca o componentă a securității militare (de apărare) și economice, criza petrolieră din anii '70 a propulsat problematica energetică pe un loc primordial în agenda construcțiilor politice la nivel global, devenind un comandament de securitate „per se”, un factor esențial în asigurarea securității existențiale a societății. Securitatea energetică, ca și concept ce trebuie implementat diferit pentru fiecare stat, economie, regiune și piață

** Laurențiu Victor PACHIU este avocat, managing partner și fondatorul Casei de avocatură „Pachiu & Associates”, coordonatorul diviziilor de Public Private Partnerships and Finance și de Oil&Gas a Departamentului de energie al firmei. E-mail: laurentiu.pachiu@pachiu.com*

în parte, a devenit deja centrul gravitațional pentru toate celelalte componente ale securității (politică, economică, socială, militară, ecologică, alimentară etc.). Din perspectiva temporală, ne aflăm încă la originile epocii energetice, când securitatea unui participant la acest proces (actor statal sau non-statal) se realizează prin afectarea securității altui participant, însă progresele tehnice și tehnologice, dimensiunile globale ale interdependențelor economice și sociale, conștientizate și promovate la nivelul fiecărei comunități, devin factori acceleratori și contribuie la schimbări substanțiale în această paradigmă.

Orice dezbatere privitoare la tematica securității energetice a României trebuie să se fundamenteze și să beneficieze de perspectiva istorică a experiențelor acestei țări, care, pentru o perioadă ce a depășit aproape jumătate de secol (final de secol al XIX-lea, început de secol al XX-lea), s-a plasat în prima ligă globală a statelor producătoare de petrol.

Iată că, la aproape o sută de ani de atunci, România (mă refer la țara noastră ca spațiu geografic și geologic, nicidecum ca societate politică) își oferă din nou șansa de a deveni un factor extrem de important în evoluția realităților și strategiilor de securitate energetică în regiunea Sud-Est Europeană, Pontică și nu numai.

La această realitate geopolitică și geoeconomică au contribuit în primul rând potențialele rezerve substanțiale de gaze din șist (supranumite „noua revoluție energetică”), rezervele de hidrocarburi din platoul continental al Mării Negre, precum și alte resurse minerale relevante în ecuația energetică, de care statul român ar dispune. Practic, România ar putea completa într-o formulă logică arcul energetic reprezentat de potențialele resurse și descoperiri din bazinul Mării Negre, cel Mediteranean (Cipru și Israel) și regiunea Caspică. Proiectarea acestor realități geologice și economice pe imaginea mai vastă a echilibrului tot mai precar, la nivel european, în planul securității aprovizionării cu resurse energetice a statelor membre UE, a relației de dependență sau, mai corect spus, de interdependență cu „prima sursă de hidrocarburi”, respectiv, Federația Rusă, a procesului complex de configurare a rutelor de aprovizionare cu energie, și, nu în ultimul rând, a absenței unui concept de securitate energetică europeană unitar, coerent, racordat la provocări prezente și, mai ales viitoare, metamorfozează

aceste potențiale avantaje economice și geopolitice ale României în provocări la adresa securității sale naționale.

Trăsăturile definitorii ale politicilor românești în materie de energie au gravitat, în principal, în zona dilemelor legate de caracterul național al industriei și de insuficiența resurselor financiare și tehnice reclamate pentru asigurarea dezvoltării acesteia. Mărturia acestei dileme o reprezintă deja tradiționala abordare politică și legislativă, putem spune, conjuncturală și superficială, a exploatării resurselor energetice naționale și a modului de plasare, din această perspectivă, a României în contextul energetic și politic regional, respectiv european.

Este evident că „legile minelor” din România primei jumătăți a secolului al XX-lea (care tratau inclusiv explorarea și producția de petrol și gaze naturale), prin fundamentarea lor aproape exclusiv politică (doctrina liberală „prin noi înșine” vs. doctrina creștin-democrată a „porților deschise”), nu au reușit să proiecteze valențele unui stat producător de hidrocarburi, de prim rang la acel moment, în plan geopolitic decât conjunctural, non-strategic, pe termen foarte scurt și fără a ține cont de provocările mai vaste la nivel continental și chiar global. „Legile minelor” și ale petrolului ajunseseră să fie schimbate sau amendate substanțial odată cu fiecare schimbare de regim politic. Dintr-o perspectivă strict istorică, această instabilitate și incoerență legislativă era oarecum explicabilă în condițiile în care ecuația cerere-ofertă energetică nu era atât de complexă ca astăzi (curba Hubbert fiind, la acea vreme, abia în faza sa ascendentă). Conceptul de securitate energetică era, practic, inexistent, capacitatea vizunii politice românești de atunci asupra elementului energetic limitându-se la imperative de apărare și, respectiv, de asigurare a unor resurse financiare din industria petrolieră destinate promovării dezvoltării economice industriale în general (România fiind o țară preponderent agrară).

Semnificația istorică a oricărui act normativ nu este dată de capacitatea acestuia de a răspunde unor interese imediate sau imediat predictibile ale actorilor implicați (guvernanți și/sau guvernați), ci de vocația sa de a răspunde unor provocări complexe, chiar și impredictibile, pe termen lung, fără a fi afectată stabilitatea și dezvoltarea socială, economică și culturală a statului. Atingerea unui asemenea grad de satisfacție normativă reclamă o

fundamentare adecvată, transpartinică, vizionară și coerentă a oricărui demers normativ de importanță strategică.

În mod regretabil, în scurta sa istorie de stat democratic și economie de piață, România nu a reușit să conceptualizeze și să definească o strategie de securitate energetică aptă să se constituie în busola demersurilor normative în domeniul energetic și, implicit, să asigure o „recoltă” pe termen lung a beneficiilor geopolitice și geoeconomice ale țării noastre.

O serie de disfuncționalități afectează securitatea națională a României, cum ar fi: (i) menținerea de 5 ani în „stand-by” a Strategiei energetice a României (inițial adoptată pentru perioada 2007-2020, urmând a fi înlocuită de un nou proiect dedicat perioadei 2011-2035 (documentul respectiv trebuind să sufere îmbunătățiri substanțiale); (ii) stabilirea unor priorități de strategie și securitate energetică ad-hoc, în ședințe de guvern sau CSAȚ (în condițiile în care nici măcar conceptul de „securitate energetică” nu este clar definit); (iii) penele surprize în implementarea unor acte normative în domeniu, și, mai nou, în condițiile anunțării unor potențiale rezerve semnificative de hidrocarburi convenționale și neconvenționale pe teritoriul României; (iv) inițiativele legislative ce vizează, surprinzător, nu o adaptare normativă la „noua revoluție energetică” și încercarea de stimulare a acestui proces, ci tocmai „suprataxarea” companiilor petroliere și, implicit, descurajarea investițiilor în domeniu, sau (v) inițiativele guvernamentale ce vizează moratorii pe termen nedefinit în exploatarea resurselor energetice (cazul gazelor din șist, în condițiile în care durata între procesul de explorare și alimentarea conductelor cu produsul energetic astfel obținut este de 5-7 ani).

În același sens factual nefericit, inițierea unei modificări mult așteptate a pachetului legilor Securității Naționale (Legea nr. 51/1991 privind siguranța națională a României și Legea nr. 14/1992 privind organizarea și funcționarea Serviciului Român de Informații), punct nodal al oricărui demers pe linie de securitate națională, fără a include măcar termenul de „energie” în textul acestor proiecte de lege (deși Strategia energetică a României pentru perioada 2007-2020 mai sus amintită include securitatea energetică în conceptul de „securitate națională”), afectează în mod profund capacitatea principalelor autorități (serviciile de informații și beneficiarii legali ai

acestora) în domeniul asigurării de fapt și în sensul cel mai larg a securității energetice a României, ca parte fundamentală a securității naționale.

Înainte de a trata în mod particular tema prezentei lucrări, respectiv, securitatea energetică drept parte a securității naționale în noua reglementare a legilor securității naționale, doresc să încerc să clarific ce trebuie înțeles prin conceptul de „securitate energetică”.

Pentru a facilita înțelegerea elementelor ce pot compune acest concept, propun să analizăm mai întâi evoluțiile circumscrise acestuia la nivelul factual și instituțional din zona geopolitică și de conexiuni internaționale relevante pentru România.

2. Securitatea energetică la nivelul Uniunii Europene

Amintirea istorică a unei uniuni construite tocmai pe fundamentul de securitate energetică (Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului înființată în 1952), conferă Uniunii Europene o tradiție de preocupări și experiențe menită a o ajuta în adâncirea cooperării și solidarității comunitare în domeniul securității energetice, chiar și în configurația de 27 de membri, în rectificarea și promovarea pe coordonate transparente și concurențiale a relațiilor cu statele sursă și de tranzit a resurselor energetice.

Securitatea energetică, privită inițial ca securitate a surselor de aprovizionare, a fost menționată expres în Constituția Europeană și în Tratatul de la Lisabona.

Putem susține că elementele principale ce compun conceptul actual de securitate energetică, la nivel european, au fost stabilite în anii 2006-2008 (fiind cel mai bine conturate în „Strategia europeană pentru energie durabilă, competitivă și sigură” și în Strategia Energetică „20/20/20 în 2020”) și au în vedere: siguranța aprovizionării (resurse și infrastructura de transport); asigurarea echilibrului ecologic; diversificarea resurselor cu accent pe resursele regenerabile; diversificarea și dezvoltarea rețelelor de interconectare; eficiența energetică; stocarea de energie; concurența și transparența pe piața energetică; cimentarea solidarității energetice a membrilor; managementul situațiilor de criză în alimentare; interdependența energetică sub formă de balans al securității cererii și ofertei; cooperarea regională și internațională și,

mai ales, cea intra-comunitară în scopul trecerii la o politică externă energetică comună. Toate aceste aspecte vizau asigurarea tranziției la o economie modernă bazată pe emisii reduse de carbon.

În prezent, politica de securitate energetică a Uniunii Europene este în plin proces de cristalizare la nivel comunitar. Dacă liniile strategice au fost deja trasate, procesul de implementare este îngreunat de: nivelul diferit de dependență energetică de surse din import al statelor membre; „mix-uri” diferite de resurse uzitate; insuficiența interconectărilor între sistemele energetice naționale; diferențe privind necesarul național de consum de energie și tipul de resurse energetice indigene preferate; nivelul diferit de dezvoltare economică al statelor membre; prioritățile diferite ale membrilor ca efect al unor poli de putere geopolitică în cadrul Uniunii (Germania, Franța, Italia). Prin efortul comun al statelor membre, s-a reușit conturarea unor strategii și ținte coerente și clare, în sensul asigurării securității energetice: realizarea mecanismelor comunitare și naționale de asigurare a aprovizionării energetice, includerea problematicii energiei în Politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene, precum și cooperarea la nivel comunitar și extra-comunitar în scopul asigurării securității rutelor critice de aprovizionare și a infrastructurii aferente. În practică însă, consacrarea unui concept comun de securitate energetică la nivelul Uniunii Europene și, mai ales, a unor politici comune, încă întâmpină rezistență în funcție de gradul diferit de dependență de surse din import a fiecărui stat.

Uniunea Europeană este, prin excelență, puternic dependentă de importul de energie. Consumul energetic la nivel comunitar este structurat în proporție de 80% pe cărbune, petrol și gaze naturale din care, ca medie europeană, 50% este acoperit din importuri, prefigurându-se ca acestea să crească la 65% în anul 2030. 40% din consumul de gaze la nivelul Uniunii Europene este asigurat prin importuri din Federația Rusă, anticipându-se ca această dependență să crească la 80% la nivelul anului 2030¹.

Statistic, se poate observa că Uniunea Europeană prezintă o mare dependență în ceea ce privește importurile de gaze naturale, iar această dependență riscă sigur să crească, având în vedere comandamentele ecologice centrale ale politicii sale energetice. Gazul este un combustibil dezirabil („fuel of choice”) pentru producerea de

energie electrică, în condițiile în care emisiile sale de carbon sunt sub cele ale cărbunelui, iar costurile de exploatare sunt relativ mai mici. Prin urmare, securitatea energetică a Uniunii Europene este puternic legată de componenta gazelor naturale în totalul energiilor utilizate.

În acest context, securitatea energetică a Uniunii Europene și implicit a unui număr însemnat de state membre este legată în mod indubitabil de Federația Rusă și de importurile de hidrocarburi din această țară. Aceasta dependență s-a manifestat tot mai pregnant după aplicarea expresiilor concrete ale instrumentelor de politică energetică ruse ce au luat forma reducerilor sau chiar a sistării exporturilor de gaze către Belarus în 2002, 2003, 2006 și 2010, a crizelor ucrainene a gazelor din 2006 și 2009 și a unor acțiuni în timpul războiului din Georgia din 2008. Pe măsură ce insecuritatea economică a Federației Ruse sporește² se amplifică direct proporțional promovarea politicii energetice ruse în plan geopolitic, ca principal element de politică externă de stat și singurul instrument cu care Moscova mai este capabilă să proiecteze forța geopolitică în termeni de „Realpolitik” (companiile Gazprom, Transneft și Rosneft fiind recent complet integrate în această strategie). Pe cale de consecință, devin mai complexe și provocările la adresa securității energetice europene.

Succesul politicii Federației Ruse în relația cu Uniunea Europeană se bazează tocmai pe abordarea bilaterală, în detrimentul celei comunitare, a problematicii energetice cu fiecare stat membru („divide et impera”), și în particular cu polii de greutate economică și politică, dar și mari consumatori energetici, reprezentați de Germania, Franța și Italia. Tratarea preferențială de către Moscova a temelor energetice majore cu doar câțiva poli de putere europeană este de natură să afecteze securitatea energetică mai ales în „noua Europă” (pentru Bruxelles), respectiv în „imediata vecinătate” (pentru Federația Rusă), și anume, statele Central și Est Europene, inclusiv Balcanii.

Menținerea unor contracte de furnizare pe termen lung de tip „take or pay”³, utilizarea unor prețuri ridicate (de monopol), dezvoltarea unor infrastructuri de aprovizionare cuplate intereselor geopolitice și geoeconomice rusești, lipsa reciprocității în privința admiterii investițiilor occidentale în sectorul energetic rus, refuzul angrenării Rusiei în mecanismele energetice europene (refuzul de a implementa Cartea

Europeană a Energiei), interpunerea Moscovei în relația energetică a Uniunii Europene cu statele furnizoare de petrol și gaze naturale din zona Caucazului, reprezintă acele elementele publice, accesibile, care demonstrează dezechilibrul în relația dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă. Dacă Irakul a cunoscut programul „petrol contra hrană”, putem afirma că în relația cu Federația Rusă, Europa cunoaște programul „gaz contra solidaritate europeană”.

Uniunea Europeană a reușit totuși să contureze un concept și un cadru legal și instituțional vast și aprofundat atașat problematicii asigurării securității energetice comunitare, iar ritmul de acțiune în această direcție este unul susținut. Trebuie remarcat însă că, paralel acestui proces, statele europene sunt încă nevoite să aplice politici proprii în domeniul securității energetice, ca expresie a suveranității (ar fi de preferat ca acestea să nu conțină prevederi în contradictoriu cu cele exprimate în cadrul politicii europene de securitate energetică).

Se poate afirma, astfel, că politica europeană de securitate energetică este centrată pe securitatea aprovizionării energetice, concurență și protecția mediului, și are ca principală provocare o serie de factori externi Uniunii. În condițiile în care pentru acești factori externi problematica energetică a devenit un instrument de politică externă „de facto” și „de jure” și Uniunea Europeană va trebui să includă securitatea energetică pe agenda permanentă a politicii sale externe și de securitate.

3. Securitatea energetică pentru Federația Rusă

Dacă pentru Uniunea Europeană (și alte regiuni de pe glob) una din componentele esențiale ale securității energetice rezidă în siguranța aprovizionării cu hidrocarburi, pentru Federația Rusă, aceasta se transpune, în oglindă, prin asigurarea piețelor externe de desfacere pentru petrolul și gazele naturale rusești sau revândute de companiile rusești în scopul finanțării altor sectoare economice (la nivelul anului 2009, 80% din exporturile de petrol și 70% din exporturile de gaz ale Rusiei au fost direcționate către statele din Uniunea Europeană⁴).

În acest context, și dacă adăugăm sistemul rigid al infrastructurii de transport al gazelor naturale care leagă Uniunea Europeană de Federația Rusă

(nelăsând, practic, opțiuni de diversificare a surselor de aprovizionare, cum ar fi Caucazul, de partea Uniunii Europene, și a noi piețe de desfacere, de partea Federației Ruse), este evident că, de fapt, ne aflăm într-o relație de interdependență, supusă unor capricii geopolitice periodice mai dure din partea Moscovei. Iar, în cazul Federației Ruse, dependența de propriile resurse de hidrocarburi poate deveni o amenințare la adresa propriei securități energetice, o dată cu propagarea la scară largă și la prețuri mult mai rezonabile a resurselor neconvenționale (gaze și petrol din șisturi bituminoase).

Rusia dispune de o definiție expresă a securității energetice în formă normativă. Strategia Energetică a Federației Ruse adoptată în 2010 prin Hotărâre de Guvern definește securitatea energetică ca una din componentele importante ale securității naționale, respectiv, ca „starea de protecție a țării, a cetățenilor săi, a societății, statului și economiei, în fața amenințărilor privind furnizarea sigură a combustibililor și energiei, și în sensul de a asigura resurse energetice sigure și suficiente către populație și economie la prețuri rezonabile, care să stimuleze eficiența energetică și reducerea riscurilor și a amenințărilor la adresa aprovizionării cu energie”⁵.

În plan politic, Federația Rusă a abordat problematica securității energetice dintr-un punct de vedere mult mai specific și mai pragmatic. Declararea datelor privind volumul de rezerve de petrol și gaze ale Federației Ruse ca secret de stat, supunerea marilor companii petroliere (de producție și transport) directei autorități a Kremlinului, obligativitatea obținerii aprobării Serviciului Federal de Securitate (FSB) pentru orice tranzacție ce vizează pachetele de acțiuni ce pot schimba controlul asupra companiilor din ramurile strategice ale economiei rusești (și, implicit, din ramura energetică), pentru a enunța numai câteva din acțiunile vizibile ale Moscovei, plasează problematica securității energetice în zona conservatoare (putem spune, tradițională) a securității de stat a Rusiei.

Este bine cunoscut faptul că instrumentele energetice de proiecție geopolitică a intereselor Federației Ruse gravitează în jurul unor personalități ce provin din zona de „intelligence”. Este, de asemenea, știut că în consiliile de administrație, dintre directorii executivi ai companiilor energetice rusești, o mare parte sunt persoane din administrația guvernamentală. Poate fi dedus, și în mul-

te cazuri este de domeniul evidenței, că pentru a conferi consistență, disciplină și direcție organizațiilor respective, partea importantă a personalului acestor companii prezintă asocieri cu zona muncii de informații (așa numiții „siloviki”). Iar multe evoluții legate de încercările unor state membre ale Uniunii Europene de promovare a unor surse alternative de energie ce ar concura cu exporturile de resurse energetice ale Federației Ruse, considerate strategice de autoritățile de la Moscova, conțin elemente specifice acțiunilor și confruntărilor din lumea serviciilor de informații. După cum se exprima analistul Andrew Monaghan, cercetător la Colegiul de Apărare al NATO, „petrolul a devenit, pentru Putin, ceea ce ogivele nucleare reprezentau pentru URSS”⁶.

Desigur, componenta de „intelligence” nu poate fi asociată exclusiv politicii energetice a Federației Ruse și companiilor rusești din domeniu (deși în cazul lor tinde să devină generalizată), aceasta conturându-se ca un element important pentru orice actor participant, fie statal sau non-statal, pe măsură ce problematica energetică marchează tot mai pregnant agenda politică și de securitate a statelor.

4. Securitatea energetică și NATO

Tematica securității energetice a început să preocupe și Alianța Nord-Atlantică dintr-o perspectivă mult mai largă decât cea de apărare. Fostul secretar general al NATO, Jaap de Hoop Scheffer, insista pe lângă statele membre, încă din februarie 2006, cu prilejul Conferinței privind Politica de Securitate de la Munchen, pentru introducerea securității energetice pe agenda Alianței.

Având în vedere că și în cazul NATO, majoritatea membrilor europeni suportă riscul dependenței de hidrocarburi din import în condițiile accesului limitat la surse alternative de energie, documentele politice ale Organizației Nord-Atlantice denotă deja o preocupare tot mai accentuată în privința „resurselor vitale”, apreciindu-se că întreruperea furnizării acestora va deveni una din principalele amenințări la adresa Alianței în următorii 10-15 ani.

Conceptul Strategic al NATO aprobat la Summitul de la Washington din 1999 (paragraful 24) a deschis calea dezbaterilor privind racordarea problematicii securității energetice (asigurarea

resurselor vitale ale Alianței) la corolarul normativ central ce stă la baza NATO, respectiv securitatea colectivă consfințită prin articolele 4 și 5 din Tratatul Nord-Atlantic.

Începând cu Summitul de la Riga și continuând cu cele de la București, Strasbourg-Kehl, Lisabona și Chicago, NATO a recunoscut că întreruperea alimentării statelor membre cu resurse vitale reprezintă o amenințare clară la adresa intereselor de securitate ale Alianței. Raportul intitulat „Rolul NATO în domeniul securității energetice”, prezentat în cadrul Summitului NATO de la București din 2008, a identificat acele domenii în care Alianța își poate aduce contribuția: schimbul și fuziunea de informații, proiectarea stabilității, încurajarea cooperării internaționale și regionale, acordarea de sprijin pentru managementul consecințelor și pentru protecția infrastructurii energetice vitale⁷ (în principal, în fața amenințărilor teroriste).

NATO a realizat deja o serie de pași timizi în direcția instituționalizării problematicii securității energetice la nivelul Alianței. Astfel, în 2007, a fost înființat un „task force” dedicat securității energetice, preocupat de identificarea elementelor care pot fi abordate de către Alianță în privința asigurării securității în acest domeniu.

Concluziile Summitului NATO de la Chicago din 2012 au reiterat că o aprovizionare stabilă și continuă, diversificarea rutelor și surselor de aprovizionare cu energie, interconectivitatea rețelelor energetice precum și utilizarea unei game cât mai largi de resurse energetice rămân factori de importanță critică pentru Alianță, aceasta propunându-și să continue integrarea problematicii securității energetice în politicile și activitățile sale. Obiectivele concrete imediate ale NATO în acest domeniu au în vedere creșterea eficienței energetice a forțelor armate, protecția infrastructurii critice energetice, înființarea unui Centru de Excelență pentru Securitate Energetică, acreditat de Alianță în Lituania, și solicitarea adresată Consiliului NATO de a dezvolta și preciza rolul Organizației Nord-Atlantice în domeniul securității energetice.

Faptul că securitatea energetică a devenit, gradual, o preocupare crucială pentru NATO a fost subliniat și de secretarul general adjunct, dr. Jamie Shea, cu prilejul unei conferințe la nivel înalt ținută în Croația în 2011, în cadrul căreia a precizat că „securitatea energetică reprezintă o temă strategică pentru Alianță și un element cheie pe agenda acesteia (...), fiind necesar, între altele,

ca dependența reciprocă să fie transformată în diversitate reciprocă”.

Dimensiunea militară a NATO și volatilitatea politică și economică, în unele cazuri extremă, a zonelor de aprovizionare și de tranzit a resurselor de hidrocarburi, poate explica ritmul relativ redus la nivelul Alianței în a-și stabili competențe strategice ferme în sfera asigurării securității energetice a membrilor săi. Nu de puține ori, disputele dintre state au fost cauzate sau au avut ca formă de manifestare presiuni provenite din zona energetică (datorate aprovizionării sau infrastructurii de transport a hidrocarburilor), situațiile critice situându-se uneori la limita conflictului armat. Un asemenea context îngreunează integrarea problematicii securității energetice în apanajul instituțional al NATO, îndeosebi ca un element ce poate atrage aplicarea articolului 5 din Tratatul Nord-Atlantic, conferirea unei dimensiuni militar-strategice fiind considerată ca un factor potențial de acutizare conflictuală a oricăror intersectări de interese din zona energetică.

Deocamdată, conceptualizarea normativă a securității energetice la nivelul NATO este preponderent racordată la elemente ce țin de securitatea maritimă și a infrastructurii critice, coordonarea dintre nivelul militar și cel politic al Alianței imprimând însă unele oscilații în procesul de definire a unui concept și a unei politici unitare în acest domeniu.

Este evident însă, cu excepția unor situații precum războiul ruso-georgian din 2008, că în ecuația energetică globală participanții statali evită tot mai mult să soluționeze situațiile tensionate din planul securității energetice prin mijloace militare.

Într-un asemenea context, pare inevitabil ca dinamica geopolitică globală (având practic securitatea energetică ca unul din elementele centrale și strategice) să determine aprofundarea dialogului politic pe teme energetice la nivelul NATO, precum și în planul relațiilor Alianței cu partenerii săi (în primul rând cei de pe axa Nord-Atlantică, respectiv Uniunea Europeană și Federația Rusă), precum și întreprinderea de pași concreți în vederea instituționalizării conceptului de securitate energetică, inclusiv, așa cum am precizat anterior, prin centralizarea și distribuirea de informații și analize de „intelligence” la nivelul membrilor Alianței.

5. Definirea securității energetice

Prima „lansare politică” a noțiunii de securitate energetică a aparținut fostului premier britanic, Sir Winston Churchill, care a recunoscut ca fiind dependența de varietatea surselor de petrol (spre meritul său, conceptul este valabil și astăzi, fiind însă adaptat prin adăugarea „varietății de resurse” ca a doua componentă a securității energetice).

Problema legată de conceptualizarea securității energetice a început să preocupe mediile politice și teoreticienii relațiilor internaționale încă din anii '90. Așa-numita „Școala de la Copenhaga”, reprezentată de Barry Buzan, a fost primul curent teoretic din sfera problemelor de securitate care a extins conceptul de securitate de la aspectele de ordin militar către cele de natură economică, socială, culturală, ecologică și energetică.

Pentru autorii americani cu preocupări în domeniul securității, problematica securității energetice a fost de multe ori legată de asigurarea „securității maritime” a rutelor de transport a resurselor energetice⁸ și, în general, a securității infrastructurii de transport.

Alți autori definesc securitatea energetică ca referindu-se la „asigurarea unor resurse sustenabile și sigure, la prețuri rezonabile” sau ca acea „condiție în care o națiune și toți sau majoritatea cetățenilor și întreprinderilor sale au acces la resurse energetice suficiente la prețuri rezonabile pentru viitorul previzibil, fără riscul serios al unor întreruperi majore”⁹.

Totreferitor la conceptul de securitate energetică, există autori care apreciază că acesta înglobează o multitudine de factori afectând aprovizionarea și cererea de resurse energetice, cu implicarea unor actori statali și non-statali, semnificația conceptului fiind diferită de la un stat la altul, raportat la așezarea geografică, resursele geologice, relațiile internaționale, sistemele politice și economice, vulnerabilitățile specifice energetice, structura de consum energetic și strategiile de dezvoltare economică¹⁰.

În dezbaterile politice, securitatea energetică a fost deseori confundată cu independența energetică. Această echivalare necesită însă atât o critică, cât și o nuanțare importantă (îndeosebi din perspectiva discuțiilor ce au loc în România). Independența energetică absolută înțelegea ca asigurarea necesarului de energie al unui stat strict din resurse proprii, ar însemna desprinderea com-

pletă a respectivului stat din contextul actual al interdependențelor globalizării, pe direcția protecționismului și a izolării economice. „Independența energetică” trebuie înțeleasă în sensul capacității unui stat de a nu deveni vulnerabil față de influența surselor energetice de import (prin diversificarea resurselor de aprovizionare, capacitatea de absorbție a unor șocuri în aprovizionare și participarea la piețe energetice stabile).

Comisia Europeană a definit securitatea energetică ca fiind „capacitatea ca necesarul esențial și viitor de energie să poate fi acoperit atât prin intermediul resurselor interne adecvate și obținute în condiții economice acceptabile sau menținute ca rezerve strategice, cât și prin apelarea la surse externe stabile și accesibile, suplimentate, unde este potrivit, cu stocuri strategice”¹¹.

Consider că securitatea energetică ar putea fi definită ca acea parte esențială a securității naționale a unui stat, constând în ansamblul de măsuri politice, economice, legale și instituționale destinate să asigure, în orice moment, aprovizionarea sa continuă și echilibrată, din surse diverse și la prețuri rezonabile, cu resurse energetice diversificate, în vederea acoperirii nevoilor proprii și valorificarea oricărui surplus de resurse, în condiții transparente și competitive, precum și măsuri destinate să dezvolte noi resurse energetice, să asigure securitatea infrastructurii sale energetice, toate acestea în condiții de menținere a echilibrului ecologic și a eficienței energetice, de stabilitate și cooperare în spiritul angajamentelor internaționale asumate.

6. Securitatea energetică din perspectiva securității României

În mod tradițional, securitatea națională a României a fost centrată în jurul unor principii consacrate constituțional, cum ar fi suveranitatea, caracterul unitar și indivizibil al statului român etc.

Articolul 1 din Legea nr. 51/1991 privind siguranța națională a României definește securitatea națională ca fiind „starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică necesară existenței și dezvoltării statului național român, ca stat suveran, unitar, independent și indivizibil, menținerii ordinii de drept, precum și a climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, potrivit principiilor și normelor democratice statornice prin Constituție”.

În Strategia energetică a României, s-a precizat, într-o formulă destul de superficială, că „strategia energetică are implicații asupra securității naționale, fiind privită ca securitatea asigurării balanței între cerere și producție, a eficienței energetice, diversificării resurselor și rutelor, limitarea dependenței de importuri și securitatea infrastructurii”.

Expunerea de motive a inițiatorului Proiectului de modificare a Legii nr. 51/1991 privind siguranța națională a României recunoaște¹², între altele, că „securitatea economică și, în special, cea energetică a dobândit noi valențe în ceea ce privește controlul asupra resurselor”. În pofida unei asemenea constatări, proiectul de lege respectiv nu conține nicio referire la problematica energetică.

În general, în discursul politic și mediatic românesc, s-a vorbit despre securitate energetică numai în sens restrâns, strict energetic, atenția fiind centrată pe elemente ce țin de securitatea aprovizionării, securitatea rutelor de transport, diversificarea resurselor etc. Și totuși, nu se poate nega că securitatea energetică este un element central al securității naționale, având relevanță, prin urmare, și din perspectiva activităților de „intelligence”.

Articolul 3 din proiectul de modificare a legii siguranței naționale, esența acestui act normativ, care detaliază amenințările la adresa siguranței naționale și care trasează, practic, sfera competențelor organelor de stat cu atribuții în domeniul securității naționale, nu face însă nicio referire la problematica energetică.

S-ar putea susține că aspectele ce țin de securitatea energetică își găsesc o abordare indirectă la punctul 12 al articolului 3, care se referă la riscurile și amenințările la adresa securității naționale reprezentate prin „punerea în pericol a securității economice”. Această prevedere menționează „resursele economice vitale”, „interesele economice strategice” și „resursele economice de interes național” ca elemente ce țin de securitatea economică națională.

Din perspectiva securității energetice naționale, avem în vedere următoarele critici față de această reglementare, și anume proiectul de modificare a legii siguranței naționale.

În primul rând, includerea, în general, a unui limbaj lax, generalizator și nedetaliat într-o reglementare va determina, negreșit, interpretări variate, ce pot conduce chiar la ineficacitatea în sine a respectivei reglementări.

În al doilea rând, deși s-ar putea susține că prin noțiunea de „resursă” s-ar înțelege inclusiv resursele energetice, conceptele asociate acestei noțiuni, precum „vitală”, „strategică”, „de interes național”, nu sunt definite, cu toate că sunt des uzitate în legislația românească. Practic, folosirea unor asemenea concepte vagi permite injectarea lor cu conținut politic sau informativ conjunctural, ceea ce, așa cum am arătat, în domeniul securității energetice, poate fi extrem de periculos din perspectiva amenințărilor și riscurilor efective din acest domeniu. Nu trebuie admis că în materie de securitate națională și, în particular, de securitate energetică, competența instituțiilor cu atribuții pe zona de „intelligence” să fie limitată prin efectul oscilației orientărilor și priorităților politice, a interpretării unei sau altei instanțe judecătorești sau a interpretării chiar a acestor structuri de informații.

În același sens, dinamicii factorilor ce țin de securitatea națională și a strategiilor geopolitice destinate asigurării acesteia, îi este imprimat un ritm tot mai alert. Cu alte cuvinte, ceea ce astăzi este o resursă de „interes național”, „vitală” ori „strategică”, mâine poate să își schimbe semnificația. Desigur, nu propunem eliminarea acestor concepte, pentru că, de exemplu, apa este în mod cert o resursă strategică de interes național, deși cred că nu mulți realizează încă acest aspect sau provocările de securitate viitoare care îi vor fi asociate. Însă, aceste concepte trebuie definite cât mai precis și racordate la niște puncte de reper strategice stabile.

Suntem de părere că orice este legat de securitatea energetică națională nu are cum și nu trebuie permis să mai devină subiectul interpretărilor fluctuante, ci merită, în consecință, o reglementare specială, expresă în legea siguranței naționale. Securitatea energetică este o realitate care trebuie să transceadă fluctuațiilor politice, strategiilor diverșilor actori politici, fiind, de fapt, o provocare, dar, în același timp, și o armă geopolitică cu existență perenă, activată sau latentă, în funcție de evoluțiile globale.

În plus, în ultimii ani, Serviciul Român de Informații a fost printre puținele organisme ale statului care a manifestat în mod public un interes vizibil în domeniul securității energetice datorită capacității de analiză, predicție și acțiune coerentă, precum și de colaborare eficientă cu partenerii externi.

Din cel puțin aceste motive (nemijlocite), conceptul de securitate energetică, în sensul său cel mai larg, trebuie categoric integrat în noul pachet de legi referitoare la securitatea națională. Un serviciu de informații trebuie să dețină competențe exprese în scopul asigurării aprovizionării netulburate și echilibrate cu resurse energetice, a securității infrastructurii critice, a echilibrului ecologic, a protecției și gestionării utilizării inovației în materie de noi resurse energetice, a cooperării internaționale în materie de securitate energetică, din perspectiva atât a provocărilor interne, cât și externe. În mod cert, o asemenea preluare legislativă va asigura impulsurile necesare factorului (beneficiarului) politic în abordarea fundamentată a problematicii energetice în general, ceea ce va conduce la valorificarea geopolitică a potențialului românesc în acest domeniu, la consolidarea stării de pregătire (preparadness) în plan geopolitic și pe zona de anti-terorism. De asemenea, sperăm că va contribui, inclusiv, la definitivarea și aplicarea apolitică a strategiei naționale în domeniul energetic.

Concluzii

Așa cum resursele energetice asigură existența întregii societăți, utilizând același raționament, securitatea națională ar fi lipsită de conținut și logică în absența componentei de securitate energetică. Într-o viziune profană, la ce folos că sunt prevederi ale legii securității naționale în privința sistemului cibernetic, dacă acesta oricum nu poate funcționa în absența alimentării cu energie? La ce bun programe politice sau strategii naționale de diversificare a surselor/resurselor energetice dacă nu avem capacitatea de a reacționa la factori potrivnici unor asemenea politici? Care este rațiunea de a discuta despre securitatea libertăților și drepturilor fundamentale ale omului ca o componentă a securității naționale, când, în societatea modernă, asemenea libertăți nu pot fi practic exercitate în absența asigurării resurselor energetice?

În contextul actual, dacă în materie de strategie energetică națională nu se observă coerența și acțiuni concrete la nivelul factorilor politici responsabili, atunci este imperios necesar să trasăm măcar, prin includerea unei reglementări specifice în legea siguranței naționale, cadrul tactic și de competențe necesar pentru a permite

asigurarea securității energetice a țării și a capacității de analiză, acțiune, reacțiune și de colaborare a serviciilor române de informații în acest domeniu cu partenerii externi (în ritmul evoluțiilor conceptuale, politice și instituționale ce au loc la nivelul acestor parteneri).

În mod evident, un concept consacrat de securitate energetică va facilita și elaborarea unei strategii energetice naționale clare și fundamentată, iar competențe specifice alocate autorităților de stat cu atribuții în acest sens, și ne referim aici nu numai la serviciile de informații, vor înlesni menținerea cursului de implementare ale unei asemenea strategii, contribuind la ameliorarea multor stări contradictorii, pe domenii strategice, din politica românească.

Prin urmare, este de absolută urgență a se integra un concept de securitate energetică națională complex și extins în pachetul de legi ale securității naționale, precum și în strategia energetică națională pe termen mediu și lung și, preferabil, de preluare angajantă a acestui concept de către factorul politic, asigurându-se astfel înțelegerea și asimilarea acestui concept pe planul mai larg al societății civile.

NOTE:

1 European Commission, *EU–Russia Energy Dialogue*, The Tenth Progress Report, November 2009, pp. 4–6, http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/russia/doc/reports/progress10_en.pdf consultat la data de 24 Ianuarie 2010.

2 Aceste aspecte sunt conștientizate de factorii politici ruși: carențe și dezechilibre structurale și economice majore, corupție, dezechilibre demografice, handicapul tehnologic și infrastructural din industria energetică, Rusia riscând să rămână, nu fără hidrocarburi, ci fără hidrocarburi ieftine, etatizarea industriei energetice și transformarea acesteia într-o armă geopolitică în detrimentul modernizării acesteia, inclusiv prin formule cooperative cu companii petroliere internaționale, creșterea cererii interne de resurse energetice și subvenționarea în mare parte a acestora.

3 Conform unui contract de tip “take or pay”, cumpărătorul este obligat: a) fie să preia livrarea și să plătească pentru o cantitate minimă de gaz agreată pe parcursul unui an; sau b) în eventualitatea în care cumpărătorul nu cumpără toată cantitatea respectivă, să plătească diferența dintre cantitatea agreată și cantitatea de gaz efectiv cumpărată.

4 Comisia Europeană, *EU–Russia Energy Dialogue*, The Tenth Progress Report, Noiembrie 2009, pp. 4–6,

consultat la data de 24 ianuarie 2010.

5 Ministerul Energiei al Federației Ruse, „Energy Security of Russia for the period up to 2030”, Moscova, 2010, p. 28, [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf), consultat la data de 12 februarie 2013.

6 Andrew MONAGHAN, *Russian Oil and EU Energy Security*, Defence Academy of the United Kingdom, Conflict Studies Research Centre, Russian Series 05/65, November 2005.

7 Ministerul Afacerilor Externe, Delegația permanentă a României la NATO, *România în NATO, Securitatea energetică*, <http://nato.mae.ro/node/430>, consultat la data de 11 decembrie 2012.

8 Donna NINCIC, “Troubled Waters: Energy Security as Maritime Security”, în Gal LUFT, Anne KORIN, (coord.), *Energy Security Challenges for the 21st Century*, ABC Clio, Santa Barbara, 2009.

9 Barry BARTON et al., *Energy security: managing risk in a dynamic and regulatory environment*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

10 Gal LUFT, Anne KORIN, „Energy Security: in the eye of the beholder”, în Gal LUFT, Anne KORIN (coord.), *Energy Security Challenges for the 21st Century*, ABC Clio, Santa Barbara, 2009.

11 Robert SKINNER, Robert ARNOTT, *EUROGULF: an EU-GCC dialogue for energy stability and sustainability*.

12 Proiect de lege privind modificarea și completarea unor acte normative în domeniul securității naționale, inițiat de deputat Cezar Florin Preda, în forma adoptată de Camera Deputaților la data de 3 noiembrie 2011.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARTON, Barry et al, *Energy security: managing risk in a dynamic and regulatory environment*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

2. LUFT, Gal; KORIN, Anne, „Energy Security: In the Eyes of the Beholder”, în LUFT, Gal; KORIN, Anne (coord.), *Energy Security Challenges for the 21st Century*, ABC Clio, Santa Barbara, 2009.

3. MONAGHAN, Andrew, *Russian Oil and EU Energy Security*, Defence Academy of the United Kingdom, Conflict Studies Research Centre, Russian Series 05/65, noiembrie 2005.

4. NINCIC, Donna, „Troubled Waters: Energy Security as Maritime Security”, în LUFT, Gal; KORIN, Anne (coord.), *Energy Security Challenges for the 21st Century*, ABC Clio, Santa Barbara, 2009.

5. SKINNER, Robert; ARNOTT, Robert, *EUROGULF: an EU-GCC dialogue for energy stability and sustainability*, Oxford Institute for Energy Studies, 2005.
6. ***, Comisia Europeană, *EU-Russia Energy Dialogue, The Tenth Progress Report*, Noiembrie 2009, pp. 4–6, <http://www.enpi-info.eu/library/content/eu-russia-energy-dialogue-10th-progress-report>.
7. ***, Comisia Europeană, *EU-Russia Energy Relations*, http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm.
8. ***, Proiect de lege privind modificarea și completarea unor acte normative în domeniul securității naționale, inițiat de deputat Cezar Florin Preda, în forma adoptată de Camera Deputaților la data de 3 noiembrie 2011.
9. ***, Ministerul Afacerilor Externe, *România în NATO*, Securitatea energetică, Delegația permanentă a României la NATO, <http://nato.mae.ro/node/430>.
10. ***, Ministerul Energiei al Federației Ruse, „Energy Security of Russia for the period up to 2030”, Moscova, 2010, [http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf).
11. ***, Legea nr. 51/1991 privind siguranța națională a României (publicată în Monitorul Oficial nr. 163 din 7 august 1991).

ATINGEREA OBIECTIVELOR STABILITE ÎN NEGOCIERILE MULTINAȚIONALE. DEZBATERI FORMALE VERSUS DEZBATERI INFORMALE ÎN NATO

*Anamaria IORGA**

Totul contează în îndeplinirea mandatului primit pentru desfășurarea activității într-un mediu internațional. Totuși, arta de a se face înțeles și ascultat ar trebui privită ca fiind de maximă importanță, de vreme ce, în măsura în care nu este pe deplin stăpânită, ar putea să minimizeze toate celelalte elemente. Anumite elemente trebuie cunoscute și asumate înainte de încadrarea unei funcții într-o organizație internațională pentru prima dată. Prezentul articol condensează ceea ce autoarea consideră ca fiind unele dintre cele mai importante elemente ale negocierii internaționale și este, în marea lui majoritate, bazat pe observații personale și lecții învățate. Din această perspectivă, scopul lucrării este de a oferi sprijin tinerilor diplomați, prin surprinderea imaginii a ceea ce ar putea întâlni atunci când sunt numiți într-o funcție internațională.

Cuvinte-cheie: negociere; cooperare; atingerea obiectivelor; colegi; mandat național; mediu internațional; promovarea intereselor naționale.

Introducere

Obținerea acordului într-un mediu internațional solicită multe deprinderi și suficientă răbdare. Într-

un astfel de demers, prudența în evaluarea ponderii fiecărui jucător și, mai apoi, în estimarea direcției de acțiune sunt extrem de importante. În fond, este precum acțiunea de rezolvare a unui puzzle din piese care par a nu avea nici o legătură unele cu celelalte, dar care, în final, reușesc să fie îmbinate armonios și să redea, în consecință, imaginea. Iar una dintre cele mai mari lecții învățate de mine a fost aceea de a observa că fiecare piesă din puzzle are un loc al ei și dorește să fie tratată în consecință. În caz contrar, va tinde în permanență să contrazică încheierea cu succes a puzzle-ului.

Experiența acumulată din participarea la negocierile derulate în jurul mesei rotunde în cadrul unuia dintre cele mai importante comitete pentru apărare din NATO (Comitetul pentru Politica de Apărare și Planificare – DPPC) m-a mai învățat și că participarea la lungi sesiuni de lucru, care nu o dată depășeau 10-12 ore, solicită multă dedicare. Și îmi amintesc decizia asumată de a încerca să înțeleg regulile jocului ce impun o lectură atentă a textului, o cunoaștere a sensibilităților asociate tuturor participanților la negociere și, în final, identificarea acelei frazeologii care servește tuturor participanților la negociere. Și, dacă timpul și spațiul îmi vor permite, să încerc să contribui la

*** Anamaria IORGA este funcționar public în cadrul Direcției Cooperare Internațională în Domeniul Apărării din Ministerul Apărării Naționale, București, România. În perioada decembrie 2009 - decembrie 2012, a încadrat funcția de consilier pentru apărare în cadrul Delegației Permanente a României la NATO. E-mail: aiorga@mapn.ro**

efortul de soluționare a proceselor, prin protejarea și susținerea, totodată, a intereselor naționale. Prezentul articol se referă la această experiență, de trei ani, dedicată unor îndelungi procese de negociere în sesiuni formale sau informale, la discuții bilaterale cu ceilalți reprezentanți naționali din jurul mesei rotunde. Se referă la observațiile și lecțiile învățate de autoare.

Pentru a reuși citirea textului într-o cheie corectă, voi aminti câteva repere esențiale în cronologia Alianței. Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) a fost înființată în aprilie 1949 și, de atunci, a traversat multiple procese de transformare și reinventare, inclusiv de creștere a numărului statelor membre. În prezent, există 28 de state Aliate cu drepturi depline și câteva zeci de state partenere, pentru care au fost create numeroase mecanisme sau formate de cooperare. Deși transformarea Alianței a suferit de-a lungul deceniilor modificări profunde, de substanță, există anumite elemente care constituie scheletul organizației și care au rămas nealterate, care includ: actul fondator, Tratatul Nord-Atlantic semnat în 1949, modalitatea de luare a deciziilor prin consens, cu participarea tuturor statelor membre. Acestea sunt reprezentate la nivelul NATO de către Delegații Permanente Naționale, coordonate de un reprezentant permanent/ambasador. Națiunile participă efectiv la procesul decizional Aliat prin intermediul persoanelor încadrate la nivelul Delegației și care, în fond, reprezintă majoritatea organizațiilor naționale cu interese în buna derulare a activităților NATO. Astfel, acești reprezentanți naționali sunt cei care au mandatul de a menține dialogul dintre capitala din care provin și Organizație, având obligația de a susține interesele naționale la nivelul comitetelor de lucru la care sunt repartizați și de a informa, totodată, organizația națională de care aparțin, cu privire la evoluțiile înregistrate la nivel aliat.

Revenind la elementele introductive ale prezentului articol, trebuie amintit că ceea ce eu cred ca adevărat în ambele procese de reformă este că, de la bunul început al demersurilor, imaginea finală era deja conturată la nivel personal de către unii dintre participanți. În caz contrar, acest întreg demers nu ar fi avut loc. Și cred că nici un proces de negociere în NATO nu începe fără a avea o imagine a punctului terminus al acestuia. Astfel, întotdeauna există o propunere inițială de text, care dezvăluie câte ceva despre ceea ce vrea să producă. Dar ceea

ce face obiectul acestui articol este timpul dedicat și efortul depus de către reprezentanții naționali și cei ai secretariatelor internaționale Aliate pentru a atinge această imagine finală, lupta desfășurată în sensul eliminării oricăror posibile distorsionări la adresa implementării noii arhitecturi. Acest proces de transformare reține, evident, abilitatea de a altera imaginea finală conturată inițial, astfel încât, în cele din urmă, rezultatul să satisfacă interesele tuturor. Este de la sine înțeles că demersul transcende, cuprinzând totodată elemente care țin de: interesele naționale, experiența personală a reprezentanților situați în jurul mesei, obiectivul de menținere nealterată a performanțelor actuale și al celui de dezvoltare a altor abilități, capacitatea finală a produsului rezultat de a răspunde provocărilor mediului internațional. Este un demers curajos, de lungă durată, presărat pe alocuri cu multe frustrări care, nu o dată, nu are de oferit nici un beneficiu.

Negocierile multinaționale la nivel aliat se desfășoară pe o structură rigidă, care își menține, în același timp, capacitatea de adaptare la schimbări, fiind constituită din componente active, independente unele de altele. În final, tot ceea ce contează este atingerea obiectivelor fixate. Deoarece, dacă ar fi să ne întoarcem înapoi la metafora cu puzzle-ul, folosită la început, de cele mai multe ori, nici măcar soluționarea acestuia nu contează, ci cu totul altceva, situat undeva într-un plan secund, ceva atât de fragil și delicat încât doar un întreg puzzle îl poate proteja (spre exemplu: slujbe, reprezentarea națională la nivel Aliat, implicarea companiilor private naționale, alocarea fondurilor aliate, etc)

1. Masa rotundă și structura rigidă

1.1 Națiunile membre

Toate cele 28 de state membre NATO participă la procesul de negociere de pe picior de egalitate. Încă de la începuturile Alianței, deciziile sunt luate prin consens la toate nivelurile, cu foarte puține și rare excepții. Acest fapt permite fiecărei națiuni din jurul mesei dreptul la a își exprima o opinie. În practică, nu toate aleg să îl și folosească, din rațiuni multiple care ar putea include: lipsa de interes pentru un anumit domeniu; un aranjament prealabil care oferă suficientă satisfacție națiunii cu privire la problematicile discutate; desemnarea (delegarea), către alte națiuni din jurul mesei, a dreptului de negociere pe acest subiect. Bineînțeles,

nu toate națiunile care exprimă ceva cu privire la subiectul discutat au un anume interes, și nu toate interesele sunt egal de covingătoare. De cele mai multe ori, acestea sunt exprimate în timpul negocierilor ca „puncte de vedere puternice” sau „slabe” („strong”/ „weak”), fiind astfel arătată și disponibilitatea de a insista sau nu pe un anume argument. În alte cazuri, alte formulări, precum „având (sau nu) instrucțiuni din capitală” („on an (un)instructed bases”) marchează greutatea sau semnificația intervenției.

Indiferent de nuanțele menționate mai sus, este important de remarcat că toate sunt relevante și poartă în sine un mesaj. Personal, găsesc util demersul de a înțelege intervențiile care sunt prezentate drept „nu atât de puternice” („not so strong”), unele dintre acestea indicând o anumită tendință în abordarea unei teme dezbătute și, în consecință, marcând disponibilitatea de a susține o intervenție mai vocală ulterior, în vreme ce altele arată, pur și simplu, lipsa înțelegerii domeniului dezbătut. Pe de altă parte, intervențiile puternice, care sunt expuse ca având undă verde din capitale („green light”) ar trebui să fie luate întotdeauna în considerare, indiferent de aprecierile altcuiva din sala de conferințe. Uneori, președintele comitetului sau o altă națiune verifică în timpul reuniunii voința națiunii care propune un anumit text de a îl menține sau nu. Este la latitudinea solicitantului dacă decide să mențină sau nu propunerea de text, dar în unele cazuri, reunțarea prea ușor la aceasta ar putea denota slăbiciune.

La un moment dat, un reprezentant național a solicitat adăugarea unui anumit paragraf la documentul negociat, iar acest demers a generat o reacție imediată din partea unui alt reprezentant național, care a acuzat solicitantul de interese ascunse și l-a arătat cu degetul pe parcursul unei argumentații destul de puternice. Această reacție a condus la retragerea propunerii de text inițială, fără nici un alt comentariu din partea emițătorului. Discutând incidentul cu reprezentanți ai altor delegații după încheierea reuniunii, am reușit să înțeleg că, prin renunțarea prea ușor la propunerea de text inițială, acel reprezentant național a lăsat impresia că nu a acționat în baza unor instrucțiuni din capitală. Solicitantul ar fi trebuit să ceară timp pentru a se consulta cu cei din capitală, să părăsească încăperea pentru câteva minute (pentru a crea impresia contactării unei autorități naționale superioare) și abia pe urmă să revină cu

disponibilitatea de a retrage textul. Bineînțeles, în alte situații, reprezentanții naționali pot opta să solicite clarificări pe marginea unui anumit domeniu, cu intenția de a re-canaliza atenția asupra a ceea ce ei consideră uitat. Am fost martorul unei situații în care, după săptămâni întregi, în care nu a fost menționat nimic în legătură cu o frazeologie controversată care exprima interesele unei națiuni, reprezentantul aceleiași națiuni interesate a sugerat ca limbajul agreeat, dar nereflectat în varianta revizuită a textului, propunerea pe care o vizase cu ceva timp în urmă. Și a fost aprobată (în engleza „Aliată”: a zburat – „it flied”).

Acest întreg „joc” este cel care, în fond, constituie componenta esențială a procesului de negociere, cel asupra căruia voi reveni mai târziu. Important de menționat aici este că, în final, din cele 28 de state membre reprezentate în jurul mesei, doar câteva au ceva de spus pe problematica discutată și chiar mai puțin de atâtea se vor zbate, în fond, să influențeze decizia finală (evident, mult mai puține vor fi capabile de acest lucru). Deocamdată, voi readuce în atenția studiului elementele referitoare la reprezentarea națională.

Așadar, națiunile membre sunt singurele care poartă puterea decizională („voting right”), iar reprezentanții lor sunt apelați pe timpul reuniunilor nu pe numele proprii, ci pe cel al națiunii pe care o reprezintă. Sunt așezați la masă în ordinea alfabetică a numelor țării trimitătoare și în mod ipotetic acționează în baza unor instrucțiuni din capitale (bineînțeles, există nuanțe, iar câteva dintre acestea au fost prezentate anterior). În sesiunile de lucru informale, reprezentanții naționali sunt apelați folosindu-se prenumele, fiindu-le astfel solicitat să prezinte justificări ale pozițiilor exprimate anterior în sesiunile formale. Sesiunile informale, asupra cărora voi reveni în acest articol, constituie echivalentul discuțiilor „off the record” din lumea mass-media. Ori de câte ori anumite probleme necesită să fie abordate direct, iar în scopul clarificării acestora, limbajul formal diplomatic trebuie să fie lăsat deoparte, situație care se întâmplă adesea pe parcursul unor negocieri strânse, care au mize majore, sesiuni de lucru informale sunt solicitate. Astfel, eticheta cu numele națiunii reprezentate este dată deoparte, iar persoana, făcându-se abstracție de țara pe care o reprezintă, este solicitată să ofere mai multe informații care ar putea contribui la deblocarea procesului de negociere.

1.2. Președintele reuniunii și secretariatul său

Toate comitetele, consiliile, grupurile de lucru din cadrul NATO sunt prezidate de către un președinte (chairman) care poate fi pus la dispoziție de către o țară sau poate fi un reprezentant al secretariatului internațional. În oricare din situații, președintele este sprijinit în activitatea desfășurată de către un secretariat format din câțiva angajați. Uneori, poate exista chiar și un vice-președinte. Aceste persoane acționează ca facilitatori sau mediatori între națiuni și sunt responsabile pentru buna reflectare a discuțiilor purtate în documentele scrise oferite națiunilor după reuniune (minute/„decision sheets”). Inutil de amintit că, deși aceștia nu dețin autoritate decizională și sunt întotdeauna rugați să mențină neutralitate pe marginea subiectelor discutate, ei păstrează, bineînțeles, o anumită abilitate în a influența decizia finală, pe care, de cele mai multe ori, o vor folosi.

Versiuni revizuite ale textului negociat sunt oferite după fiecare sesiune de lucru dacă un anumit progres este înregistrat. Altfel, textul ca atare sau doar anumite porțiuni din el care nu întrunesc consensul este ridicat la un nivel superior, ca „raport al președintelui” („chairman’s report”).

În cazul Comitetului pentru Politica de Apărare și Planificare (DPPC), nivelul superior este cel al Consiliului Nord Atlantic reunit în sesiune permanentă. Astfel, ambasadorii, reprezentanții permanenți ai statelor membre NATO trebuie să decidă. Și de cele mai multe ori, o fac și oferă direcții de acțiune din nou DPPC-ului, dar în rare ocazii, problematicile sunt aduse la nivel ministerial (în sesiuni formale sau informale, Consiliul Nord-Atlantic se reunește la nivel de miniștri ai apărării de câteva ori pe an).

Uneori, chiar șefii de state și de guverne care se reunesc cu ocazia summiturilor ce au loc de regulă o dată la doi ani pot fi cei care ating consensul. Până acum, nu am întâlnit situații în care o decizie asumată anterior, așadar o sarcină dată DPPC să nu poată fi implementată și, în consecință, autoritățile superioare să retragă însărcinarea trasată.

Chiar dacă acest scenariu ar putea fi adus în discuție, nu va fi niciodată regăsit în viața reală. Revenirea la un nivel ministerial sau chiar mai înalt și asumarea deciziei că ceea ce a fost anterior agreeat nu poate fi implementat ar contrazice esența Organizației.

1.3. Reprezentanții secretariatului internațional

Alți reprezentanți pot participa la masa rotundă sau pot alege să fie în sala de conferințe pe durata negocierilor. Ei reprezintă acționari din cadrul NATO („stakeholders”) precum agenții, structuri aliate pe timp de pace, etc., care ar putea avea diferite interese în conturarea deciziei finale: pot fi clienți sau furnizori ai anumitor servicii sau pot reprezenta boarduri aliate responsabile de aspecte juridice sau financiare. Nu au niciun fel de autoritate decizională, de vreme ce acest atribut revine exclusiv națiunilor, dar pot influența, cu toate acestea, deciziile finale. În fond, ei sunt cei care dețin imaginea de ansamblu a problematicilor discutate, având în vedere faptul că o înțeleg dintr-o altă perspectivă (cea care provine de la nivelul structurii reprezentate).

Inutil de menționat că toate persoanele care reprezintă structurile NATO poartă, de asemenea, și interese naționale. Deși legătura lor cu țara natală nu este încurajată în niciun fel, ea este cu siguranță acolo, de vreme ce majoritatea pozițiilor naționale beneficiază de sprijin național, iar unele dintre statele membre au chiar angajamente în sensul reîncadrării acestor persoane după încheierea mandatului la nivel NATO. Așadar, dacă ar fi să mergem înapoi la metafora puzzle-ului utilizată la începutul articolului, oricare dintre personajele menționate anterior poate fi creatorul puzzle-ului și poate decide să facă lucrurile să se miște. De fapt, pentru a obține orice, cei care au un anumit interes, ar trebui să se gândească întotdeauna la ei înșiși ca la creatori ai puzzle-ului și să încerce măcar să impună această imagine asupra celorlalți situați în jurul mesei.

1.4 Simbolismul

Simbolismul deține un rol important pe parcursul negocierilor. Este parte a structurii rigide a NATO, deși poate fi înțeles și ca o regulă nescrisă. Este cel responsabil de o întreagă rețea de relaționări, începând cu toate simbolurile NATO amplasate în sălile de conferință, masa rotundă ca atare, respectul care trebuie manifestat față de președinte sau toți ceilalți reprezentanți prezenți.

Tot simbolismul este cel care, spre exemplu, stabilește că o persoană trebuie să salute prima doar pe aceia situați pe același nivel, în vreme ce trebuie să aștepte pe cei situați la un nivel superior să facă un gest în acest sens, indiferent de gradul

de relaționare cu aceștia. Sau că nu este niciodată politicoasă să întârzie la o reuniune sau să lipsești de la anumite sesiuni de lucru ale acesteia, iar în situația în care totuși, inevitabilul se întâmplă, scuze ar trebui prezentate cu ocazia primei intervenții vorbite. Astfel de reguli nescrise susțin că nu este politicoasă să fie susținute mai multe intervenții consecutive, iar, dacă aceasta totuși se întâmplă, scuzele ar trebui, din nou, prezentate.

2. Reguli scrise și nescrise, formal versus informal. Unde se topește structura rigidă

Regula consensului poartă cu sine o grea povară. Pe de o parte, este cea care conferă NATO o anumită strălucire, forță, prin relevanța și importanța acordată fiecărei națiuni participante, dar, pe de altă parte, este cea care complică lucrurile. Deși mă îndoiesc că se întâmplă de prea multe ori ca nou-veniții să joace dur prin utilizarea regulii consensului (așadar, în opinia mea, atingerea acordului într-un astfel de mediu bazat pe consens nu constituie un demers dificil datorită numărului de 28 de membri), incertitudinile mediului internațional actual, interesele naționale puternice și în egală măsură fluctuante, ale membrilor fondatori ai Organizației, sunt elementele care transformă procesul de negociere aliat într-unul complex, de lungă durată. A deveni mult mai creativ pentru ajungerea la un teren comun este, așadar, necesar.

2.1. Reguli nescrise

Și ce ar fi negocierile fără aceste reguli nescrise despre care se vorbește atât de mult, agreeate de comun acord la nivelul unui comitet și care încearcă să faciliteze procesul? Prima regulă nescrisă invocată la toate nivelurile de negociere de către națiuni este aceea că „nimic nu este agreeat până când totul este agreeat” („nothing is agreed until everything is agreed”) și care subliniază, în fond, că participanții rețin dreptul de a schimba părți ale textului negociat deja până în fazele finale de agreeare a documentului, chiar dacă, la un anumit moment, au părut satisfăcuți de modalitatea de elaborare a acestuia. Această filosofie permite existența unui spațiu de manevră pentru derularea negocierilor, de vreme ce națiunile par dispuse să ofere ceva în schimbul a ceea ce primesc. Cu toate acestea, președintele comitetului poate decide să „înghețe” anumite porțiuni ale textului care au

fost deja agreeate și să concentreze discuțiile pe paragrafele care nu au întrunit consensul. Decizia trebuie să fie prezentată națiunilor și aprobată ulterior de acestea și are loc doar atunci când negocierile par a fi blocate.

Și alte reguli sunt invocate la nivelul comitetului la care am participat, precum „regula de aur” (însemnând că „cel care are aurul face regula”), „ambiguitate constructivă” (text care este lăsat intenționat ambiguu pentru a permite mai mult spațiu de manevră ulterior – se pare că această regulă funcționează și la nivelul UE), „regula lui Jack” (permite cuiva să aibă un mic câștig care să poată fi folosit ca precedent în negocierile ulterioare). Toate acestea au fost și încă mai sunt folosite pentru a ține lucrurile în mișcare și pentru a crea o atmosferă mai relaxantă. Este cât se poate de normal, de vreme ce a gestiona incertitudinile nu poate fi altfel realizat decât prin întoarcerea la origini; acele origini care dădeau o mai mare greutate unei strângeri de mână decât oricărui alt contract scris.

2.2. Negocieri formale versus negocieri informale

Am menționat anterior câte ceva despre negocierile formale și cele informale. Fără a mă repeta, menționez aici unele situații în care negocierile informale sunt întâlnite. Este cazul grupurilor de lucru mai mici, concentrate pe o anumită tematică, create sub egida unor comitete reunite în sesiune formală. Un format relativ recent al acestor grupuri de lucru mandatate de către comitetele formale „la 28” sunt „echipele-tigru” („tiger-teams”). Acestea sunt constituite dintr-un număr limitat de națiuni, iar fiecare membru poate să reprezinte, prin cumul, interesele altei națiuni neparticipante; echipele sunt însărcinate să gestioneze detalii mai degrabă tehnice, nesoluționate la nivelul „mai înalt”. De obicei, aceste „echipe-tigru” pot decide să se consulte și cu alte națiuni sau entități interesate și sunt întotdeauna sprijinite de către un secretariat oferit de NATO. Mai mult sau mai puțin, aceste „echipe-tigru” sunt localizate exact pe granița dintre grupurile de lucru formale și cele informale (sunt mandatate de către un comitet reunit în sesiune formală) și sunt desființate imediat ce este atins consensul și prezintă soluția de compromis în sesiunea formală a comitetului coordonator. Ca regulă extrem de importantă pe care am identificat-o ca având capacitatea de a

genera reacție imediată dacă nu este respectată, trebuie reținut că nu se poate atribui unei națiuni, în cadrul unei sesiuni formale de lucru, o afirmație pe care aceasta a făcut-o într-un mediu informal. Un astfel de fapt pune într-o ipostază ciudată statul la care s-a făcut referire și solicită reacție imediată în sesiunea formală. O frază care a fost formulată abrupt, fără nici un fel de constrângere, într-o sesiune informală, ar merita să fie expusă într-o sesiune formală, fără a fi însă atribuită.

Uneori, o națiune poate solicita crearea unui grup de lucru mai mic, care este invitat la sediul Delegației Permanente al acelei țări pentru a formula un anumit paragraf sau porțiune de text. În cele mai multe situații, acest grup de lucru informal operează doar pentru câteva ore, pe marginea unor probleme care sunt cât se poate de bine înțelese, și toate pozițiile naționale sunt cunoscute și pot fi acomodate. Națiunea care lansează invitația are un anumit interes sau experiență în domeniu, dar ar trebui, cu toate acestea, să mențină o anumită obiectivitate în procesul de elaborare a textului.

O situație relativ similară are loc atunci când un grup de lucru ad-hoc sau o masă rotundă este organizată de către o națiune sau de către secretariatul internațional pentru a permite statelor să exprime puncte de vedere pe anumite problematice. Uneori, atunci când un reprezentant național vine la astfel de reuniuni fără o consultare prealabilă cu cei din capitală, poate determina confuzie în perceperea mesajului de către organizator, dar voi reveni cu o propunere a autorului asupra modalității în care ar trebui gestionată relația capitală – reprezentant național.

Prânzuri de lucru sau discuțiile prilejuite de o invitație la o cafea, consultări la telefon sau utilizarea altor mijloace de comunicare (precum e-mailul) sunt, de asemenea, considerate ca sesiuni informale. Acestea ajută reprezentanții naționali să mențină un contact permanent cu ceilalți și să câștige încrederea, să se familiarizeze cu interesele celorlalți și să cunoască unde anume și cum se încadrează poziția fiecărui stat. Există o multitudine de modalități de realizare, dar ceea ce consider ca fiind cea mai relevantă dintre reguli este „nu ai nicio frică!” de vreme, ce, cu foarte puține excepții, reprezentanții naționali nu au nici un fel de prejudecăți evidente cu privire la alte țări, iar acestea sunt, în orice fel, descurajate. Nu ar trebui să fie loc de glume sau replici defăimătoare cu privire la alte națiuni sau comunități cu excepția

celor la care aparține emițătorul (auto-ironie), iar această abordare ar trebui, cu siguranță, respinsă. Și, personal, am refuzat categoric să acționez în această direcție. Există numeroase motive pentru care un reprezentant ar putea încerca să intimideze un altul, dar acestea sunt în foarte rare ocazii legate de naționalitate. Bineînțeles, ca toate celelalte aspecte expuse în prezentul studiu, există excepții semnificative dar, personal, am încercat să ignor acele persoane din jurul mesei care, pornind de la criteriile de personalitate sau gen, au abordat o anumită atitudine.

2.3. Relația cu capitala

Cultivarea unor relații bune cu oficialii din capitală este absolut necesară. Capitala trebuie să fie conștientă de ceea ce se întâmplă pe timpul sesiunilor de lucru și când anume este timpul potrivit pentru o reacție, dacă se decide în acest sens. Cu ocazia discursului de rămas bun susținut în cadrul DPPC, un reprezentant național a argumentat că, în opinia sa, a fi un bun diplomat la NATO presupune nu doar a reproduce în capitală tot ceea ce este discutat la nivelul comitetului, ci de a ști să explici unde anume poate fi atins compromisul. Mesajul transmis era că arta diplomației și a negocierii nu trebuie utilizată doar la masa dezbaterilor cu celelalte națiuni membre, ci și în raport cu țara trimițătoare. Bineînțeles că la nivelul fiecărei Delegații există persoane care nu procesează pentru capitală informațiile culese la nivelul comitetului sau, și mai rău, care au încercat să își convingă capitala sau anumiți colegi din structurile aliate de beneficiile ce ar decurge din implementarea propriului lor punct de vedere. Aceste ultime două abordări nu sunt cele pentru care prezentul studiu pledează. Dar da, există situații în cadrul negocierilor când acestea sunt utilizate.

De asemenea, extrem de important este ca națiunile mamă sau delegațiile permanente să își protejeze, mai întâi de toate, reprezentanții naționali. Este o premisă pe care aceștia trebuie să se bazeze pentru a fi capabili să funcționeze la capacitate maximă. Cu toate acestea, capitalele pot decide din când în când să transmită un mesaj puternic inclusiv prin înlocuirea personalului internațional, existând cazuri în care anumite persoane au fost înlocuite din cauza slăbelor lor performanțe sau a lipsei de implicare pe parcursul negocierilor.

Și, bineînțeles, capitalele știu întotdeauna cel mai bine. Ele au fost informate și cu alte elemente, iar mare parte a instrucțiunilor transmise este bine documentată și de netăgăduit. Este indicat ca, uneori, instrucțiunile primite din capitală să fie coordonate la nivelul Delegației Permanente la NATO, astfel încât mesajul să fie bine contextualizat și transmis în consecință.

2.4. Rezistența

Am certitudinea că a fi capabil să petreci atâtea ore în sălile de conferință și a înțelege ceea ce este discutat necesită o anumită tehnică pe care reprezentantul național ar trebui să și-o cultive. Bunul simț și abnegația ar trebui să fie cuvintele cheie în asumarea unei atitudini. În primă instanță, un reprezentant național trebuie să încerce să își contureze în plan personal poziția națională, ceea ce implică nu doar cunoașterea acesteia, ci și însușirea unei argumentări solide în favoarea ei, cu monitorizarea atentă a sensibilităților manifestate de celelalte națiuni. Ulterior, trebuie transmise elementele de mandat primite la momentul stabilit de comun acord cu capitala. O atitudine corectă pe parcursul negocierilor, indiferent cât de obositoare sau complexe ar putea părea, ar trebui să pornească de la deplinul respect al timpului și efortului depus de fiecare reprezentant național și de fiecare capitală pe care acesta o întrerupează. Doar astfel poate fi câștigat respectul celorlalți nu doar față de propria persoană, ci și față de națiunea pe care o reprezintă.

2.5. Grade de asumare a diverselor documente

Documentele discutate pot introduce un număr de ambiguități care permit spațiu în vederea atingerii compromisului. Ele pot fi notate, andorsate, aprobate, etc. Toți acești termeni reprezintă, în fond, diferite grade de certitudine și acceptare. Uneori, un anumit document poate avea doar câteva paragrafe care sunt aprobate, în vreme ce restul acestuia este adnotat, permițând astfel posibile reveniri ulterioare și constituindu-se pentru moment doar în linii directoare.

Majoritatea documentelor NATO utilizează și încearcă să cuprindă cât mai mult posibil din limbajul agreat inițial. Ar putea părea dificil, dar în fond arată buna-intenție, transparența și respectul pentru ceea ce s-a discutat, pentru poziții naționale cunoscute. Iar unele dintre acestea vizează emiterea

de documente (politici, doctrine) în anumite domenii care nu au fost, deocamdată, normate. Se întâmplă atunci când sunt create noi granițe, când vechile structuri sunt transformate în unele noi. Acest aspect lasă de asemenea loc ambiguității și poate contribui la realizarea compromisului.

2.5. Limbajul scris

Limbajul ca atare este un element care contribuie la maleabilitate. În cele mai multe dintre situații nici măcar nu mai aduce a limbă engleză sau a oricare altă limbă din lume, dar înglobează sensibilitățile tuturor și permite lucrurilor să se miște. Un număr de expresii precum „la cea mai bună dimensiune posibilă” („to the best extent possible”), „alte domenii pot fi explorate” („other areas may be explored”), „după cum satisface” („as convenient”), ar putea fi adesea inserate în text, astfel încât „ambiguitatea constructivă” să poată fi menținută.

Fiecare dintre elementele de mai, și cu siguranță multe altele, sunt elementele care adaugă toate condimentele procesului de negociere în NATO. Indiferent de cât de ambiguë ar putea părea, constituie efectiv afirmații puternice ale NATO în favoarea schimbării, transparenței, a abilității de a reacționa la provocările actuale. Demonstrează sprijin național pentru atingerea compromisului și a identificării drumului potrivit care să poată asigura tratament egal tuturor statelor membre.

Concluzii

Sentimentul de confuzie este adesea întâlnit pe parcursul negocierilor și, de cele mai multe ori, este datorat aspectelor care sunt negociate în cadru informal de statele interesate de o anumită problemă. În experiența mea, am întâlnit două situații diferite care fac dovada existenței acestor dezbateri informale. Prima este atunci când, după îndelungi negocieri care par să nu ducă niciunde, acordul este atins foarte ușor, iar elemente care ar fi părut insurmontabile până recent, acum sunt trecute cu vederea. Iar o a doua situație apare atunci când negocierile sunt blocate din cauza unui proiect de document care pare a nu avea nimic de-a face cu subiectul major al negocierilor.

După cum am amintit, ambele situații sunt o dovadă că negocieri informale au loc și că în primul caz au avut succes, în vreme ce, în cel de-al doilea, nu.

Negocierile sunt purtate între aceste granițe: există o însărcinare inițială agreată (ce este reprezentată de mandatul ca atare, întotdeauna trasat de către Consiliul Nord Atlantic), care poartă în sine imaginea finală, în linii mari înțeleasă de către toți din jurul mesei și interesele naționale sau personale de a ajunge acolo. Pe parcursul procesului, devine tot mai evident că înțelegerea inițială a imaginii nu este chiar atât de clară pentru fiecare reprezentant sau capitală, și că da, „nimic nu este agreat până când totul este agreat”. Inutil de menționat că există state membre care se străduiesc să mențină valorile și simbolismul aliat, iar că acestea sunt cele care vor milita în permanență pentru atingerea compromisului și a identificării elementelor convenabile pentru toate părțile implicate (soluții de tipul „win-win”), în vreme ce altele vor manifesta o dorință de a contrazice tot ceea ce este supus negocierii. Acestea din urmă nu tind să păstreze valorile și tradițiile Alianței. Demn de notat, noii membrii (inclusiv România) sunt, de regulă, cei care vizează menținerea *statu quo*-ului Aliat.

Atunci când este așezat la masă, sprijinind ceea ce, la o primă privire, pare greu de obținut, reprezentantul național își înfruntă cele mai mari temeri ale sale, și cele mai ascunse trăsături de caracter prind contur într-un mod bizar. Dacă reprezentantul național este arogant, dar de obicei ascunde această trăsătură sub un luciul de „diplomație”, este imposibil să evite ieșirea ei la iveală în cadrul unor dezbateri pe o anumită temă în care încearcă să aducă argumente pentru a își susține poziția.

Astfel, deși insultele ar trebui eliminate din limbajul unui diplomat, ele sunt uneori aduse în discurs în paralel cu argumentele oficiale, iar în cele mai multe dintre situații acest melanj nu generează nimic altceva decât suplimentarea tensiunii deja existente la nivelul comitetului. După cum am încercat să transmit pe tot parcursul prezentului articol, atitudinea unui reprezentant național ar trebui să inspire și să transmită respect, să fie demnă și, în măsura posibilului, să contribuie la atingerea compromisului.

Cred, totodată, cu tărie că țara pe care o reprezintă și în numele căreia se exprimă delegatul național nu trebuie minimizată în nici un fel pe parcursul discuțiilor, indiferent dacă sunt purtate în cadru formal sau informal. Cu toate acestea, nu poate fi negat faptul că există sentimente amestecate

asociate cu intervențiile susținute și depinde de capacitatea vorbitorului de a își controla o posibilă escaladare a acestora.

Politețea ar trebui, de asemenea, să fie cheia și chiar dacă cineva este provocat la un răspuns prin intermediul unei intervenții mai dure, cea mai bună reacție este aceea de a nu răspunde. Și, dacă poziția respectivului a fost cât se poate de clară de la bun început, ar putea opta să nu mai aibă nicio intervenție pe parcursul reuniunii.

De pildă, într-un anumit context, capitala mi-a solicitat să transmit comentarii care, la o primă vedere, păreau să contrazică logica de atunci a evenimentelor. Lipsită de entuziasm, am transmis mandatul primit, cu argumentele aferente. Am decis să nu mai iau cuvântul a doua oară, deși intervenția avută a iscat o dezbatere destul de aprinsă în rândul națiunilor, iar reprezentantul secretariatului internațional, care susținea o opinie contrară celei expuse de mine a avut o intervenție foarte vocală. A nu răspunde unor provocări și a nu contribui la escaladarea tensiunilor, este, adesea, cea mai bună opțiune.

Buna derulare a unor negocieri implică, în fond, o depersonalizare a reprezentantului național. Acesta nu ar trebui să permită impulsurilor personale să intervină în procesul efectiv, iar elementele care ar putea fi percepute drept provocări ce solicită o reacție imediată ar trebui ignorate. Bineînțeles, există și alte circumstanțe, atunci când dezbaterile nu devin atât de personale, ci sunt mai degrabă menținute într-o perspectivă teoretică, când argumentarea în favoarea sau împotriva unei opinii este precum o partidă de box, care generează doar energie și putere, și în nici un caz minimizare a adversarului. Aceste momente sunt cele care abordează discursul cu toată seriozitatea cuvenită, care fac uz la retorică și permit o construcție argumentată a intervențiilor. Schimburile de intervenții purtate astfel fac dovada elocvenței vorbitorului, a capacității acestuia de sinteză a informației și de exprimare, imprimă eleganță și măiestrie celor din jur.

De reținut însă că exprimarea unei poziții naționale trebuie să fie realizată în deplinul respect al timpului petrecut de toți ceilalți din încăpere. În consecință, dacă cineva dorește să aibă o a doua sau chiar a treia intervenție, acela ar trebui să își ceară scuze, după cum am expus anterior.

Indiferent cum este realizată, însărcinarea de a îți reprezenta națiunea este epuizantă din

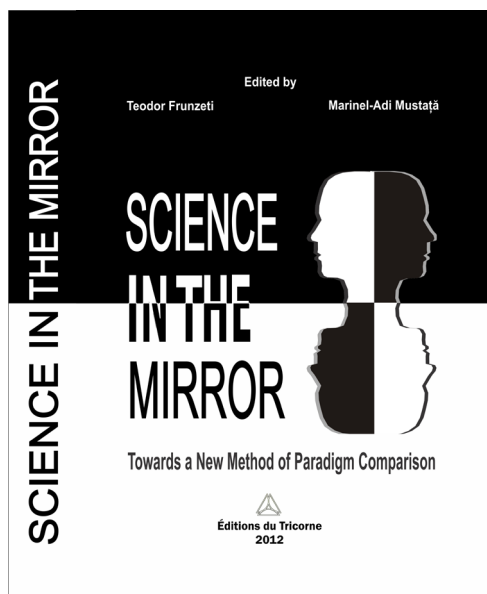

PUNCTE DE VEDERE

foarte multe puncte de vedere, dar generatoare de satisfacții și entuziasm pe de altă parte. Aduce după sine numeroase frustrări și temeri, dar este genul de mandatare care „construiește un caracter” și aduce

ceva majestuos în personalitatea practicantului. Atingerea consensului într-un mediu internațional este și ar trebui întotdeauna să fie realizată în deplinul respect al mandatului primit.

SCIENCE IN THE MIRROR. TOWARDS A NEW METHOD OF PARADIGM COMPARISON

În această ediție, aș dori să semnaliez cititorilor noștri volumul intitulat *Science in the Mirror. Towards a New Method of Paradigm Comparison* (Știința în oglindă. Spre o nouă metodă de comparare a paradigmelor), coordonat de dr. Teodor Frunzeti și de dr. Marinel-Adi Mustăț, apărut în limba engleză în anul 2012 sub egida Editurii Tricorne din Geneva, Elveția.

Punctul de plecare al acestui demers științific l-a constituit un workshop exploratoriu organizat la sediul Universității Naționale de Apărare „Carol I” în decembrie 2011, în cadrul căruia membrii ai comunității academice au dezbătut asupra a două paradigme: teoria generală a sistemelor și teoria procesual-organică, cu scopul de a determina care dintre cele două paradigme este cea mai potrivită opțiune pentru a analiza anumite domenii cercetare științifică. Seminarul s-a desfășurat în cadrul unui grant de cercetare al Autorității Naționale de Cercetare Științifică (ANCS), intitulat „Competența epistemică a decidenților militari.

Autorii care au contribuit cu lucrări în volum – întrucât cartea este rezultatul efortului comun al peste treizeci de cadre didactice universitare și cercetători – au abordat domeniul lor de specialitate prin prisma marilor descoperiri și limitărilor specifice paradigmei alese. Alegerea celor două paradigme are ca scop găsirea unui fir comun pentru demersurile unidisciplinare.

O principală premisă a volumului este, potrivit coordonatorilor, nevoia de a delimita în mod explicit și comprehensiv „conul posibilităților” celor două paradigme.

Domeniile de cercetare propuse de coordonatori sunt abiotic, biotic, social, tehnic și tehnologic. Ca discipline abordate, menționăm psihologia, epistemologia, teoria organizațiilor, pedagogia, sociologia și managementul.

Volumul este organizat în trei secțiuni, precedate de o parte introductivă, *From Sensorial to Scientific Knowledge* (De la cunoaștere senzorială la cunoaștere științifică), semnat de Teodor Frunzeti. Secțiunea I, *The Systems View of Science* (Viziunea sistemică asupra științei), este mai comprehensivă și abordează mai multe subiecte prin prisma teoriei generale a sistemelor. Secțiunea II, *The Processual-Organic View of Science* (Viziunea procesual-organică asupra științei) este dedicată teoriei procesual-organice, cu scopul explicit de a explora deschiderile pe care le oferă și limitările sale în studiul diferitor domenii de cercetare. Secțiunea III, *Towards a Methodology of Paradigm Comparison* (Spre o metodologie de comparare a paradigmelor), a căror autori sunt Marinel-Adi Mustăț și Marius Hanganu, constă într-o lucrare care încheie demersul cercetării, printr-o analiză comparativă a celor două paradigme propuse, cu scopul declarat ca din acest exercițiu să rezulte o nouă metodologie comparativă. Coordonatorii și-au propus să sistematizeze criticile adresate celor două paradigme și, prin intermediul lucrărilor din primele două secțiuni, să confirme sau să infirme critica.

Principiul fundamental care stă la baza analizei este un fel de „Tao al epistemologiei”, prin aceasta coordonatorii dorind să transmită ideea că doar acceptând „un dans al contrastelor”, așa cum îl denumesc, cineva poate să rămână pe calea care duce la adevăr. Inițiatorii volumului nu se raliază niciuneia dintre teorii, ci observă interacțiunea între capitole, și speră că din această atitudine contemplativă va rezulta „cunoașterea despre cunoaștere”. Într-un fel, volumul poate fi asemănat cu o lucrare statistică în care datele brute sunt compilate, lăsând cititorului sarcina de a realiza partea interpretativă a analizei. Scopul pe care coordonatorii și l-au propus a fost să inventarieze cât se poate de exhaustiv deschiderile și limitările celor două paradigme, fără preconcepții.

Noutatea proiectului, așa cum evidențiază Teodor Frunzeti și Marinel-Adi Mustață constă în ideea de a da posibilitatea cititorilor să se conecteze la cele mai avansate rezultate ale cunoașterii umane și să le aplice în munca lor de cercetare. Inițiativa și-a propus să depășească limitele abordării cantitative a informației în asemenea măsură încât să

ofere o conduită metodologică pentru cei interesați să „cunoască mai mult(e) și mai bine”.

Cartea poate fi de interes pentru cercetătorii în anumite domenii ale științei, care ar putea găsi abordări utile din perspectiva uneia din cele două paradigme, sau chiar prin prisma ambelor teorii.

Science in the Mirror este un mesaj pentru toți cei care doresc să reflecteze asupra premiselor care stau la baza cercetării. Este un apel la luciditate și conștientizare și lansează un model de comparație a viziunii personale asupra lumii cu alternative existente. Totodată, după cum afirmă coordonatorii, lucrarea este un strigăt împotriva interpretării naive a cunoașterii ce evidențiază excesiv prioritatea gândirii empirice și inductive, care, în cele mai multe cazuri, nu poate decât să conducă la simplificări deformate și generalizări hazardate.

În concluzie, cartea constituie un demers științific original și curajos care a îndeplinit cu succes ceea ce și-au propus autorii.

Daniela RĂPAN*

**Daniela RĂPAN este expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate și își desfășoară studiile doctorale în Științe Militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: rapan.daniela@unap.ro*

FUNDAȚIA SFÂNTUL MARE MUCENIC GHEORGHE, PURTĂTORUL DE BIRUINȚĂ

Împreună suntem mai puternici!

SCOP

Fundația se adresează personalului militar și civil din Armata României, precum și familiilor acestora, acordând sprijin pentru rezolvarea problemelor medicale și sociale deosebite.

PROGRAME

- Speranță pentru fiecare
- Mereu împreună
- Zâmbet de copil
- Sfânta Elena
- Eroii au fost, eroii sunt încă
- Caminul - spital "Sfântul Gheorghe"
- Cel mai bun dintre cei mai buni
- "2% este al tău"
- Împreună suntem mai puternici
- "Implică - te" - program de recrutare voluntari

Utilizăm cu folos banii tăi!

În perioada mai 2008-iunie 2012 fundația s-a implicat în rezolvarea unui număr de 152 cazuri sociale și medicale, utilizând fonduri în valoare de peste 750.000 RON.

www.fundatiasfantulgheorghe2008.ro

Telefon: 0722223781

Fax: 0213137246

Cont bancar: RO20BRDE410SV09902144100 - LEI

Cod de înregistrare fiscală: 23860519

e-mail: fundatiasfantulgheorghe2008@yahoo.com

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IANUARIE-MARTIE 2013

Cele mai recente *studii apărute* în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS) sunt: „*Procesul de regionalizare a României și securitatea națională*” al cărui autori sunt dr. Alexandra Sarcinschi și dr. Cristian Băhnăreanu și „*Evoluția mediului de securitate în zona extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării forțelor navale ale României pe termen mediu și lung*”, autor Cristina Bogzeanu.

În luna februarie, cu ocazia Zilei Apărătorului Patriei din Federația Rusă (23 februarie), la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” s-a desfășurat o masă rotundă cu tema: „*Relațiile militare româno-ruse*”. La eveniment au participat, din partea Federației Ruse, membri ai Ambasadei și Atașatul Militar, Aero și Naval de pe lângă Ambasada Federației Ruse la București. Ambasadorul Extraordinar și Plenipotențiar al Federației Ruse în România a avut o alocuțiune dedicată evenimentului. Totodată, au fost prezentate o serie de comunicări ce au abordat tematica relațiilor militare româno-ruse susținute de cercetători din cadrul CSSAS și Institutul de Studii pentru Apărare și Istorie Militară (ISPAIM), de cadre didactice din UNAp „Carol I” și reprezentanți ai Ministerului Apărării Naționale.

Din agenda CSSAS, dorim să semnalăm *seminarul științific cu participare internațională* aflat la cea de-a XIII-a ediție, ce se va desfășura în ziua de **30 mai 2013**. Tema de anul acesta este „*Impactul statutului și rolurilor statelor membre UE asupra evoluției securității europene*”. La activitate au fost invitate să participe personalități din conducerea Ministerului Apărării Naționale, Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului Educației Naționale, Ministerului Afacerilor Interne, rectori de la instituții de învățământ superior, militare și civile, precum și alte personalități ale comunității științifice românești și din alte state.

Intrată în tradiția Centrului, *Conferința științifică internațională STRATEGII XXI cu tema: „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”* va fi organizată în acest an în perioada **21-22 noiembrie**. Persoanele interesate să participe sunt așteptate să se înscrie la această activitate. Informații detaliate vor fi afișate atât pe site-ul CSSAS (<http://cssas.unap.ro>) cât și pe site-ul conferinței (<http://www.strategii21.ro/index.php/ro/>).

Irina TĂTARU

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold)
- O succintă prezentare de autor, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic /cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea–, orașul, țara de reședință, e-mail.
- Un rezumat relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)
- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)
- Introducere / Considerații preliminare
- Două-patru capitole, eventual sub-capitole
- Concluzii
- Tabelele / graficele / imaginile se trimit și separat, în format .jpeg / png. / .tiff. Dedesubt se scrie, „Tabelul / Figura nr. 1, *titlu*”, menționându-se (dacă este cazul) sursa într-o notă de subsol.
- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginilor).

Exemplu de carte: Joshua S. GOLDSTEIN, Jon C. PEVENHOUSE, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Teodor FRUNZETI, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară”, în *Impact Strategic* nr. 1/2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 8.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (la notele de subsol se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: NIELSEN, J.N., *Strategic Shock in North Africa*, disponibil la <http://geopoliticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

- BIBLIOGRAFIE: se vor menționa **toate** lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: FRUNZETI, Teodor, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară” în *Impact Strategic* nr. 1 /2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, hârtie A 4.

Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 11, spațiere la 1 rând, cu diacritice**; ghilimelele se notează în limba română astfel: „...”. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

CRITERIILE DE SELECȚIE a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate - să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele

reprezentând argumentul pentru acceptarea / respingerea articolelor. În urma evaluării, există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare, cu modificări / completări de substanță sau c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (cu ajutorul softului www.strikeplagiarism.com).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a CSSAS, cssas@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4). **Versiunea în limba engleză** a articolului se predă redacției în termen de 10 zile de la agrearea versiunii finale în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări / documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează în limba engleză astfel: "...".

Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*. Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa. ***Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.***

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

Erată:

Articolul *Spălarea banilor, expresie a criminalității economice transfrontaliere cu impact asupra finanțării terorismului internațional*, publicat în numărul 4/2012 (45) al revistei *Impact strategic*, are următorii autori: dr. Ion BĂLĂCEANU, dr. Eugen POROJAN, dr. Camelia POPA.

Responsabil de număr: Daniela RĂPAN
Tehnoredactare computerizată: George RĂDUICĂ
Corectură: Daniela RĂPAN
Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”
